

Evaluering av ordningene talsperson og tillitsperson

Rapport 2021 - 19

Proba-rapport nr. 2021/19, Prosjekt nr. 20017

ISSN: 1891-8093

TT/SR,TB, AFJ- IH 1.12.21

--

--

Evaluering av ordningene talsperson og tillitsperson

Utarbeidet for Bufdir

Forord

Proba samfunnsanalyse har på oppdrag for Bufdir gjennomført en evaluering av ordningene talsperson og tillitsperson. Datainnsamlingen er gjennomført i 2020 og 2021. Vi vil takke alle som har bidratt med å dele erfaringene sine med oss. Særlig vil vi takke ungdommene som har bidratt med synspunkter og sine personlige erfaringer fra barnevernet.

Vi vil også takke Bjarne Oppedal og Sissel Bye Ytteborg i Bufdir for godt samarbeid.

Prosjektleder har vært Trude Thorbjørnsrud. Tonje Bentzen, Susanne Rolandsen og Ane Først Juul har vært prosjektmedarbeidere.

Professor Marit Skivenes, professor emerita Ingeborg Helgeland og advokat Tore Riedl har bidratt med innspill og råd til evalueringen.

Innhold:

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING OG METODE	8
1.1 Innledning	8
1.2 Bakgrunn	8
1.3 Problemstillinger	10
1.3.1 Hva er medvirkning?	11
1.4 Metode	12
1.4.1 Datainnsamling	12
1.4.2 Involvering av brukerrepresentanter	15
1.4.3 Gjennomgang av et utvalg nemndssaker	16
1.4.4 Arbeidsseminarer	16
1.4.5 Etske vurderinger	16
1.4.6 Analyse og bearbeiding av data	17
1.4.7 Beskrivelser av gjeldende rett	17
2 BARNES RETT TIL MEDVIRKNING	18
2.1 Internasjonale forpliktelser	18
2.2 Hva sier forskningslitteraturen om barns medvirkning?	19
2.2.1 Hva skal til for å sikre barns medvirkning?	20
2.3 Medvirkning i norsk barnevern	22
2.3.1 Norsk «barnevernssystem»	22
2.3.2 Medvirkning i form av talsperson og tillitsperson	23
2.4 Andre lands ordninger som skal bidra til barns medvirkning	26
2.4.1 England	29
2.5 Finland	30
2.6 Sverige	32
2.7 Oppsummering og drøfting	34
3 EVALUERING AV TILLITSPERSONORDNINGEN	37
3.1 Tillitspersonordningen	37
3.1.1 Betegnelsen tillitsperson	38
3.2 Hvordan bruker barneverntjenestene ordningen?	38
3.2.1 Kjennskap til ordningen i barneverntjenestene	38
3.2.2 Tillitsperson for barn som ikke er under omsorg?	41
3.2.3 Informasjon om ordningen	43
3.3 Rutiner og dokumentasjon	46
3.3.1 Omfang	48
3.3.2 Hva er grunnen til at barn takker nei til ordningen?	51
3.4 Tillitspersonens rolle	53
3.4.1 Hvem velges som tillitspersoner	53
3.4.2 Rolle i møtene	56
3.5 Barneverntjenestens erfaringer med tillitspersonens betydning	58
3.5.1 Oppsummering	60
3.6 Ungdommenes erfaringer	60
3.6.1 Erfaringer	61
3.6.2 Hva mener ungdom er viktig for at ordningen skal fungere	64
3.7 Vurdering av ordningen	65
4 EVALUERING AV TALSPERSONORDNINGEN	67
4.1 Talspersonordningen	67
4.1.1 Tidsbruk og kostnader	68

4.2	Reglene som styrer talspersonordningen.....	68
4.3	Fylkesnemndenes forvaltning av ordningen.....	69
4.3.1	Hvordan rekrutterer nemndene talspersoner?	69
4.3.2	Antall talspersoner og organisering av ordningen	70
4.3.3	Talspersonenes motivasjon.....	70
4.4	Når brukes talsperson?	71
4.4.1	Når blir barn ikke presentert for retten til talsperson?	72
4.4.2	Barn som ikke vil ha talsperson.....	72
4.4.3	Barn under syv år	73
4.5	Kompetanse og opplæring	74
4.5.1	Hvilken kompetanse mener nemndledere talspersonene bør ha?.....	74
4.6	Opplæring av talspersoner	75
4.6.1	Talspersonenes erfaringer med opplæring og oppfølging.....	75
4.6.2	Behov for opplæring og oppfølging	76
4.7	Valg av talsperson i den enkelte sak.....	77
4.7.1	Informasjon om saken	78
4.8	Hvordan utfører talspersonene oppdraget?	79
4.8.1	Møtet med barna	79
4.8.2	Forstår barna hva de skal uttale seg om?	81
4.8.3	Hvor mye kontakt har talspersonen med barnet?	82
4.9	Samtalens innhold.....	83
4.10	Rapport og møte i nemnda.....	85
4.10.1	Talspersonenes møte med nemnda.....	85
4.10.2	Talspersonene om utforming av rapport	86
4.10.3	Nemndmedlemmer og advokatenes synspunkter på rapportene.....	86
4.11	Hva viser gjennomgang av talspersonrapporter?.....	88
4.11.1	Følger rapportene veiledningen i oppnevningensbrevet?	89
4.11.2	Barnesamtaler med nemnd.....	90
4.12	Hvilken betydning får uttalelsen	91
4.12.1	Hvordan brukes talspersonens uttalelse i vedtaket?.....	91
4.12.2	Hvilken betydning har talspersonens rapport for vedtaket i saken?.....	91
4.12.3	Oppsummering	93
4.13	Unges erfaringer med å ha talsperson	94
4.13.1	Flere talspersoner	95
4.13.2	Informasjon i forkant.....	95
4.13.3	Oppsummering – ungdommenes erfaringer.....	101
4.14	Vår vurdering av talspersonordningen	102
5	BARNES MEDVIRKNING OG ALTERNATIVE LØSNINGER TIL TILLITS- OG TALSPERSONORDNINGENE	105
5.1	Å snakke direkte med fylkesnemnda.....	105
5.1.1	Barnet snakker med en egen oppnevnt sakkyndig	108
5.1.2	Slå sammen tillitsperson/trygghetsperson og talsperson	109
5.1.3	En verge/losfunksjon inspirert av den engelske ordningen	110
5.2	Anbefaling	113
6	LITTERATUR.....	117
7	VEDLEGG 1: GJENNOMGANG AV TALSPERSONSAKER.....	119
8	VEDLEGG 2: OM BARNETS TILLITSPERSON ETTER BARNEVERNLOVEN.....	125
9	VEDLEGG 3: OM BARNETS TALSPERSON ETTER BARNEVERNLOVEN	130
10	VEDLEGG 4: SPØRREUNDERSØKELSE OM TILLITSPERSONORDNINGEN	137

Sammendrag

Innledning

På oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har Proba samfunnsanalyse gjennomført en evaluering av ordningene med talsperson- og tillitsperson, som skal bidra til å styrke barns medvirkning i barnevernet. Målet med evalueringen har vært å få mer kunnskap om hvordan dagens ordninger med talsperson og tillitsperson fungerer og å få belyst konsekvenser av mulige alternative ordninger. I evalueringsarbeidet har vi fått råd og innspill fra professor Marit Skivenes, advokat Tore Riedl og professor emerita Ingeborg Helgeland.

Bakgrunn

Barns rett til å si sin mening og få innflytelse på alle avgjørelser som berører det, har en tydelig og sterk forankring i både menneskerettighetene og i norsk rett. Barnekonvensjonens art. 12 slår fast at forholdene må legges til rette for at barn kan danne seg egne synspunkter, at disse kan komme fritt til uttrykk og at barnets mening skal tillegges vekt i alle beslutninger som vedrører det. Barnevernloven inneholder egne regler om barns uttalerett og medvirkning for barn som kommer i kontakt med barneverntjenesten. Barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon og ha rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter. Barnet skal bli lyttet til, og barnets synspunkter skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet. Ordningene med talsperson og tillitsperson er etablert for å få frem barns synspunkter i barnevernssaker, og å sikre at deres rettigheter ivaretas.

Tillitspersonordningen innebærer at et barn som det offentlige har overtatt omsorgen for kan ha med seg en person det har særlig tillit til i kontakten med barnevernet. Barnet skal informeres så tidlig som mulig om denne muligheten. Barnet skal selv velge tillitsperson. Formålet med en egen tillitsperson er å gi barnet en trygghet slik at det lettere kan gi uttrykk for sine synspunkter i egen barnevernssak.

Talspersonordningen innebærer at fylkesnemndene er gitt mulighet til å oppnevne en egen talsperson som skal sikre at barnets synspunkter kommer frem i en sak som behandles av fylkesnemnda. Talspersonen gjennomfører en samtale med barnet på vegne av fylkesnemnda og formidler barnets synspunkter som en del av avgjørelsesgrunnlaget i fylkesnemnda.

Funksjonene til, og regelverket for, tillits- og talsperson er ganske ulike. Ordningen med tillitsperson forvaltes av barnevernet og er en ubetalt oppgave. Det stilles ikke krav til barnefaglig eller juridisk kompetanse. Ordningen med talsperson forvaltes av fylkesnemnda. Fylkesnemndene har en liste over talspersoner som de gir oppdrag til. Talsperson er en profesjonell rolle med krav til kompetanse.

Det er flere kjente svakheter i dagens ordninger (NOU 2016:16), spesielt at mange barn må forholde seg til mange ulike personer i løpet av en barnevernssak. Talspersonordningen er også kritisert for at barnet ikke kjenner talspersonen, og dermed ikke har tilstrekkelig tillit til denne. Det er også en risiko for at informasjon går tapt når barnets synspunkter skal formidles via en tredjeperson. I NOU 2016:16 ble det foreslått å fjerne dagens talspersonordning. Utvalget foreslo i stedet at barnet skal gis en rett til å forklare seg direkte overfor fylkesnemnda. En ordning med trygghetsperson skulle erstatte dagens ordninger med tals-, tillits- og tilsynsperson. Denne personen skulle etter forslaget formidle hva barnet mener dersom barnet selv ikke vil møte i nemnda. Barne- og familiedepartementet (BFD) gikk ikke videre med forslaget i departementets forslag til ny barnevernlov. I Prop. 133 L (2020-2021) ble tillitspersonordningen og

talspersonordningen i nåværende form foreslått videreført. I behandlingen av lovforslaget har Stortinget bestemt at tillitspersonordningen skal gjelde i alle faser av saken. Det vil si fra en barnevernssak opprettes (Innst. 625 L (2020-2021)).

Ifølge ny barnevernlov (Prop. 133 L (2020-2021)) skal det dessuten legges bedre til rette for at barn kan uttale seg direkte til nemnda. Dette skal bidra til å styrke barns grunnleggende rett til å bli hørt og vil kunne bidra til at saken blir bedre opplyst.

Problemstillinger og metode

I evalueringen har vi:

1. Kartlagt hvordan ordningene med tals- og tillitsperson benyttes og fungerer i dag
2. Vurdert hvordan ordningene ivaretar barns medvirkning
3. Vurdert behovet for endringer i ordningene som kan styrke barns medvirkning, og kommet med anbefalinger

I evalueringen har vi gjort en vurdering av de to ordningene hver for seg. Deretter har vi gjort en samlet vurdering av hvordan ordningene bidrar til å ivareta barns medvirkning. Vi har gjennomgått forskningslitteratur om barns medvirkning og kartlagt hvilke ordninger enkelte andre land (Sverige, Finland og England) har for å sikre barns medvirkning i barnevernssaker. Vi har vurdert hvilke endringer det er behov for i de to ordningene som kan bidra til å styrke barns medvirkning og kommet med anbefalinger om dette. Vi har også vurdert om det er alternative løsninger som i større grad kan bidra til barns medvirkning. I denne vurderingen har vi også drøftet om de to ordningene kan eller bør forenes i en felles ordning. Til slutt har vi kommet med en anbefaling.

Evalueringen er basert på en litteraturgjennomgang, intervjuundersøkelser, dokumentstudier, en spørreundersøkelse og gjennomgang av vedtak og talspersonrapporter fra et utvalg saker i fylkesnemnda. Vi har kartlagt erfaringene til et utvalg profesjonelle aktører, og til en gruppe barn og unge som selv har hatt en sak i barnevernet. De profesjonelle aktørene omfatter ledere og medlemmer av fylkesnemnda, advokater, talspersoner og barneverntjenester. Brukerorganisasjonene Landsforeningen for barnevernsbarn, Barn av rusmisbrukere og Forandringsfabrikken har deltatt i en referansegruppe for evalueringen.

Konklusjoner og tilrådinger

Hva er medvirkning?

Ifølge barnevernloven er formålet med medvirkning å få frem barnets perspektiv for å bidra til at avgjørelser som fattes, er til barnets beste. Videre skal medvirkning styrke barnets posisjon og gi rettssikkerhet. Men det er ikke tilstrekkelig at barnet har rett til å medvirke, det må også få støtte til å medvirke. Forskriftene for talsperson- og tillitspersonordningene konkretiserer og utdyper premissene for reell medvirkning. Forskriftene sier blant annet at medvirkning må skje innenfor trygge rammer og at barnet må få både tilstrekkelig informasjon og informasjon på måter det kan forstå. Det inkluderer å få vite hvilke valg og beslutninger som må treffes og konsekvensene av disse. Barnas mening skal tas hensyn til og barn skal ha mulighet til å si sin mening på måter de kan og/eller ønsker. For at et barn skal medvirke vil det ha behov for ulike grader av støtte og involvering avhengig av alder og modenhet. Voksne som skal snakke med barn har behov for forberedelser og støtte for å kunne utøve denne oppgaven.

Forskningslitteratur på feltet legger blant annet vekt på at barn i større grad enn i dag må anerkjennes for sine meninger, at de må bli oppmuntret til å uttrykke egne tanker, samt at de må få vite bakgrunnen får avgjørelsene som tas. Barn trenger informasjon og støtte dersom deres mening skal få en betydning i juridisk prosedyre. Tilrettelegging for

at barn kommer frem med sine meninger er en forutsetning for at meningene deres skal tas hensyn til i beslutningsprosessen. Barn må få informasjon om mulige konsekvenser av avgjørelsen. Barns synspunkter må tas seriøst og de må inkluderes i avgjørelsen. Årsaker til å utelate eller gå imot barns ønsker må bli tydelig forklart. Barna må bli informert etter at en beslutning er tatt om hvordan beslutningen ble fattet og hva beslutningen innebærer.

Medvirkning i andre land

Vi kjenner ikke til at andre land har en ordning tilsvarende tillitsperson. Det er derfor den norske talspersonordningen vi har sammenlignet med ordninger i andre land.

Norge, Finland, Storbritannia og Sverige har ulike ordninger som skal sikre barns deltakelse og medvirkning i barnevernssaker. I Sverige og Finland er det en stor andel av sakene som fører til omsorgsovertakelse som ikke går for retten. Det vil si at sakene blir avgjort av barnevernet i samarbeid med foreldrene uten at rettssystemet blir involvert. Dette er en modell der sosialarbeiderrollen i barnevernet står sterkt. I Storbritannia står krav til rettslig prøving ved omsorgsovertakelser sterkt.

I Finland går 20-25 prosent av sakene om omsorgsovertakelse for retten, og i disse sakene benyttes en talsperson som får tilgang til et omfattende materiale om saken. Talspersonene har også mulighet til å snakke med barnevernsansatte og delta i ulike møter. Beslutningsprosessen domineres av skriftlige prosedyrer, og det er svært sjeldent med muntlige høringer. Talspersonene skal representere barnets synspunkter og ønsker, og skal også gi sin egne vurdering av barnets beste. Barn over 12 år får egne partsrettigheter.

I Sverige får barn under 15 år en offentlig representant som skal ivareta barnets interesser og ønsker i noen saker. I tillegg skal en barnevernsansatt gi en objektiv beskrivelse av barnets situasjon og vurdering av barnets beste. Disse ordningene skal sammen sikre at barnas synspunkter og meninger høres, og at barna blir gitt muligheten til å delta og medvirke. Samtidig skal deres vurdering ta hensyn til barnets beste i prosessen og i utfallet.

I den engelske modellen får alle barn egen advokat i tillegg til en talsperson/verge (children's guardian) som har kontakt med barnet gjennom saken. Barnets verge utnevnes av en uavhengig organisasjon. Vergene gjennomfører samtaler med barn, foreldre, øvrig familie og andre relevante aktører, i tillegg til at de kan delta i møter og lese saksdokumenter. Vergen skal fremme barnas synspunkter til retten, i tillegg til å gi sin egen vurdering av barnets beste og gi råd til retten. Den engelske ordningen involverer flere ulike aktører for å ivareta barns rett til å uttrykke sine ønsker og synspunkter og til å medvirke i beslutninger som angår dem selv – henholdsvis advokat, barnevernsansatt og barnets verge.

Ordningene i Sverige og Finland er blitt kritisert for å ha et vagt rammeverk og utydelige retningslinjer. En innvending mot talspersonordningen i alle tre landene er at talspersonrollen er motsetningsfylt fordi vedkommende både skal fremme barnets synspunkter og ivareta barnets beste. Dette er i motsetning til den norske ordningen der talspersonen kun skal formidle barnets ønsker og synspunkter, og ikke komme med egne vurderinger. I den norske ordningen legges det stor vekt på at talspersonene skal være uhildet og ikke ha oppfatninger om hva som er best for barnet. På den annen side har talspersonen svært lite informasjon om saken og svært begrenset kontakt med barnet, noe som også kan føre til reduserte muligheter for barna til å medvirke. Basert på de studiene som er gjort av ordningene, er det etter vår vurdering den engelske ordningen som best sikrer reell medvirkning fra barn. I denne ordningen har alle barn i saker om omsorgsovertakelse kontakt med en verge/talsperson over tid. Det mener vi

legger til rette for at barn får informasjon og støtte slik at de kan komme med sine meninger. I tillegg har barn en egen advokat som skal sikre at barnets interesser blir ivaretatt.

Evaluering av tillitspersonordningen

Vi finner at svært mange av barneverntjenestene kjenner til ordningen med tillitsperson, men at mange ikke kjenner til innholdet i forskriften. Det er stor variasjon når det gjelder forståelse av ordningen og hvordan den praktiseres. Mens enkelte tjenester er bevisste på at ordningen primært handler om barn etter omsorgsovertakelse, forstår mange ordningen som at barn kan ha med seg en støtteperson i alle faser av en sak. Dette er ikke alltid en person barnet har valgt selv, men kan for eksempel være en lærer eller en annen person som barneverntjenesten foreslår. Mange følger heller ikke kravene til bruk av politiattest og dokumentasjon av ordningen. En del av informantene fra barneverntjenestene synes forskriften er uklar. Blant annet er de usikre på hvem som skal ha tillitsperson og hva som ligger i rollen. Mange ansatte i barneverntjenestene mener at barn kan bli tryggere i møtene med barnevernet når de kan ha med seg noen de kjenner. Samtidig finner vi at behovet for å ha med seg en støtte eller tillitsperson ofte er størst i fasene *før* omsorgsovertakelse. Etter omsorgsovertakelsen ønsker mange barn å ha med fosterforeldre eller de har fått en trygg relasjon til kontaktpersonene. Ordningen med tillitsperson etter omsorgsovertakelse er relativt lite brukt.

Intervjuene med ungdom som har hatt tillitsperson viser at det kan ha stor betydning for barn og ungdom å kunne ha med seg en person de kjenner og har tillit til i møter med barneverntjenesten. Ungdommene forteller om større trygghetsfølelse og at møtene blir mindre belastende. De tør å fortelle mer både om opplevelser og ønsker. Ungdommene gir uttrykk for at det har stor betydning for dem at de selv får velge hvem som skal være med.

Vi mener at forskriften slik den er utformet i dag ikke er tilstrekkelig tydelig. Forskriften bør gjøres klarere slik at innholdet er forståelig for barneverntjenestene. Vi mener det er behov for å klargjøre hvem som kan være tillitspersoner og hvilke forventninger det er til en tillitsperson. Vi mener ordningen bør ha en fleksibel utforming slik at barnet kan benytte og eventuelt bytte tillitsperson uten at det fører til mye administrasjon. Det ser ut til å være mer behov for å ha med en tillitsperson før omsorgsovertakelse enn etter. Ordningen bør utvides til å omfatte barn i alle faser av en barnevernssak. Den bør også gjelde for barn som er frivillig plassert eller som bor på institusjon.

Vi anbefaler at det utarbeides skriftlig informasjon til barn og barneverntjenester om ordningen. Da vil det være tydelig hva som er formålet og at barnet selv kan foreslå en tillitsperson.

Evaluering av talspersonordningen

Talspersonordningen er basert på at alle fylkesnemndene har lister med navn på personer som kan ta oppdrag som talspersoner. I 2020 var det totalt 540 talspersoner som sto på listene. I snitt har hver talsperson under ett oppdrag i året. Dette gjør at mange talspersoner har svært begrenset erfaring fra oppgaven. Talspersonene får relativt lite betalt for oppdraget, og de tar oppdrag først og fremst av idealistiske grunner. I 2020 var utgiftene til honorar til talspersoner 1,8 millioner kroner. Dekning av reiseutgifter kommer i tillegg.

Talspersonene rekrutteres blant personer som har erfaring fra arbeid med barn. Det er tidligere påpekt at talspersoner har behov for opplæring i rollen, og det er de siste årene iverksatt noe opplæring til talspersoner, men dette er begrenset og frivillig. Innholdet i opplæringen varierer fra nemnd til nemnd, men til dels har opplæringen hatt mye preg av informasjon. Mange av talspersonene har ikke deltatt i noen form for opplæring, og mange hadde ønsket seg mer opplæring og erfaringsdeling.

Talspersonene har stort sett én samtale med barna, og de får begrenset informasjon om saken i forkant av samtalen. I samtalen spør de om temaer som hvilket forhold barna har til foreldrene, hvor de ønsker å bo og hvor mye samvær de ønsker å ha med foreldrene dersom de ikke skal bo sammen med dem. Dette er temaer som kan være krevende for barn å snakke om og som fordrer at de har tillit til den voksne. Talspersonene vi har intervjuet legger vekt på å skape trygge rammer for samtalen og legger også vekt på at deres rolle er å være talerør for barna. Det varierer noe hvor mye de synes de får ut av samtalen.

Nemndledere, fagkyndige og advokater erfarer at kvaliteten på hvordan talspersonene utfører oppdragene varierer mye. De synes blant annet at de ofte får vite lite om spørsmålene som er stilt og konteksten for samtalen. Vi finner at det er store variasjoner i hvordan rapportene utformes. Noen er svært knappe og gir lite informasjon om samtalen.

Ungdommene vi har intervjuet som har hatt talsperson legger vekt på at møtet med talspersonen kan oppleves utrygt. Svært mange av de unge formidler at de savnet informasjon i fasen der talspersonen skulle snakke med dem. Mange beskriver at de var i en fase der de opplevde å møte mange voksne og hadde lite oversikt over situasjonen. Mange av ungdommene mener det ville oppleves tryggere for barn og ungdom dersom de hadde hatt flere møter med talspersonen. De sier også at det er viktig at talspersonen lytter til dem, og hadde ønsket at talspersonene kunne fortalt mer om seg selv slik at de ble bedre kjent. Flere mener at det beste ville vært om de selv kunne velge hvem som skulle tale deres sak. Mange av ungdommene vi har intervjuet var usikre på hva som formidles videre til fylkesnemnda, og hadde ønsket mer informasjon om dette. Noen foreslår at de kan skrive notater sammen med talspersonen eller at barnet/ungdommen kan skrive noe selv. De fleste mener det er bedre å snakke direkte med nemnda enn å snakke via en talsperson. Men dette oppfattes samtidig som skummelt, og de fleste mener at en del barn ikke vil tørre dette.

Vår vurdering er at talspersonordningen gjør det mulig for barn å uttale seg i saker som omhandler dem selv, og at dette er en svært viktig funksjon. Samtidig har ordningen flere utfordringer og mangler, noe som fører til at det kan diskuteres i hvor stor grad den bidrar til reell medvirkning fra barn. Å bruke talsperson er medvirkning gjennom en annen person. For at det skal fungere må barn ha tillit til talspersonen, og de må forstå talspersonens rolle. Utfordringene i ordningen handler etter vår vurdering blant annet om at talspersonene ikke i tilstrekkelig grad har mulighet til å bli kjent og være i dialog med barna, at mandatet ikke er tydelig nok og at det er for lite opplæring. Rapportene de utformer er lite enhetlige og i mange tilfeller er rapportene for knappe.

Vi mener at dersom talspersonordningen skal opprettholdes er det behov for å profesjonalisere ordningen. Talspersonene må få mer opplæring, det bør være en form for oppfølging, og de som er talspersoner bør ha jevnlig oppdrag. Det vil være hensiktsmessig med opplæring som inneholder praktiske øvelser i samtaler med barn. Talspersonene har også behov for mer kunnskap om rettssystemet og hvordan uttalelsen deres skal brukes. Det er videre behov for tydeligere retningslinjer for samtalen og en mal for rapportene. En profesjonalisering må også innebære høyere økonomisk kompensasjon enn i dag.

Alternative ordninger

Ordningene med talsperson og tillitsperson skal bidra til barns medvirkning i en barnevernssak, men ordningene er avgrenset. Talspersonen skal bidra til at barns stemme blir hørt i en fylkesnemndssak, mens tillitspersonordningen skal gi barn støtte i møte med barnevernet, primært i møter etter omsorgsovertakelse. Vi erfarer at barn trenger informasjon og støtte i hele løpet fra saken blir opprettet og til en beslutning er tatt.

Et alternativ til ordningen med talsperson er at barn snakker direkte med fylkesnemnda. Dette praktiseres i økende grad, og det følger av ny barnevernlov at det skal legges bedre til rette for dette. En slik ordning vil gjøre at nemnda får mer inntrykk av barnet. Barnesamtaler i nemnda praktiseres i dag på ulike måter. For å lykkes med dette kreves ulike former for tilrettelegging. Blant annet må konteksten tilpasses, nemndledere har behov for opplæring og det må sikres at barna får god informasjon om prosessen i forkant av denne samtalen. Mange barn vil ha behov for å ha med seg en støtteperson i samtalene med nemnda/nemndleder. For de barna som ikke ønsker (eller barneverntjenesten/nemnda vurderer at ikke bør) snakke direkte med nemnda, vil det fortsatt være behov for en talsperson som snakker på vegne av barna.

Utover å fortsette med dagens talspersonordning har vi drøftet tre alternative talspersonordninger: 1) at barnet snakker med en egen oppnevnt sakkyndig, 2) en sammenslåing av tillitsperson og talsperson, det vil si at talspersonen velges av barnet og 3) det opprettes en form for verge/losfunksjon som følger barnet i hele løpet og som også kan være talsperson dersom det er behov.

At en sakkyndig psykolog er talsperson har fordeler i form av at talspersonen har mer kompetanse på vanskelige barnesamtaler. Vi mener imidlertid ikke at disse fordelene vil veie opp for andre utfordringer knyttet til talspersonordningen slik den fungerer i dag. Vi mener dessuten at det vil være vanskelig å finne sakkyndige som vil ta slike oppdrag over hele landet. Vi mener at en sammenslåing av tillitsperson og talspersonordningen heller ikke vil løse utfordringene som talspersonordningen har i dag. Tillitspersonordningen er relativt lite brukt, og dersom barnet selv skal velge talsperson vil mange ønske å ha med en person som ikke vil bli oppfattet som upartisk og nøytral av fylkesnemnda. Det er viktig at en talsperson som skal vitne i fylkesnemnda forstår rollen. Det krever en viss opplæring, og dette vil være vanskelig å administrere dersom vedkommende bare skal fungere som talsperson en gang.

Et tredje alternativ er å opprette en ny ordning med en los/verge som følger barnet over tid fra de får en sak i barnevernet. En slik ordning er inspirert av den engelske vergeordningen. Vergen vil kunne ivareta barnets medvirkning ved å innhente barnets syn, og også sørge for barnets medvirkning ved å påse at barnet får informasjon, har noen å stille spørsmål til og som sørger for svar, og som sikrer at beslutninger blir formidlet til barnet på måter barnet forstår. En ulempe ved en slik ordning er at barn ville få en ny person å forholde seg til. Denne personen ville i utgangspunktet vært ukjent for barnet, men vedkommende ville ha større muligheter til å utvikle en relasjon enn det talspersonen har i dag. En annen ulempe er at denne personen til dels får et ansvar som i dag er lagt til barnevernet. Det er uheldig dersom ansvarsforholdene er uklare og overlappende.

Anbefaling

Lovverket sikrer i dag barn rettigheter når det gjelder deltakelse, men det er samtidig ikke tilstrekkelige ordninger for å inkludere barna som reelle deltakere. Vi mener at

dagens ordninger med tals- og tillitsperson har mangler når det gjelder å bidra til barns medvirkning.

Det er behov for å sikre reell medvirkning fra barn i hele den perioden de har en sak i barnevernet - fra en undersøkelse starter til et vedtak i fylkesnemnda er fattet og barnet har fått informasjon om vedtaket. Det innebærer at barnet må få tilstrekkelig informasjon, ha muligheten til å stille spørsmål og få støtte til å ta beslutninger.

Forskriften for tillitspersonordningen bør tydeliggjøres, og ordningen bør gjelde fra barnevernets undersøkelse starter. Det bør legges vekt på at ordningen skal være fleksibel og at en tillitsperson er en person barnet selv velger. Det bør utvikles informasjonsmateriale om ordningen som kan distribueres til barn og til barnevernet. En tillitsperson kan gi barn som ønsker det støtte i møtet med barnevernet, men ordningen er etter vår vurdering ikke tilstrekkelig som virkemiddel til å ivareta barns medvirkning.

Vi mener det bør vurderes å etablere en ordning med en los/verge som barnet kan ha kontakt med gjennom hele barnevernsløpet. Dette bør være en person som ikke er formelt knyttet til barnevernet. Vi har evaluert tillitsperson og talspersonordningene, og har ikke hatt mulighet til å vurdere alle sider ved etablering av en slik ordning, men vi anbefaler at en slik ordning utredes nærmere. En slik ordning vil erstatte dagens talspersonordning. Alternativet til en slik ordning er at dagens talspersonordning profesjonaliseres. Talspersonene må da få mer opplæring og oppfølging, talspersonene bør ha jevnlig oppdrag og mulighet til å ha mer kontakt med barna enn i dag.

1 Innledning og metode

1.1 Innledning

På oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har Proba samfunnsanalyse gjennomført en evaluering av talsperson- og tillitspersonordningen i barnevernet. Målet med evalueringen har vært å få mer kunnskap om hvordan disse ordningene fungerer. Denne kunnskapen skal brukes i en vurdering av om det er behov for endringer som kan bidra til å styrke barns medvirkning. I evalueringen har vi fått bistand fra professor emerita Ingeborg Helgeland og advokat Tore Riedl. Videre har professor Marit Skivenes og andre ved Centre for Research on Discretion and Paternalism ved Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap ved UiB bidratt med rådgivning til prosjektet.

1.2 Bakgrunn

Barns rett til å bli hørt

Barns rett til å si sin mening, bli lyttet til og dermed få innflytelse på alle avgjørelser som berører det, har en tydelig og sterk forankring i både menneskerettighetene og i norsk rett. Retten til å bli hørt og til å øve innflytelse innebærer ikke en rett til full selvrepresentasjon (partsrettigheter), men rettighetene står helt sentralt i anerkjennelsen av at barn utgjør selvstendige individer med evne og mulighet til å påvirke omgivelsene i tråd med egne meninger.

Barnekonvensjonens art. 12 slår fast at forholdene må legges til rette for at barn kan danne seg egne synspunkter, at disse kan komme fritt til uttrykk og at barnets mening skal tillegges vekt i alle beslutninger som vedrører det. Barnekonvensjonen inneholder ingen aldersgrense for når barn skal bli hørt og hvor mye vekt som skal tillegges barnets mening, men barnets alder og modenhet vil ha betydning i denne sammenheng. I konvensjonen er retten til å bli hørt særlig fremhevet for situasjoner der det skal treffes rettslige eller administrative beslutninger som angår barnet. Artikkel 12 er nærmere utdypet av FNs barnekomité i General Comment nr. 12 fra 2009.

Den menneskerettslig forankrede retten til å bli hørt og til å medvirke i spørsmål som vedrører barnet ble tatt inn i den norske Grunnlovens § 104 i 2014. Prinsippet er også fulgt opp i annen norsk lovgivning. Det følger av barneloven at barn generelt har rett til å uttrykke egne synspunkter når foreldrene skal treffe avgjørelser på vegne av barnet, på alle livets områder. Barnets synspunkter skal vektlegges etter alder og modenhet, men fra barnet er 12 år skal barnets mening tillegges stor vekt. I barneloven er det satt en aldersgrense på 7 år for uttaleretten når det skal tas stilling til hvem av foreldrene som skal ha foreldreansvar, om hvor barnet skal bo og hvilken samværsordning som skal gjelde for den av foreldrene barnet ikke skal bo sammen med.

For barn som kommer i kontakt med barneverntjenesten er det gitt egne regler om barnets uttalerett og medvirkning i barnevernloven. Prinsippet om barnets uttalerett er nedfelt i barnevernloven § 6-3. Her gjelder i utgangspunktet den samme aldersgrensen på 7 år som i barneloven, men det er presisert i bestemmelsen at også yngre barn som har nådd et modenhetsnivå som medfører at det er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal ha tilstrekkelig informasjon og rett til å uttale seg i saken. Også etter denne bestemmelsen skal barnets innflytelse styres av alder og modenhet. Bestemmelsen slår også fast at når barnet blir 15 år, har det fulle partsinteresser i saken, som i tillegg til retten til å bli hørt, innebærer samtykkekompetanse, partsinnsyn og

selvrepresentasjon i eventuelle rettslige prosesser. Barnets rett til medvirkning er regulert i barnevernloven § 1-6. Loven sier at alle barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, har rett til å medvirke i alle forhold som vedrører barnet etter denne loven. Barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon og ha rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter. Barnet skal bli lyttet til, og barnets synspunkter skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet. Barn som barnevernet har overtatt omsorgen for kan gis anledning til å ha med seg en person de har særlig tillit til i møter med barnevernet.

Det er gitt egne regler som skal sikre at det fremgår av vedtaket hva som er barnets mening og hvilken vekt den tillegges. Dette følger av barnevernloven § 6-3A og § 7-19.

Ordningene med tillitsperson og talsperson

Ordningene med talsperson og tillitsperson er etablert for få frem barns synspunkter i barnevernssaker, og sikre at deres rettigheter ivaretas.

Funksjonene til, og regelverket for, tillits- og talsperson er ganske ulike. Ordningen med tillitsperson forvaltes av barnevernet, og tillitspersonen velges av barnet. Det er en ubetalt oppgave, og det stilles ikke krav til barnefaglig eller juridisk kompetanse. Ordningen med talsperson forvaltes av fylkesnemnda. Talsperson er en profesjonell rolle med krav til kompetanse.

Tillitspersonordningen innebærer at et barn som det offentlige har overtatt omsorgen for kan gis anledning til å ha med seg en person barnet har særlig tillit til i kontakten med barnevernet. Barnet skal informeres så tidlig som mulig om denne adgangen. Barnet velger selv tillitsperson. Bestemmelsen følger av barnevernloven § 1-6 og er nærmere regulert i forskrift om medvirkning og tillitsperson. Formålet med en egen tillitsperson er å gi barnet en trygghet slik at det lettere kan gi uttrykk for sine synspunkter i egen barnevernssak. Ordningen med tillitsperson endrer ikke andre aktørers ansvar og oppgaver etter barnevernloven.

Talspersonordningen innebærer at fylkesnemndene er gitt mulighet til å oppnevne en egen talsperson som skal sikre at barnets synspunkter kommer frem etter barnevernloven § 7-9. Talspersonen gjennomfører samtale med barnet på vegne av fylkesnemnda og formidler barnets synspunkter som en del av avgjørelsesgrunnlaget.

I motsetning til den praksis som følges etter barneloven, der dommer/sakkyndig snakker direkte med barnet har det vært mindre vanlig med samtaler direkte med barnet når fylkesnemndene behandler saker etter barnevernloven¹.

I NOU 2016:16 ble det foreslått å fjerne dagens talspersonordning. Utvalget foreslo i stedet at barnet skal gis en rett til å forklare seg direkte overfor avgjørelsesorganet. En ordning med trygghetsperson skulle erstatte dagens ordninger med tals-, tillits- og tilsynsperson. Denne personen kan etter forslaget formidle hva barnet mener dersom barnet selv ikke vil møte. Barne- og familiedepartementet (BFD) gikk ikke videre med forslaget, bl.a. fordi det ble vurdert å være faglig problematisk at rollen som tilsynsperson skulle forenes med oppgavene til en talsperson og tillitsperson. I BFDs forslag til ny barnevernlov Prop. 133 L (2020-2021) er derfor tillitspersonordningen og talspersonsordningen i nåværende form foreslått videreført.

Samtidig har det vært flere kjente svakheter i dagens ordninger (NOU 2016:16), spesielt at mange barn må forholde seg til mange ulike personer. I en barnevernssak kan barn i

¹ Det er imidlertid en økning i omfang av at nemndene snakker direkte med barn. Omfanget varierer også mellom nemndene.

tillegg til tillits- og talsperson være i kontakt med en tilsynsperson, advokat og verge samt saksbehandler i barnevernet. Det kan være svært krevende for barn å snakke om personlige forhold med så mange. Talspersonordningen er også kritisert for at barnet ikke kjenner talspersonen, og dermed ikke har tilstrekkelig tillit til denne. Det er også pekt på at det er en risiko for at informasjon går tapt når barnets synspunkter skal formidles via en tredjeperson. Det er også stilt spørsmål ved om talspersonene får vite for lite om saken og dermed kan mangle relevant informasjon for å kunne stille de riktige spørsmålene og belyse barnets syn. Dette er momenter som kan innvirke på barnets muligheter til medvirkning.

Departementet har ønsket å få mer kunnskap om dagens ordninger med talsperson og tillitsperson og å få belyst konsekvenser av mulige alternativer.

Når det gjelder talsperson vet man at ordningen brukes, men det er mindre kunnskap om hvordan og hvilke erfaringer ulike aktører har med ordningen. Det har særlig vært behov for å få mer kunnskap om hvilke erfaringer barn har med ordningen. Når det gjelder tillitsperson har det generelt vært svært lite kunnskap om hvordan ordningen praktiseres og fungerer.

1.3 Problemstillinger

I evalueringen har vi:

4. Kartlagt hvordan ordningene med tals- og tillitsperson benyttes og fungerer i dag
5. Vurdert hvordan ordningene ivaretar barns medvirkning
6. Vurdert behovet for endringer i ordningene som kan styrke barns medvirkning, og kommet med anbefalinger

Kartlegging av ordningene

I evalueringen har vi kartlagt hvordan ordningene praktiseres, og hvilke erfaringer ulike aktører har med ordningene. Vi har også undersøkt hvilke faktorer de ulike aktørene mener bør være til stede for å sikre medvirkning og i hvilken grad disse faktorene er til stede i dag. Vi har videre undersøkt hva eksperter gjennom forskning og teori uttaler om barns medvirkning. Vi har også kartlagt hvilke ordninger enkelte andre land har for å sikre barns medvirkning, og sett på hvordan disse skiller seg fra norske ordninger. Vi har i evalueringen sett på hvilke ordninger Sverige, Finland og England har for representasjon av barn i barnevernssaker. Disse landene er valgt fordi de også har ordninger for representasjon/verge av barn i barnevernssaker.

Når det gjelder tillitspersonordningen har vi blant annet kartlagt rutiner for å opprette tillitsperson og om det er store variasjoner mellom barneverntjenestene i hvordan ordningen brukes og hvor hyppig den blir brukt. Vi har også undersøkt hvordan ordningen dokumenteres og hvilke rutiner som gjelder for å formidle informasjon til barnet om ordningen. Videre har vi kartlagt ulike aktørers erfaringer med denne ordningen.

Når det gjelder talspersonordningen har vi blant annet kartlagt hvordan de ulike fylkesnemndene rekrutterer og følger opp talspersoner, og hvordan talspersonene utfører oppdraget sitt. Vi har undersøkt hvilken informasjon barn får og hva som gjøres for å sikre en trygg relasjon til barnet. Vi har også undersøkt hvilken opplæring talspersoner får, hvordan fylkesnemndene rekrutterer talspersoner og hvilken betydning godtgjøringen de får har. Videre har vi kartlagt ulike aktørers erfaringer med denne ordningen.

Det er mange aktører involvert i en barnevernssak. Vi har i utredningen kartlagt erfaringene til et utvalg profesjonelle aktører, og til en gruppe barn og unge som selv har hatt en sak i barnevernet. De profesjonelle aktørene omfatter ledere og medlemmer av fylkesnemnda, advokater, talspersoner og barneverntjenester.

Ivaretar ordningene barns medvirkning?

I evalueringen har vi gjort en vurdering av de to ordningene hver for seg. Deretter har vi gjort en samlet vurdering av hvordan ordningene bidrar til å ivareta barns medvirkning.

Vi har vurdert hvordan ordningene med tals- og tillitsperson ivaretar barns medvirkning, og hva som er styrker og svakheter ved dagens ordninger. Deretter har vi gitt anbefalinger om endringer i ordningene. Til slutt har vi drøftet alternative måter å bidra til barns medvirkning på.

En vurdering av hvor godt ordningene ivaretar barns medvirkning avhenger både av at de brukes og hvordan de brukes. Vi har vurdert hvordan ordningene praktiseres og om det er ulike måter å praktisere ordningene på som fungerer bedre enn andre. Når det gjelder spørsmålet om hvor godt ordningene ivaretar barns medvirkning drøfter vi dette på grunnlag av våre funn, og sammenholder dette med hva eksperter gjennom forskning og teori uttaler om barns medvirkning.

Behov for endringer og anbefalinger

Vi har vurdert hvilke endringer det er behov for i de to ordningene for å styrke barns medvirkning og kommet med anbefalinger om dette. Vi har også vurdert om det er alternative løsninger som i større grad kan bidra til barns medvirkning. I denne vurderingen har vi også drøftet om de to ordningene kan eller bør forenes i en felles ordning.

1.3.1 Hva er medvirkning?

Ifølge barnevernloven er formålet med medvirkning å få frem barnets perspektiv for å bidra til at avgjørelser som fattes, er til barnets beste. Videre skal medvirkning styrke barnets posisjon og gi rettssikkerhet. Men det er ikke tilstrekkelig at barnet har rett til å medvirke, det må også få støtte til å medvirke. Forskriftene for talsperson og tillitsperson konkretiserer og utdypet premissene for reell medvirkning. De definerer hva medvirkning betyr, beskriver hvordan barn kan medvirke og fastslår hvordan tjenestene har ansvar for å tilrettelegge for medvirkning. Forskriftene sier blant annet følgende:

- Barns medvirkning er en prosess som må utøves under hele sakens forløp, men barnet skal ikke utsettes for press til å medvirke.
- Barnet skal både informeres om sine rettigheter, hvilke beslutninger som er bestemt og hvilke vurderinger som ligger til grunn for beslutningene.
- Barn kan medvirke i egen sak ved å uttrykke sin forståelse, valg og preferanser gjennom verbal og ikke-verbal kommunikasjon.
- Medvirkningen skal ivareta barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.
- Barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon samt ha rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter. Barnet skal bli lyttet til, og barnets synspunkter skal vektlegges i samsvar med alder og modenhet.
- Det følger av forskriften at det også skal dokumenteres hvorvidt barnet har fått anledning til å medvirke. Det skal dokumenteres hva barnet er blitt hørt om, og hva som var barnets syn. Det skal legges særlig vekt på at muligheten til å

medvirke blir gjennomført for barn som har problemer med å forstå og få uttrykt sine synspunkter i beslutningsprosesser.

For at et barn skal ha reell medvirkning må altså flere forhold være til stede. Barnet skal kunne medvirke i alle forhold som angår barnet. Det må skje innenfor trygge rammer. Barnet må få både tilstrekkelig informasjon og få informasjon på måter det kan forstå. Det inkluderer å få vite hvilke valg og beslutninger som må treffes og konsekvensene av disse. Barnet skal gis anledning til å uttale seg om tiltakene det får. Barnas mening skal tas hensyn til og barn skal ha mulighet til å si sin mening på måter de kan og/eller ønsker.

For at et barn skal medvirke vil det ha behov for ulike grader av støtte og involvering ut fra alder og modenhet. Voksne som skal snakke med barn har behov for forberedelser, ferdigheter og støtte for å kunne utøve denne oppgaven på en god måte.

1.4 Metode

I evalueringen har vi lagt vekt på å ha en åpen tilnærming for å kartlegge hvordan ordningene fungerer og for å få informasjon om ulike aktørers erfaringer og synspunkter på ordningene. Samtidig har formålet med evalueringen vært basert på en oppfatning om at særlig ordningen med talsperson er antatt å ha visse svakheter eller utfordringer. Vi har ansett disse antatte svakhetene som en form for hypoteser som vi har testet ut i evalueringen. Disse svakhetene er særlig knyttet til at talspersonen er en ukjent person for barnet, at de har lite kontakt og at det kan være vanskelig å formidle synspunkter gjennom en tredjeperson.

Vi har lagt vekt på å få en generell kunnskap om ordningene, og har derfor ønsket å sikre oss utvalg og en tilnærming som gjør det mulig å generalisere funnene. For å besvare problemstillingene i prosjektet har vi benyttet oss av flere metodiske grep. Det har vi gjort for å få belyst sakskomplekset både fra ulike ståsteder og med ulike virkemidler. Creswell (2017) omtaler dette som mixed methods, som i vårt undersøkelsesdesign innebærer at vi har kombinert en kvalitativ og en kvantitativ tilnærming for å sikre oss både bredde og dybde.

For å sikre barneperspektivet og barns medvirkning i prosjektet har vi intervjuet 23 barn og unge om deres erfaringer. Vi har også inkludert representanter for barn og unge med barnevernserfaring i utformingen av intervjuguider og spørreskjema og i drøftingen og vurderingen av ordningene.

1.4.1 Datainnsamling

Datainnsamlingen har omfattet

1. dokumentstudier
2. spørreundersøkelse
3. intervjuundersøkelser med et bredt utvalg aktører
4. gjennomgang av et utvalg fylkesnemndsaker

Nedenfor redegjør vi nærmere for omfang og antall deltakere i de ulike undersøkelsene.

Koronasituasjonens betydning for datainnsamling

Datainnsamlingen ble i all hovedsak gjennomført i perioden da både vi og de ulike tjenestene vi intervjuet hadde hjemmekontor. Det har medført at de fleste intervjuene er gjennomført på video eller telefon. Det har også medført at vi i mindre grad har gjennomført gruppeintervjuer enn det som var planlagt. Intervjuene er i hovedsak gjennomført som individuelle intervjuer. Vi har imidlertid intervjuet noen av

fylkesnemndlederne to og to, og vi har gjennomført et gruppeintervju med ansatte ved en barneverntjeneste. Sistnevnte ble gjennomført som et fysisk møte.

Syv av intervjuene med ungdom har vært gjort ved fysiske møter. De øvrige er blitt gjennomført på teams eller telefon. Alle intervjuene har vært individuelle.

Koronasituasjonen medførte også at det var krevende å finne informanter. Dette gjelder spesielt barn og unge, men det var også krevende å finne barneverntjenester som takket ja bli intervjuet.

Dokumentgjennomgang

Målet med dokumentgjennomgangen har vært å belyse styrker og svakheter ved ulike modeller for barns medvirkning.

Vi har satt oss inn i litteratur som drøfter regelverk og prosedyrer som skal sikre barns medvirkning og hvordan man kan sikre barns reelle medvirkning.

Vi har gjennomgått ordninger i Sverige, Finland og England som skal sikre barns medvirkning. Gjennomgangen av den finske ordningen er imidlertid utelukkende basert på forskningslitteratur på norsk og engelsk med henvisning til finsk lovverk. Vi har gjennomgått dokumenter som beskriver regelverket og forskning og utredninger som belyser styrker og svakheter ved landenes ordninger. Dokumentgjennomgangen er basert på foreliggende forskning og på lover og regelverk i ulike land.

Vi har søkt i offentlige databaser for å finne informasjon om regelverk, og brukt Google Scholar for å finne relevante forskningsarbeider og utredninger. Vi har også fått tips om relevant litteratur fra juridiske eksperter på feltet.

I startfasen henvendte vi oss også til Helsetilsynet og et utvalg statsforvaltere for å undersøke om det er utarbeidet tilsynsrapporter som sier noe om bruken av de to ordningene eller om det har kommet inn klager som vedrører bruken av talsperson eller tillitsperson, hva disse eventuelt har omhandlet og hva som har vært konklusjonene.

Intervjuundersøkelser

Vi har gjennomført intervjuer med et bredt utvalg aktører som har belyst de to ordningene fra ulike ståsteder.

Intervjuer av offentlige og private aktører om talspersonordningen

Vi har intervjuet nemndledere, alminnelige medlemmer og fagkyndige i ni fylkesnemnder. I tillegg har vi intervjuet én representant fra sentralenheten for fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker. Vi har også intervjuet advokater som har erfaring med talspersonordningen, og som har blitt foreslått av fylkesnemndene. Dette har både vært advokater som representerer kommunen/barneverntjenesten i saker hvor talspersonordningen benyttes og advokater som representerer private parter. Videre har vi intervjuet talspersoner som nemndlederne har foreslått. Talspersonene som er intervjuet har hatt relativt mye erfaring som talspersoner. Totalt omfatter informantene 24 ledere og medlemmer i fylkesnemnder, én representant fra sentralenheten, 15 advokater og 24 talspersoner.

Vi kontaktet først sentralenheten for fylkesnemndene som deretter informerte fylkesnemndene om vårt prosjekt og formidlet kontakt med dem. Det er lederne for de forskjellige nemndene, eller andre kontaktpersoner i fylkesnemnda, som har formidlet informasjon til fagkyndige og alminnelige medlemmer om prosjektet. Nemndene har også kontaktet talspersoner og foreslått advokater som vi kunne intervjuer. 9 av 11 fylkesnemnder sa ja til å delta i undersøkelsen.

Tema for intervjuene har blant annet vært hvilken praksis for rekruttering og opplæring av talspersoner nemndene har, hvilken informasjon som gis til talspersonene og hvilken kompetanse de mener talspersoner bør ha. Vi har også undersøkt hvordan talspersonenes uttalelser brukes, synspunkter på hvordan talspersonene utfører sitt oppdrag, vurdering av ordningen og hvordan den bidrar til å sikre barns medvirkning, samt synspunkter på alternative ordninger. Talspersonene er blant annet intervjuet om hva de gjør for å sikre en trygg relasjon mellom talsperson og barn, hvordan de legger opp samtalen og hvilke erfaringer de har fra møtene med barna.

Vi har også intervjuet ansatte fra 12 barneverntjenester. Disse er særlig intervjuet om tillitspersonordningen, men vi har også spurt dem om erfaringer og synspunkter på talspersonordningen.

Intervjuer av offentlige og private aktører om tillitspersonordningen

I alle intervjuene om talspersonordningen har vi også spurt om informantene kjenner til tillitspersonordningen og eventuelle erfaringer med denne. De profesjonelle aktørene som deltar i saker i fylkesnemndene kjenner i liten grad til denne ordningen. Det er derfor først og fremst intervjuer med barneverntjenestene som har gitt informasjon om praksis og erfaringer med tillitspersonordningen.

Vi har intervjuet 12 barneverntjenester. Tema for intervjuene har blant annet vært om og hvordan de praktiserer ordningen, hvilke rutiner de har, informasjon til barna og hvilken betydning de mener ordningen har.

Vi ønsket også å intervju tillitspersoner, men dette viste seg svært utfordrende. Vi har ikke fått kontakt med noen. Vi har forsøkt å rekruttere tillitspersoner gjennom spørreundersøkelsen til barneverntjenesten og ved å ta direkte kontakt med barneverntjenester og brukerorganisasjoner. I spørreundersøkelsen ba vi barneverntjenestene som hadde mulighet til å rekruttere tillitspersoner, om å krysse av for dette. Det var kun tre som krysset av for dette, og i praksis viste det seg ikke mulig for dem å rekruttere. Vi har også spurt de tolv barneverntjenestene vi har intervjuet om bistand til å rekruttere tillitspersoner. De fleste barneverntjenestene vi spurte hadde ikke mulighet til å formidle kontakt med tillitspersoner. Enkelte hadde noen, og forsøkte å formidle kontakt, men de aktuelle personene ønsket ikke å stille til intervju. Ettersom vi ikke fikk tak i noen, henvendte vi oss deretter direkte til ytterligere 12 barneverntjenester for å be om bistand. Dette ga ingen resultater. Når det ikke har vært mulig å finne tillitspersoner oppfatter vi at dette har sammenheng med at det er svært få barneverntjenester som praktiserer tillitspersonordningen etter forskriften. Det vil si at mange ikke har oversikt over faste personer som møter som tillitsperson i møter med barneverntjenestene.

Intervjuer med barn og unge

Vi har rekruttert barn og unge med barnevernserfaring for å snakke om synspunkter på tals- og tillitspersonordningen. De er primært intervjuet om de ordningene de selv har erfaring med. Vi har rekruttert informanter gjennom noen barneverntjenester og Fosterhjemsforeningen, men de fleste er rekruttert gjennom Forandringsfabrikken. Vi hadde ønsket å intervju flere barn og unge, men det var svært vanskelig å finne informanter.

Totalt har vi intervjuet 23 barn og unge i alderen 12 til 20 år. Alle intervjuene ble gjennomført som individuelle intervjuer. Syv av intervjuene ble gjort ved fysisk møte. De øvrige ble gjennomført over telefon eller video. De fleste av informantene er fra 16 år og oppover, og for flere lå erfaringen med ordningene noen år tilbake i tid. Det store flertallet av informantene er jenter, men vi har også intervjuet noen gutter. Omtrent like mange av

informantene hadde erfaring med talspersonordningen som med tillitspersonordningen. To av ungdommene hadde erfaring med begge ordningene.

Tema for intervjuene har vært ungdommenes erfaringer med og oppfatninger om ordningene. Vi la vekt på å få de erfaringene barna og ungdommene selv synes er viktige å trekke frem ved ordningene. Når det gjaldt talspersonen spurte vi om de fikk nok informasjon om hva det skulle snakkes om og hvorfor, hvordan de synes det var å snakke med talspersonen og om de hadde tillit til talspersonene. Videre spurte vi hva de selv kunne ønsket seg og hvem de helst ville ha snakket med. Når det gjaldt tillitsperson spurte vi om hvordan de hadde fått informasjon om tillitspersonordningen, hvem de hadde hatt som tillitsperson og hvilken betydning ordningen hadde for dem.

Spørreundersøkelser til barneverntjenester

Vi har gjennomført en spørreundersøkelse blant landets barneverntjenester for å kartlegge tillitspersonordningen. Undersøkelsen ble sendt til alle kommunenes postmottak, med forespørsel om å videresendes til barnevernleder i kommunen. Der hvor kommunen var en del av en interkommunal barneverntjeneste, ble mottakeren oppfordret til å videresende henvendelsen til vertskommunen.

Spørreundersøkelsen ble sendt ut til 384 respondenter i februar 2021. For å øke svarprosenten, sendte vi ved to anledninger i mars 2021 en påminnelse til kommunenes postmottak.

Spørsmålene i spørreundersøkelsen omhandlet blant annet hvordan og når tillitspersonordningen benyttes, om barneverntjenestene oppfatter at det er klart hvordan ordningen skal brukes, rutiner knyttet til bruk av tillitsperson, og om ordningen bidrar til at barna føler seg tryggere i møtene med barnevernet. Vi har også spurt barneverntjenestene om forslag til endringer i tillitspersonordningen.

135 barneverntjenester svarte på spørreundersøkelsen. Av disse oppgir 36 prosent å inngå i interkommunale barneverntjenester.

I 2020 var det 244 barneverntjenester i Norge, hvorav 62 av disse var interkommunale tjenester. Vi har altså fått svar fra 135. Dette medfører en svarprosent på 55 prosent. Enkelte kommuner har egne rutiner for å behandle forespørsler om å delta i forskningsprosjekter. Vi har fylt ut en forespørsel om deltakelse i vårt prosjekt til aktuelle kommuner. Enkelte av disse kommunene har imidlertid ikke svart på forespørselen, og barneverntjenestene har dermed ikke fått tilsendt undersøkelsen.

Respondentene fra barneverntjenestene som har besvart spørreundersøkelsen representerer både små og store barneverntjenester. Det er god geografisk spredning i utvalget. Medarbeidere fra barneverntjenester med tilhørighet i både større byer og mindre distriktskommuner har besvart undersøkelsen. 75 prosent av respondentene er ledere og 18 prosent teamledere. 7 prosent oppgir annet som stilling. Over 80 prosent av respondentene har vært ansatt i barneverntjenesten i mer enn fem år.

1.4.2 Involvering av brukerrepresentanter

Vi har invitert brukerrepresentanter fra tre organisasjoner som representerer barn med erfaring fra barnevern til å bidra i evalueringen. Dette er Landsforeningen for barnevernsbarn, Forandringsfabrikken og Barn av rusmisbrukere. Disse representantene har deltatt i en referansegruppe for prosjektet. Referansegruppen har bidratt med innspill til intervjuguider og forslag til hvordan intervjuene med barn bør gjennomføres. Forandringsfabrikken og Barn av rusmisbrukere har også gitt innspill i diskusjonen av funn og anbefalinger. Forandringsfabrikken har dessuten bidratt med å

finne informanter blant barn og unge. Landsforeningen for barnevernsbarn har av kapasitetshensyn hatt begrensede muligheter til å delta med innspill til rapporten.

1.4.3 Gjennomgang av et utvalg nemndssaker

For å se hvilken stemme barn gis i fylkesnemndsbehandlinger, ønsket vi i tillegg til intervjuer å gjennomgå deler av et utvalg fylkesnemdsaker. Vi ønsket å gå gjennom vedtaket og rapporten fra talspersonene. Vi søkte Bufdir om å få innsyn i vedtak og rapporter, men fikk avslag. Det endte derfor med at sentralenheten for fylkesnemndene anonymiserte et utvalg vedtak, rapporter og referater fra barnesamtaler nemndene har hatt.

Vi har gått gjennom 50 talspersonrapporter med tilhørende vedtak, og 10 referater fra barnesamtaler med tilhørende vedtak. Noen av sakene omhandler flere enn ett barn. I noen saker har også flere av barna som omfattes av vedtaket fått oppnevnt talsperson. Det er derfor 50 rapporter, men 44 vedtak som inngår i gjennomgangen, samt 10 referater fra barnesamtaler med syv vedtak. De gjennomgåtte vedtakene – med tilhørende talspersonrapporter – er behandlet i nemd mellom 2017 og 2021. Vedtakene der barnets mening kommer frem gjennom samtaler direkte med nemnda er behandlet mellom 2019 og 2021.

Vi har gjennomgått saker fra ti fylkesnemnder for barnevern og sosiale saker. Dette omfatter fylkesnemndene i Agder, Oslo og Viken, Innlandet, Møre og Romsdal, Nordland, Rogaland, Troms og Finnmark, Trøndelag, Vestfold og Telemark og Vestland.

Vi referer sentrale funn fra gjennomgangen i rapporten. Hele gjennomgangen ligger som et eget vedlegg.

Økonomiske og administrative konsekvenser av anbefaling

Vi har gjort noen betraktninger om økonomiske og administrative konsekvenser av våre anbefalinger. Vi har her fulgt minimumskravene i DFØs veileder i samfunnsøkonomiske analyser (DFØ, 2018).

1.4.4 Arbeidsseminarer

I evalueringen har vi samarbeidet med professor Marit Skivenes og andre forskere ved Centre for Research on Discretion and Paternalism ved Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap ved Universitetet i Bergen. Vi har hatt to arbeidsseminarer i løpet av prosjektiden. Forskere ved senteret har blant annet kommentert utkast til metodisk framgangsmåte, intervjuguider, og rapportutkast. Vi har også diskutert funn og ulike alternative løsninger for å sikre barns medvirkning med dem.

1.4.5 Etiske vurderinger

Evalueringen har stilt særlige krav til etiske vurderinger og forsiktighet grunnet intervjuer med sårbare barn og unge. Vi har basert oss på retningslinjer fra NSD (2019) og NESH (2016)², samt våre rutiner for personvernlovgivning og etiske retningslinjer for samtykke for mindreårige.

² NESH (2016) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*, 4. utg. Hentet fra: <https://www.forskningsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi.pdf>.

Ungdommene som har stilt til intervju har fått et informasjonsskriv med beskrivelse av formålet, hvordan informasjonen skal brukes og oppbevares, taushetsplikt og rettigheter. Noen foresatte har også fått tilsendt informasjonsskrivet, avhengig av ungdommenes alder.

Forskerne som har gjennomført intervjuene har lang erfaring med å intervju barn og unge i sårbare situasjoner. Mange barn og unge som har kontakt med barnevernet snakker med mange voksne, og vi ønsket å unngå merbelastningen med å skulle snakke nok en gang med voksne om sin egen sak så langt som mulig. Vi var opptatt av å legge til rette for at de selv kunne velge hvordan de skulle bli intervjuet, selv om koronaepidemien la noen begrensninger på muligheten til fysiske intervjuer. I starten av intervjuene gjentok vi hva prosjektet handlet om, at det var frivillig å delta og valgfritt å trekke seg, at informasjonen ville bli behandlet anonymt og vi informerte litt om hvem vi selv var. I intervjuene har vi stilt spørsmål om de to ordningene. Vi la vekt på at vi ikke skulle stille spørsmål om sensitive forhold knyttet til deres sak i barnevernet. Blant annet stilte vi ikke spørsmål om bakgrunnen for fylkesnemndsbehandlingen og andre spørsmål som kunne legge press på dem om å si mer om bakgrunnen og foreldrene enn de ønsket og sette dem i et lojalitetspress. For de fleste av informantene ligger erfaringen med ordningene noe tilbake i tid, og de har heller ikke pågående prosesser i nemndene. Dette kan ha medvirket til å gjøre det mindre utfordrende å snakke om ordningene.

1.4.6 Analyse og bearbeiding av data

Totalt har vi opparbeidet oss et stort datamateriale. Fra intervjuene har vi utarbeidet intervjureferater. For å analysere intervjumaterialet har vi benyttet verktøyet Nvivo. Nvivo er svært godt egnet for å analysere og systematisere kvalitativt datamateriale. Basert på svarene fra spørreundersøkelsen har vi utarbeidet statistikk som kan beskrive bruken av tillitspersonordningen.

1.4.7 Beskrivelser av gjeldende rett

Advokat Tore Riedl har deltatt i prosjektet. Han har beskrevet gjeldende rett for tillitspersonordningen og talspersonordningen. Disse beskrivelsene ligger som vedlegg til rapporten.

2 Barns rett til medvirkning

I dette kapitlet starter vi med å beskrive hvordan barns rett til medvirkning og deltakelse kommer til uttrykk i ulike internasjonale forordninger. Videre beskriver vi hva forskning viser om barns medvirkning og hva eksperter mener om hvilke faktorer som bør være til stede for at barn skal kunne medvirke i barnevernsprosesser. Deretter gjør vi rede for hvordan tals- og tillitspersonordningene skal bidra til medvirkning i norsk barnevern. Videre beskriver vi hvilke ordninger England, Finland og Sverige har for å ivareta barns rett til medvirkning og deltakelse. Her ser vi også på hvordan forskning har vurdert i hvilken grad disse landenes ordninger ivaretar barns rett til medvirkning, og i hvilken grad ordningene gjør det mulig for barna å gi uttrykk for sine meninger. Til slutt kommer vi med noen betraktninger om hvordan de ulike ordningene står i forhold til hva forskning sier om hva som skal til for å sikre barns medvirkning.

Vi har ikke funnet litteratur om ordninger tilsvarende den norske tillitspersonordningen i England, Finland eller Sverige. I den internasjonale sammenligningen er det derfor ordninger som best kan sammenlignes med talspersonordningen vi konsentrerer oss om.

2.1 Internasjonale forpliktelser

Internasjonalt har oppmerksomheten de siste tre tiårene i økende grad vært rettet mot barns rett til medvirkning og deltakelse i prosesser og avgjørelser som omhandler dem selv. FNs barnekonvensjon slår fast at barn er selvstendige rettssubjekter. Europarådet har utformet retningslinjer for hvordan europeiske land skal sikre barnevennlige rettssystemer som gir barn rett til deltakelse og sørger for ordninger som skal ivareta barns rett til medvirkning.

Artikkel 12 i FNs barnekonvensjon³, som omhandler barns rett til å gi uttrykk for sine meninger, fastslår at

- 1) Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.
- 2) For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Både barnekonvensjonen og Europarådet fastslår barns rett til å uttrykke sine meninger og medvirke i saker som omhandler dem selv. Europarådet fastslår at i saker hvor det oppstår konflikter mellom foreldre og barn, er det grunn til å oppnevne en egen representant for barna (CRC/C/GC/12, 2009, paras.35-37; Council of Europe Guidelines, 2010, Part IV, Section D, paras. 37-43 i Leviner 2018). Retningslinjene fastslår at representanten, i tillegg til å fremheve barnas beste og presentere barnas ønsker og meninger, skal sikre at barna får nødvendig informasjon om konsekvensene av sine ønsker. Videre fastslår retningslinjene at representantene (talspersonene) skal ha tilstrekkelig kunnskap om beslutningsprosessen og at de skal ha særskilt opplæring og kompetanse på barns rettigheter og å kommunisere med barn. Det er påpekt at retningslinjene er vage (Leviner 2018). Det kan på den ene siden gi utydelige krav til

³ https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_8#KAPITTEL_8

hvilken kompetanse og ferdigheter representantene skal ha, og på den andre siden kan det bidra til en nødvendig fleksibilitet ettersom de skal gjelde på tvers av ulike lands barnevernssystemer. Ulike lands lovverk og ordninger er forskjellig innrettet når det gjelder å ivareta barns rett til å uttrykke sine meninger. Innretningene henger blant annet sammen med utformingen av systemer for barnevern i de forskjellige landene (Berrick et al. 2019).

2.2 Hva sier forskningslitteraturen om barns medvirkning?

I forskningslitteraturen pekes det på ulike begrunnelser for hvorfor barn bør involveres i prosesser og avgjørelser som omhandler dem selv. Gal og Duramy (2015) peker på fem grunner til at barn bør involveres i barnevernssaker og beslutninger om omsorgsovertakelse, henholdsvis at 1) barn har rett til å delta jfr. FNs barnekonvensjon 2) man har en moralsk forpliktelse til å involvere de som påvirkes av tiltak som iverksettes, 3) barns deltakelse fører til at det fattes bedre beslutninger ettersom barn får mulighet til å formidle sine interesser og behov, 4) å involvere personene som saken handler om gir en mulighet til å forstå situasjonen bedre og 5) å involvere barn kan resultere i bedre implementering av de beslutningene som fattes (Gal og Duramy 2015, i Enroos et al. 2017). Studier som har undersøkt effekten av barns medvirkning og deltakelse, viser at når barn deltar i avgjørelser om omsorgsovertakelse, kan omsorgsordningene bli mer stabile og barnas følelse av trivsel og velvære kan øke (Vis, Strandbu, Holtan og Thomas 2011 i Berrick et al. 2015). Vis et al. (2011) har pekt på at vellykket medvirkning gir barnet en bedre følelse, økt trygghet og større sjanse for vellykket plassering.

Tanken bak lovfesting av barns medvirkning er at barn er selvstendige rettighetshavere – de er mer enn mottakere av voksnes mer eller mindre vilkårlige beskyttelse. Deres rettigheter og status gir dem også en rett til å bli hørt og til å medvirke (Lansdown, 2001). Samtidig er det vanskelig å sikre reell medvirkning for svært unge og lite modne barn (Thomas, 2002). Spørsmålet om hvordan barns ønsker skal tas hensyn til i juridiske beslutninger har blitt mye diskutert i litteraturen. Det er ofte forstått som at det er en balansegang mellom å gi barn mulighet til å komme med synspunkter og behovet for å beskytte barnets interesser. Det vil si å ta vare på barnets beste (Mantle et al., 2007; Handley & Doyle, 2014; Thomas, 2000; Daly, 2018).

Forskningslitteraturen peker videre på flere forhold som kan påvirke barns faktiske deltakelse og medvirkning. Slike forhold kan blant annet handle om at fagpersoner føler seg ansvarlig for å beskytte barn mot skadelig informasjon, at fagpersoner finner det vanskelig å kommunisere med barna samt at de mangler forståelse for hva medvirkning faktisk betyr og innebærer (Berrick et al. 2015; Rejmer og Bergman 2019; Leviner 2011 i Larsson og Hultman 2019). Berrick et al (2015) finner at barnevernsarbeidere i Norge, Finland, England og California sier det er viktig å høre på barnet, men de er i mindre grad villige til å informere dem. Videre kan barns involvering være vanskelig å få til på grunn av krav til effektivitet i rettsinstansene og at det er begrenset tid. Det kan også være utfordringer knyttet til barnas alder og forståelse (Berrick et al. 2019). Bijleveld et al. (2013) peker på at det er en diskrepans mellom oppfatninger hos barna og profesjonelle aktører, hvor barn og profesjonelle kan ha ulike syn på om barnet bør delta/medvirke eller ikke.

Skivenes og Strandbu (2006) finner at det er utbredt skeptisisme og bekymring knyttet til å la barn delta i beslutningsprosesser. Bekymringene dreier seg om barns lojalitet overfor foreldre, byrden av ansvar barnet ville kunne føle for sine avgjørelser og at barn

mangler kompetanse og kunnskap. De mener at begrepene barneperspektiv og barns medvirkning er for lite presise og åpner for ulike tilnærminger. Skivenes (2018) og McEwan-Strand og Skivenes (2020) peker på flere barrierer for å involvere barn, blant annet at beslutningstakere og andre voksne ønsker å beskytte barna fra potensiell re-traumatisering og å gjenoppleve smerte som de har opplevd. De ønsker heller ikke å sette barna i lojalitetskonflikter. Mange beslutningstakere mener at barn ikke er tilstrekkelig modne til å involveres eller at de mangler god forståelse av saken. Beslutningstakere oppfatter at det ikke er av betydning for saken (sakens utfall) om barnet deltar. Rammene er heller ikke tilrettelagt, og beslutningstakere kan være under høyt tidspress, samt befinne seg i fysiske omgivelser innrettet for voksne. Beslutningstakere kan også mangle kompetanse og trening i å snakke med barn om sensitive tema.

Daly & Rap (2017) mener det har skjedd en utvikling i internasjonale standarder som foreløpig ikke er blitt implementert i nasjonale regler og ordninger. De peker på at retten til å bli hørt ikke er tilstrekkelig, men at barns synspunkter må respekteres og at deres ønsker i større grad må ivaretas. De mener at man i større grad må anerkjenne barns autonomi og viser til at analyser av juridiske saker og vitenskapelige studier viser at barn ikke har fått økt makt gjennom artikkel 12 i barnekonvensjonen i saker der barns beste skal avgjøres. Daly (2018) argumenterer for at barnets rett til å bli hørt ikke innebærer å behandle barn som voksne eller at barn skal ha veto i alle saker. Men også i saker der barnets ønsker ikke vil være til barnets eget beste, vil det komme barnet til gode å få støtte som skal bidra til barnets autonomi (se avsnitt 2.2.1).

For øvrig peker litteraturen på at det finnes lite empirisk forskning om hvordan barn blir involvert i saker om omsorgsovertakelse som går for retten. Det er lite forskning om hvilken virkning involvering av barn i juridiske beslutninger har, om hvordan sakene gjennomføres, om hvordan indirekte deltakelse av barn praktiseres og om virkninger av ulike modeller for representasjon av barn i slike saker (Berrick et al. 2019; Enroos et al. 2017; Bilson og White 2005). Blant de studiene som finnes er en undersøkelse av Magnussen og Skivenes (2015) om barn deltar i saker om omsorgsovertakelse i norske fylkesnemnder og på hvilke måter. De finner at i hvilken grad barnas rett til medvirkning innfris i omsorgsovertakelsessaker, i stor grad avhenger av beslutningstakernes forståelse eller tolkning av barnas rettigheter, og på hvilke måter de balanserer dette opp mot andre hensyn, som alder, modenhet og barnets behov for beskyttelse. Magnussen og Skivenes undersøker blant annet hvordan barnas meninger vektlegges dersom barna blir hørt og om barn selv presenterer sine meninger om situasjonen. Forfatterne finner at det varierer mye om barns synspunkter nevnes, eller kun kort nevnes, i sakene. De finner videre at barnas synspunkter ofte ikke er vist til i de skriftlige vedtakene, og at barnas forståelse av situasjonen ikke alltid er synlig i de skriftlige beslutningene. De fleste sakene hvor barnas synspunkt ikke ble nevnt omhandler barn i alderen 5-6 år, men dette gjelder også saker med eldre barn.

2.2.1 Hva skal til for å sikre barns medvirkning?

Daly (2018) bruker begrepet autonomi-støtte. Hun mener at barn vil trenge informasjon og støtte dersom deres mening skal få en betydning i juridisk prosedyre. Derfor er det behov for at systemene har tilstrekkelige ressurser for å sikre «autonomi-støtte» til barn som er involvert i slike saker. Det vil si ikke-kontrollerende, upartisk informasjon og støtte til å både forme og uttrykke meninger og avgjørelser om en sak. Hun tar til orde for å endre rettslige prosesser som involverer barn slik at det blir bedre muligheter for å høre og ta hensyn til barns synspunkter, herunder å drøfte ulike løsninger og utfall. Hun viser videre til at når man spør barn, sier de fleste at de ønsker å ta del i saksbehandling og påvirke beslutninger og mange ønsker også å avgjøre utfallet av en sak.

Lundy (2007) hevder at barns rett til medvirkning i praksis også handler om at barn må gis mulighet til å realisere denne rettigheten. Barn må bli oppmuntret til å uttrykke sine tanker og meninger. Videre må synspunktene og ønskene deres bli lyttet til, respektert og gis rimelig vekt. De må få vite at de har innflytelse, og de må få vite bakgrunnen for de avgjørelser som tas på en forståelig måte (Lundy, 2007).

Skivenes og Strandbu (2006) drøfter hvilke krav man bør stille til prosesser hvor barn skal bli hørt. De legger vekt på at en befestet rett til deltakelse ikke er tilstrekkelig. Forfatterne foreslår en forståelse av barneperspektivet som inkluderer aspekter på både strukturelt og individuelt nivå. Barn må anerkjennes som juridiske subjekter og det må implementeres systemer som er tilpasset barns behov, slik at de kan være medvirkende deltakere i sitt eget liv. På individuelt nivå må barn få anerkjennelse fra voksne (profesjonelle, foreldre, medborgere) og behandles som samtidige mennesker her og nå, og ikke kun som mennesker i et fremtidsperspektiv i kraft av hvem de «skal bli». Barn har behov og meninger som er kvalitativt annerledes fra voksnes, og deres meninger og levde realiteter må respekteres. Ansvaret for at barns perspektiver blir en reell del av beslutningsprosesser ligger hos de voksne. Å inkludere barnet kan krasje med de voksnes forståelse og syn på barn og barndom. Å ekskludere barn kan avsløre mangel på forståelse av hva deltakelse kan bety for et barn. Barn skal beskyttes, men må samtidig utvikle seg og behandles som mennesker i sin egen rett. Derfor er medvirkning viktig også som del av barnets personlige utvikling. De viser til at barn i «systemet» som er spurt, selv oppgir at retten til å få si sin mening og å bli hørt er viktigst, mens å få viljen sin er mindre viktig.

Skivenes og Strandbu (2006) peker på fire prosedyrer som bør inkluderes i beslutningsprosesser hvor barn er involvert:

- Barn må ha muligheten til å formulere sin mening. Det krever at barna er informert om beslutningen på forhånd, de må få tilstrekkelig informasjon som er tilpasset deres alder, og de må bli informert om mulige konsekvenser av avgjørelsen.
- Barna må ha mulighet til å uttrykke sine synspunkter i en beslutningsprosess. De må bli spurt om sine meninger og hvordan disse bør presenteres i saken.
- Barns synspunkter må tas seriøst og de må inkluderes i avgjørelsen. Synspunktene må vurderes, og årsakene for synspunktene må redegjøres for. Årsaker til å utelate barns ønsker må bli tydelig forklart.
- Barna må bli informert etter at en beslutning er tatt om hvordan beslutningen ble fattet og hva beslutningen innebærer.

Forfatterne påpeker at når et barn deltar i et beslutningsmøte som handler om vanskelige livsomstendigheter, er assistanse fra en uavhengig støtteperson viktig. Man må ta hensyn til ujevne kommunikasjonsferdigheter, og forskjeller i livserfaringer og kompetanse, når barnet er involvert i kommunikasjon med voksne. En støtte- eller talperson som er tilstede kan bidra til at barnet blir ivaretatt og samtidig har mulighet til å ytre det som er viktig for barnet.

Daly (2017) sier at i tråd med FNs barnekonvensjon om barns rettigheter, skal barnet ikke bare bli hørt, men også kunne velge om og hvordan det ønsker å bli hørt. Barn bør kunne velge om de for eksempel vil snakke direkte med dommeren selv, indirekte via en talperson eller verge i deres sted eller via et skriftlig brev. Videre sier hun at det juridiske beslutningsmøtet der barn skal delta må inngå i en lengre prosess der barnet skal lyttes til. Barn vil ofte trenge profesjonell støtte for eksempel fra en verge for å forstå sin sak og muligheter.

Daly (2018) viser videre til positive erfaringer med at barn får snakke direkte med dommeren, blant annet fra Israel, Tyskland, Frankrike og New Zealand. Hun finner at barn opplever at de vil ha best mulighet for å bli tatt seriøst hvis de kan uttrykke meninger selv ansikt til ansikt. Også barn som ikke ønsker å snakke med dommeren selv, ønsker å bli gitt denne muligheten. For å sikre at barn opplever deltakelsen som positiv er det nødvendig at dommere som møter på barnesaker fått en viss opplæring i barns rettigheter og velferd og at de er skikket for å møte og snakke med barn. Dommerne må vise empati og respekt og ikke bruke vanskelige uttrykk. En «barnevelferdsekspert» bør også være til stede og helst en barnet kjenner fra før. Det er også viktig å sørge for samtykke fra barnet underveis i prosessen, og barnet må ha forståelse av om samtaleene er konfidensielle eller ikke.

Omgivelsene i retten bør tilpasses barn (Daly, 2018). Det bør ikke være for mange mennesker til stede og den fysiske utformingen av rommene bør være egnet.

Bala et al. (2013) drøfter også hvordan møter mellom barn og dommere bør gjennomføres. Drøftingen er basert på studier i California, New Zealand, England og Wales. Forfatterne viser til at forskning på deltagelse i slike samtaler viser at det ikke er traumatiserende for barn, gitt at det frivillig har valgt å delta. Forskerne anbefaler at barnets verge («guardian») eller advokat først skal snakke med barnet om muligheten for at barnet snakker direkte med dommer og at vedkommende legger barnets syn frem for domstolen som så beslutter om dommer skal møte barnet. Forfatterne har utformet retningslinjer for hvordan samtaleene med dommer bør foregå. Disse inkluderer samtalestruktur og alderstilpassede spørsmål. For å lykkes med dette er det nødvendig at advokater og dommere får opplæring.

(Kennan et al. 2018) har gått gjennom studier av sårbare barns medvirkning, hvorav seks handler om «advocacy». Dette blir definert som en individuell en-til-en hjelp med den hensikt å gi et barn muligheter «to have their voice heard», til å medvirke. Den individuelle hjelperen kunne i studiene være en voksen uten profesjonell tilhørighet eller en advokat eller dommer. I alle de seks studiene opplevde barna at det hadde vært positivt å få denne støtten, men at det var betinget av følgende faktorer: For det første at advokaten eller talspersonen var uavhengig av barnevernstjenesten. For det andre at det måtte være en tillitsfull relasjon mellom talspersonen og barnet (i en av studiene hevdes det at det bør være minst to eller tre møter mellom dem). En tredje betingelse for å lykkes var at alle involverte hadde en klar forståelse for talspersonens rolle, og en fjerde var at talspersonens konfidensialitet ble respektert.

2.3 Medvirkning i norsk barnevern

2.3.1 Norsk «barnevernssystem»

En barnevernssak starter med at en familie selv tar kontakt med barneverntjenesten eller at barneverntjenesten mottar en bekymringsmelding fra en offentlig instans eller en privatperson. Dersom barnevernet mener det er rimelig grunn til å tro at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak fra barneverntjenesten, skal de snarest undersøke forholdet (Bufdir.no)⁴. Dette skjer ved at det opprettes en undersøkelsessak. Undersøkelsen etter en bekymringsmelding skal skje innen tre måneder. Deretter kan saken enten legges vekk, det kan iverksettes hjelpetiltak i familien eller barnevernet kan

⁴ https://bufdir.no/Barnevern/Melde_fra_til_barnevernet/

mene at barnet er i en alvorlig situasjon med omsorgssvikt hvor hjelpetiltak ikke er nok og barnet ikke kan bo hjemme.

Barneverntjenesten kan beslutte å fremme en sak for fylkesnemnda dersom barnevernet mener vilkårene for omsorgsovertakelse er oppfylt⁵. Fylkesnemnda er et domstollignende statlig forvaltningsorgan som avgjør saker om tvang etter barnevernloven, blant annet omsorgsovertakelse og fastsettelse av samvær dersom barnevernet har omsorgen. Sakene i fylkesnemnda behandles av en nemnd som består av nemndleder, en fagkyndig og ett alminnelig medlem. Foreldrene og barnevernet er representert med advokater. Både foreldre og barnevern møter i nemnda. Barn over 15 år har selvstendige partsrettigheter og møter i nemnda med egen advokat. Fylkesnemnda kan oppnevne en egen talsperson for barn som er fylt sju år og for yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter. Fylkesnemnda kan også gjennomføre samtale med barnet direkte eller bruke en oppnevnt sakkyndig til å snakke med barnet som bidrag til sakens opplysning.

Vedtak i barnevernssaker kan omgjøres dersom situasjonen som begrunnet vedtaket er endret. Vedtak i fylkesnemnda kan bringes inn for tingretten for overprøving.

I barnevernssaker kan nemndleder tilby partene at saken behandles med *samtaleprosess* som alternativ behandling til nemndsmøte, for å undersøke om de kan bli enige om en løsning til barnets beste. Nemndleder leder møtet og legger til rette for dialog mellom partene. I samtalemøtene deltar partene med sine advokater, nemndleder og den sakkyndige. Barn som ikke er part i saken, kan også delta. I samtaleprosesser brukes det ikke talsperson, men ofte kan sakkyndige ha en samtale med barnet (fylkesnemndene.no)⁶.

2.3.2 Medvirkning i form av talsperson og tillitsperson

Tillits- og talspersonordningene er som beskrevet innledningsvis opprettet for å bidra til at barn skal kunne medvirke i en barnevernssak. Tillitspersonordningen gjelder primært etter at barnevernet har fremmet krav om omsorgsovertakelse. Talspersonordningen kan brukes i alle saker for nemnda når et barn ikke selv anses som part i saken.

Talsperson

Talspersonen skal sikre at barnet blir hørt i saker som skal behandles av fylkesnemnda. Talspersonen skal være talerør for barnet og skal være uavhengig av barneverntjenesten og barnets foreldre.

I barnevernloven av 1992 ble det i første omgang ikke innført egen talspersonordning. Daværende Barne- og familiedepartementet viste til at det ville være to fagkyndige medlemmer i nemndene som ville ivareta det barnefaglige perspektivet, at en ordning med talsperson ville forsinke saksbehandlingen og at det ville utgjøre en belastning for mange barn å bli for involvert i sakene. Men Stortinget ønsket en ordning med talsperson, og i B. Innst.S.nr.2 (1992-1993) ble regjeringen instruert til å komme med et konkret forslag om en ordning med barnets representant som kunne videreformidle barnets synspunkter i saken. Ordningen var inspirert av den engelske ordningen med «Guardians ad litem», men den norske ordningen skulle ikke ha et like bredt mandat. I innstillingen står det:

⁵ https://bufdir.no/Barnevern/Om_barnevernet/Gangen_i_en_barnevernssak/

⁶ https://www.fylkesnemndene.no/no/saksgang/samtaleprosess_ny/hva-er-samtaleprosess/

Flertallet vil understreke at barnets representant skal være en ordning hvor barnet blir hørt i barnevernssaker, uten å definere barnet under 15 år som part. Flertallet mener barnets representant kan oppnevnes av fylkesnemnden og gi en uavhengig vurdering i forhold til foreldre og barnevern. Flertallet er av den oppfatning at dagens ordning med sakkyndige ikke dekker dette området.

Dette foranlediget Ot.prp.nr. 104 (1992-1993) om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester, der dagens talspersonordning ble foreslått. Departementet la i høringsnotatet til grunn at talspersonordningen skulle være uavhengig av barneverntjenesten, oppnevnes av fylkesnemndene i alle saker, være opplært/trønt i å snakke med barn og skulle etter samtale med barnet/barnets omgivelser avlegge en rapport om barnets egne ønsker og vurdering av saken. Ordningen som ble foreslått ble noe justert. Man gikk blant annet bort fra forslaget om en obligatorisk ordning i alle saker. Senere er det dessuten lagt vekt på at talspersonen ikke skal gjøre egne vurderinger i saken.

En talsperson skal gjennom samtale(r) med barnet gi barnet muligheter til å uttrykke sitt syn. Hensikten med en samtale mellom en talsperson og barnet er for det første å gi barnet muligheten til å medvirke og å få uttrykke sin mening. En slik hensikt er hjemlet både i barnevernloven og i barnekonvensjonen. Talspersonen skal videreformidle det barnet sier og mener. Det ligger utenfor talspersonenes oppgave å gi vurderinger av barnet eller barnets situasjon. Men talspersonen har i likhet med andre meldeplikt dersom det fremkommer forhold som er omfattet av vilkårene for meldeplikt etter barnevernloven § 6-4. Talspersonen skal være nøytral og holde eventuelle sympatier og antipatier utenfor gjennomføringen av oppdraget (Rundskriv Q 11/23)

Talspersonen skal utarbeide en skriftlig rapport som skal følge saken og innkalles også vanligvis som vitne og avgir muntlig forklaring i saken. Talspersonen er da fylkesnemndas vitne. Bestemmelsen om talsperson kan benyttes i alle sakstyper som fylkesnemndene behandler etter barnevernloven, og talsperson oppnevnes regelmessig også i såkalte hastesaker.

Talspersonene arbeider på oppdrag for den enkelte fylkesnemnd. Fylkesnemndas leder informerer talspersonen om oppdraget.

Fra 2020 skal talspersonen orientere barn og unge om at de har mulighet til uttale seg direkte til nemnda dersom de ønsker det.

Det er fremsatt ulik kritikk av ordningen med barnets talsperson (NOU 2016:16). De fleste barna får en talsperson de ikke kjenner. Noe av kritikken mot ordningen er at det er utfordrende for barn å gi sensitiv informasjon til en person de ikke kjenner, og at barn opplever en slik situasjon som utrygg. Videre er ordningen kritisert for at talspersonen har for lite tid til rådighet og at barnet ikke alltid får samme talsperson ved ny behandling av saken. Det er også stilt spørsmål ved om talspersonene vet for lite om saken til å kunne stille gode spørsmål til barna. (Prop. 133 L (2021-2022))

Tillitsperson

Tillitspersonordningen har den samme grunnleggende begrunnelse som talspersonordningen og er ment å bidra til bedre forutsetninger for barns medvirkning i barnevernssaker. Ordningen med tillitsperson gjelder primært for barn som allerede er underlagt offentlig omsorg etter omsorgsovertakelse. Formålet med en egen tillitsperson er å gi barnet en trygghet slik at han eller hun lettere kan gi uttrykk for sine synspunkter i egen barnevernssak.

Ordningen med egen tillitsperson endrer ikke andre aktørers ansvar og oppgaver etter barnevernloven. Ved å kunne ha med seg en person det har særlig tillit til i møter med

barnevernet, vil barnet kunne settes bedre i stand til å både uttrykke egne ønsker og til å få frem sitt syn. Tanken er at dersom barnet er tryggere i sitt møte med barneverntjenesten kan det også bidra til at barnet får med seg, og får bedre forståelse for, den informasjonen som gis. Ordningen er dermed også et bidrag til å sikre kravene til gjennomføring av gode samtaler med barn (jf. FNs Barnekomités General Comment nr. 12)

Ordningen med tillitsperson var ikke en del av den opprinnelige barnevernloven, og var heller ikke noe tema da talspersonordningen ble tatt inn i dagjeldende barnevernlov § 7-4 som trådte i kraft 1. januar 1994. Forslaget ble fremmet i Prop. 106 L (2012-2013). Forslaget ble vedtatt og bestemmelsen ble inntatt i barnevernloven §4-1. Bestemmelsen ble videreført, men flyttet til §1-6 da denne bestemmelsen trådte i kraft. Det er ikke gitt noe eget rundskriv til forskriften.

Forslaget var basert på innspill fra Barnevernsproffene (Tore Riedl, 2021). Bakgrunnen var at organisasjonen hadde fått henvendelser fra barn som hadde formidlet at det kunne være vanskelig å delta aktivt i egen sak og samtidig ha en følelse av å bli tilstrekkelig sett og ivaretatt av de personene som møtte barnet. Det var en erfaring at barn ikke alltid føler seg komfortable med de ulike profesjonelle voksne og derfor kan oppleve det som tryggere å ha med seg en person de kjenner godt fra før og som kan gi dem støtte i møtet med de profesjonelle aktørene.

Tillitspersonen skal være en støtte for barnet. Det må derfor være en person som gjennom sin kjennskap og relasjon til barnet kan bidra til en bedre trygghetsfølelse hos barnet. Det er imidlertid ikke krav om at tillitspersonen skal ha særlig kyndighet i å snakke med barn, slik man forventer at en talsperson har. Tillitspersonen er ikke gitt noen formell tilknytning til saken. Vedkommende har ikke et ansettelsesforhold til kommunen og regnes ikke som oppdragstaker. Det gis ingen økonomisk kompensasjon⁷.

Ordningen med tillitsperson gjelder for barn som allerede er underlagt offentlig omsorg etter omsorgsovertakelse. I forbindelse med at vedtak om omsorgsovertakelse iverksettes, er barneverntjenesten forpliktet til å gi barnet informasjon om tillitspersonordningen. Men selv om lovbestemmelsen er avgrenset til å gjelde barn under omsorg, kan barnet ha med seg en særlig tillitsperson også i andre tilfeller. Dette må barneverntjenesten vurdere konkret i hvert enkelt tilfelle og i samråd med foreldrene.⁸

I og med at det ikke vil være noen formell ramme rundt rollen, har vedkommende heller ikke taushetsplikt etter barnevernloven. Tillitspersonen har ingen rett til informasjon fra barnevernssaken. Det må forventes at vedkommende får tilstrekkelig informasjon til å utøve sin rolle uten at dette representerer brudd på taushetsplikten fra barneverntjenestens side. Tillitspersonen får uansett tilgang til noe taushetsbelagt informasjon gjennom utøvelse av rollen. Det er derfor inntatt krav om at vedkommende undertegner taushetserklæring.

Foreslåtte endringer

I barnevernlovutvalgets utredning NOU 2016:16 foreslo utvalget å fjerne dagens tillitspersonordning. Det ble foreslått at ordningen avløses av en ny ordning med trygghetsperson i lovforslagets § 83. Denne personen kunne etter forslaget også formidle hva barnet mente dersom barnet selv ikke vil møte i fylkesnemnda, noe som altså innebar en sammenslåing av tals- og tillitspersonordningene. Utvalgets forslag ble ikke

⁷ https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-06-01-697#KAPITTEL_3

⁸ Se prop106 L (2012-2013) side 143

fulgt opp i nylig fremlagte forslag til ny barnevernlov. I Prop. 133 L (2020-2021) er tillitspersonordningen i nåværende form foreslått videreført. Men Stortinget har i behandlingen av lovforslaget (Innst. 625 L (2020-2021)) bestemt at tillitspersonordningen skal gjelde i alle faser av saken. Det vil si fra en barnevernssak opprettes. Lovforslaget inneholder ikke forslag til endringer i talspersonordningen. Departementet fastholder forslaget om å beholde talspersonordningen som et alternativ til direkte uttalerett for nemnda og oppnevning av sakkyndig. Departementet mener at for noen barn vil talspersonordningen fortsatt være et bedre alternativ enn å møte nemnda direkte.

Men i ny barnevernlov (Prop. 133 L (2020-2021)) går det frem at det skal legges bedre til rette for at barn kan uttale seg direkte til nemnda. I proposisjonen fremholder departementet at dette vil bidra til å styrke barns grunnleggende rett til å bli hørt og kan bidra til at saken blir bedre opplyst. At barn som ønsker det kan uttale seg direkte til nemnda handler dels om at beslutninger kan bli bedre når barnet blir hørt direkte og dels om respekt for barnet og dets rett til medvirkning. Videre påpeker departementet at det at nemnda får møte barnet personlig og stille de spørsmålene de mener er relevante for å fatte beslutninger om barnet, kan gi et bedre beslutningsgrunnlag og dermed riktigere avgjørelser til barnets beste. Videre kan det å høre barnet direkte bidra til at barn selv i større grad opplever å bli tatt på alvor og å være deltaker i egen sak

Barnevernlovutvalget foreslo også å senke aldersgrensen for partsrettigheter fra 15 år til 12 år. Utvalget mente at fylkesnemnda i dag kan innvilge yngre barn partsrettigheter i særlige tilfeller etter en skjønnsmessig vurdering, men det praktiseres som en snever unntaksbestemmelse. Partsrettigheter innebærer blant annet rett til underretning og forhåndsvarsel om saken, dokumentinnsyn og underretning om vedtak med begrunnelse og klagemuligheter. Dette lovforslaget ble ikke fulgt opp i Prop. 133 L (2020-2021). Begrunnelsen var at det kunne være for belastende for en del barn.

2.4 Andre lands ordninger som skal bidra til barns medvirkning

Hvordan ulike land balanserer hensynet til barns rett til deltakelse, samt hensynet til barnets beste, kan påvirke hvilke reelle muligheter barna har til å delta og medvirke, samt på hvilke måter medvirkningen finner sted. De ulike landenes ordninger og systemer vekter disse hensynene noe ulikt, noe som får betydning for hvordan barna får ytret sine meninger, og hvordan en ordning der en person uttaler seg på vegne av barna er innrettet. De personene som skal sikre at barnas meninger og synspunkt blir hørt, kan ha ulike roller og oppgaver (Enroos et al 2017; Bilson and White 2005).

Barnevernssystemer kategoriseres ofte i to typer; de som er risikoorienterte («child protection oriented») og de som er familieorienterte («family service oriented»). Et risikoorientert system har relativt høy terskel for innblanding og iverksetting av tiltak, og har særlig fokus på å minimere risiko knyttet til barns helse og sikkerhet. Et familieorientert system fokuserer i større grad på å gi hjelp og støtte til familier, og det er et mål at problemene skal løses uten å iverksette sterkere tiltak fra systemet som for eksempel å ta barn ut av hjemmet. I slike familieorienterte systemer, vil det være i de tilfellene hvor hjelp til familien ikke er tilstrekkelig eller relevant, at barnevernet forbereder en sak om omsorgsovertakelse for retten (Gilbert et al. 2011 i Berrick et al. 2019; Gilbert, Parton og Skivenes 2011 i Enroos et al. 2017; Leviner 2018).

Norge, Finland og Sverige beskrives som familieorienterte systemer, og her behandles sakene i hovedsak av (kommunalt) barnevern. England kan kategoriseres som risikoorientert, hvor barnevernssaker avgjøres i en rettsinstans (Gilbert, Parton og

Skivenes 2011 i Enroos et al. 2017). Det engelske barnevernet har betraktelig færre omsorgsovertakelser enn det norske, finske og svenske barnevernet. England beskrives imidlertid også som et mer hybrid system, som også inkorporerer elementer fra et familieorientert system (Parton og Berridge 2011 i Berrick et al. 2015; Berrick et al. 2019). Samtidig er et fellestrekk ved det norske og engelske systemet at disse systemene legger sterkere vekt på rettssikkerhetsgarantier enn det svenske og finske barnevernssystemet. Det vil si at flere saker blir behandlet i et domstollignende organ i Norge og England enn i Sverige og Finland. Sistnevnte land har en modell der sosialarbeiderrollen står sterkere.

Et annet forhold som kan påvirke i hvilken grad, og på hvilke måter, barn involveres og har mulighet til å uttrykke seg, er hvordan artikkel 3 i FNs barnekonvensjon tas hensyn til. Artikkel 3, som omhandler hensynet til barnets beste, fastslår

Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Vi redegjør i det følgende for bruk av talsperson og barns medvirkning i Sverige, Finland og England. Disse landene har en ordning som har elementer som ligner på den norske talspersonordningen. Men det finnes ingen felles definisjon angående hvilke roller, oppgaver og funksjoner en talsperson eller «spokesperson/children's guardian» skal ha.

Disse landene har ulike barnevernssystemer. Innenfor de ulike systemene varierer de formelle reglene og reguleringene når det gjelder barnevernets rolle og på hvilke måter barna involveres i en beslutning i retten.

I tabellen nedenfor viser vi en oversikt over ordningene i England, Finland, Sverige og Norge.

Tabell 2-1 *Bruk av talsperson i saker om omsorgsovertakelse i ulike land*

* I Sverige benyttes ikke en uavhengig talsperson. Saksbehandleren i barnevernet har en stor rolle i sakene,

	England	Finland	Sverige*	Norge
Talsperson	Children's guardian (Cafcass)	Talsperson	Offentlig representant (offentlig bitræde/ ställforeträdare)	Talsperson
Bruk av talspersoner	I alle saker	I saker som går for retten (20-25 prosent av sakene om omsorgsovertakelse)	I noen saker I (noen) saker som går for retten og hvor barna er under 15 år	I saker hvor barna er mellom 7-15 år
Talspersonens oppgaver	Utnevne advokat Vurdere barnevernets plan, foreslå endringer Rådgi retten, gi egen vurdering av barnets beste Formidle barns ønsker til retten Gjennomføre samtaler med barn, barnas foreldre, familie/andre	Formidle barnas synspunkter, ønsker og meninger Gi en egen vurdering av barnets beste**	Offentlig representant/ bitræde:*** Representere barnets interesser og ønsker Children's guardian/ ställforeträdare: Sikre barnet en uavhengig posisjon Gi egen vurdering om barnets situasjon og barnets beste	Formidle barnas synspunkter, ønsker og meninger
Hvem snakker talspersonen med/omfang av informasjon	Barn, foreldre/familie, aktører som lærere, helsepersonell mm. Deltar på møter om saken Kan lese barnevernets saksdokumenter	Leser saksdokumenter, medisinske dokumenter, rettsdokumenter m.m. Kan snakke med barnevernansatte og delta på møter Spesifiseres ikke om de skal møte barna, men de fleste gjør det		Snakker med barna Får begrenset informasjon om barnets sak før samtalen
Kvalifikasjonskrav	Sosialarbeider	Få kvalifikasjonskrav, men skal være egnet F.eks. ekspert som kjenner barnet, advokat, juridisk ekspertise	Ingen særlige krav, men skal være egnet. For det meste advokater	Erfaring med å jobbe med barn F.eks. lærere, helsesøster, sosialfaglig bakgrunn
Andre aktører utover talsperson	Advokat	Partsrettighet/advokat for barn over 12 år (saker som går for retten)		Partsrettighet/advokat for barn over 15 år

og det er som regel advokater som har rollen som offentlig bitræde/ställforeträdare når dette oppnevnes. Vi har imidlertid klassifisert offentlig bitræde/ställforeträdare som en talsperson i denne tabellen, da oppgavene som vedkommende ivaretar ligner oppgavene som talspersoner har.

** Få reguleringer knyttet til den finske talspersonens oppgaver.

*** Rolle og mandat noe uklart.

2.4.1 England

I det engelske «family court»-systemet kan saker om omsorgsovertakelse bli behandlet på ulike nivåer. Hvilken behandlingsform, og på hvilket nivå saken behandles, avhenger av sakens kompleksitet. Mindre krevende saker behandles av «magistrates» eller «lay justices», som er frivillige personer med særskilt opplæring i sin rolle. Sakene behandles i et panel bestående av tre personer. I tillegg fungerer en kvalifisert advokat som rådgiver (Berrick et al. 2019).

I England får barn oppnevnt en uavhengig sosialarbeider som talsperson/verge («children's guardian»), i saker om omsorgsovertakelse (Berrick et al. 2019). Disse utnevnes av organisasjonen Cafcass (Children and Family Court Advisory and Supportive Service) Denne children's guardian (heretter kalt barnets verge) har flere funksjoner. For det første er det barnets verge som oppnevner advokat for barna. Videre skal barnets verge formidle barnas synspunkter og ønsker til retten. De gjennomføre samtaler med barna og også med barnas foreldre og eventuelt med øvrig familie eller andre personer som kjenner barna slik som lærere eller helsepersonell. Barnets verge kan delta på møter som omhandler barnas saker, og har tilgang til barnevernets saksdokumenter (Cafcass 2020). I tillegg skal barnets verge gi sine egne selvstendige anbefalinger til retten basert på sin vurdering av barnets beste, og på en slik måte gi råd til retten før retten treffer en avgjørelse. Barnets verge skal gå gjennom barnevernets plan for barna, og kan foreslå alternative løsninger dersom de er uenige i barnevernets plan (Cafcass 2020; Berrick et al. 2019).

Ettersom de fleste barna er under 10 år, tas anbefalingene fra barnets verge som oftest til følge. Det er for øvrig sjelden at barna selv deltar direkte i høringer (Berrick et al. 2019).

Vurderinger av den engelske ordningen

Det er påpekt flere styrker ved den engelske barnets verge-ordningen. Blant annet at ordningen innebærer klare ansvarsforhold, at barnets verge har god forståelse for hva ordningen innebærer og for rammene for ordningen og at de har erfaring fra tidligere oppdrag (Bilson og White 2005). Det pekes dessuten på at den engelske ordningen hvor barna både representeres av en barnets verge og en advokat (som representerer barnet i lys av anbefalinger gjort av barnets verge eller som en direkte representant for barnet dersom barnet er modent nok), i stor grad vil kunne ivareta barns rett til å medvirkning og deltakelse (Leviner 2018).

Flere studier påpeker vesentlige fordeler ved å ha en egen person som barnets verge. Barn ser ut til å være fornøyde med barnets verge ordningen fordi de gjennom denne ordningen i større grad føler seg hørt. Bilson og White (2005) viser til at systemer som kun benytter advokater kan oppleves mindre gunstige, ettersom barna ikke opplever at de blir lyttet til. De mener imidlertid at for noen barn kan det være mer hensiktsmessig med en advokat enn en verge fordi denne kan representere barnet på en bedre måte. En advokat kan føre argumenter i saken på en annen måte enn det en verge kan.

En studie som undersøkte barns oppfatninger av guardian ad litem-ordningen⁹ (nå children's guardian) i England, fant at barna i all hovedsak var fornøyde med tjenesten (Ruegger 2001). Barna følte seg lyttet til, at deres verge var interessert i deres meninger og ønsker og at de fikk uttrykt sine synspunkter til retten gjennom sin guardian ad litem.

⁹ Advokatforeningen oversetter det norske «partsrepresentant» med «representative ad litem». «Guardian» oversettes med verge.

Barna oppfattet videre at vergen var der for å ivareta deres interesser. Imidlertid opplevde noen av barna det som problematisk at deres foreldre ble informert om innholdet i samtale de hadde med sin verge. Flere av barna uttrykte misnøye med å ikke ha blitt informert om at informasjonen de delte ville bli delt med andre enn dommeren. Flere av barna var dessuten uvitende om at deres verge også skulle gi en egen, selvstendig anbefaling til retten, uavhengig av barnas synspunkt. Studien avdekker dermed at barn ikke nødvendigvis har tilstrekkelig forståelse for vergen sin rolle, samt at de ulike funksjonene vergen skal ivareta, kan være (noe) motstridende.

Noe forskning (Bilson og White) har pekt på at engelskspråklige land ofte «kombinerer» artikkel 3 og 12 i barnekonvensjonen, altså at de har en ansvarsfordeling der samme person skal ivareta hensynet til barnets beste og barnets rett til å gi uttrykk for sine meninger. En fare med at talspersoner/verge/representanter skal ivareta flere funksjoner er at dette kan føre til at representantene primært fokuserer på å ivareta barnets beste, og at barnas synspunkter blir sekundært.

En studie som undersøkte juridiske beslutningstakers syn på barns muligheter til å delta i rettsprosesser i England, Finland, Norge og USA, fant at beslutningstakerne generelt sett var tilfredse med barns muligheter for involvering og deltakelse i de respektive landene. I studien ble følgende dimensjoner trukket frem som viktige: i hvilken grad barna ble informert om sine rettigheter, om deres rettigheter ble beskyttet og ivaretatt, om de har mulighet til å stille retten spørsmål og om de har mulighet til å fremme sine synspunkter (Berrick et al 2019). Studien viser at det var markante forskjeller mellom norske og engelske (og finske) beslutningstakers syn på om barna var velinformerte om sine rettigheter og prosessen i rettsapparatet. De engelske beslutningstakerne vurderte at barna i mindre grad var informert om disse forholdene. Imidlertid mente engelske juridiske beslutningstakere at barns synspunkter blir svært godt presentert i retten og at barn har mulighet til å stille spørsmål (direkte eller indirekte gjennom representanter). Engelske beslutningstakere mente videre at barn har tilstrekkelig representasjon i retten og at representanten ivaretar barnas interesser (Berrick et al. 2019). En annen studie finner imidlertid at dommerne uttrykker bekymring for barns representasjon og at dette er et område med rom for forbedring (Skivenes og Tonheim i Berrick et al. 2019).

2.5 Finland

Finland har implementert FNs barnekonvensjon som del av sin nasjonale lovgivning (Pösö, Skivenes og Hestbaek 2014 i Enroos et al. 2017). Den finske Child Welfare Act (417/2007) fastslår barns rett til å bli hørt og involvert. Barnas ønsker og synspunkter skal tas i betraktning på måter som samsvarer med deres alder og modenhet. Barn over 12 år har partsrettigheter parallelt med sine foreldre i saker om omsorgsovertakelse (Child Welfare Act 417/2007, § 20.2, § 21 i Enroos et al. 2017).

I Finland er beslutningsprosessen i saker om omsorgsovertakelse organisert på to måter, og det som avgjør på hvilken måte prosessen skal foregå er om foreldre/foresatte og barn (over 12 år) godtar eller avslår at barnevernet fremmer sak. Dersom de godtar at barnevernet fremmer sak, fattes avgjørelsen av barnevernet. Det er en prosess og beslutning som fattes i fellesskap mellom foreldre/foresatte, barn og barnevern. De aller fleste saker (75-80 prosent) avgjøres på denne måten (Pösö og Huhtanen 2017 i Berrick et al. 2019). Dersom en av partene ikke ønsker at barnevernet skal avgjøre saken, fattes beslutningen i rettssystemet. Rettssystemet er dermed involvert i en liten andel av landets saker (Pösö og Huhtanen 2017 i Berrick et al. 2019; Enroos et al. 2017). I disse sakene benyttes talsperson for barn uavhengig av alder.

I sakene som avgjøres i rettssystemet, fattes beslutningen av paneler bestående av tre medlemmer – to dommere og et ekspertmedlem (vanligvis fra fagfelt som sosialarbeid, psykologi, medisin etc.). Beslutningsprosessene domineres av skriftlige prosedyrer. Det kan arrangeres høringer etter forespørsel fra foreldre/foresatte eller barn, og dette gjøres i anslagsvis en tredjedel av sakene (de Godzinsky 2012 og Nylund 2017 i Berrick et al. 2019).

Rollen(e) og oppgavene for finske talspersoner defineres i Child Welfare Act som å ha fullmakt til å ivareta barns rettigheter. Dette behovet er til stedet når 1) det er grunn til å anta at barnets foresatte ikke er i stand til å ivareta barnets interesser eller 2) når det er nødvendig for å undersøke saken eller for å sikre barnets interesser (Child Welfare Act 417/2007 i Enroos et al. 2017). Videre skal talspersonen være en nøytral representant for barnet og vedkommende skal representere barnets synspunkter, meninger og ønsker. Talspersonen skal imidlertid også gi en egen vurdering av hva som vil være til barnets beste (Lastensuojelun Käsikirja 2016 i Enroos et al. 2017).

Talspersoner kan utnevnes av «magistrate» (når barnevern og foreldre/foresatte er enige), eller utpekes av rettslige instanser dersom enighet ikke foreligger (Administrative Judicial Procedure Act 586/1999, §19 i Enroos et al. 2017).

Det finnes svært få reguleringer knyttet til talspersonens oppgaver. Det er for eksempel ikke spesifisert eksplisitt at talspersonen skal møte barna, men de fleste talspersoner møter barna fysisk. Det fastslås heller ikke når i prosessen en talsperson skal utnevnes, og det finnes ingen bestemte krav til kvalifikasjoner eller opplæring. Det presiseres imidlertid at en egnet person for eksempel kan være en ekspert som kjenner barnet, en advokat eller en annen person med juridisk ekspertise (Welfare Act HE 252/2006 i Enroos et al. 2017).

Talspersoner har rett til å få informasjon om barnet og barnets sak, og leser derfor ofte saksdokumenter, medisinske dokumenter, tidligere rettsdokumenter mm. De kan også snakke med barnevernansatte og delta i ulike møter. Basert på informasjonen som er tilgjengelig, skal talspersonen få en god og oversiktlig forståelse av saken.

Vurderinger av den finske ordningen

En undersøkelse av den finske (og norske) talspersonordningen, hvor totalt 16 talspersoner (ni i Finland og syv i Norge) ble intervjuet, viste at det talspersoner beskrev som sin viktigste oppgave varierte. Noen mente det var å representere barnas synspunkter, andre mente det var å ivareta barnas beste (Enroos et al. 2017). Samme undersøkelse peker på at den finske talspersonordningen er basert på en blanding av «child's voice perspective» og «childs best interests perspcetive» – og at ordningen dermed kombinerer barnets rett til medvirkning og deltakelse (artikkel 12) og hensynet til barns beste (artikkel 3). Dette kan resultere i at ordningen blir noe diffus. Flere har pekt på at det er et motsetningsforhold mellom de ulike rollene og oppgavene som finske talspersoner har (Marjomaa og Laakso 2010 i Enroos et al. 2017). Det har også blitt påpekt at organiseringen av ordningen er mindre strukturert enn den norske ordningen (Enroos et al. 2017).

Flere studier peker på at det er utfordringer knyttet til ivaretagelse av barns rettigheter i rettssystemet (Pösö og Huhtanen 2017 i Enroos et al. 2017; Toivonen 2017 i Berrick et al. 2019). Talspersoner utnevnes dessuten, som beskrevet, i kun et fåtall av sakene, såkalte «involuntary cases». Dette medfører at talspersoner benyttes sjeldnere i Finland enn i for eksempel Norge. Andre forhold som kan forklare den lave bruken av talspersoner, er manglende kunnskap om talspersonens rolle og at kriteriene for å oppnevne talspersoner er uklare (Marjomaa og Laakso 2010 i Enroos et al. 2017). Det pekes også på manglende kunnskap om hvilken betydning det har at skriftlige prosedyrer

dominerer prosessen og om konsekvensene for barns rettigheter i en slik prosess (Berrick et al. 2019).

Studien som undersøkte juridiske beslutningstakers syn på barns muligheter til å delta i rettssaker i England, Finland, Norge og USA, fant at finske beslutningstakere i mindre grad enn beslutningstakere i de øvrige landene oppfatter at barn er velinformerte om sine rettigheter og om prosessen (Berrick et al. 2019). Finske beslutningstakere vurderer også at barns synspunkter i lavere grad blir godt fremmet i retten/rettssystemet enn i de andre landene (og signifikant lavere enn i eksempelvis England). På spørsmål om barna har mulighet til å stille spørsmål (enten direkte eller indirekte via representasjon) er det kun de norske beslutningstakerne som vurderer mulighetene for dette som dårligere enn de finske beslutningstakerne. De finske beslutningstakerne svarer også at ivaretagelse av barns rettigheter er dårlig sikret, og de vurderer barns muligheter til juridisk representasjon som langt mer usikker enn det beslutningstakerne i de øvrige landene gjør. At finske beslutningstakere vurderer barns involvering i rettsprosessene som svakere enn beslutningstakere i øvrige land, kan ha sammenheng med flere faktorer. For eksempel at barns synspunkter ikke blir tilstrekkelig formidlet ettersom all tilgjengelig informasjonen er basert på skriftlige dokumenter (Berrick et al. 2019).

At det er få retningslinjer knyttet til den finske talspersonordningen og at de retningslinjene som eksisterer er beskrevet i ulike regelverk, kan dessuten bidra til at ordningen oppfattes som noe uklar.

2.6 Sverige

De siste tiårene har Sverige gjennomført flere reformer som tar sikte å forbedre barns rett til medvirkning og deltakelse, samt å bli hørt (Larsson og Hultman 2019; Leviner 2018). I 2018 ble det vedtatt at barnekonvensjonen skulle inkorporeres i nasjonal lovgivning fra og med 1. januar 2020 (Rejmer og Bergman 2019). Selv om Sverige har inkorporert barnekonvensjonen sent, har Sverige lenge hatt lover og retningslinjer for hvordan barn skal representeres og involveres i forbindelse med omsorgsovertakelser spesielt og for hvordan barn generelt skal involveres i beslutninger i barnevernet som omhandler dem. Også i Sverige har barn i stadig større grad blitt rettighetsbærere og blir betraktet som subjekt og aktør (Larsson og Hultman, 2019). Et av argumentene som ble brukt i Sverige mot en inkorporering av barnekonvensjonen i svensk lov var at loven i seg selv ikke vil garantere barns rettigheter, det avgjørende er hvordan staten arbeider for å oppfylle den (Vamstad, 2016).

Sverige anvender imidlertid ikke en uavhengig talsperson som skal representere barnet i saker om omsorgsovertakelse. I de fleste saker er det en «socialsekreterare», barnets saksbehandler i barnevernet, som har ansvaret for å formulere, tolke og analysere informasjon i utredningen av barnevernssaker. Det er «socialsekreteraren» som avgjør på hvilke måter og i hvilken grad barna skal gjøres delaktig (Larsson og Hultman 2019). Barn skal få relevant informasjon og gis muligheten til å fremme sine synspunkter i saker som angår dem. Der hvor barna ikke gir uttrykk for sine synspunkter selv, skal barnas perspektiv komme til syne på annet vis, og det er saksbehandlerne i barnevernet som har ansvar for at barnas perspektiver synliggjøres. Dette har Sverige til felles med Finland - i begge land har barnevernsarbeideren en sentral plass i å representere barnet. Når barna er fylt 15 år har de rett til selv å fremme sine synspunkter både i nemnd og domstol. Barnas synspunkter skal ligge til grunn for avgjørelsen som tas (Socialstyrelsen 2015a i Larsson og Hultman 2019).

I noen saker om omsorgsovertakelse utnevnes en offentlig representant («offentlig biträde»). I de fleste tilfeller er det kun advokater som utfører oppgavene som offentlig

representant. Det er imidlertid i flere studier blitt pekt på at disse ofte er uerfarne (Mattsson 2002; Hawia-Svensson 2016 i Leviner 2018). I disse sakene skal barna som hovedregel ha sin egen representant (Care of Young Persons Act, Section 36 and 39 i Leviner 2018). Det er barneverntjenesten som melder fra om behovet for offentlig representant og retten som utnevner denne (Act on Public Representation 1996: 1629, Section 4 i Leviner 2018).

Den offentlige representantens oppgave er å representere barnets interesser og ønsker, og dermed sørge for barns medvirkning og deltakelse (Leviner 2018). Representantene skal også sikre at utredningen som gjøres er tilstrekkelig. Representantens roller og oppgaver vil imidlertid avhenge av barnets alder. For barn under 15 år skal representanten også fungere som verge («ställföreträdare») (Care of Young Persons Act, Section 36 i Leviner 2018). Hensikten er å muliggjøre at barnet får en uavhengig posisjon i prosessen og at retten skal være i stand til å få en objektiv beskrivelse av barnets situasjon (Legislative Bill Prop 1994/95: 224, pp. 26, 44). I slike tilfeller skal representanten både innvirke i beslutninger i saken, samtidig som vedkommende skal utgjøre en støtte for barnet i prosessen. I tillegg til oppgavene som representanten har i utgangspunktet – å presentere barnas ønsker og synspunkter – skal vedkommende i saker som gjelder barn under 15 år også gi en egen vurdering av barnets situasjon og barnets beste (Leviner 2018).

Retningslinjene knyttet til barns deltakelse og medvirkning gjennom representanter er imidlertid noe uklare. Verken representantens rolle, funksjon eller mandat er klart beskrevet. Det er heller ikke tydelig beskrevet nøyaktig når representantene skal utnevnes, og det foreligger ingen klare retningslinjer når det gjelder hvilken vekt barnas ønsker bør gis i representantenes vurdering (Leviner 2018). Svensk lov stiller heller ingen særskilte krav til representantenes kompetanse – det eneste som fastslås er at representanten skal være egnet til å utføre oppgaven (Act on Public Representation, 1996: 1620, Section 5 i Leviner 2018).

Vurderinger av den svenske ordningen

I hvilken grad det svenske systemet legger til rette for barns involvering og medvirkning, har blitt hyppig diskutert, og det er pekt på flere utfordringer når det gjelder å innfri barns rett til medvirkning og til å fremme egne synspunkter. Ifølge Larsson og Hultman (2019) er det store variasjoner i om barns stemme blir hørt og hvor stor vekt den tillegges. De peker videre på at det generelt er de voksnes perspektiv på, og oppfatninger om, barnet og barnets beste som synliggjøres i barnevernssaker (barnavårdsutredninger).

Det er blant annet pekt på at det er barnevernet som utformer rollen som talsperson. De kan velge å være et rent talerør for barnet, men de kan også velge å gjøre egne vurderinger og fremme egne synspunkter knyttet til hva de mener er barnets beste (Rejmer og Bergmann 2019).

Tidligere studier peker på at det ikke gjennomføres samtaler med barn i alle barnevernssaker (Andersson og Frick 1999, Cederborg og Karlsson 2001, Claezon 2004 og Andersson 2001 i Larsson og Hultman 2019). Studier finner også at barn som har blitt tatt ut av hjemmet, føler at de ikke har blitt gitt mulighet til å delta eller medvirke (Barnombudsmannen, C2011: 39 i Leviner 2018).

Til tross for at barneverntjenesten i Sverige i større grad snakker med barna nå enn tidligere og at barns delaktighet i utredningene har økt, finner flere studier at barn stadig opplever å ikke ha fått god nok informasjon eller muligheten til å delta (Hultman 2013, Leviner 2011, Enell 2009 og 2006 i Leviner 2018; Sundell, Egelund, Andrée Ljöfholm og Kaunitz 2008 og Olsson 2010 i Larsson og Hultman 2019).

Videre er det utfordringer knyttet til de offentlige representantenes rolle. Ettersom representanter i saker med barn under 15 år både er offentlig representant («offentlig biträde») og verge («ställföreträdare»), får vedkommende en dobbeltrolle med noe motsetningsfylte funksjoner; vedkommende skal fremme barnets ønsker og synspunkter (oppgavene til en representant), i tillegg til å gi en egen vurdering av barnets situasjon og barnets beste (oppgavene til en ställföreträdare).

Det har også blitt påpekt at offentlige representanter utnevnes sent, noe som er problematisk. For eksempel viser studier at flere barn har blitt tildelt representant først etter at de har blitt flyttet ut av hjemmet (Holander 2004 i Leviner 2018). Dette kan indikere at det kun er i de mest alvorlige sakene at barn får utnevnt representant. Det kan også indikere at det kun er foreldrene som «representerer» barna i de innledende undersøkelsene noe som kan være svært problematisk. I tillegg opplever flere barn som har fått utnevnt representant at de ikke får møte disse (Socialstyrelsen 2009 i Leviner 2018).

Representantenes vektlegging av barns synspunkter har også vært gjenstand for diskusjon. En studie av svenske rettsbestemmelser viser at offentlige representanter var enige i barnevernets forslag i 79 prosent av alle saker som gjaldt barn i aldersgruppen 12-14 år. Imidlertid var barna selv uenige i barnevernets forslag i 76 prosent av sakene (Wejedal og Östlund 2016 i Leviner 2018). Funnene kan indikere at representantene fokuserer på å beskytte barna gjennom å uttrykke sine vurderinger av hva som er til barnas beste, heller enn å formidle barnas egne synspunkter og meninger. Dette viser igjen til rollekonflikten knyttet til representantenes funksjon(er). En annen studie har også pekt på uklarheter knyttet til representantens rolle og funksjon, og viser til at representanter selv forstår rollen sin som en «terapeutisk funksjon» heller enn å fremme barnas synspunkter (Hollander et al. 2007 i Leviner 2018). Videre peker en studie på at dommene i saker om omsorgsovertakelse i liten grad inneholder informasjon om barnas egne ønsker og synspunkter i saker hvor barna er under 15 år (Hawia Svensson 2016 i Leviner 2018).

Det pekes for øvrig på at det finnes lite forskning som vurderer om bruk av representanter fører til at barns synspunkter i større grad fremheves og inkluderes i utredninger og beslutninger (Leviner 2018). Representanters rolle i saker om omsorgsovertakelse har blitt diskutert, blant annet i en offentlig utredning fra 2015 (SOU 2015:71). I utredningen foreslås det at representanter skal fortsette å virke som både representanter og ställföreträdare (verge), men at det skal innføres krav knyttet til vedkommendes egnethet. Det foreslås også å klargjøre representantenes plikt til å møte barna, samt å tydeliggjøre representanters plikt til å følge utredningene og å sikre at all nødvendig informasjon legges frem. Det har også blitt diskutert om oppgavene som representantene har for barn under 15 år bør gis til to personer heller enn den ene representanten. Det kan bidra til å unngå rollekonflikt og ligner mer på den engelske ordningen (Leviner 2018).

2.7 Oppsummering og drøfting

Norge, Finland, Storbritannia og Sverige har ulike ordninger som skal sikre barns deltakelse og medvirkning i barnevernssaker. Norge og Storbritannia har en domstolsmodell som legger vekt på rettssikkerhetsgaranti. Rettssikkerhetsgarantien omfatter først og fremst partene i saken. I Norge er barn under 15 år sjelden part i saken. I Norge ivaretas barns rettssikkerhetsgaranti gjennom rett til medvirkning jf. §§ 1-6 og 6-3 i barnevernloven. Barn har imidlertid sterke rettssikkerhetsgarantier i den engelske modellen, der alle barn får egen advokat i tillegg til en talsperson som har en sentral rolle ift barnet gjennom hele saken.

Sverige og særlig Finland har en langt større andel av sakene som fører til omsorgsovertakelse som ikke går for retten. Det vil si at sakene blir avgjort av barnevernet i samarbeid med foreldrene. Dette er en modell der sosialarbeiderrollen står sterkt. Barneverntjenesten har kontakten med barnet og familien og finner en løsning uten at rettssystemet blir involvert. En fordel med dette er at sakene kan løses med et lavere konfliktnivå, og det kan antas at barneverntjenesten ofte kjenner barnet og familien godt. Samtidig er det en fare for at det er forekommer skjult tvang, i den forstand at foreldre og barn går med på løsninger som de egentlig ikke er enige i.

Storbritannia har et uavhengig organ som ivaretar barnet. Det er en styrke og gir et godt grunnlag for at barna og deres rettigheter skal bli godt ivaretatt. Barn har både en talsperson/verge og en advokat som ivaretar rettighetene deres. Den engelske ordningen involverer flere ulike aktører for å ivareta barns rett til å uttrykke sine ønsker og synspunkter og til å medvirke i beslutninger som angår dem selv – henholdsvis advokat, barnevernsansatt og barnets verge. Ettersom de ulike aktørene ivaretar ulike hensyn, er den engelske ordningen mindre utsatt for rollekonflikter enn andre lands ordninger. Det kan dessuten anses som positivt at engelske talspersoner er tilknyttet en egen organisasjon, ettersom det kan bidra til klarere ansvarsforhold og innebærer også at talspersonene har høy kompetanse og god forståelse for ordningen. De engelske talspersonene gjennomfører samtaler med barn, foreldre, øvrig familie og andre relevante aktører, i tillegg til at de kan delta i møter, samt lese saksdokumenter. Slik har engelske talspersoner gode forutsetninger for å sette seg inn i sakene. Talspersonene skal fremme barnas synspunkter til retten, i tillegg til å uttrykke sin egne vurdering av barnets beste og slik rådgi retten. Det har blitt pekt på at det (kan) oppleves problematisk for barn å forholde seg til de ulike funksjonene en talsperson har.

Dette er en innvending mot ordningen i Storbritannia som også gjelder for Finland og Sverige, nemlig at talspersonen kan komme i en rollekonflikt fordi de både skal fremme barnets synspunkter og ivareta barnets beste. Dette er i motsetning til den norske ordningen der talspersonen kun skal formidle barnets ønsker og synspunkter. I den norske ordningen legges det slik vi skal se stor vekt på at talspersonene skal være uhildet og ikke ha oppfatninger om hva som er best for barnet. De får samtidig lite informasjon om saken og har svært begrenset kontakt med barnet.

I Finland er den sentrale personen for barnet sosialarbeideren. Det benyttes en talspersonordning i de sakene om omsorgsovertakelse som går for retten. Men dette gjelder bare såkalte «involuntary cases», som kun utgjør 20-25 prosent av sakene. I den finske ordningen gis talspersonene tilgang til et bredt omfang av materiale, deriblant tidligere saksdokumenter og rettsdokumenter. Talspersonene har dessuten mulighet til å snakke med barnevernsansatte og delta i ulike møter. Dette gjør at talspersonene kan få et godt overblikk over saken. Men rammeverket for den finske talspersonordningen er nokså vagt. Eksempelvis spesifiseres det ikke når talspersoner skal utnevnes, og det er ingen konkrete krav til kvalifikasjoner/opplæring for talspersoner. Beslutningsprosessen domineres av skriftlige prosedyrer i retten, og det er sjeldent med muntlige høringer. Dette kan gå på bekostning av barnas muligheter til å medvirke i beslutningene. Det er også utfordringer knyttet til ordningen når det gjelder talspersonenes rolle og funksjon. Talspersonene skal representere barnets synspunkter, meninger og ønsker, men skal også gi sin egne vurdering av barnets beste. Det kan sies å være et motsetningsforhold mellom de ulike rollene og oppgavene som talspersonen har.

Det svenske systemet sikrer at barn (i noen saker og for barn under 15 år) får en offentlig representant som skal ivareta barnets interesser og ønsker. I tillegg skal en barnevernsansatt gi en objektiv beskrivelse av barnets situasjon og vurdering av barnets beste. Disse ordningene skal sikre at barnas synspunkter og meninger høres, og at barna dermed blir gitt muligheten til å delta og medvirke. Samtidig skal vurderingen av

barnets situasjon ivareta hensynet til barnets beste i prosessen og i utfallet. Ordningene har vært diskutert, og det har blitt fremmet forslag som skal forbedre ordningene. Det er blant annet foreslått å innføre tydeligere krav til representantens egnethet/kompetanse og at de skal ha plikt til å møte barna.

Imidlertid er det flere utfordringer knyttet til den svenske ordningen. Det har blitt pekt på at offentlige representanter ofte er enige i barnevernets forslag, selv om barna selv uttrykker misnøye med samme forslag. Dette kan indikere at representantene i større grad fokuserer på å beskytte barna, gjennom å uttrykke sin egne vurdering, heller enn å formidle barnas synspunkter. Det er relativt få retningslinjer knyttet til representantens rolle, funksjon, krav til kompetanse eller når representanter skal utnevnes. Det pekes på at offentlige representanter gjerne utpekes sent i prosessen.

I Storbritannia gis alle barn egne partsrettigheter. I Finland har barn over 12 år egne partsrettigheter. Det vil si at i Finland kan barn over 12 år på samme måte som foreldre si at de ikke er enige i barnevernets løsning, og saken blir da sendt til retten.

Alle landene har en form for talsperson i de sakene som går for retten. Men retningslinjene for talspersonens virksomhet i Sverige og Finland er vage. Det er derfor vanskelig å få god oversikt over hvordan ordningen fungerer.

Ikke i noen av disse landene er det vanlig at barn snakker direkte til retten. Synspunktene blir fremmet via en verge/talsperson. Vi har vist til forskning som viser at barns medvirkning blant annet forutsetter at barna får informasjon, at det blir lagt til rette for dialog og at barna kan stille spørsmål. Det er ikke tilstrekkelig å sikre barns rettigheter når det gjelder deltakelse, barna må også inkluderes som faktiske deltakere. Barnas synspunkter må vurderes, og bakgrunnen for synspunktene må redegjøres for. Årsaker til å utelate barns ønsker må bli tydelig forklart og barna må bli informert etter at en beslutning er tatt om hvordan beslutningen ble tatt og hva beslutningen innebærer.

Ut fra hvordan ordningene er beskrevet i de ulike landene er det vanskelig å vurdere i hvor stor grad de legger til rette for dialog, informasjon og spørsmål. Men basert på de studiene og gjennomgangen vi har gjort her, er det klart at den engelske ordningen sikrer dette best. Da tenker vi først og fremst på at barn har omfattende kontakt med en talsperson som vi legger til grunn at er en støtte for barna ved å gi dem tilpasset informasjon om saken og være en person som barna kan stille spørsmål. De har kontakt over tid, og dette gir barn gode muligheter for å formulere sin mening som talspersonen kan videreformidle. Dette oppfatter vi at er i tråd med blant andre Skivenes og Strandbu (2006) og Lundy (2007) sine anbefalinger om at barnet anerkjennes for sine meninger og at de blir oppmuntret til å uttrykke egne tanker, samt at de kan få vite bakgrunnen får avgjørelsene som tas. Tilrettelegging for at barn kommer frem med sine meninger er en forutsetning for at meningene deres skal tas hensyn til i beslutningsprosessen. I tillegg har barn en egen advokat som sikrer at barnets interesser blir ivaretatt.

Den engelske modellen er ressurskrevende og kostbar, og det er et valg som er foretatt i det engelske systemet, hvor også foreldre har omfattende og kostnadskreven rettssikkerhetsgarantier på plass.

3 Evaluering av tillitspersonordningen

Vi vil i dette kapitlet omtale og vurdere ordningen med tillitsperson. Det har generelt vært lite kjennskap til hvordan denne ordningen er praktisert, og vi ønsket derfor å få en bred oversikt over hvordan barneverntjenestene bruker denne ordningen.

Kapitlet er basert på en spørreundersøkelse til barneverntjenestene, intervjuer med et utvalg barneverntjenester, intervjuer med andre aktører på barnevernsfeltet og intervjuer med ungdommer som har erfaring med tillitspersonordningen.

Det finnes ikke statistikk over bruk av denne ordningen. Vi har derfor brukt spørreundersøkelse for å kartlegge bruken. Vi har, som beskrevet i metodekapitlet, fått en svarprosent som vi anser som relativt bra, men det er samtidig ikke slik at alle respondentene har svart på alle spørsmålene i undersøkelsen. I kapitlet gir vi en oversikt over hvor mange som har svart på hvert spørsmål

3.1 Tillitspersonordningen

Tillitspersonordningen er ment å bidra til bedre forutsetninger for barns medvirkning i barnevernssaker. Barn som barnevernet har overtatt omsorgen for kan gis anledning til å ha med seg en person barnet har særlig tillit til i kontakten med barnevernet. Barnet skal informeres så tidlig som mulig om denne adgangen. Barnet skal selv velge hvem som skal være barnets tillitsperson. Tillitspersonen må være 18 år eller eldre, og foreldre som er fratatt omsorgen for barnet kan ikke være tillitspersoner. I kraft av sitt omsorgsansvar kan barneverntjenesten bestemme at personer som kan skade barnets interesser ikke kan være tillitsperson.

Tillitspersonens oppgaver innebærer å være en støtte for barnet og bidra til at barnets perspektiv og opplevelse av situasjonen kommer fram. Tillitspersonen skal hjelpe barnet til lettere å gi uttrykk for sine ønsker. Prop. 106 L (2012-2013) kap. 18.2 beskriver at selv om mange barn opplever at de blir tilstrekkelig sett og ivaretatt i kontakten med barneverntjenesten, finner likevel ikke alle en voksen som de er så trygge sammen med og har slik tillit til at de klarer å fortelle om vanskelige forhold. Barneverntjenesten skal samarbeide med tillitspersonen og legge til rette for at tillitspersonen skal kunne utøve rollen sin. I forarbeidene til forskriften legges det vekt på at tillitspersonen skal konsentrere seg om hva som er barnets perspektiv og sørge for at barnets opplevelse av hva som er situasjonen kommer frem (Prop. 106 L (2012-2013)). Tillitspersonen skal være en person barna våger å betro seg til. Som et eksempel nevnes tilsyn med fosterhjem der det kan være at barn ønsker at tillitspersonen er til stede og støtter barnet når hun eller han skal fortelle hvordan situasjonen i fosterhjemmet oppleves.

Tillitspersonordningen ble innført i 2014. I forarbeidene til loven går det frem at flere barneverntjenester også tidligere la til rette for at barn kunne ha med seg en person de har tillit til (Prop. 106 L (2012-2013)).

Ordningen med tillitsperson gjelder for barn som allerede er underlagt offentlig omsorg etter omsorgsovertakelse etter bvl § 4-12 eller 4-8, andre ledd. Årsaken til dette er at det i andre tilfeller vil være foreldrene som ivaretar barnets interesser under omsorgs- og beslutningsansvaret som følger med foreldreansvaret, jf. barnelovens § 30. Men selv om lovbestemmelsen er avgrenset til å gjelde barn under omsorg, kan barnet ha med seg en særlig tillitsperson også i andre tilfeller. Dette skal ifølge forarbeidene til lovbestemmelsen (Prop. 106 L (2012-2013) og saksbehandlingsrundskrivet vurderes i hvert enkelt tilfelle og i samråd med foreldrene. Som tidligere beskrevet, har stortinget (Prop. 133 L (2020-2021)) nylig vedtatt at loven skal endres slik at ordningen med tillitsperson også skal gjelde i fasene før omsorgsovertakelse.

3.1.1 Betegnelsen tillitsperson

Som nevnt har mange barneverntjenester praktisert at barn kunne ha med seg en person i møter med barneverntjenestene også før tillitspersonordningen ble innført. Dette har blitt gjort fra undersøkelsesfasen og har altså ikke vært knyttet spesielt til perioden etter omsorgsovertakelse. Disse personene har ikke nødvendigvis barna selv valgt, men omfatter også personer som barnevernet foreslår at skal være med for å støtte barnet.

Barneverntjenestene omtaler personer som er med barnet på ulike måter, som tillitsperson, støtteperson eller trygghetsperson.

Vi oppfatter at det følger av forskriften at det som kjennetegner en tillitsperson er at vedkommende velges av barnet selv. Barnet skal ha fått informasjon om ordningen i forbindelse med omsorgsovertakelse, og tillitspersonen skal være en person har levert politiattest og er «godkjent» av barnevernet. Personen skal være over 18 år. Basert på omtalen av ordningen i forarbeidene oppfatter vi at det er tenkt en person som kjenner barnet godt og som kan være en støtte over tid. Dette er imidlertid ikke nevnt eksplisitt i forskriften.

Ettersom barneverntjenestene praktiserer at barn kan ha med seg en støtteperson som de ikke nødvendigvis har valgt selv, som ikke nødvendigvis er over 18 år eller som også deltar i undersøkelses- og tiltaksfasen, har vi i noen av spørsmålene i spørreundersøkelsen ønsket å skille mellom en slik støtteperson og en tillitsperson. Dette er imidlertid ikke uproblematisk fordi vi ser at betegnelse tillitsperson, støtteperson og trygghetsperson brukes om hverandre.

3.2 Hvordan bruker barneverntjenestene ordningen?

Det har vært lite kjent hvordan kommunene praktiserer ordningen med tillitsperson. Vi har undersøkt hvilket kjennskap barneverntjenestene har til ordningen, hvordan ordningen brukes og i hvilket omfang den brukes.

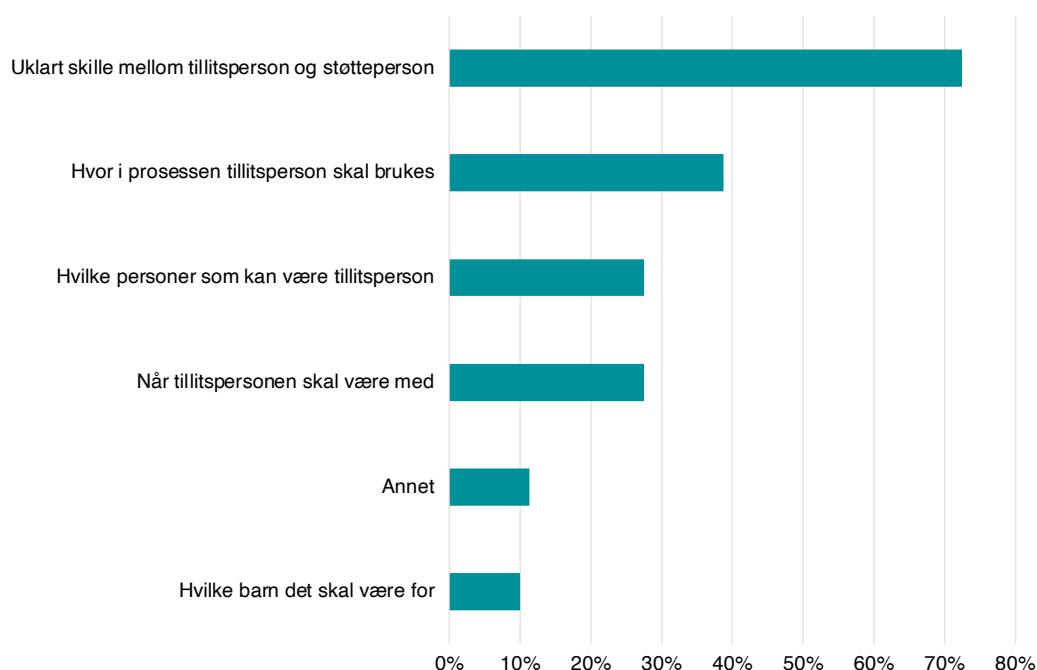
3.2.1 Kjennskap til ordningen i barneverntjenestene

Både intervjuer og spørreundersøkelse tyder på at svært mange i barneverntjenestene kjenner til ordningen. I spørreundersøkelsen stilte vi spørsmål om respondenten har kjennskap til ordningen med tillitsperson. Av 130 respondenter var det kun én som ikke kjente til ordningen. I intervjuene svarte alle informantene i barneverntjenestene bekreftende på at de kjente til ordningen.

I spørreundersøkelsen spurte vi videre om respondentene synes det var klart hvordan ordningen skal brukes. Her svarte 33 prosent *ja i stor grad* og 48 prosent *ja i noen grad*. 14 prosent synes det i liten eller svært liten grad var klart. De øvrige svarte at den verken var klar eller uklar.

For de som enten svarte at de synes ordningen i liten eller svært liten grad var klar, stilte vi spørsmål om hva de oppfattet som uklart. Her la vi inn seks svaralternativer, og det var mulig å oppgi flere svar. Svarfordelingen er vist **Feil! Fant ikke referansekilden.** u
nder.

Figur 3-1 Hva opplever du som uklart med ordningen?* (N=80)

*Det var mulig å oppgi flere svar

80 respondenter har besvart spørsmålet om hva de mener er uklart med ordningen. Blant de som synes ordningen er uklar er det en høy andel (73 prosent) som opplever at skillet mellom tillitsperson og støtteperson er uklart. Det er også snaut 40 prosent som mener det er uklart når i prosessen tillitsperson skal brukes. Disse to svaralternativene kan forstås som to sider av samme sak, fordi en støtteperson kan benyttes uavhengig av hvorvidt barnet er i en undersøkelsesfase, hjelpetiltaks- eller omsorgstiltaksfase. Tillitspersonen er i utgangspunktet forbeholdt barn som barnevernet har overtatt omsorgen for. I tillegg kan det også oppfattes som uklart om tillitspersonen skal være med i alle eller utvalgte møter barnet har med barnevernet.

Som nevnt svarte en stor andel, nesten halvparten av respondentene, at de synes ordningen i noen grad er klar. Selv om disse ikke fikk spørsmål om hva de opplever som uklart med ordningen, kan vi anta at de har noen av de samme synspunktene som de som svarte at de synes ordningen i liten eller svært liten grad er klar.

I intervjuene er det flere som oppfatter ordningen som uklar:

Vi diskuterte i personalgruppa, litt uenige om forskriften gjelder alle barn fra start og første møte [...], eller om det er barn under omsorg. Hører vi blir uenige. (Min) oppfattelse er at det gjelder barn under omsorg. Barnevernansatt

Det er altså uklart for flere om tillitsperson kan benyttes gjennom hele forløpet fra starten av en undersøkelse eller ikke, og på hvilke tidspunkt tillitsperson er aktuelt:

Det står først en setning i forskriften, og her rommer det alt/alle barn. Og så neste ledd under, da snakkes det om de i omsorg. Fra det ene til det neste. Har gjort oss usikre - har vi oppfattet det feil? Barnevernansatt

Om forskriften ser slik ut og jeg har forstått riktig [kun barn under omsorg], lurer jeg på hvordan [blir det for] barn på institusjon, atferdsparagrafer, barn frivillig i fosterhjem en periode? Barnevernansatt

Det er flere utfordringer knyttet til rollen som beskrives:

Det har vært vanskelig å bli klok på ordningen – vi skal ikke betale tillitspersonen, den skal ikke være med kun i én samtale, den skal være med i kontakten med barneverntjenesten over tid. Synes det formelle er vanskelig, hvordan skal den forespørselen komme? Lett å spørre lærer om de kan være med i én samtale der de kan bidra med noe positivt. At det skal være en fast person som ikke skal være lønnet, hva skal den gjøre – støtte barnet. Vi bruker fosterhjemmet til det der barnet er utrygt. Får ikke helt tak på den rollen. Barnevernansatt

I intervjuene trekker informanter også frem hvilke personer som kan være tillitspersoner:

Hvis du tenker tillitsperson som fosterforeldre er det mange barn som vil at fosterforeldre skal være med når vi snakker med dem. Vil tilbyr alltid barn å snakke med oss alene. Mange vil at den ene av fosterforeldrene skal være til stede. Barnevernansatt

Hvem barn velger kan variere. Vi kan også bli en tillitsperson etter hvert. Vi har ofte en veldig lang relasjon. Barnevernansatt

Det siste sitatet illustrerer at betegnelsen tillitsperson kan brukes i nokså vid forstand. I intervjuene erfarte vi også at noen av barneverntjenestene informerte om tillitsperson i førstegangssamtalen ved oppstart av en undersøkelse. På bakgrunn av hva barneverntjenestene har svart, kan det være grunn til å tro at til tross for at mange har svart bekreftende på at de kjenner til ordningen, er det færre som faktisk kjenner til at ordningen primært retter seg mot barn under omsorg. Det kan se ut til at en del oppfatter tillitsperson som en person barn har med seg i møter med barnevernet uavhengig av om barnevernet har overtatt omsorgen eller ikke, og at denne personen kan være en barnevernet har foreslått.

I et åpent svarfelt i spørreundersøkelsen uttrykkes det også ønsket om avklaringer av taushetsplikt og hva barneverntjenesten må gjøre for å godkjenne tillitspersonen. Flere gir uttrykk for at de syns retningslinjene er uklare. Noen reiser spørsmål om hva tillitspersonens rolle skal være sett i forhold til andre personer barnet tidligere har hatt med seg og når de skal informere barnet om ordningen.

At tillitspersonordningen er uklar for mange av barneverntjenestene er også en oppfatning som deles av en av advokatene vi har intervjuet. Han sier følgende:

Når jeg snakker med barnevernet i mitt nedslagsfelt sier de «ja, tillitsperson, det har de alltid», men de har den ikke slik forskriften legger opp til. Forskriften legger opp til tillitsperson etter omsorgsovertakelser i møter med barnevernet, men de [barnevernansatte] er på et tidligere tidspunkt og sier «det tilbyr vi når vi starter en undersøkelse, at klassekontakt eller førskolelærer kan være med barnet» [...]. Jeg sier at forskriften sier noe om at tillitsperson kommer inn etter overtakelse. Da blir det stille. Advokat

Vi ønsket også å intervju et utvalg tillitspersoner. Vi kontaktet svært mange barneverntjenester for å få bistand til å rekruttere, men det var ikke mulig å få tak i informanter. Enkelte av tjenestene vi kontaktet hadde tillitspersoner som ikke ønsket å bli intervjuet, men i de fleste tjenestene hadde de ikke noen oversikt over tillitspersoner. Et av svarene vi fikk var følgende:

Vi har ingen erfaringer med dette med tillitsperson. Dette er nok en veldig «sovende» forskrift. Når vi snakker med barn under omsorg, så blir de tilbudt å enten ha med seg fosterforeldrene sine/personal på institusjon. Vår erfaring er at de fleste barn ønsker dette. Vi har ingen erfaring med bruken av tillitsperson som beskrevet i forskrift. Barnevernansatt

En annen barneverntjeneste uttrykte at de hadde god erfaring med å la barn og unge ha med seg noen de var trygge på dersom de ønsket det, men uten at disse dermed fikk betegnelsen tillitsperson etter forskriften. Andre lar barn ha med seg en venn (under myndighetsalder) på møtene. Vi forstår det slik at mange barneverntjenester tilbyr barn å ha med seg noen i møter med barnevernet, men at dette gjelder i alle faser av oppfølgingen og ikke er spesielt knyttet til etter omsorgsovertakelse. Dette vises også i noen av de åpne kommentarene i spørreundersøkelsen:

Vi vurderer at barn som vi har kontakt med alltid skal spørres om de ønsker å ha med en trygghetsperson i samtaler med oss. Barnevernansatt

I en del barneverntjenester er det heller ikke nødvendigvis opp til barnet å velge tillitsperson. Enkelte legger også til at det for barn og ungdom er vanskelig å skille mellom tilsynsperson og tillitsperson. En respondent stiller det retoriske spørsmålet om hvor mange ulike personer et barn skal forholde seg til, og viser til fosterhjem, tilsynsperson, talsperson og sakkyndig.

Noen informanter mener det viktigste er å holde fokus på at barnet kan ha med seg noen i hele prosessen:

Det er viktig at barn er trygge når de skal snakke med oss. Det er mindre viktig at det er formalisert som tillitsperson. Det opplever jeg at de ikke forstår vitsen med. Men vi hører jo med dem om de vil ha med seg noen.

I intervjuene finner vi også at noen av tjenestene har god kjennskap til ordningen og gode rutiner. En medarbeider fra av en barneverntjeneste forteller for eksempel at de alltid informerer om muligheten til å ha med tillitsperson. De forteller barnet at de kan ha med en de kjenner og er trygg på. De erfarer at mange velger en som for eksempel er ansatt et sted og når vedkommende slutter må de ha en ny tillitsperson. Noen vil ha med fostermor eller fosterfar – det tenker de barnevernansatte er greit så lenge barnet selv velger det.

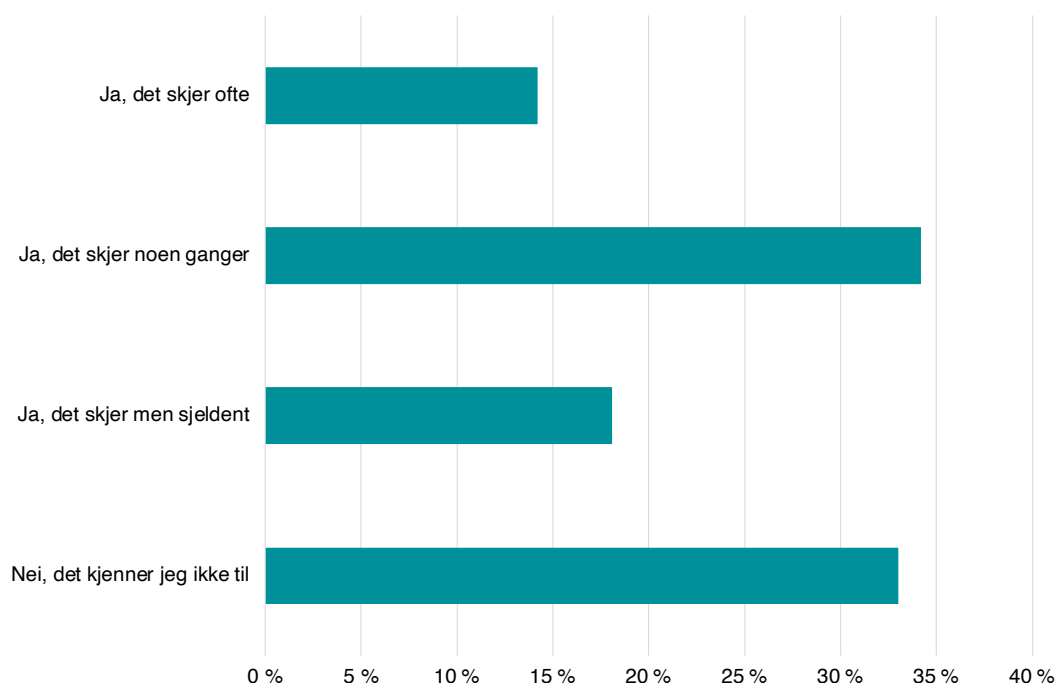
3.2.2 Tillitsperson for barn som ikke er under omsorg?

Ordningen med tillitsperson gjelder for barn som allerede er underlagt offentlig omsorg etter omsorgsovertakelse. Som tidligere nevnt er dette begrunnet med at det i andre tilfeller vil være foreldrene som ivaretar barnets interesser under omsorgs- og beslutningsansvaret som følger med foreldreansvaret. I *Saksbehandlingsrundskrivet 3.1.1 Barn som part* står det at:

Selv om lovbestemmelsen er avgrenset til å gjelde barn under omsorg, kan barnet ha med seg en særlig tillitsperson også i andre tilfeller. Det må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle og i samråd med foreldrene.

Vi undersøkte i hvilken grad barneverntjenestene praktiserer tillitsperson også for barn som ikke er under omsorg.

Figur 3-2 Bruker dere ordningen med tillitsperson for barn som ikke er under omsorg? (N=105)

Som Figur 3-2 over viser, svarer 67 prosent at ordningen med tillitsperson også benyttes for barn som ikke er under omsorg. 14 prosent oppgir at dette skjer ofte, og 18 prosent mener det sjeldent skjer. 33 prosent kjenner ikke til at tillitsperson har blitt benyttet også for barn som ikke er under omsorg.

Flere informanter fra barneverntjenestene sier at de alltid tilrettelegger for at barnet kan ha med en støtteperson i samtaler dersom det ønsker det. I undersøkelsesfasen er det oftest en voksen fra skolen. I tiltaksfasen kan det være noen fra skolen eller en annen bekjent av barnet (for eksempel miljøterapeut eller privatpersoner). Barn i fosterhjem ønsker ofte å ha med fosterforeldre eller snakke alene. Barneverntjenestene forteller at alle tilbys å snakke alene og alle spørres om de vil ha med seg noen uavhengig av status i saken. Flere uttrykker at de oppfatter forskriften om tillitsperson som for byråkratisk og lite fleksibel.

Noen sier at de sikrer at barn kan ha med seg personer i samtaler i undersøkelser og oppfølging av tiltak, men at de ikke definerer disse som tillitspersoner. Noen påpeker at det er et spørsmål hvem som kan brukes som tillitsperson ved omsorgsovertaking. Det påpekes at det ofte er snakk om barn med svært lite nettverk og at det er komplisert å bruke lærer/barnehagelærer eller andre offentlig tilsatte i tilfeller der barn flytter til en annen kommune.

I et åpent spørsmål spurte vi barneverntjenestene om hvorfor de tilbyr tillitsperson også til barn som ikke er under omsorg. De fleste forteller at de gjør dette for å skape trygghet for barnet:

Vi har et bevisst forhold til at barnet i alle saker, i alle deler av oppfølgingen, skal ha mulighet til å ha med seg en person de har tillit til og er trygg på. Det er derfor vi har svart at tillitsperson også tilbys barn som ikke er under omsorg.
Barnevernansatt

En annen trekker også frem barns behov for trygghet som begrunnelse for at de kan ha med seg noen, men at det er mindre viktig å formalisere det som en tillitsperson fordi barn ikke forstår vitsen med å formalisere en slik rolle. Flere trekker frem at startfasen med undersøkelser kan skape utrygghet og redsel hos barna.

... særlig i de første samtalene med barneverntjenesten, der barnet ikke kjenner sin kontaktperson enda og kan føle at det er skummelt å møte kontaktpersonen sin alene. Barnevernansatt

Noen av respondentene fremhever at tillitsperson bidrar til å få frem barnets stemme. I barnesamtaler der barneverntjenesten prater med barnet uten foreldrene til stede mener flere det er viktig at barnets stemme kommer tydelig frem og blir hørt. De begrunner det med at det for noen barn kan være vanskelig å finne ord for å uttrykke tanker, følelser og episoder, og at det kan være til hjelp hvis barnet kan henvende seg til en person de har tillit til. En annen trekker frem utfordringer med lojalitet:

I noen samtaler med foreldre til stede, opplever vi også at barnet ikke klarer å åpne seg helt, noe som er forståelig ut fra barnets naturlige lojalitet til sine omsorgspersoner. Da er det både betryggende for barnet og foreldrene at en tillitsperson som barnet ikke har samme type lojalitet til kan delta på møtet sammen med barnet. Barnevernansatt

En av respondentene nevner også at det kan ha betydning i etterkant av samtaler fordi det kan lette situasjonen for barnet:

For at barnet skal kjenne seg trygg i samtalene og for å sikre at barnets interesser blir ivarettatt på en god måte, samtidig som det kan være ok for barnet å snakke med en nøytral person i etterkant av for eksempel samtaler hvor vanskelige ting har vært tema. Barnevernansatt

Flere mener dessuten at det er enda viktigere med en slik funksjon i undersøkelses- og tiltaksfasen enn etter at barneverntjenesten har overtatt omsorgen:

Vi vurderer at de har et større behov for tillitsperson i undersøkelse og tiltak da de bor sammen med foreldrene det er bekymring rundt. Fosterbarn opplever en trygghet i fosterhjemmet. Barnevernansatt

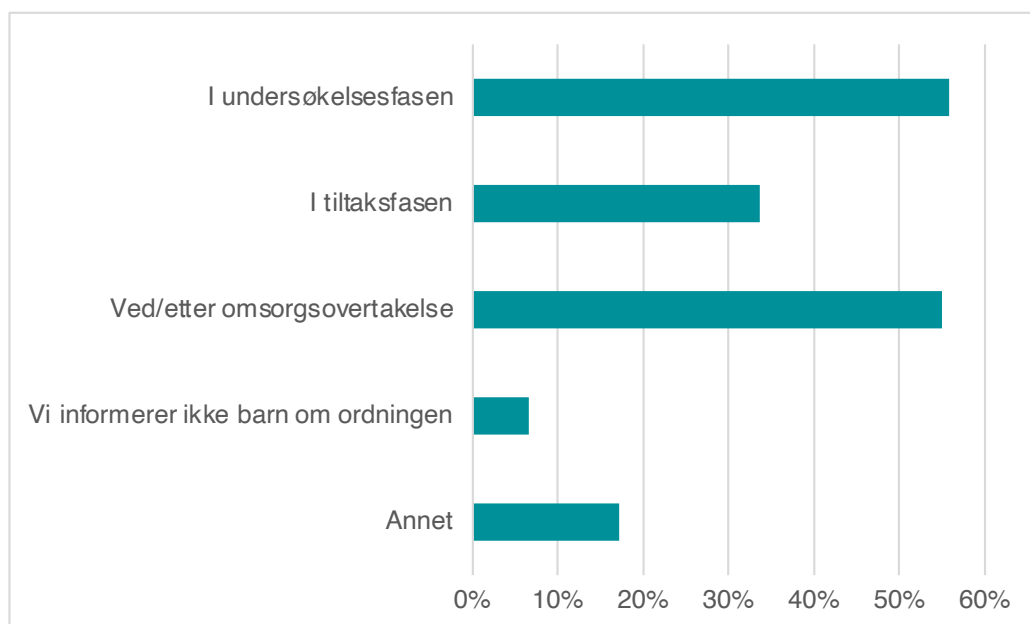
En annen begrunnelse utover bekymring for barnets omsorgssituasjon er at barnet gjerne er mer utrygg i undersøkelsesfasen.

3.2.3 Informasjon om ordningen

I forbindelse med at vedtak om omsorgsovertakelse iverksettes, er barneverntjenesten forpliktet til å gi barnet informasjon om tillitspersonordningen. Vi stilte spørsmål om når i prosessen barneverntjenesten informerer barn og unge om ordningen. Det var mulig å oppgi flere svar.

Slik Figur 3-3 viser er det mange som informerer om ordningen med tillitsperson i flere av fasene. De fleste svarer at de informerer om ordningen i undersøkelsesfasen og/eller rundt tidspunktet der barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet. Noe over 50 prosent svarer hvert av disse alternativene. Det er også drøyt 30 prosent som informerer om ordningen i tiltaksfasen.

Figur 3-3 Når (i prosessen) informerer dere barn/unge om ordningen med tillitsperson i dag?* (N=122)

*Det var mulig å oppgi flere svar

Også i forbindelse med dette spørsmålet hadde vi et åpent svaralternativ med mulighet til å legge igjen kommentarer knyttet til bruk av tillitsperson. Flere har oppgitt at praksis varierer ut fra barnets reaksjon og ved behov. En respondent nevner at det informeres om ordningen under oppfølgingsbesøk, og en annen nevner at barn blir informert om ordningen under tilsynsbesøk av tilsynsfører.

Flere kommenterer at informasjon om ordningen ikke praktiseres systematisk:

Vi er kjent med ordningen og benytter den, men det kan nok forekomme manglende informasjon om det i noen tilfeller, noe vi kontinuerlig arbeider med.
Barnevernansatt

De oppgir videre at det kan skyldes manglende rutiner, at informasjonen blir preget av en del tilfeldigheter og at de har vært for lite oppmerksomme på ordningen. En god del formidler likevel at barn generelt informeres om at de kan velge å ha med seg noen i møter.

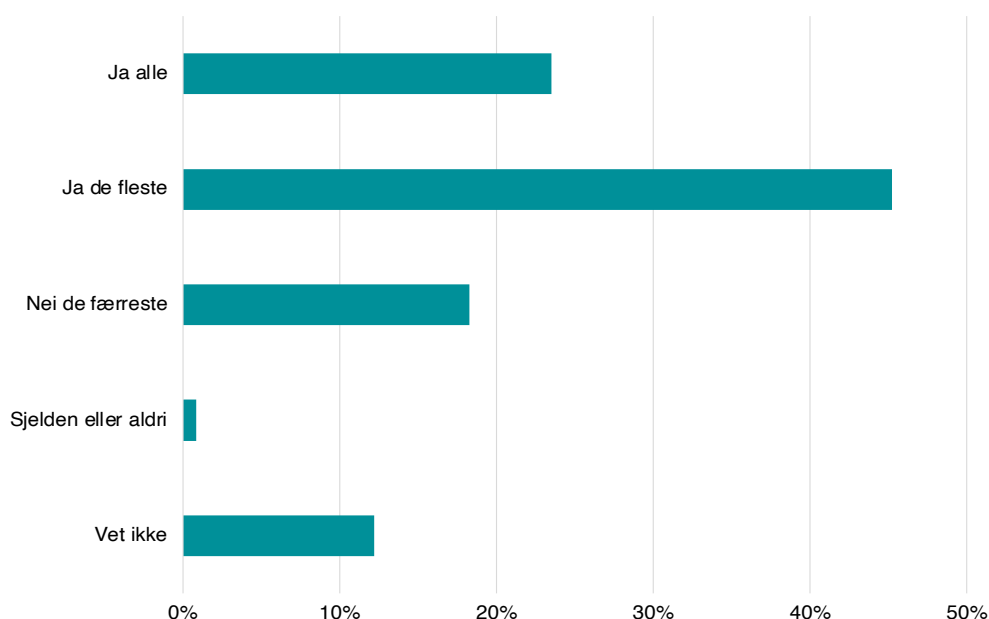
Får barn under omsorg informasjon om ordningen?

I spørreundersøkelsen spurte vi også respondentene om de har inntrykk av at barn og unge som barnevernet har overtatt omsorgen for blir informert om tillitspersonordningen.

Slik Figur 3-4 viser er det 23 prosent av respondentene som mener at alle barn og unge blir informert om ordningen og 49 prosent som mener de fleste barn og unge blir informert. 19 prosent mener de færreste eller ingen barn og unge får denne informasjonen, og 12 prosent svarer at de ikke vet.

Figur 3-4

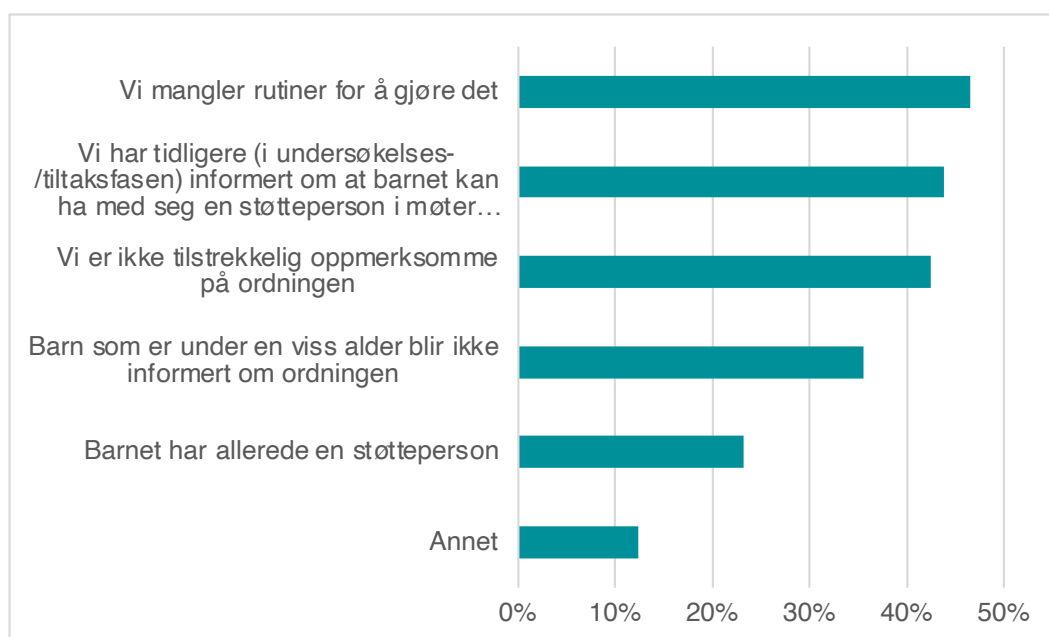
Ved din barneverntjeneste, har du inntrykk av at barn/unge som barnevernet har overtatt omsorgen for blir informert om ordningen?
(N=115)

De som svarte at mange ikke blir informert om ordningen ble spurt om årsaken til at ikke alle blir det. Som Figur 3-5 under viser, er det ikke én faktor som respondentene mener er utslagsgivende. Snaut halvparten mener manglende rutiner er én årsak. Det er også nesten halvparten som mener manglende bevissthet om ordningen har betydning, og at barnet tidligere har fått beskjed om at de kan ha med seg en trygghetsperson. Noen færre, 36 prosent, svarer at barn under en viss alder ikke får informasjonen.

Figur 3-5

Du svarte at noen/mange ikke blir informert om ordningen, hva er årsaken til at ikke alle blir informert om ordningen?* (N=73)

*Det var mulig å oppgi flere svar

De som la inn kommentarer på dette spørsmålet, svarte blant annet at å gi informasjon blir nedprioritert på grunn av krav til effektivitet og tid. Andre kommentarer dreide seg om at barn gir uttrykk for ubehag hvis det er for mange voksne med på møter, og at noen barn har ikke noen voksne de har tillit til eller er trygge på. Det nevnes også at det er uklart hvem som skal være tillitsperson.

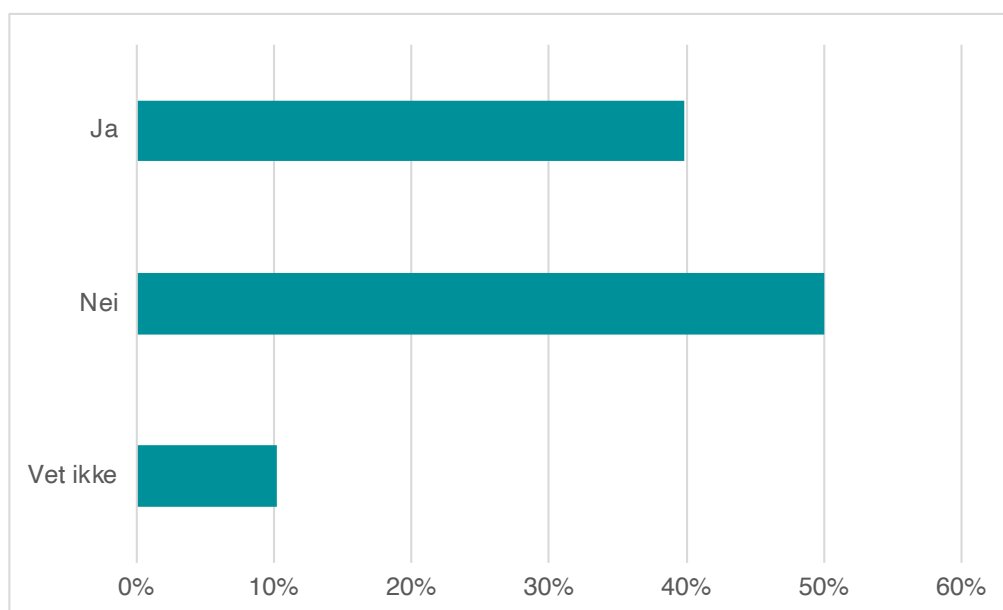
3.3 Rutiner og dokumentasjon

Vi finner som beskrevet at det er varierende rutiner for hvor godt barn blir informert om ordningen. At det er manglende systematikk og rutiner når det gjelder ordningen illustreres også av svarene på de to neste spørsmålene. Vi spurte om barneverntjenesten har nedfelte rutiner om å informere barn og unge om tillitspersonordningen, og om de dokumenterer i barnets mappe at barnet er informert om muligheten til å ha med seg tillitsperson.

Rutiner for å dokumentere

På spørsmål om barneverntjenestene har nedfelte rutiner for å informere barn og unge om tillitspersonordningen, svarer 40 prosent av respondentene i spørreundersøkelsen at de har slike rutiner, mens halvparten svarer nei. De øvrige svarer at de ikke vet. Svarfordelingen er vist i Figur 3-6.

Figur 3-6 Har din barneverntjeneste nedfelte rutiner om å informere barn/unge om tillitspersonordningen? (N=118)

Vi finner altså at det er relativt få barneverntjenester som har nedfelte rutiner for å informere barn og unge om tillitspersonordningen. En begrunnelse som oppgis er blant annet at barn får ha med seg en person i samtaler i hele prosessen og at det er uklart når det skal informeres spesielt om «tillitsperson». Andre svarer at de ikke har rutiner fordi de opplever at det er lite behov for det.

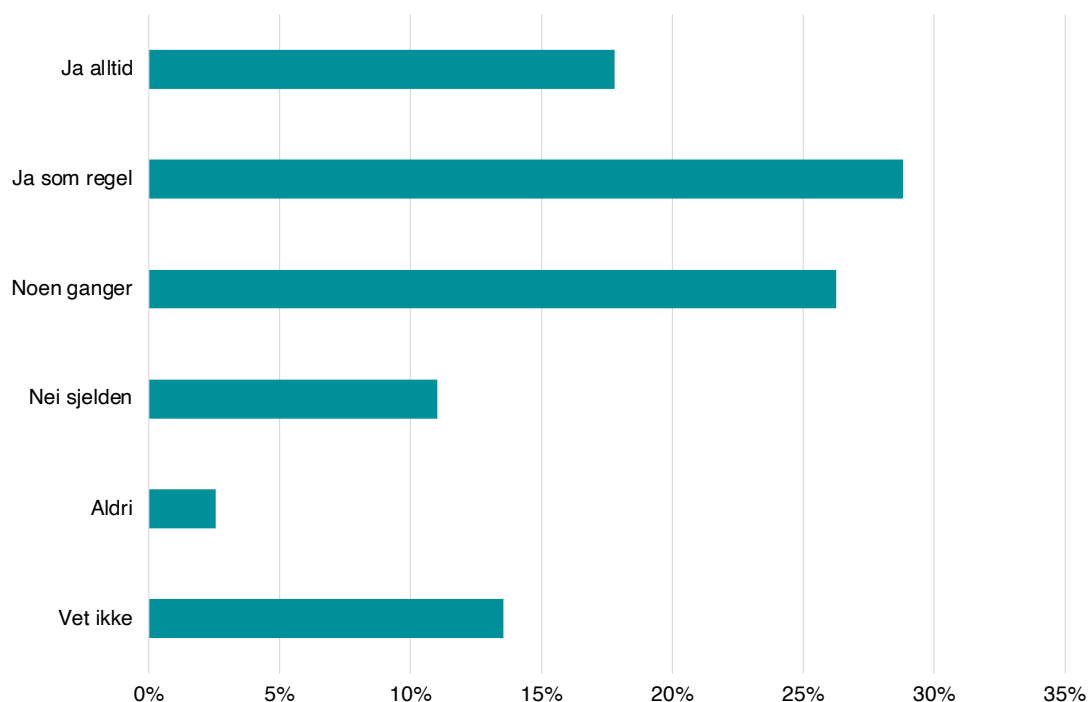
Dokumentering av informasjon

Ifølge forskriften skal barneverntjenesten dokumentere om barnet er informert om muligheten til å ta med seg en tillitsperson, og om barnet ønsker å ha med seg en

tillitsperson. I spørreundersøkelsen stilte vi spørsmål om barneverntjenestene dokumenterer dette i barnets mappe. Svarfordelingen er vist i Figur 3-7 nedenfor.

Det er stor variasjon når det gjelder hvorvidt det dokumenteres i barnets mappe at barnet er informert om muligheten til å ha med seg tillitsperson. Kun 18 prosent oppgir at dette alltid skjer, mens 29 prosent svarer at det som regel skjer. 14 prosent svarer at dette sjelden eller aldri skjer. 27 prosent svarer at det skjer noen ganger.

Figur 3-7 Dokumenterer dere i barnets mappe om barnet er informert om muligheten til å ha med seg tillitsperson? (N=118)

Inntrykket både fra intervjuer og spørreundersøkelsen er at det er stor variasjon både mellom tjenester og kontaktpersoner når det kommer til hvorvidt det dokumenteres at barnet er spurt. Noen informanter mener det i noen grad er personavhengig og varierer fra kontaktperson til kontaktperson. Det kan også være avhengig av relasjonen mellom barnet og kontaktpersonen. Hvis det har vært en relasjon over lengre tid og det er etablert en trygghet og kjennskap nevner flere at det kan bli mindre fokus på tillitsperson. En barnevernansatt nevner at det er en løpende vurdering av hvorvidt de skal tilby tillitsperson, og at de nevner det på nytt til barn som tidligere har takket nei hvis det skjer endringer i situasjonen hos barnet eller det på andre måter er en ny fase. I denne barneverntjenesten benyttet de det de omtaler som trygghetspersoner både i saker med omsorgsovertakelse og i undersøkelses- og tiltakssaker.

Vi ser at noen av barneverntjenestene har rutinene på plass. En av de som dokumenterer svarer følgende:

Vi har eget skjema som fylles ut og som skal ligge i barnets mappe. Vi spør barnet en gang i året. Vi spør gjerne flere ganger årlig, særlig ved skifte av ny kontaktperson eller ny tilsynsperson i fosterhjemmet. Barnevernansatt

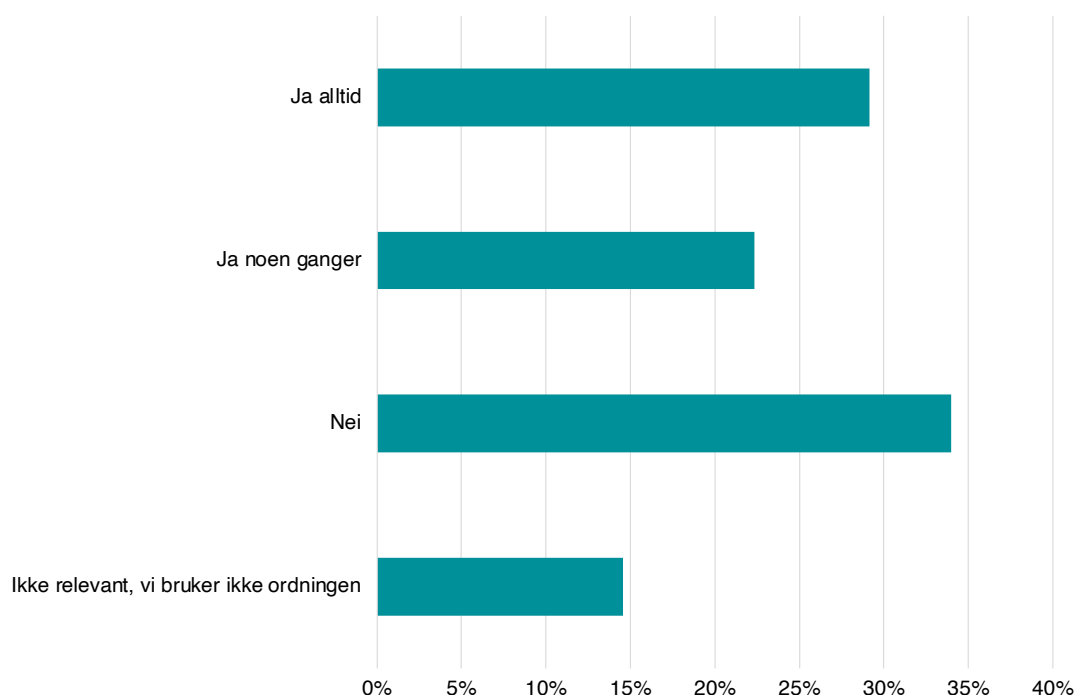
Flere oppgir for øvrig at måten det dokumenteres på er i referatet i forbindelse med oppfølgingsbesøk. Andre mener dokumentasjon skjer mer sporadisk og at det blir gitt informasjon, men at det ikke nedtegnes:

Tror vi er veldig gode på å si hva barna sier og ikke så gode på å si hva vi sier. Vi er gode på skrive ned det barnet sier, men så blir en del av det vi gjør og sier ikke dokumentert så godt. Barnevernansatt

Innhenting av taushetserklæring

I forskriften står det at tillitspersonen skal undertegne taushetserklæring og fremvise politiattest. Vi spurte derfor om dette var noe barneverntjenestene praktiserte.

Figur 3-8 *Innhenter dere taushetserklæring og politiattest fra tillitspersonene?*
(N=103)

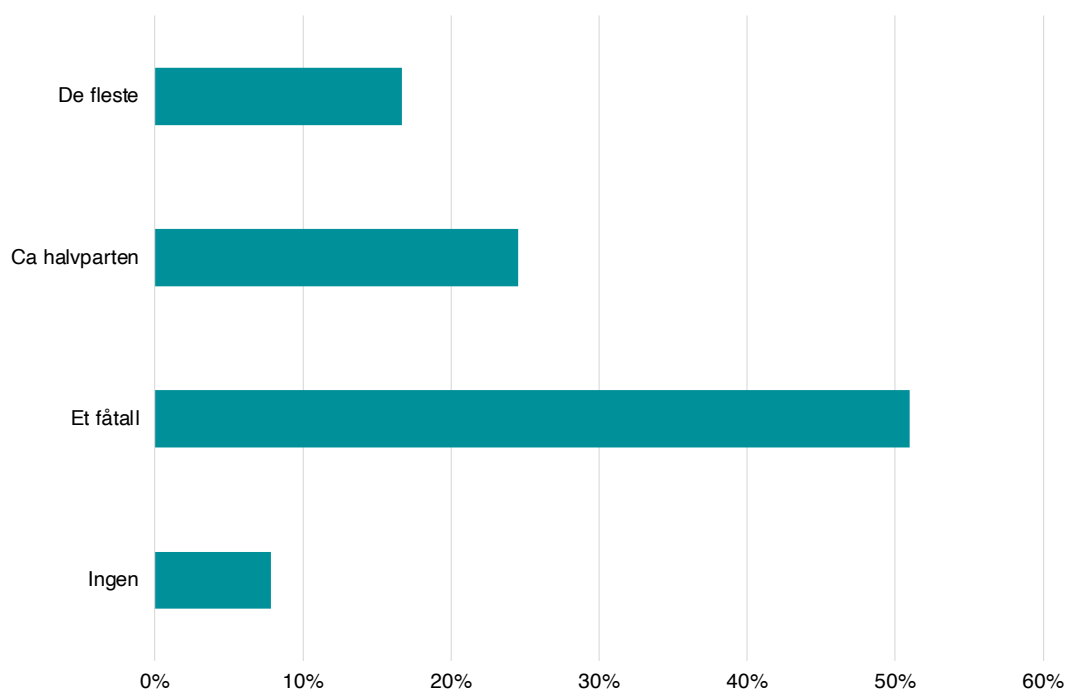
Som Figur 3-8 over viser, er det et relativt stort sprik i praksis. Det er kun 29 prosent som oppgir at dette alltid blir gjort. 22 prosent gjør det noen ganger, mens 34 prosent svarer at de ikke innhenter politiattest eller taushetserklæring. 15 prosent svarer at det ikke er relevant fordi de ikke bruker ordningen.

3.3.1 Omfang

Vi ønsket å innhente barneverntjenestes anslag på hvor ofte ordningen benyttes. I spørreundersøkelsen spurte vi derfor om hvor stor del av barna som får informasjon om ordningen som sier ja til å ha med en tillitsperson. Svarfordelingen er vist i Figur 3-9 nedenfor.

Figuren viser at 17 prosent oppgir at de fleste barn som får informasjon takker ja, og 25 prosent anslår at cirka halvparten gjør det. Nesten 60 prosent mener et fåtall eller ingen av barna takker ja til å ha med en tillitsperson.

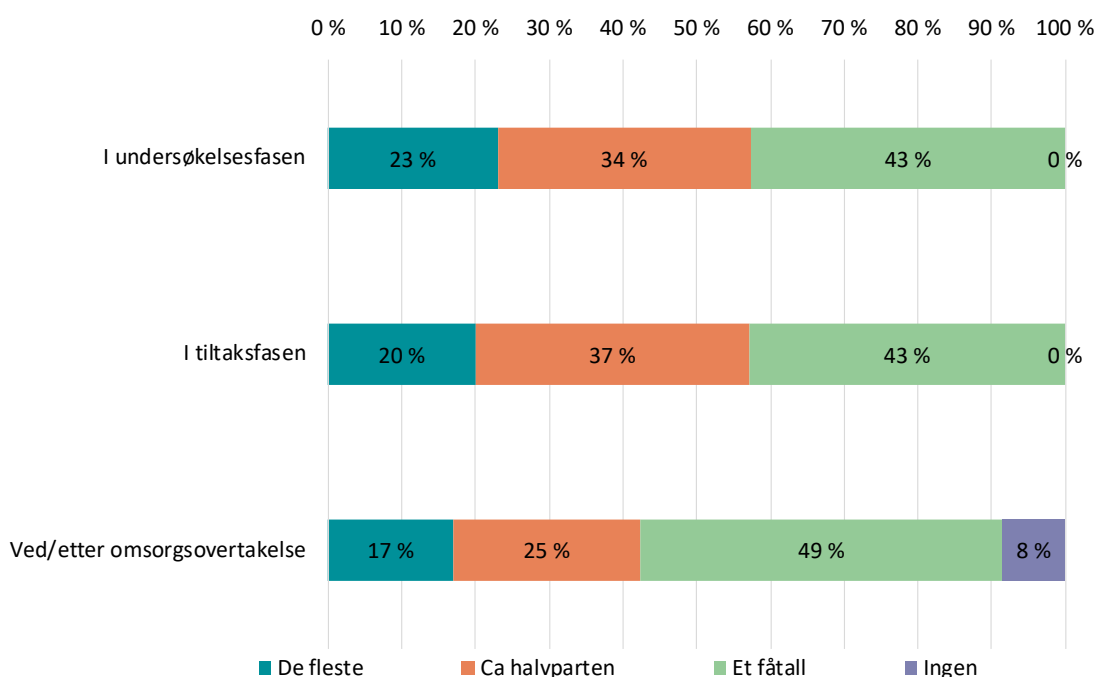
Figur 3-9 *Hvor mange av barna som får informasjon om ordningen sier ja til å ha med en tillitsperson? N=102*

Svarene viser altså at over halvparten av tjenestene sier det er et fåtall barn som takker ja til tillitsperson. Vi antar at en del av de som svarer at barna takker ja svarer for alle barn og ikke bare barn under omsorg. For å finne ut mer om hvor i prosessen barna som sier ja til tillitsperson er, krysskoblet vi de to variablene «når barneverntjenesten informerer barn og unge om ordningen» med «hvor mange som av barna som takker ja.» Svarfordelingen er vist i Figur 3-10.

Figur 3-10

Hvor mange av barna som får informasjon om ordningen sier ja til å ha med en tillitsperson? krysset med Når informerer dere barn/unge om ordningen med tillitsperson i dag*

*Flere alternativer er mulig

I denne figuren fjernet vi svaralternativene *Vi informerer ikke barn om ordningen* og *Annet*.

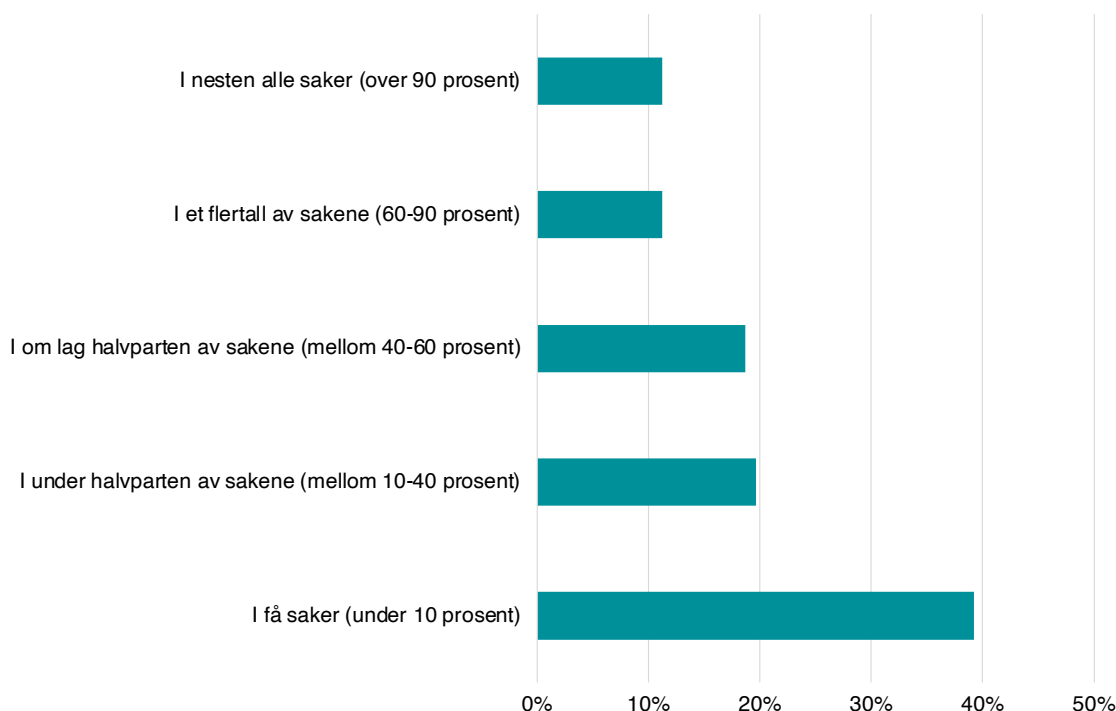
Vi finner at det er en høyere andel som svarer at de fleste eller halvparten av barna takker ja i tiltaksfasen og undersøkelsesfasen enn etter omsorgsovertakelsen. Tilsvarende er det en høyere andel som svarer at det er et fåtall eller ingen som takker ja etter omsorgsovertakelsen. Dette samsvarer med funn i intervjuene. Basert på barneverntjenestens erfaringer er det altså flere barn som takker ja til et tilbud om å ha med seg en person i møter med barnevernet før omsorgsovertakelsen enn etter.

I hvor mange saker har barn under omsorg tillitsperson?

Vi ba også barneverntjenestene anslå omfanget av barn med tillitsperson i saker der barneverntjenesten har overtatt omsorgen. Svarfordelingen er vist i Figur 3-11 under.

Vi fant at 22 prosent oppgir at barn har tillitsperson i et flertall av sakene. 19 prosent oppgir at barn har det i om lag halvparten av sakene. 20 prosent oppgir at barna har det imellom 10 og 40 prosent av sakene. 39 prosent oppgir at det kun er et fåtall barn (under 10 prosent) som har tillitsperson. Vi vet ikke om barneverntjenestene har svart på spørsmål om barn har med seg en tillitsperson de selv velger, slik intensjonen er i forskriften, eller om de har tolket spørsmålet som om det gjelder om barn har med seg noen i møtet med barnevernet. Vi tenker at den siste tolkningen er den mest sannsynlige.

Figur 3-11 I hvor mange av sakene der barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barn vil du anslå at barnet har en tillitsperson? (N=107)

Også intervjuene med advokater og barneverntjenester og gir inntrykk av at ordningen med tillitsperson slik det er beskrevet i forskriften brukes i liten grad. Det vil si, noen barneverntjenester kan praktisere ordningen i den forstand at de har nedfelte rutiner, informerer barna og dokumenterer dette. Men det er relativt få barn under omsorg som har tillitsperson. En av barneverntjenestene vi intervjuet sier at av 80 barn som har fått informasjon om ordningen er det 3-4 som har ønsket å ha med en tillitsperson i møter.

mitt inntrykk er at det er en sovende bestemmelse. Har lest så mye journaler, og tillitsperson støter jeg sjelden eller aldri på. Advokat

En annen advokat støtter opp om dette, og sier vedkommende hadde sin første sak for barnevernet i 1992 og enda har til gode å ha en sak der en tillitsperson har hatt en rolle for et barn.

Det samme sier en ansatt i barnevernet:

Hvis du tenker tillitsperson og at det er noen som er utenom fosterhjemmet har jeg omtrent ikke vært borti det. At barnet ønsker å ha med seg – kanskje de som er mer 18 pluss, da har noen spurt om de kan ha med kompis, venninne, men så lenge de bor i fosterhjemmet har det vært at de ønsker å ha med seg fosterforeldrene. Barnevernansatt

3.3.2 Hva er grunnen til at barn takker nei til ordningen?

Hvorfor blir ordningen brukt i såpass begrenset grad? I spørreundersøkelsen spurte vi respondentene hvorfor de mener barn takker nei til ordningen.

Figur 3-12 Hvorfor sier barn nei til ordningen?* (N=112)

*Det var mulig å oppgi flere svar

Barneverntjenestene oppgir flere årsaker til at barn sier nei til ordningen. Over halvparten av respondentene opplever at barnet har tillit til veileder eller kontaktperson i barnevernet, og dermed underforstått at barnet ikke har behov for en tillitsperson. 42 prosent mener også det det har betydning at barnet synes det har for mange voksne involvert i saken. 38 prosent oppgir at barnet allerede har en støtteperson. 46 prosent oppgir at barnet ikke ønsker å ha en tillitsperson.

Mer utdypende begrunnelser for hvorfor barn ikke har tillitsperson kommer frem i intervjuene. Noen barneverntjenester har en stabil personalgruppe som kjenner barna godt og opplever at de har bygget gode relasjoner til barna. Flere trekker frem at en forklaring er at barna allerede har så mange å snakke med:

Ett år hadde vi en runde der vi skulle sikre at alle skulle få beskjed, alle barna sa de ikke ville ha det, de hadde så mange å snakke med – tilsynsperson, saksbehandler, fosterforeldre – de fleste vil ha med fosterforeldre hvis de vil ha med noen. Ingen ønsket en ny tillitsperson. Ansatt i barneverntjeneste

I en annen av barneverntjenestene trekkes det også frem at en mulig forklaring kan være at barn er bli lei av å snakke med så mange:

Det kan hende at de synes det er nok med at de må snakke med barneverntjenesten, tilsynsfører, er på BUP eller helsesøster, rettssak og må prate med talsperson og snakke, snakke, snakke. Mange sier de ønsker å være vanlige. Jeg tenker vi setter store krav de må innfri disse fosterbarna, for de har «rett på og krav på å ha med», og så ønsker de helst å slippe å snakke hele tiden. Ansatt i barneverntjeneste

I intervjuene blir det også nevnt at noen barn ikke ønsker at andre personer skal involveres, de ønsker ikke å dele informasjon med flere.

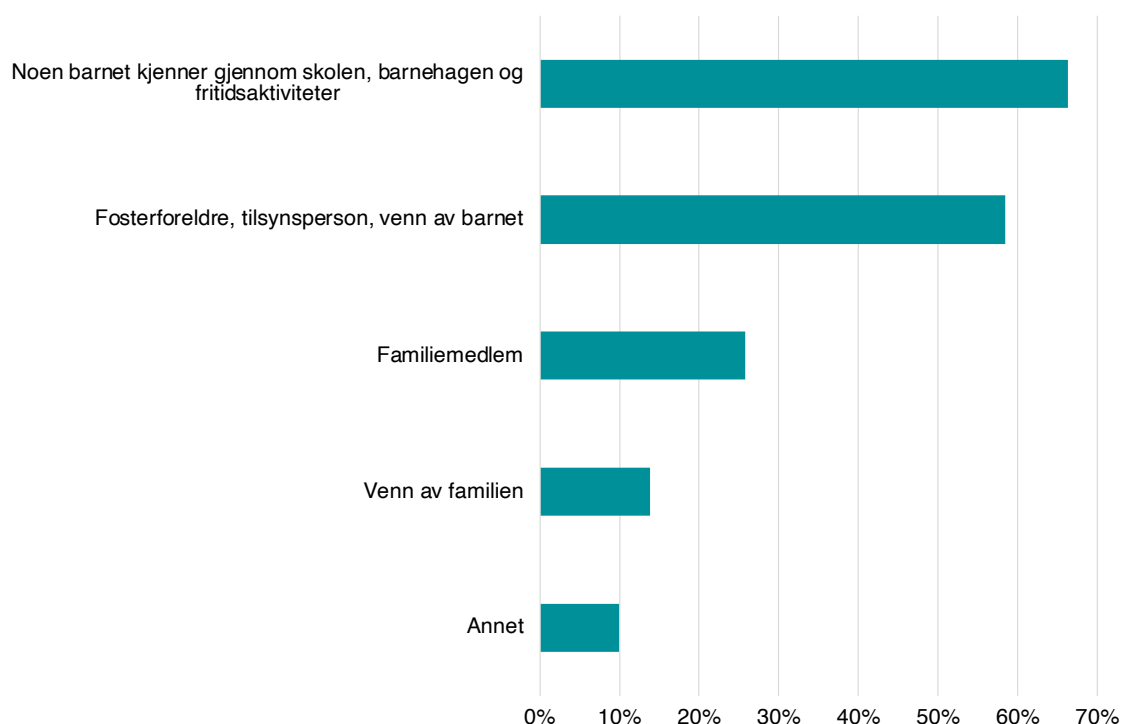
3.4 Tillitspersonens rolle

3.4.1 Hvem velges som tillitspersoner

Ifølge forskriften er det barnet selv som i utgangspunktet skal velge hvem det vil ha som tillitsperson. Av forskriften fremgår det at barneverntjenesten skal legge barnets ønske om tillitsperson til grunn, med mindre en av de forskriftsregulerte begrensningene slår inn. For det første er barnets biologiske foreldre, som har mistet omsorgen for barnet, utelukket fra å være tillitsperson. Bakgrunnen for denne avgrensningen er at foreldrene kan ha motstridende interesser sett i forhold til barnets. For det andre er barnets valgmulighet begrenset ved at personer som barneverntjenesten mener kan skade barnets interesser, eller ha en svært uheldig innflytelse på barnet, ikke kan være tillitsperson.

Vi ønsket å få mer innsikt i hvem det er som brukes som tillitsperson, og stilte spørsmålet om hvem som vanligvis velges som tillitsperson. 66 prosent av respondentene oppgir at tillitspersonen som oftest er noen barnet kjenner gjennom skolen, barnehagen eller fritidsaktiviteter. Snaut 60 prosent mener også at tillitspersoner velges blant fosterforeldre, tilsynspersoner eller venner av barnet. Mindre vanlig er det å benytte familiemedlemmer (26 prosent) og venn av familien (14 prosent). Svarfordelingen er vist i Figur 3-13 nedenfor.

Figur 3-13 Hvem velges vanligvis som tillitsperson?* Type relasjon til barnet (N=101)

*Det var mulig å oppgi flere svar

I intervjuene trekkes aktører som lærere og tilsynspersoner, fosterforeldre, eldre søsken, venninner og miljøarbeidere ved institusjoner frem som tillitspersoner som blir benyttet.

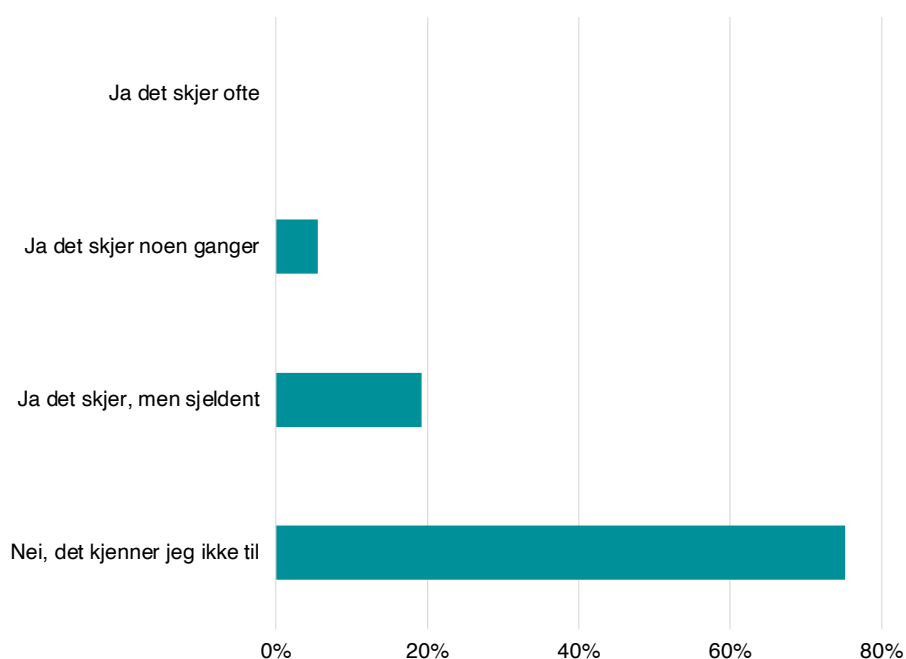
Mens det i mange tilfeller er fosterforeldre som er tillitsperson, er det andre som avskriver dette:

Vi har ikke tenkt fosterhjem – de har ikke jobben som tillitsperson, men trygghetsperson i samvær. De oppfyller ikke jobben som tillitsperson.
Barnevernansatt

Avslag

Vi ønsket å finne ut om barneverntjenestene i noen tilfeller avslår barnets ønske om en konkret person til å inneha rollen som tillitsperson, og hva som er årsaken til dette.

Figur 3-14 Kjenner du til tilfeller der barnevernet har avslått den ønskede personen? (N=109)

Slik Figur 3-14 over viser ser dette ikke ut til å skje i utstrakt grad. 75 prosent av respondentene kjenner ikke til tilfeller der barneverntjenesten har avslått barnets ønske om tillitsperson. 25 prosent oppgir at det skjer at barnevernet avslår barnets ønske, herunder er det seks prosent som oppgir at det skjer noen ganger og 19 prosent at det skjer sjeldent.

Flere av de som har utdypet hvorfor det er gitt avslag, oppgir at det skyldes en for tett relasjon mellom den ønskede tillitspersonen og foreldrene eller fosterforeldrene, eller at den ønskede personen allerede er part i saken. Det nevnes også at forslaget kan bli avslått hvis det oppleves at det er foreldrene som ønsker vedkommende som støtteperson og ikke at det er barnet som har fremmet ønsket:

Når det er foreldre som foreslår personer som skal være tillitsperson, der foreldre er i konflikt med hverandre og med barneverntjenesten, og vil bruke egne familiemedlemmer som "talerør" i møter med barnet og barnevernet.
Barnevernansatt

Enkelte har opplevd at barnet har hatt med seg en venn av mor som nærmest førte saken for mor, i stedet for å lytte til barnet. Andre situasjoner som kan føre til at tillitspersonen avvises er tilfeller hvor vedkommende overtar dialogen på vegne av barnet og ikke lar barnet selv snakke, vurderes å ha egne motiver eller snakker veldig negativt om mulighet for hjelp og støtte fra barneverntjenesten. Det nevnes også at vedkommende kan avvises hvis vurderingen generelt er at det ikke vil være til barnets beste, eksempelvis at personen fremmer at barnet skal handle mot norsk lov.

Det er også et par av barneverntjenestene som nevner at de har problematisert det å ha med seg venner i møtet, for å være sikre på at barnet eller ungdommen er klar over implikasjonene det kan ha med tanke på at vennen vil kunne få innsikt i saken.

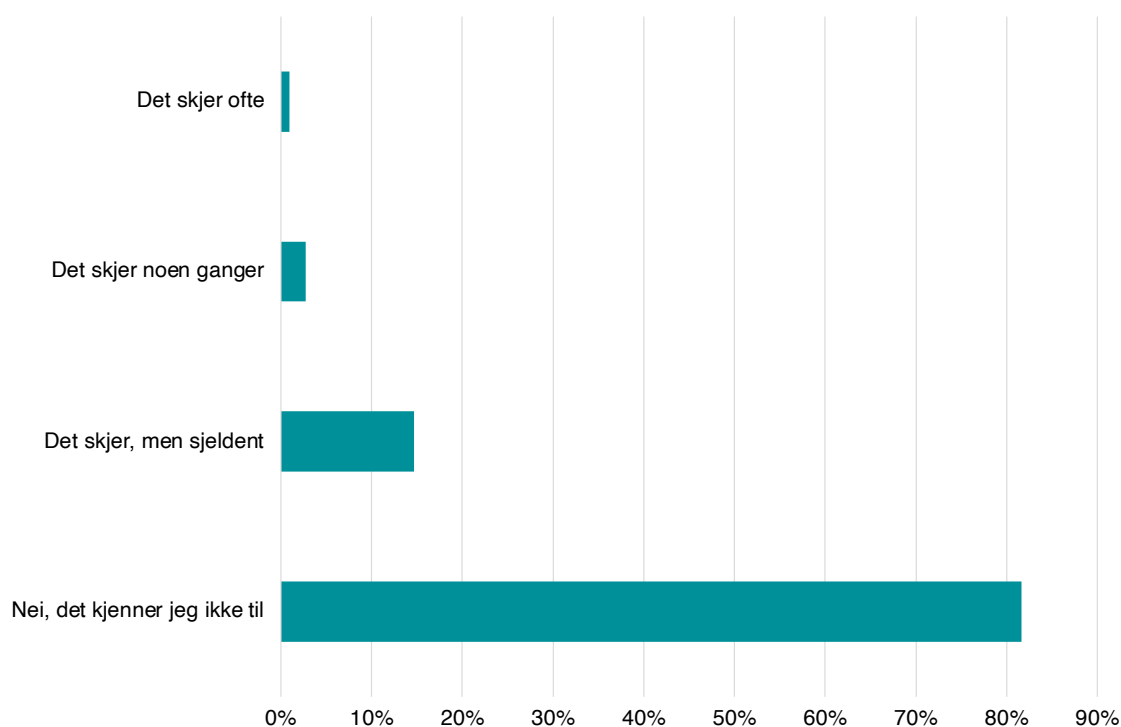
Det er viktig at barna skjønner settingen. Jente på 11 år som har med venninne, da snakker vi med ungene om det vi skal snakke om, «vet hun om hva du vil snakke med oss om?». Barn kan fortelle om en bekymring, men hva vet det andre barnet? Barnevernansatt

Det kan også være at vedkommende ikke vurderes å være egnet på grunn av rusavhengighet eller hvis det er uklart hvordan vedkommende vil håndtere informasjon om saken.

Sier tillitspersonen ja?

Vi ønsket også å få kunnskap om hvor ofte personene som er ønsket som tillitspersoner takker nei. Figur 3-15 nedenfor viser at 82 prosent av respondentene i barneverntjenestene svarer at de ikke kjenner til at ønskede tillitspersoner har takket nei. 15 prosent oppgir at det skjer, men sjeldent. Kun fire prosent svarer at det skjer noen ganger eller ofte.

Figur 3-15 Er det tilfeller der den ønskede personen sier nei? (N=109)

Av de åpne kommentarene som barnevernansatte har lagt inn går det frem at begrunnelsene som oppgis av de som takker nei ofte handler om at de ikke ønsker å

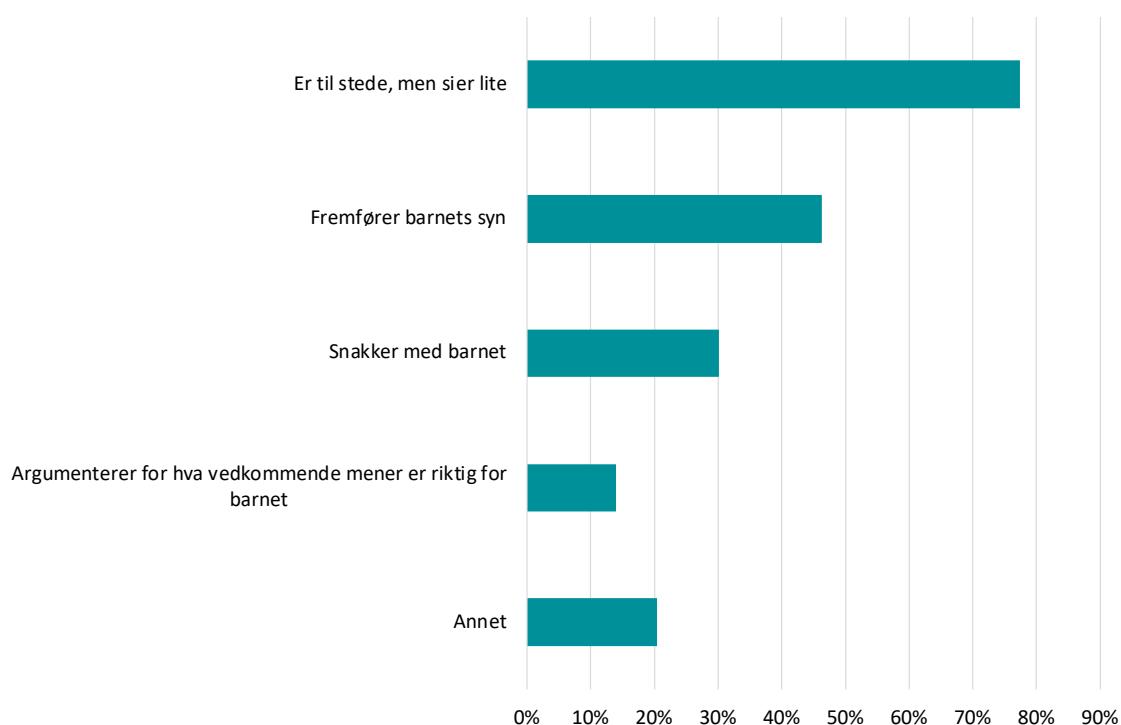
komme i konflikt med barnets foreldre (eller fosterforeldre). Andre grunner er blant annet at de er i tvil om de har tilstrekkelig tid til å følge opp rollen eller at de ønsker å unngå dobbeltrolle hvis de for eksempel er barnets lærer. Lange avstander kan også være en grunn.

3.4.2 Rolle i møtene

Det er presisert i forskriften at tillitspersonen skal bidra til at barnets perspektiv og opplevelse av sin situasjon kommer frem. Selv om tillitspersonen forventes å hjelpe barnet med å uttrykke seg, er det ikke tenkt at barnets tillitsperson skal ha noen særlig aktiv rolle utover å være støttende og hjelpe barnet. Dersom tillitspersonen gir uttrykk for egne antipatier eller sympatier kan det ta fokus bort fra barnet. Det er samtidig ikke en forventning om at tillitspersonen skal være fullt ut nøytral slik det er til talspersonen.

I spørreundersøkelsen spurte vi hva tillitspersonen vanligvis gjør under møtene.

Figur 3-16 *Hva gjør tillitspersonen vanligvis under møter der barnet deltar?**
(N=93)

*Det var mulig å oppgi flere svar

Av Figur 3-16 ser vi at fleste opplever at tillitspersonene vanligvis inntar en relativt tilbaketrukket rolle i møtene. Det er samtidig en del som oppgir at tillitspersonen fremfører barnets syn. Et fåtall opplever at tillitspersonene argumenterer for hva de mener er riktig for barnet.

I intervjuene er det flere av informantene som oppgir at tillitspersonen støtter og trygger barnet og motiverer barnet til å snakke. Det blir også nevnt at tillitspersonen kan minne barnet på noe de tidligere har sagt til tillitspersonen eller andre.

Flere barneverntjenester vi intervjuet var tydelige på at de ønsker at tillitspersonen inntar en litt passiv rolle. Det kan likevel være gode grunner til å gi vedkommende en mer aktiv rolle, spesielt med yngre barn:

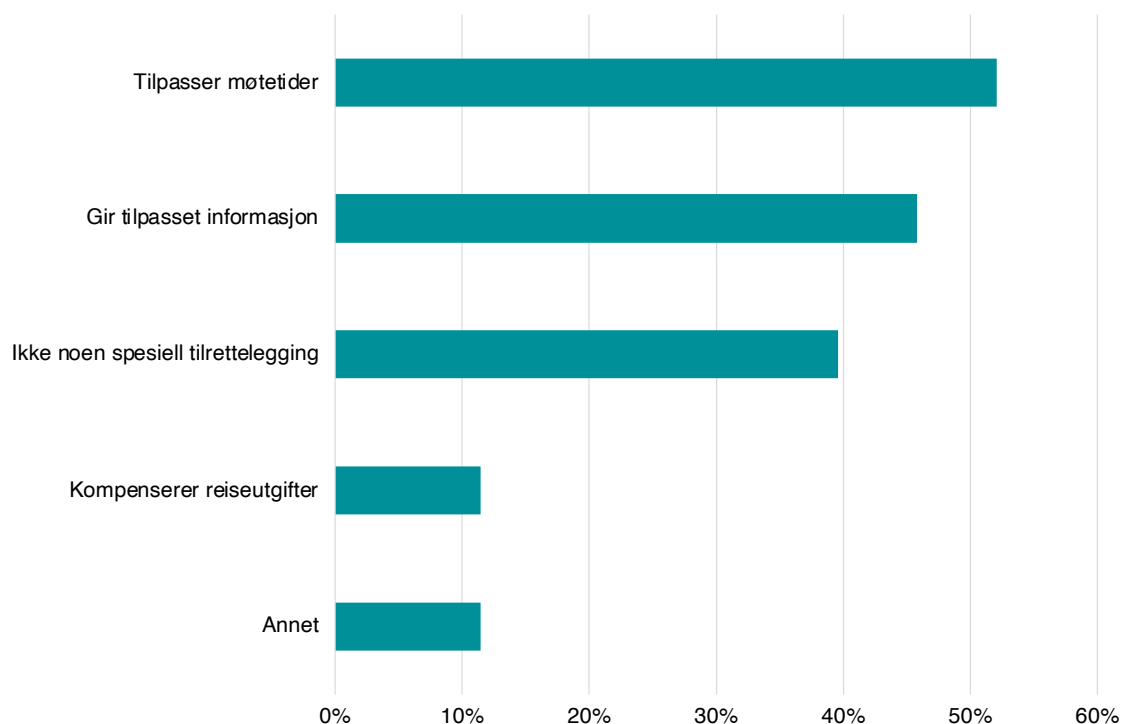
De kan bidra til forståelse. Det er en person som kjenner ungen bedre og klarer å avklare hva det spørres om. Det bidrar de med. [...] ikke alle har et godt utviklet språk, og da kan tillitspersonen hjelpe den som spør også [...] Vi tydeliggjør der vi referer om hvem som sier hva. Barnevernansatt

En av barneverntjenestene sier at de i forkant forklarer nye tillitspersoner hvilken rolle de skal ha og hvilke oppgaver det er viktig at de følger opp etter endt møte.

Hva gjør barnevernet for å tilrettelegge?

Vi stilte også spørsmål om hva barneverntjenestene gjør for å legge til rette for at tillitspersonen kan utøve rollen sin. Svarfordelingen er vist i Figur 3-17 nedenfor.

Figur 3-17 Hva gjør barneverntjenesten for å legge til rette for at tillitspersonen kan utøve rollen sin?* (N=96)

*Det var mulig å oppgi flere svar

40 prosent av respondentene foretar ingen spesiell tilrettelegging for at tillitspersonen skal kunne utøve rollen sin. Av de som legger til rette, er det over halvparten som tilpasser møtetider, snaut halvparten tilpasser informasjonen som skal formidles. Det er også 11 prosent som kompenserer reiseutgifter. Det kan gjøre at vedkommende blir i stand til å møte, men er kanskje ikke helt i tråd forskriften som sier at barneverntjenesten ikke skal yte økonomisk kompensasjon til tillitspersonen.

I intervjuene er det enkelte av tjenestene som tar opp at det er en utfordring når et barn flytter og de ikke kan kompensere tillitspersonen økonomisk for å reise til møter.

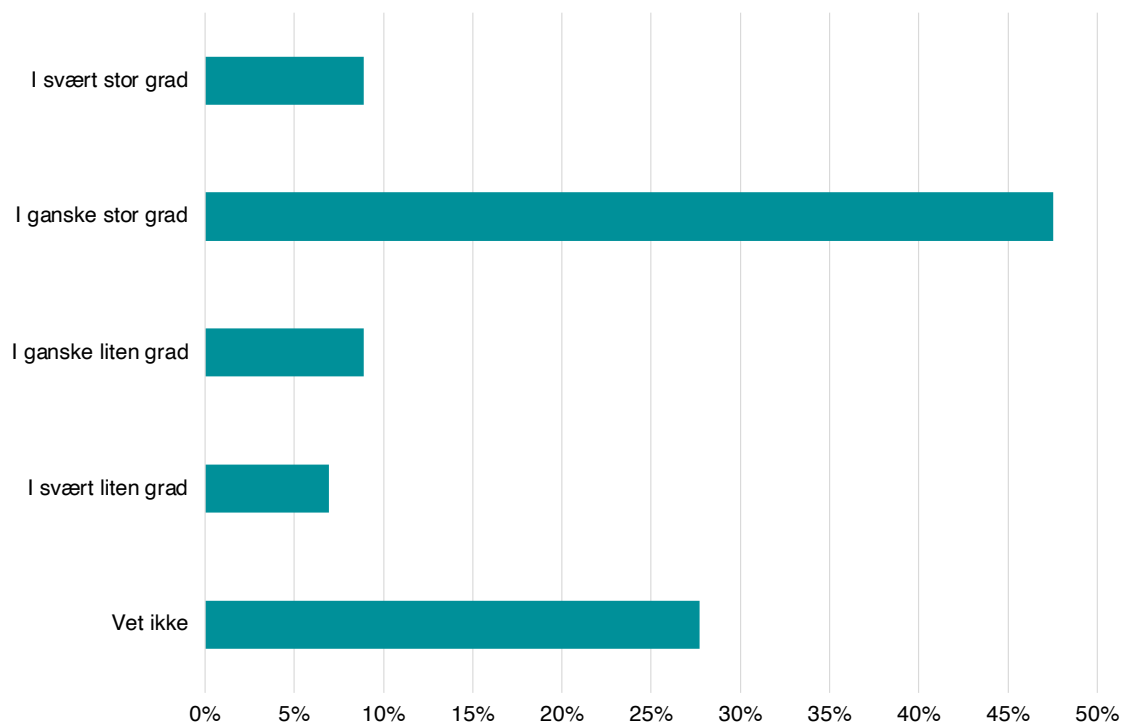
3.5 Barneverntjenestens erfaringer med tillitspersonens betydning

Ordningen med tillitsperson skal som beskrevet bidra til å bedre barnets rettssikkerhet gjennom styrking av barnets mulighet for medvirkning. Ved å kunne ha med seg en person det har tillit til, skal barnet i større grad være i stand til å uttrykke egne ønsker og til å få fram sitt syn.

I spørreundersøkelsen spurte vi om respondentene mener ordningen bidrar til å gjøre barn tryggere i møtene med barnevernet og om barnet lettere gir uttrykk for sine synspunkter. Vi antar at mange av respondentene her har tolket spørsmålet som hvilken betydning det har for barn å ha med seg noen på et møte med barneverntjenesten.

På spørsmålet om barnet blir tryggere svarer 57 prosent at de mener det bidrar til å trygge barn i ganske eller svært stor grad. 16 prosent mener det har liten eller svært liten betydning, mens 28 prosent svarer vet ikke. Svarfordelingen er vist i Figur 3-18 nedenfor.

Figur 3-18 *I hvor stor grad mener du ordningen bidrar til at barnet blir tryggere i møtene med barnevernet? (N=101)*

På spørsmål om ordningen fører til at barnet lettere gir uttrykk for sine synspunkter svarer 48 prosent ja. En stor andel, 43 prosent, svarer at de ikke vet. 10 prosent svarer nei. Når det er så mange som svarer at de ikke vet kan det ha sammenheng med at det kan være vanskelig for barnevernet å vurdere hvordan et barn som har tillitsperson hadde vært uten denne personen til stede. En annen grunn kan være at de har lite erfaring med bruk av ordningen.

I åpent kommentarfelt i spørreundersøkelsen og i intervjuer er det flere som utdyper positive sider ved at barn har med seg noen de kjenner i møter med barneverntjenesten:

Jeg tror det er en god ordning, som er viktig for en del barn for å få fram sitt syn. Jeg mener også at det er viktig for barneverntjenesten å være åpen på å ha med tillitsperson og at denne ikke oppleves som en trussel eller en som gjør det

vanskeligere for barneverntjenesten å snakke godt og sant med barnet.
Barnevernansatt

En tillitsperson kan forklare hvis det er noe barnet ikke forstår. En faktor som en av respondentene trekker frem, er at barneverntjenestens invitasjon til barnet om å kunne ha med seg noen de har tillit til *i seg selv* kan skape trygghet og etablere tillit, selv om barnet ikke velger eller ikke har noen å ta med i møtene.

Både blant barnevernansatte vi har intervjuet og i spørreundersøkelsen er det flere som sier at forskriften minner dem på at barn kan ha med seg noen selv om de ville latt barn ha med seg en person uavhengig av forskriften dersom de hadde bedt om det.

Hva er utfordringer med ordningen?

Samtidig som barneverntjenestene mener det kan være positivt for barnet å ha med seg noen i møter med barnevernet, trekker enkelte barneverntjenester også frem at det kan oppstå utfordringer med enkelte tillits- og støttepersoner. Det påpekes for eksempel at dersom en tillitsperson snakker på vegne av barnet samtidig som vedkommende tolker barnet uriktig, vil rollen kunne virke mot sin hensikt når det gjelder å fremme medvirkning og få frem barnets syn. Tillitspersonen kan også påvirke barnet på andre måter ved sin tilstedeværelse:

I de fleste tilfeller profiterer barnet på å ha med en tillitsperson, men det hender at de i etterkant av møtet forteller at de ikke sa alt fordi tillitspersonen var til stede. I noen tilfeller gjelder dette for barn som ikke kjente oss, men fikk tillit på et senere tidspunkt, mens andre ganger gjelder det barn som rett og slett holdt tilbake fra første stund fordi tillitspersonen var der. Barnevernansatt

Det kan ha betydning hvilken person som har rollen som tillitsperson, og om barnet er trygg på at vedkommende er til å stole på. Noen har erfaringer med at tillitspersoner som er i familiens nettverk kan skape utfordringer og skepsis og bli et hinder for samarbeid. Videre kan det å bruke familiemedlemmer føre til at barnet holder tilbake informasjon selv om familiemedlemmet selv inntar en tilbaketrunket rolle i selve møtene.

Fra intervjuene med barneverntjenester og advokater er det flere som mener ordningen med tillitsperson slik den er utformet legger opp til mindre fleksibilitet enn det som er hensiktsmessig både for barnet og barneverntjenestene. Noen barneverntjenester mener den tar mer tid å administrere enn det som er hensiktsmessig, for eksempel ved bytte av tillitsperson, og at det er usikkerhet knyttet til hvor ofte barneverntjenesten skal spørre barnet om de ønsker en tillitsperson.

En advokat trekker frem noen utfordrende sider ved ordningen:

Den kan godt ligge der som et supplement, men i dag er det vanskelig for de som skal være tillitspersoner også, vet ikke hva som ligger i oppgaven, må være 18 eller eldre og da ryker mange bestevenninner ut. Og så er det det at man skal fremvise politiattest, og hvem kan gjøre det på 1-2-3? Så får man ingen opplæring eller lønn. Ingen godtgjørelse. Det blir veldig tilfeldig hvem som sier ja og nei til dette.

Tror det for eksempel kan være lærere som barna kan ha et nøytralt forhold til og samtidig være trygg på. Hvis vi tenker på hva lærere står i i dag er det ikke sikkert så mange lærere vil ha sånne tilleggsfunksjoner, de har nok som det er i hverdagen. Men hvis barnet har noen klare tanker om hvem de ønsker inn og det ligger til rette er det ikke noe i veien for at de kan ha en tillitsperson. Men slik den er lagt opp i dag er den ikke praktisk. Advokat

Er ordningen nødvendig?

I barneverntjenestene er det enkelte som trekker frem at de mener ordningen er overflødig og i liten grad reflekterer faktiske behov. De viser til at det er få barn som ønsker å benytte seg av den. Videre vises det til at andre personer har samme støttefunksjon, som fosterforeldre og kontaktpersoner. Det er også flere som trekker frem at det er for mange voksne barna skal forholde seg til.

Samtidig trekkes det frem at det er viktig for de barna som ønsker å ha en tillitsperson med seg i møtene at de får mulighet til det. Det er flere som formidler at de er generelt opptatt av å legge til rette for at barna kan ha med seg støttepersoner uavhengig av fase. Det er også en del av informantene som trekker frem at de mener en tillitsperson ofte er unødvendig fordi det etableres gode relasjoner mellom barna og kontaktpersonene.

Enkelte påpeker at barnet ofte har få å velge blant. Ofte er det barn som har et lite nettverk. Det kan være komplisert å bruke lærer, barnehageansatt eller andre offentlig ansatte personer spesielt når barnet må flytte til en annen kommune.

3.5.1 Oppsummering

Vi finner at mange respondenter fra barneverntjenestene kjenner til ordningen med tillitsperson, men mange kjenner ikke til at dette er en ordning som primært gjelder etter omsorgsovertakelse og at det skal være personer som barnet selv har valgt. Det er også mange som ikke følger kravene til dokumentasjon av ordningen.

Det er mange som oppfatter at forskriften er uklar. De er usikre på hvem som skal ha tillitsperson og hva som ligger i rollen.

Mange ansatte i barneverntjenestene mener at barn blir tryggere i møtene med barnevernet når de kan ha med seg noen de kjenner. Samtidig finner vi at behovet for å ha med seg en støtte- eller tillitsperson ofte er størst i fasene før omsorgsovertakelse. Etter omsorgsovertakelsen ønsker mange barn å ha med fosterforeldre eller de har fått en trygg relasjon til kontaktpersonene i barnevernet.

3.6 Ungdommenes erfaringer

Vi har intervjuet 11 unge personer om deres erfaringer med bruk av tillitsperson og hva de mener er viktig for at ordningen skal fungere. Det var svært vanskelig å rekruttere informanter og dette utvalget som har erfaring med å ha tillitsperson er lite. Det er ingen yngre barn i utvalget, og så og si alle informantene er rekruttert fra samme kilde.

Et begrenset antall informanter gjør at vi ikke vet hvor vanlige deres erfaringer er. Vi vet ikke hvor sammenlignbare ungdommenes erfaringer er med de erfaringene andre barn og unge som er i kontakt med barneverntjenesten har. Intervjuene forteller om de ungdommene vi har intervjuet sine erfaringer, og hva som er viktig for dem. Alle ungdommene vi har intervjuet oppfatter tillitspersonordningen som svært viktig for dem selv. Vi tenker at dette illustrerer at ordningen kan være svært viktig for barn og unge som er utrygge på barneverntjenesten. Flere av disse ungdommene har også strevd med å få lov til å ha en tillitsperson. Vi kan ikke si noe om hvor utbredt denne erfaringen er.

3.6.1 Erfaringer

Informasjon fra barneverntjenesten

Kun én av informantene vi intervjuet om tillitsperson hadde fått informasjon om ordningen av barneverntjenesten. Bakgrunnen for at denne jenta etter en stund fikk informasjon om ordningen, var ifølge henne selv at hun var taus og ikke klarte å si noe til barneverntjenesten – og formodentlig at barneverntjenesten vurderte at det kunne være bra for henne å ha med seg noen for å få henne i tale.

De resterende informantene forteller at de fikk informasjon om ordningen via andre personer, enten fra utenforstående uten tilknytning til barnevernet, fra besøkshjem eller fra en miljøterapeut på institusjonen der de bor. En av informantene fant ut om ordningen på egenhånd, fordi hun var «desperat» etter å ta med noen hun var trygg på og søkte seg derfor fram til informasjonen.

Jeg fikk det til selv, jeg sa jeg ikke ville snakke med noen med mindre jeg fikk med den personen. ... De måtte jo snakke med meg – og da måtte den være med. Jeg ville ha med advokaten min. Jente 16 år

Noen synes det var vanskelig å få informasjon om retten til å ha en tillitsperson og også å få ha med tillitspersonen når de ba om det. Flere har opplevd at barneverntjenesten har vært skeptiske til at de kan benytte den de selv har ønsket. En av ungdommene fremmet ønske om å ha med seg kontaktpersonen hun hadde mens hun bodde på en barnevernsinstitusjon, men fikk beskjed om at hun ikke hadde krav på det, fordi «hun snart var voksen og burde klare å ha møter med barneverntjenesten selv». Besøkshjemmet hun hadde tok deretter kontakt med barneverntjenesten, og etter det brukte hun personen som var besøkshjem som tillitsperson.

En annen forteller at hun måtte kreve å få ha den hun ønsket. Hun sier at barneverntjenesten var skeptisk, da de var redd for at den hun ønsket å ha med, en kontaktlærer som hadde sendt bekymringsmelding om jentas situasjon, kunne ha en uheldig påvirkning på henne. Hun opplevde at barneverntjenesten i stedet mente at et medlem av familien barneverntjenesten kjente godt til kunne være med. De forsøkte å ha denne personen med i møter:

Jeg visste ikke om den personen var på min side eller barnevernet sin side på en måte. Det var tre samtaler der de prøvde med den personen i familien, men da fikk de jo ikke noe ut av meg for jeg var ikke trygg. Jeg visste ikke hvor jeg hadde personene i rommet på en måte. Og så spurte de om jeg ville ha med meg kontaktlæreren igjen, men da med et mer negativt tonefall. Så da var jeg litt redd for «hva tenker de nå, er dette noe de bare gjør for å få prøve å få noen ord ut av meg?». Jente 19 år

Hun fikk benytte kontaktlæreren etter dette.

Flere nevner at barneverntjenesten har foreslått eller insistert på personer de kan ha med seg i møtene, som støttepersoner.

Jeg har hatt med andre tidligere – for eksempel lærer på skolen. Ikke så greit fordi jeg ikke har valgt dem selv. Det har vært møter med skole og psykologer. Barnevernet som har bestemt at de skulle være med. Forskjellige lærere og sånne som har jobbet med helse. Jente 19 år

Noen har ikke ønsket å ha med de personene barneverntjenesten har foreslått som støttepersoner/tillitspersoner, som for eksempel ansatte fra institusjon de har bodd på.

Det er veldig ubehagelig og det kan være en person som jeg egentlig ikke kjenner som bare er der den dagen jeg skal på møte fordi han/hun jobber da. Det har vært veldig utrygt. Jente 17 år

Bakgrunnen for valg av tillitsperson

Begrunnelsene ungdommene oppgir for hvorfor de ønsket å ha med tillitsperson er blant annet at de synes det var vanskelig å få frem ting i møter og at det derfor var tryggere å ha med noen de kjente.

Vi spurte hvorfor de valgte den personen de ønsket å ha som tillitsperson. Holdningene hos tillitspersonen trekkes frem, blant annet at tillitspersonen så noe godt i ungdommen, ikke så ungdommen som syk eller farlig, viste omsorg og ville følge opp selv om det var utfordrende å få til i praksis. At det var personer som ønsket gode løsninger for ungdommene og at de skulle ha det bra ble også trukket frem.

Det var vel siden hun var den første voksne som hadde et fint syn på meg, ikke så meg som syk eller farlig og bare var varm, og hun fortalte aldri noe jeg hadde sagt videre uten å ha spurt meg først, så da tenkte jeg at hun kan jeg stole på. Jente 20 år

Hun brydde seg, og ville følge meg opp selv om det ikke var lett. Hun ville at du skulle ha det bra, at det skulle være godt for deg, det som ble valgt. Gutt 17 år

Flere av de unge opplevde at tillitspersonene de valgte var personer de kunne snakke med om alt. For mange har det også vært viktig at personene ikke sa noe videre uten deres samtykke:

Jeg visste at jeg kunne si ting til henne uten at hun sa det videre. Og det gjorde mye for tryggheten. Gutt 17 år

Jeg stolte på henne og det var en trygghet når jeg ikke hadde noen tillit til barnevernet å ha henne med i møtene. Vi snakket på forhånd om hva som var viktig for meg å få frem, og så avtalte vi at hvis jeg ikke klarte å si det kunne hun si det. Jente 20 år

Flere trekker frem at tillitspersonen hjalp dem med å uttrykke seg og med å få frem det de ville si til barneverntjenesten.

Når har de brukt tillitsperson?

De unge vi har intervjuet som har eller har hatt tillitsperson, har brukt tillitspersonene som støtte i møter med barneverntjenesten. En ungdom nevner også at tillitspersonen var med under samtaleprosess. Det er også noen som har fått hjelp utover møtene, som en som har fått følge når hun skulle legges inn på akuttpsykiatrisk avdeling, der tillitspersonen fulgte ungdommen til døra og forsikret seg om at hun var trygg før vedkommende dro.

Noen har hyppig kontakt med sine tillitspersoner. For noen må imidlertid kontakten bli over telefon:

Jeg har flyttet en del siden da, så jeg har ikke alltid hatt muligheten til å ha henne med, har ikke alltid hatt mulighet siden hun fremdeles er lærer må hun være på plass der. Men hvis jeg sier jeg ikke er venn med barnevernet kan hun si «skal jeg ringe og være sur på de?» Hun tar seg tiden til det. Jente 19 år

Noen forteller at det har vært praktisk utfordrende å bruke tillitsperson:

Møtene med barnevernet skjedde veldig impulsivt, så det var vanskelig å avtale flere møter med henne på forhånd. Jeg kunne plutselig få en sms fra barnevernet: «Hei, kan jeg hente deg på skolen i dag?» Jente 19 år

Betydningen av å ha en tillitsperson

For flere har det å ha med en tillitsperson i møtene betydd at de har klart å formidle hva de har opplevd, mener og ønsker. Det kan skje enten ved at tillitspersonen kan snakke på vegne av ungdommen eller ved å være en trygg person for ungdommen, og dermed bidra til at ungdommene klarer å si hva de mener på konstruktive måter. Flere trekker frem at de har snakket på forhånd med tillitspersonen om hva de ønsker å få sagt på møtet, noe som gjør det enklere enten å få sagt det, eller at de får hjelp av tillitspersonen hvis de glemmer underveis eller synes det blir vanskelig å formulere:

Det hjalp veldig å ha henne med i samtale med barnevernet. Når hun var med så klarte jeg å si det jeg mente. Jeg var ikke sur, kunne være helt ærlig. Gutt 17 år

Ved å avklare på forhånd kan tillitspersonen bidra til at ungdommens mening kommer frem ved å stille spørsmål og «hint».

Flere forteller at det har vært avgjørende å ha med seg tillitsperson slik at de har klart å fortelle hvordan de har det. Flere opplever barneverntjenesten som skremmende:

Tror ikke jeg hadde fortalt så mye selv. Det er barnevernet – har alltid følt at barnevernet er politiaktig, de er så sterke, så mye de kan gjøre, det er mer alvorlig på en måte når man forteller ting til dem. Jente 18 år

Noen verdsetter at tillitspersonene oppleves som ærlige, som både kan gi beskjed til barneverntjenesten, men også til ungdommen:

I enkelte situasjoner er hun ganske brutalt ærlig – hun kan liksom si en dag at – nå kommer du deg opp av sengen, nå gidder jeg ikke mer tull. Men hun tør det, ikke alle som tør å si «nå kommer du deg opp, nå gidder jeg ikke mer». Jente 19 år

Noen opplever imidlertid at tilbudet om tillitsperson kommer for sent:

Skulle ønske jeg hadde hatt noen med før jeg ble tatt omsorgen for. Da hadde barnevernet skjont tidligere og satt inn riktig hjelp fra start. Jeg hadde masse uttrykk, men hadde levd i vold i mange år, men barnevernet puttet meg i enetiltak, de trodde jeg var syk og trodde foreldrene kunne ta vare på meg fordi jeg var syk, men hun (tillitsperson) så det var noe mer. Jente 20 år

En av informantene vi intervjuet om tillitsperson hadde misforstått og trodde vi ønsket å intervju henne om ordningen med tilsynsperson. I dette intervjuet kom det frem at hun ikke hadde hatt tillitsperson og hun formidlet at det var dumt at hun ikke hadde det. Det første fosterhjemmet hun bodde i var en familieplassering hos en slektning, og da turte hun ikke å si så mye:

Og så hører man så mye om barnevernet: «de bare tar barnet, de bryr seg ikke om barnet og man blir narkoman» og da tør man ikke å si så mye om det som skjer. Hadde vært fint å ha hatt en lærer jeg kunne spurt og si mer til, eller hvis jeg kan si ting til en som kan si det videre istedenfor at jeg skal ha konfrontasjonen med barnevernet. Man vil som regel ikke være den som sladrer på en måte. Tror jeg hadde sagt mer med tillitsperson. Jente 18 år

Informanten la til at en tillitsperson på en litt annen måte også kunne sørge for at barn fikk mer informasjon fordi de er eldre og mer informerte. Selv opplevde hun å få vite at hun skulle flyttes uten å få noen forklaring på hvorfor annet enn «nei, vi har hatt en

vurdering og vil gjerne flytte deg», og hun tenker at en tillitsperson kunne vært med på bedre informasjonsflyten.

Flere forteller at tillitspersonene bidrar til å skape en rolig stemning i møtene som gjør det lettere å prate og at de gruer seg mindre i forkant. Noen opplever større grad av kontroll. Å kunne ha øyekontakt med tillitspersonen fremfor kontaktpersonen gjør også at noen føler mindre press og gjør dem i stand til å tenke. Flere opplever å bli hørt i større grad når de har med en tillitsperson:

Det jeg sier til henne blir formulert slik at det går an å gjennomføre det. Har prøvd flere ganger å si hva jeg mener, men da er det uaktuelt med en gang. I hvert fall for barnevernet oppi her. Jente 15 år

3.6.2 Hva mener ungdom er viktig for at ordningen skal fungere

Vi spurte de unge hva de hadde av anbefalinger for å forbedre ordningen.

De unge som vi har intervjuet anbefaler at barn og unge får mer informasjon om ordningen og om at de har rett til å ha med noen. Ungdommene mener at dersom det legges frem slik at de også kan ha med seg en venn eller venninne vil de fleste ha noen de kan ha med seg.

De presiserer at det er viktig at barn og unge selv kan velge hvem de vil ha som tillitsperson, og at de kan ombestemme seg. Hvis barnevernet er i tvil om personen er egnet, mener de at barnevernet bør være åpne om tvilen.

Flere av de unge trekker frem at barn og unge skulle hatt muligheten til å ha en tillitsperson også før man er under omsorg, og at det ofte er i fasene før omsorgsovertakelsen at behovet er størst:

Fordi det er i undersøkelsen man trenger det mest siden det er der det blir avgjort om man skal ha noe hjelp videre. Barnet kommer inn, kjenner ingen, jeg hadde ingen tillit til voksne når jeg kom inn, skulle fortelle helt ærlig til kontaktpersonene mine – det var helt håpløst, men at jeg hadde hun som var trygghetspersonen min gjorde at de klarte å bestemme ting og fikk vite. Hun kom inn i tiltaksfasen. Jente 20 år

Jeg syntes det var ganske skremmende når jeg først ble kalt inn til et møte, så sitter jeg med to mennesker jeg ikke kjenner med bøker og penn som skriver og jeg veit ikke helt – da er man som regel skremt og har hørt så mye fra før av – jeg var bare 12. Jente 18 år

En annen mener fasen rett før flytting fører til mange ubesvarte spørsmål og at de er usikre:

Det kommer mange spørsmål, og det er nesten ingen som kan svare deg. Man kan kanskje fjerne følelsene før man skal i fylkesnemnda. Jente 15 år

En av informantene sier det er viktig at barneverntjenesten er medgjør og tilrettelegger ved å høre om når det passer for tillitspersonen slik at de faktisk kan delta i møtene.

Det er også en av de unge som sier det kan ha betydning å bli spurt flere ganger om man ønsker en tillitsperson. Fordi mange barn og unge er i en stresset situasjon og det er mange ordninger og tilbud, er det ikke sikkert at barna takker ja til det første gang de blir spurt.

Det tar tid før man begynner å bli trygg nok eller blir åpen til disse tilbudene. Jente 18 år

3.7 Vurdering av ordningen

I spørreundersøkelsen og intervjuene med barneverntjenester formidler ansatte i tjenestene at tillitspersonordningen brukes i den forstand at det er vanlig at barn får tilbud om å ha med seg en person i møter med barneverntjenesten, men at dette brukes i en videre forstand enn ordningen med tillitsperson slik den er utformet og beskrevet i forskriften.

I barneverntjenestene er det stor variasjon når det gjelder forståelse av ordningen og hvordan den praktiseres. Noen barneverntjenester opplever at ordningen er uklar når det gjelder hvem ordningen er for. Mens enkelte tjenester er bevisste på at ordningen primært omhandler barn etter omsorgsovertakelse, forstår mange ordningen synonymt med at barn kan ha med seg en støtteperson i alle faser av en sak.

Mange av informantene forteller at de informerer barn om ordningen, men vi finner at det varierer hva de faktisk informerer om. Noen informerer for eksempel om at barn kan ha med seg fosterforeldre eller en lærer og legger ikke nødvendigvis vekt på at barnet selv kan velge hvem de vil ha med seg. Dette kan føre til at tillitspersonen ikke nødvendigvis er en person barnet har tillit til.

Vi mener det kan være hensiktsmessig å utarbeide skriftlig informasjon til barn og barneverntjenester om ordningen. Da vil det være tydelig hva som er formålet og at barnet selv kan foreslå en tillitsperson. Det vil være bra for barn å få denne informasjonen og det vil samtidig gjøre ordningen tydeligere for barnevernet.

Vi har intervjuet relativt få ungdommer, men disse intervjuene viser at det kan ha stor betydning for barn og ungdom å kunne ha med seg en person de kjenner og har tillit til i møter med barneverntjenesten. Ungdommene forteller om større trygghetsfølelse og at møtene blir mindre belastende. De tør å fortelle mer både om opplevelser og ønsker. Flere opplever også at deres mening har blitt tillagt større vekt i de tilfellene de har hatt med seg en tillitsperson sammenlignet med når de snakker med barneverntjenesten alene.

Ungdommene forteller også om tilfeller der barneverntjenesten har valgt personer som de tenker kan være bra for barna å ha med som støttepersoner. Dette har ikke alltid vært personer som ungdommene har følt seg trygge på. Det kan være en ansatt som inviteres med på et møte i kraft av den jobben de har. Ungdommene gir uttrykk for at det har stor betydning for dem at de selv får velge hvem som skal være med.

Vi finner at ordningen slik den i dag er utformet i forskriften legger opp til noen begrensinger som kan bidra til at den svarer til barn og unges behov. Ut fra hva både barneverntjenesten og ungdommene formidler ser det ut til å være mer behov for å ha med en tillitsperson før omsorgsovertakelsen enn etter. Det er gjerne i fasene forut for nemndsbehandling at barn og unge opplever stor usikkerhet, kan stå i krysspress og har stort behov for informasjon. Etter omsorgsovertakelsen er barneverntjenestenes erfaringer at det ofte er slik at barn og unge ønsker å ha med seg fosterforeldre eller har blitt godt kjent med kontaktpersonen i barnevernet, og har mindre behov for å ha med seg noen i møter.

Vi mener det er behov for å klargjøre hvem som kan være tillitspersoner. For eksempel om det kan være fosterforeldre og ansatte på en institusjon der barnet bor. Etter vår vurdering er forskriften ikke klargjørende når det gjelder forventninger til en tillitsperson. Er det en forventning om at dette skal være en person som følger barnet over tid og møter flere ganger, eller er det en person som barnet kan velge på nytt foran hvert møte? Dersom det siste er tilfellet, kan det virke unødvendig og tungvint med politiattest.

I Innst. 625 L (2020-2021) sier Stortinget at barns rett til å ha med seg en person som barnet har særlig tillit til skal utvides til å også omfatte møter med barnevernet før en eventuell omsorgsovertakelse. Stortinget ønsker dette for å understreke at barnet må få mulighet til å ta med seg en tillitsperson i alle faser av en barnevernssak. Vi mener dette er fornuftig. Ordningen bør utvides til å omfatte barn i alle faser av en barnevernssak. Den bør også gjelde for barn som er frivillig plassert eller som bor på institusjon. Vi mener det viktigste med en tillitspersonordning er at barn får velge hvem som skal være med i møter og at det tilrettelegges for at disse skal kunne være med i møtene. Barneverntjenesten vet ikke nødvendigvis hvem barnet har tillit til. Vi er usikre på om det er hensiktsmessig å forvente at det skal være en kontinuitet i hvem som er med. Dette kan være krevende for den valgte personen, og det kan være vanskelig ved flytting. Dersom det skal være en fast person som er med over tid, bør det være en form for godtgjøring for å kompensere for reiseutgifter.

Vi mener at forskriften slik den er utformet i dag ikke er tilstrekkelig tydelig. Forskriften bør gjøres klarere slik at den er forståelig for både barn og barneverntjenester. Vi mener rollen bør tydeliggjøres, herunder bør det tydeliggjøres hvem som kan være tillitspersoner og eventuelt hvem som ikke kan være det. Det bør klargjøres om for eksempel fosterforeldre, tilsynsperson eller ansatte på en institusjon der barnet bor kan være tillitsperson. Det bør også tydeliggjøres hvilke forventninger det er til en tillitsperson.

Ordningen bør ha en fleksibel utforming slik at barnet kan benytte og eventuelt bytte tillitsperson uten at det fører til mye administrasjon. Barn kan ønske å bytte tillitsperson for eksempel fordi de utvikler relasjoner til andre personer som de heller vil ha med, eller dersom de flytter til en annen kommune. Det kan også være at tillitspersonen ikke ønsker å følge opp de forpliktelsene det medfører å være tillitsperson.

4 Evaluering av talspersonordningen

I denne delen ser vi på hvordan ordningen med talsperson praktiseres og gjør en vurdering av ordningen.

Vi redegjør først for hvordan ordningen brukes. Dette er basert på ulike aktørers erfaringer, det vil si talspersoner, ledere og medlemmer av fylkesnemnda, advokater og barneverntjenester. Vi viser også hva vår gjennomgang av rapporter og vedtak viser. Deretter redegjør vi for erfaringer til ungdom som har hatt talsperson. Til slutt gjør vi en vurdering av ordningen slik den fungerer i dag.

4.1 Talspersonordningen

Slik vi har beskrevet i kapittel 1 og 2 skal talspersonen være barnets talerør i fylkesnemnda. I dette ligger at talspersonen skal videreformidle det barnet sier og mener. Det ligger utenfor talspersonens oppgave å gi vurderinger av barnet eller barnets situasjon. Talspersonen skal utarbeide en skriftlig rapport som skal følge saken og innkalles også vanligvis som vitne og avgir muntlig forklaring i saken. Talspersonen er da fylkesnemndas vitne. Det er fylkesnemndene som har ansvar for å rekruttere talspersoner og å skaffe talsperson når sakene skal opp i nemnda. Barneverntjenesten skal orientere barn og (foster)foreldre om hva en talsperson er, og spørre om barnet ønsker å snakke med en talsperson.

I 2020 var det totalt 1720 barn i alderen 0-18 år som hadde saker i fylkesnemnda. I en sak i fylkesnemnda kan, slik vi har beskrevet i kapittel 2, barn og unge medvirke gjennom å snakke med en talsperson, møte nemnda direkte eller ha egne partsrettigheter og dermed en egen prosessfullmektig i retten. Når det gjelder barn mellom 0–7 år vil barnets synspunkter i hovedsak formidles gjennom kommunens saksfremleggelse, eller ved at barnevernstjenesten engasjerer, eller fylkesnemnda oppnevner, en sakkyndig som snakker med barnet. Aldersfordelingen på barna i sakene i fylkesnemnda og oversikt over på hvilke måter barna ble hørt fremkommer av tabellene under.

Tabell 4-1 Aldersfordeling barn som hadde saker i fylkesnemnda i 2020

Barn 0-6 år	Barn 7-14 år	Barn 15-18 år
411	831	478

Tabell 4-2 Oversikt over hvordan barnet er hørt i 2020. Kilde: Årsrapport Sentralenheten

Hvordan er barnet hørt	3-6 år	7-15 år	15-18 år	Totalt
Talsperson	47	458	1	506
Prosessfullmektig for barnet		34	305	339
Forklaring direkte for nemnda	2	163	186	351
Annen måte	5	46	6	57
Sakkyndig	2	31	1	34

Tabellen som viser aldersfordeling er basert på automatiske registreringer, mens tabellen som viser oversikt over hvordan barnet er hørt er basert på manuelle

registreringer av nemndlederne. Det er litt vanskelig å si eksakt hvor mange barn som ikke er hørt fordi de manuelle registreringene mangler i noen saker. Noen barn er dessuten hørt på flere måter. Det gjelder særlig aldersgruppen 15-18 år. Men basert på registreringene kan vi anslå at i aldersgruppen 7-15 år er det om lag 12 prosent som ikke er hørt. De fleste av disse har ikke ønsket å bli hørt. Ifølge sentralenheten er det 18 tilfeller der barnet ikke har fått tilbud om å bli hørt. Det utgjør fem prosent.

4.1.1 Tidsbruk og kostnader

Talspersonordningen må betraktes som en svært rimelig ordning. I 2020 var de samlede kostnadene til honorarer til talsperson 1,8 millioner kroner. I tillegg kommer reisekostnader som talspersonen får refundert. Disse er det ikke mulig å trekke ut spesifikt fra fylkesnemndenes regnskap. Antall honorerte oppdrag er færre enn antall barn som har hatt talsperson. Det har sammenheng med at en bruker samme talsperson for søsken, og at talspersonen blir honorert for det samlede oppdraget.

Tabell 4-3 Oversikt over kostnader til talspersonordningen. Kilde: Sentralenheten for fylkesnemnda

År	Samlet kostnad honorar	Antall honorerte oppdrag	Gj.snitt kostnad per oppdrag	Timesat s	Antall timer per oppdrag
2020	1 803 017	478	3 772	372	10
2019	2 494 278	690	3 615	361	10
2018	2 760 489	772	3 576	350	10
2017	1 544 247	613	2 519	212	12
2016	1 555 037	644	2 415	206	12

4.2 Reglene som styrer talspersonordningen

Ifølge forskriften skal fylkesnemnda utarbeide en liste over et utvalg personer som har erfaring fra arbeid med barn, og som er villige til å påta seg oppdrag som talsperson. Rundskriv Q-11/2013¹⁰ fastslår at listen utarbeides etter forslag fra kommunene og suppleres etter behov. I rundskrivet er det nevnt at eksempler på utdanningsgrupper som kan stå på listen er førskolelærere, lærere, helsesøstre og personer med sosialfaglig bakgrunn. Rundskrivet legger opp til at det skal være en variert liste med hensyn til alder og erfaringsbakgrunn. Listen skal også inneholde personer med ulik kulturell bakgrunn. I forvaltningsområder der samisk språk brukes, skal listen inkludere personer som både snakker samisk og som har særlig kunnskap om samisk kultur.

I utgangspunktet skal talsperson i den enkelte sak velges fra listen, men det er åpnet for å gjøre unntak fra dette når særlige grunner taler for det. I Rundskriv Q-11/2013 nevnes også at valget kan falle på en person utenfor listen i situasjoner hvor det er ønskelig med en talsperson med særlig språk- og kulturforståelse, som nevnt over. Forskriften nevner ellers spesifikt situasjoner hvor barnet ønsker å uttale seg gjennom en person det har et

¹⁰ Rundskriv om barnets talsperson – kommentarer til forskrift 18. februar 2013 nr.203 om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker

særlig tillitsforhold til. Personer som er ansatt i den aktuelle barneverntjenesten eller andre instanser som har med saken å gjøre, som fosterforeldre, beredskapshjem eller lignende, kan imidlertid ikke oppnevnes som talsperson. Heller ikke personer fra nær biologisk familie kan brukes. Dette henger sammen med at talspersonen skal ha en nøytral stilling.

Talspersonen skal forsikre seg om at barnet forstår hva ordningen innebærer og at barnet fortsatt ønsker å uttale seg gjennom talsperson. Hvis barnet senere ønsker å endre sin uttalelse, kan barnet be om en ny samtale med talspersonen. Barnet skal bli informert om denne retten. Talspersonen skal formidle barnets synspunkter i saken skriftlig til fylkesnemnda etter å ha drøftet innholdet med barnet.

Den aktuelle nemndsleder skal ta stilling til om det skal oppnevnes talsperson i den enkelte sak, etter en skjønnsmessig vurdering. Barnets ønske skal tillegges stor vekt i denne vurderingen. Talspersonene skal motta tilstrekkelig informasjon om barnet og hva saken gjelder. Vedkommende skal imidlertid ikke motta flere opplysninger i saken enn det som er nødvendig for å løse oppgaven som talsperson. Det er fylkesnemndas leder som gir talspersonen nødvendig informasjon.

Før samtalen med barnet mottar talspersonen et oppnevningsbrev fra fylkesnemnda. I dette brevet er saken kort beskrevet, og det står beskrevet hva nemnda ønsker svar på. Det er utformet en mal for dette oppnevningsbrevet. Innholdet tilpasses noe til den enkelte sak. Talspersonene får spørsmål fra fylkesnemnda som de skal stille barna. Tema for spørsmålene er hovedsakelig de samme, men tilpasses noe til den enkelte barns situasjon. Spørsmålene handler om hvordan barna opplever sin situasjon i dag, hvordan de har det i fosterhjemmet, barnas forhold til biologiske foreldre og søsken, relasjon til fosterforeldre/søsken, hvor barna ønsker å bo, samvær og hvilket omfang de ønsker samvær med biologiske foreldre og søsken. I senere tid har det blitt inkludert spørsmål om digital kontakt, deriblant om barna ønsker kontakt med biologiske foreldre over sosiale media som Facebook, Snapchat og Instagram.

Talspersonene arbeider på oppdrag for fylkesnemndene og får betalt per time. Godtgjøringen til talspersonene er i dag på 371 kroner timen. Talspersonene blir forespurt når det er behov for en talsperson, og kan takke ja eller nei til forespørselen.

4.3 Fylkesnemndenes forvaltning av ordningen

4.3.1 Hvordan rekrutterer nemndene talspersoner?

Fylkesnemndene benytter litt ulike metoder for å rekruttere talspersoner. Noen har henvendt seg til kommuneadministrasjonen i alle kommunene, og bedt dem foreslå ansatte som har riktig kompetanse. Andre har tatt direkte kontakt med skoler, barnehager og lignende for å få forslag til medarbeidere som kan være aktuelle. Noen av nemndene har valgt enkelte yrkesgrupper og ønsket å rekruttere blant disse, for eksempel lærere eller helsesykepleiere.

Mange har opplevd det som utfordrende og tidkrevende å finne aktuelle personer. Personer som er foreslåtte har ofte en travel hverdag og har ikke tid til å ta oppdrag som talsperson. Utfordringen med å rekruttere knyttes også til at betalingen har vært lav. Etter at den ble høynet noe en tid tilbake, har det blitt noe lettere å rekruttere talspersoner.

Flere av nemndene har gode erfaringer med å annonsere etter talspersoner i lokalavisen. En av fylkesnemndene beskriver at de tidligere hadde en praksis der kommunene sendte inn lister over talspersoner til fylkesnemnda. Nemnda opplevde at dette ikke var tilfredsstillende. De hadde ikke noen kontroll over hvem talspersonene var

og hadde ikke selv snakket med dem. På bakgrunn av dette valgte fylkesnemnda å lyse ut oppdragene, og de fikk mange søknader.

Noen av talspersonene vi intervjuet oppga at de selv var blitt forespurt om å påta seg oppgaven, mens andre har søkt via annonser eller har selv tatt kontakt med fylkesnemnda.

Sentralenheten for fylkesnemndene har registrert at nemndene har ulike erfaringer med talspersonene og at kvaliteten på oppdragene kan henge sammen med hvem som er rekruttert til å være talsperson. Sentralenheten erfarte at når det eneste kriteriet var at talspersonene skulle ha erfaring i å snakke med barn, var det for spinkelt kompetansekrav. Sentralenheten har derfor utarbeidet en retningslinje for hva som bør være kriterier ved rekruttering og en beskrivelse av prosess for opplæring.

Sentralenheten vurderer at ulike måter for rekruttering kan fungere godt, men presiserer at når folk ønsker å ta på seg oppdrag som talsperson, må de få så god opplæring som mulig.

Talspersonenes bakgrunn

Blant talspersoner vi har intervjuet er en god del lærere. Noen er eller har vært rektorer eller ledere på skoler og for barnehager eller andre instanser som arbeider med barn. Videre er det barnevernspedagoger, sosionomer, helsefagarbeidere og helsesykepleiere. Noen er pensjonister med tidligere erfaring fra disse yrkene. Enkelte har annen erfaring, for eksempel fra politiet eller som fosterforeldre.

Listen over talspersoner skal inneholde navn på personer med ulik bakgrunn og med erfaring fra arbeid med barn i ulike aldersgrupper og ulik kulturell bakgrunn. De talspersonene vi har intervjuet har, ut fra hva vi kan vurdere, stort sett etnisk norsk bakgrunn. Flere av informantene våre mener talspersonene utgjør en homogen gruppe, og at det er for få med annen kulturell bakgrunn. I tillegg er det også for få menn.

4.3.2 Antall talspersoner og organisering av ordningen

Totalt var det 540 talspersoner i 2020. Det varierer hvor mange talspersoner den enkelte fylkesnemnd har på listen sin. Noen nemnder har et relativt begrenset antall talspersoner som brukes hyppig, andre har mange talspersoner. Noen nemndledere mener at i fylker med stor geografisk utstrekning bør det være minst en talsperson i hver kommune. Dette har ført til at enkelte nemnder har talspersoner på listen som sjelden eller aldri har fått tildelt oppdrag.

Når en barnevernssak skal behandles av fylkesnemnda er det ofte korte tidsfrister. Det er derfor viktig at talspersonen kan stille på kort varsel. Forespørselen om å være talsperson kan komme tett opp mot tidspunktet hvor saken skal behandles. For å sikre at de får en talsperson sender fylkesnemndene som regel ut forespørsel til flere. Talspersonene har ofte kort tid på å organisere, planlegge og gjennomføre samtalen med barna. Store geografiske avstander, samt (foster-/beredskaps-)foreldre som i ulik grad er hjelpeløse kan gjøre dette arbeidet ytterligere utfordrende. Flere av talspersonene vi har intervjuet hadde ønsket at forespørslene ble sendt ut i bedre tid. Flere av advokatene vi har intervjuet erfarer at rapportene fra talspersoner ofte kommer sent i prosessen, og at de gjerne skulle hatt rapportene tidligere.

4.3.3 Talspersonenes motivasjon

Vi finner at talspersonene vi har intervjuet først og fremst er motivert av et ønske om å utføre en oppgave som er viktig for barna det gjelder. Både talspersoner og andre

påpeker at det først og fremst er idealistiske personer som velger å ta denne type oppdrag ettersom den økonomiske kompensasjonen er lav.

Selv om godtgjøringen er satt noe opp i senere tid, er den fortsatt svært lav. Noen av talspersonene opplever at den lave betalingen underkjenner betydningen av deres funksjon. Det er også flere nemndledere og fagkyndige som mener at godtgjørelsen ikke er god nok. De tror at dersom godtgjørelsen hadde blitt økt ville det kunne bidra til at ordningen fungerte bedre. Selv om ingen av talspersonene tar på seg slike oppdrag av økonomiske årsaker, opplever likevel mange at det hadde vært greit å bli bedre kompensert.

Det er lavt kompensert. Bruker mye tid og sitter igjen med lite. Mye i skatt. Sitter igjen med lite for den jobben som en gjør. Tenkt om en skal orke noe særlig mer. Mye innsats og lite igjen for det. Talsperson

Noen av talspersonene forteller at de bruker mer tid på oppdrag enn det de får betalt for. Dette gjelder særlig talspersoner som legger flid i å utforme rapporter og ikke syns de kan ta seg betalt for den tiden det faktisk tar.

4.4 Når brukes talsperson?

Nemndlederne forteller at de ofte vurderer om det bør være talsperson som en del av den første vurderingen som gjøres i en sak. Det går frem av forskriften at nemnda skal legge vekt på om barnet selv ønsker oppnevnt talsperson. I dokumentene som sendes inn til nemnda fra kommunen skal det redegjøres for om barnet ønsker talsperson. I praksis har vi inntrykk av at dette ikke alltid fremgår av dokumentene som sendes til fylkesnemnda.

Vi erfarer også at det er ulikt i hvilken grad nemndsleder aksepterer at kommunen formidler at barnet ikke ønsker talsperson. Noen nemndledere forteller at så fremt barnet er i riktig aldersgruppe, oppnevner de nesten konsekvent talsperson. De ønsker å sikre at barnet får informasjon om at de har rett, men ikke plikt til å uttale seg, og overlater til talspersonen å finne ut om barnet ønsker å uttale seg. De mener også at barnets oppfatning kan ha endret seg, og barnet må selv si ifra til talspersonen at de ikke vil uttale seg. Andre sier at de i senere tid har gjort barneverntjenesten mer oppmerksom på at de skal ha informert og orientert om at det er frivillig å ha talsperson.

I saker der fylkesnemnda oppnevner en sakkyndig varierer det om det er en talsperson i tillegg. Noen av fylkesnemndlederne sier at de da vanligvis ber den sakkyndige om også å høre barnets synspunkter og at de da ikke bruker talsperson. Andre vektlegger at en sakkyndig som regel har et annet mandat og sier at det ofte er både en talsperson og en sakkyndig. I noen tilfeller er det både sakkyndig og talsperson fordi talspersonen allerede har snakket med barnet før det blir vurdert at det er nødvendig å oppnevne sakkyndig.

Flere av fylkesnemndlederne uttrykker at det har vært en sterkere vektlegging av at barnets stemme skal bli hørt de senere årene som følge av avgjørelser i Menneskerettighetsdomstolen og Høyesterett. Dette bekreftes også av advokatene vi har intervjuet. De uttrykker at når barnet er i alderen 7-15 år er deres erfaring at det er sjelden at barnet ikke har fått mulighet til å uttale seg, enten gjennom talsperson eller direkte til nemnda. Dersom barnet ikke har fått mulighet til å uttale seg anses dette som en saksbehandlingsfeil.

I enkelte tilfeller brukes også talsperson i saker med barn over 15 år. Det skjer dersom det blir tatt initiativ til det for eksempel fra barnets advokat. Det kan for eksempel være en ungdom som betraktes som umoden eller å ha svak kognitiv fungering.

Fra barnet fyller 15 år har det egne partsrettigheter og vil ha krav på egen prosessfullmektig. I slike saker vil barnet regelmessig selv møte og avgi partsforklaring i nemnda, men dersom barnet ikke ønsker å møte er det vanlig at advokaten gjengir det vedkommende har snakket med barnet om, såfremt barnet har samtykket i det. Vi finner at det er vanlig å gi partsrettigheter også til barn som nærmer seg aldersgrensen på 15 år. Saken vil ofte gå over tid og de vil fylle 15 år når den går videre.

Av forskriften følger det at også barn under sju år kan få oppnevnt talsperson dersom det har nådd en modenhet som medfører at man kan legge til grunn at barnet er i stand til å danne seg egne synspunkter. Vi finner at det er relativt vanlig at barn under syv år får talsperson dersom de er i skolealder. Flere av nemndlederne sier at de opererer med skolealder som grense. Det er også vanlig å inkludere yngre barn når de har søsken som er i alderen 7-15 år og de(n) får utnevnt talsperson. Ellers brukes talsperson for barn under 7 år i tilfeller der advokat eller barneverntjeneste har tatt initiativ til dette, men informantene forteller at dette skjer sjelden. Tall fra årsrapporten for 2020 viser at talsperson ble brukt i 60 av 243 saker med barn i alderen 3-7 år.

4.4.1 Når blir barn ikke presentert for retten til talsperson?

Tilfeller der barnet ikke presenteres for retten til å uttale seg blir av våre informanter omtalt som sjeldne. Men det kan gjelde saker der det er mye traumeproblematikk hos barnet kombinert med andre utfordringer som gjør at det anses som uheldig å snakke med en talsperson. For eksempel ved at det kan føre til retraumatisering. Nemndlederne sier også at i saker der de for eksempel har hatt barn med store funksjonsnedsettelse eller barn som mangler språk, har de kommet frem til at det ikke er mulig for barnet å uttale seg.

Slik vi forstår det var det oftere slik at nemnda vurderte at det var for belastende for barnet å snakke med en talsperson tidligere. Fylkesnemndledere forteller at barneverntjenestene noen ganger mener barnet ikke bør utsettes for en talsperson, men at nemndleder ønsker å forsøke likevel.

Jeg har opplevd at barnevernet legger det til grunn at barnet er så skadet, men jeg er opptatt av å prøve uansett, og opplever at vi får det til, så noen ganger handler det om forutinntatthet fra barneverntjenesten. Nemndleder

Nemndlederne forteller at en gruppe som tidligere ofte ble skjermet fra å ha talsperson var barn som hadde opplevd at saken var prøvd mange ganger. De tenkte de burde slippe å få uttale seg mer. I slike tilfeller var barnet kjent med saken og barneverntjenesten hadde snakket med dem. Men Høyesterett har presisert at barnet skal bli hørt. Nemndlederne minner derfor barneverntjenesten om å spørre barnet om de vil ha talsperson.

Enkelte av advokatene vi har intervjuet mener talsperson brukes *for* ofte. De mener det er belastende spesielt for barn som har uttalt seg flere ganger, og som har opplevd at det de mener ikke får betydning.

4.4.2 Barn som ikke vil ha talsperson

I fylkesnemndene er erfaringen at det er relativt sjelden at barn sier nei til å ha talsperson. Basert på statistikk for 2020 anslår vi det til å være under 10 prosent. Det blir også påpekt at det er en viktig informasjon i saken dersom barnet ikke vil ha talsperson. Det er imidlertid enkelte nemndledere som forteller at de er blitt mer bevisste på at barnet har rett til en talsperson, men at de også har rett til ikke å uttale seg, og at da skal de respekteres for det.

Informantene forteller at en av grunnene til at barna ikke ønsker å uttale seg kan være at de har uttalt seg flere ganger og opplever at det de sier ikke får noen betydning. Det kan også være barn som er i en sterk lojalitetskonflikt og derfor ønsker å la være å uttale seg. Noen informanter fra barneverntjenestene opplever at det kan skyldes at barna har utfordringer med å snakke om rettsaken, at barna gruer seg, eller at de ikke forstår hva en talsperson er og hva talspersonen skal gjøre. Noen av de barnevernansatte påpeker at det kan være belastende for barn at det kommer en talsperson.

Når talspersonen kommer må man fortelle om at det blir en rettsak og det igangsetter reaksjoner og reaktiverer gamle traumer, og de skal balansere hva foreldrene ønsker og balansere dette, og så kommer en fremmed inn og skal snakke med dem. De får ikke lov å ha fosterforeldre der, for de skal snakke alene med dem. Ansatt i barneverntjeneste

Ut fra intervjuene finner vi at der er mer vanlig at talspersonen kommer og så vil ikke barnet snakke uten at det oppgis noen begrunnelse. Talspersonen får ikke noe ut av samtalen. Dette så vi også i noen av talsrapportene vi har gjennomgått. Der gikk det frem at talspersonen hadde forsøkt å ha en samtale med barnet, men ikke fått det til.

Det har også vært en økende andel barn og unge som ønsker å snakke direkte med nemndleder eller med nemnda. Omfanget av at barn snakker direkte med nemnda varierer en del mellom nemndene. Vi omtaler denne ordningen nærmere i kapittel 5.

4.4.3 Barn under syv år

Som beskrevet over er det relativt sjelden at ordningen brukes for barn under skolealder, bortsett fra når barna har eldre søsken.

På spørsmål om ordningen bør brukes mer overfor barn under syv år er det noe delte meninger blant våre informanter. Det fremheves at det kommer veldig an på det enkelte barnets modenhet. Noen påpeker at barn ned i fire-fem årsalder kan ha klare synspunkter og bør få mulighet til å uttale seg. Andre mener at det har lite hensikt med yngre barn, at de lett blir påvirket av øyeblikket og at det kommer lite ut av en samtale. Nemndlederne presiserer også at de ikke kjenner barna så de er avhengige av opplysninger fra advokat og barneverntjeneste dersom yngre barn skal formidle egne ønsker.

Tre nemndledere sier følgende:

Tenker det er en grei aldersgrense i dag – men det er store variasjoner i modenhet. Barnet kan være under 7 år, men i stand til å danne seg et synspunkt på saken og formidle det. Nemndleder

Vi skal alltid vurdere om barnet er i stand til å gi uttrykk for egne mening og mange femåringer kan si hva de ønsker. Nemndleder

Jeg har vært nede i fire år. Min erfaring er at det kommer lite ut av det. Kan unntaksvis være fem - seks år hvis det er eldre søsken. Det handler om modenhet. Nemndleder

Hva som vurderes som fordeler og ulemper ved å inkludere yngre barn i ordningen er de samme uavhengig av om informantene er nemndleder, fagkyndig, advokat eller menig medlem. Noen yngre barn er modne, har klare synspunkter og bør få uttale seg. En justering av aldersgrensen vil sikre dette. Men i mange tilfeller vil det komme lite ut av en samtale.

Vi finner at det kan være fordelaktig å senke aldersgrensen til seks år. Det vil inkludere barn som har startet på skolen.

4.5 Kompetanse og opplæring

4.5.1 Hvilken kompetanse mener nemndledere talpersonene bør ha?

På spørsmål om hvilken kompetanse talpersonen bør ha svarer fylkesnemndslederne først og fremst at de bør kunne snakke med barn, og at de kan snakke om vanskelige ting.

De bør kunne snakke med barn. Han siste hadde vært både lærer og rektor. Men det viktigste er at de må kunne snakke med barn uavhengig av formell utdanning.
Nemndleder

Videre presiseres det at det er viktig at de forstår rollen. Rolleforståelse innebærer blant annet at de ikke skal etterforske, men gjenfortelle det barnet har lyst til å si og at de ikke skal komme med egne vurderinger. De bør også ha kjennskap til den formelle prosessen i nemnda og kunnskap om rettssystemet. Videre må talpersonene kunne formulere seg på en god nok måte skriftlig, og håndtere muntlig vitneforklaring. Det påpekes også at det er viktig at de kan noe om barns utvikling slik at de kan forholde seg aldersadekvat til barna og forstår hvor vanskelig det kan være for barn å gi uttrykk for meningen sin i en sak. Talpersonen må også kunne stille spørsmål på en sensitiv måte og skape en trygg stemning.

På spørsmål om talpersonene har riktig kompetanse er det litt ulike synspunkter blant fylkesnemndslederne. Generelt er det et inntrykk av at talpersonene er folk som har et engasjement og som ønsker å gjøre en god jobb. Noen av nemndlederne uttrykker at det har vært vanskelig å rekruttere personer som egner seg, og at ikke alle talpersoner har hatt riktig kompetanse, men at det er bedre nå enn det var tidligere. Noen forteller at de har gått gjennom listen, og at de har nå leverer bra kvalitet.

De vi har fått nå er veldig flinke folk som vi har nyrekruttert. De forklarer seg godt, skriver gode rapporter og får god kontakt med barna. Nemndleder

Andre igjen syns det er vanskelig å vurdere om kompetansen er riktig:

Når vi snakker med dem så virker det sånn, men dette er ikke så lett for oss å vite. Nemndleder

Det er også enkelte av nemndlederne som mener at talpersonene mangler en del kompetanse. De påpeker at talpersonene har kompetanse på barn i skole og barnehage, men at de trenger mer kompetanse enn dette:

Skulle ønske at talpersonene hadde mer kompetanse på selve prosessen og at de følger det formelle. Nemndleder

Noen ganger tenker jeg at de kan for lite om samtaleteknikk. Jeg kan tenke at det er stilt ledende spørsmål for eksempel. Noen ganger har jeg tenkt at de har gjort en vurdering og stilt spørsmålene deretter. Kanskje stilt et spørsmål og barn sier det er bra uten at de spør litt mer, om hvorfor det er bra. Nemndleder

Blant de fagkyndige vi har intervjuet er det flere som er kritiske til talpersonenes kompetanse. De er blant annet opptatt av at talpersonene bør kunne mer om hvordan samtalen bør legges opp slik at de kan få mer refleksjoner ut av barnet. De syns det er uklart hva barnas svar er motivert av.

Sentralenheten vektlegger at det er viktig å ha kompetanse på hvordan man kan ha gode samtaler med barn og hvordan man kan gjøre det trygt for barn slik at de får mulighet til å fortelle sin mening. Talpersonen bør også ha kompetanse på å skrive en god rapport.

Sentralenheten påpeker at forskriften ikke sier noe om at talspersonene skal ha opplæring, og at det derfor er vanskelig å kreve at talspersonene skal delta i opplæring.

4.6 Opplæring av talspersoner

Oxford (2015) fant i sin evaluering av fylkesnemndene at det var behov for økt opplæring av talspersoner. I etterkant av denne evalueringen er det innført noe mer opplæring. Denne opplæringen har skjedd i form av fylkesvise samlinger (2019 og 2020). Vi erfarer at det i de ulike fylkene har vært en eller to slike samlinger de siste par årene. Flere av nemndene har utsatt en planlagt samling på grunn av koronaepidemien. Omfanget av opplæring ser ut til å variere. Noen nemnder setter av en dag mens andre bruker et par timer. Det er ingen fast mal for innhold i opplæringen, men nemndene sender programmene til sentralenheten. I samlingene blir blant annet talspersonens rolle tatt opp, og det er lagt vekt på å avklare forventningene til talspersonen. Det er også gitt noe opplæring om innholdet i forskriften, innføring i hvordan et oppnevningssbrev ser ut og at talspersonen ikke skal gå utover spørsmålene som de har fått. Det er også informert om dommer i Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) og Høyesterett. Flere har brukt psykologer for å orientere om hva som kan møte talspersonen og hvordan de kan møte og snakke med barn som kanskje er i krise.

De iverksatte kompetansetiltakene er stort sett frivillige. Det kan være tidkrevende for talspersonene å delta, spesielt hvis de må reise langt. Det er derfor ulikt hvor mange som møter. Det påpekes også at det er kostbart for fylkesnemndene å arrangere opplæringen når de skal betale for hotell og reise.

4.6.1 Talspersonenes erfaringer med opplæring og oppfølging

I intervjuene med talspersoner (24 personer), spurte vi om de hadde fått noen form for opplæring og eventuelt hva de hadde fått. Ganske mange forteller at de ikke har deltatt i noen form for opplæring. En nevner at hun fikk tilsendt et informasjonshefte. Andre har fått et par timers opplæring, og noen har deltatt på heldagssamlinger. Det er også flere som sier at de ikke fikk noen form for opplæring da de startet, men at det de siste par årene har vært noen tilbud om heldagssamlinger.

Da jeg begynte – ingenting i starten – etter et år eller to fikk vi en samling. En daværende helsesøster som fortalte om sin erfaring. Dette har vært det eneste.
Talsperson

Jeg har ikke fått opplæring i det, egentlig. Vet ikke om det er noe. Vært et eller to kurs, men en stund etter [jeg startet]. Men vet ikke om de tok det for gitt at jeg vet hva det går ut på når jeg er utdanna barnevernspedagog ... det har kanskje vært en kort samtale på telefon. Talsperson

På spørsmål om hva opplæringen har inneholdt, oppgir de fleste at de fikk informasjon om hva oppdraget som talsperson innebærer, og hva man kunne forvente. Noen fikk informasjon om hvorfor ordningen med talsperson ble etablert, og om fylkesnemnda. Temaer som taushetsplikt, forskriften og regelverk har også vært gjennomgått. Noen har sett eksempler på rapporter, men uten at det har blitt gitt eksplisitte føringer på hvordan de skal utformes. En del av samlingene har vært preget av foredrag. Andre har deltatt på samlinger hvor det har vært lagt til rette for erfaringsdeling og mulighet til å stille spørsmål. Temaene har vært blant annet kommunikasjon, hvordan stille åpne spørsmål og hvordan følge opp det som er viktig å holde fokus på. Videre hvordan de kan få barnet til å føle seg trygge og ivaretatt slik at det blir mindre enveiskommunikasjon fra

talspersonen. Enkelte har også deltatt i kurs om barnesamtaler, noe de opplever som svært nyttig.

Man skal kun skrive ned det barnet sier, ikke synse hvis man ikke mener det har betydning for rettens avgjørelse, minst ønskelig å snakke om andre ting enn akkurat de spørsmålene fordi man har ikke mandat for å være psykolog eller samtalepartner i den forstand at man skulle undersøke noe. Talsperson

En god del talspersoner trekker frem nettopp innholdet i sitatet ovenfor, som viser at de fikk informasjon om at de kun skal gjengi hva barnet sier og ikke tolke eller foreta egne vurderinger.

4.6.2 Behov for opplæring og oppfølging

Et flertall av talspersonene gir uttrykk for at de har savnet opplæring og oppfølging. En del hadde ønsket mer utførlig informasjon om rollen som talsperson. Andre nevner mer kunnskap om hvordan de skal møte barna på en god måte. De opplever at rollen kan være krevende:

Det er vanskelig. Du skal få ærlige svar fra noen du ikke kjenner. Viktigste at man prøver å framstå som ufarlig så du får tillit. Talsperson

Å få mer kunnskap om ulike barn i vanskelige situasjoner trekkes også frem, alt fra forskjellige situasjoner de kan møte på, til diagnoser og ulike «bagasje» som talspersonen ikke nødvendigvis er forberedt på. Andre opplæringsbehov som nevnes er innføring i hva som konkret skjer i fylkesnemnda og hvem de ulike aktørene og personene er.

Det er også mange av talspersonene som hadde ønsket seg mer tilbakemeldinger på den jobben de gjør. Noen forteller at de har fått noen muntlige tilbakemeldinger fra nemndleder på hva som fungerer bra, og hva som kan bli bedre. Men de fleste har i liten grad fått denne type tilbakemeldinger, og flere er usikre på om de utfører oppdraget på «riktig» måte.

Jeg føler jeg er på en ensom post, får noen papirer tilsendt. Mer oppfølging kunne jeg godt tenkt meg. Talsperson

Det er flere av talspersonene som nevner at de hadde ønsket mer regelmessige samlinger og et faglig fellesskap. Samlinger ville være arenaer der man kunne drøfte ulike problemstillinger og stille spørsmål. En av talspersonene eksemplifiserer ved å si at man i begynnelsen gjerne er usikker på hvor forsiktig man skal være – hvis man holder igjen og stiller åpne spørsmål får man noen ganger ingen informasjon fra barnet, så talspersonen kan bli usikker på hvor mye de skal «gnage innpå».

Samtidig er det flere talspersoner som påpeker at det har skjedd endringer til det bedre, at det nå er økt fokus på opplæring, at talspersonene har et klarere mandat og større grad av profesjonalitet sammenlignet med tidligere. Enkelte opplever ikke at de har behov for opplæring. Som en av talspersonene uttrykker det:

Jeg er direkte, ikke problem med å snakke med barn, ikke følt behov for kurs og når jeg får bestilling får man et skriftlig bestillingsoppdrag og da står det tydelig at denne gangen er det barnets forhold til far, eller besøkshyppighet eller samvær med søsken og om det skal være følge fra barnevernet. Synes med den bakgrunnen jeg har med å jobbe med barn og ungdom og vant med å skrive synes jeg oppdragene har vært klare og tydelige nok for meg. Ikke savnet det. Talsperson

I FNs barnekomité's General Commitment nr.12 står det at de voksne som skal snakke med barn, må ha gode forberedelser, tilstrekkelige ferdigheter og tilgang til støtte, for å kunne utøve denne oppgaven på en tilfredsstillende måte. Vårt inntrykk er at talspersonene i liten grad har tilgang til slik støtte. Vi har ikke inntrykk av at fylkesnemndas leder i særlig grad brukes som veileder eller samtalepartner.

Noen fylkesnemnder har valgt å ha veldig få talspersoner, og det kan gi bedre muligheter for oppfølging. Andre har svært mange talspersoner, ofte på grunn av store geografiske områder. For en liten nemnd med mange talspersoner blir mulighetene for oppfølging begrenset. Flere av informantene fra fylkesnemndene er tydelige på at de mener det gis for lite opplæring og oppfølging av talspersonene. Det gis uttrykk for at opplæring av talspersonene i mange år har vært stemoderlig behandlet.

En del av talspersonene har svært få oppdrag og det kan gå lang tid mellom hvert oppdrag. Mange av informantene, både talspersoner, advokater og fagkyndige, påpeker at dette er uheldig. De mener det vil være hensiktsmessig at talspersonene har flere oppdrag enn det de oppfatter at talspersonene har i dag.

I helsevesenet har vi 'øvelse gjør mester'-prinsippet. Skal du bli flink må du ha et visst volum på ting. Har man for få intervjuer blir man ikke god. Det gjelder det meste i livet. Jeg har ikke truffet igjen noen av talspersonene og lurer på hvor mange saker de har {...} Bedre å ha færre [talspersoner] enn en veldig stor portefølje slik at de som faktisk brukes får rimelig god trening. Fagkyndig

4.7 Valg av talsperson i den enkelte sak

I de fleste sakene sender fylkesnemnda en forespørsel til flere talspersoner som står på listen for å finne en som har anledning. Valget av talspersoner er først og fremst basert på geografisk tilhørighet slik at det ikke skal bli så langt å reise for talspersonen. I enkelte saker er det barn som har særskilte behov, og nemndleder forsøker å finne en talsperson som har spesielle forutsetninger for å snakke med det aktuelle barnet. Det kan for eksempel være et barn med en utviklingshemming eller som er spesielt sårbart. Det kan også være andre saker hvor nemndleder mener det er behov for en talsperson med særskilt kompetanse eller at det er behov for en konkret talsperson. Men flere av nemndlederne påpeker at de har få talspersoner å velge blant og stort sett må ta den som sier ja.

En annen nemndleder sier at de prøver å tilpasse, men at de ofte er i tidsnød og ofte må ringe mange før de finner en som kan stille. Andre sier at de vet for lite om talspersonene og ikke har forutsetninger for å tilpasse:

Jeg har hatt flaks der talspersonen hadde spesialkompetanse på autisme og skulle da få et barn med autisme, det var som å vinne i Lotto. Nemndleder

Fylkesnemndlederne sier også at de forsøker å bruke samme talsperson i saker der barna har hatt en talsperson tidligere.

Vi erfarer at enkelte av talspersonene er særlig mye brukt. Men om dette har sammenheng med at de har sagt ja til mange oppdrag eller om de har fått spesielt mange forespørsler kan vi ikke si.

Flere av informantene påpeker at det kan være et større behov for å tilpasse talsperson til det enkelte barnet enn det som gjøres i dag. For eksempel i en situasjon der barnet har flyktningebakgrunn og nettopp er kommet til Norge. Ifølge forskriften kan det oppnevnes personer som ikke står på listen i særlige tilfeller – for eksempel hvis barnet har et særlig tillitsforhold til personen eller av andre nødvendighetshensyn. Vi finner at i

enkelte tilfeller brukes det talspersoner som barnet kjenner fra tidligere som for eksempel kontaktlær eller noen i nettverket som barnet kjenner. Vi erfarer at nemndlederne mener dette kan være hensiktsmessig i noen tilfeller, men at det også oppfattes som ressurskrevende for dem. De legger dessuten stor vekt på at partene skal oppfatte talspersonen som nøytral. Dersom det for eksempel er en som senere skal vitne i saken er dette rolleblanding, og det kan føre til en konflikt med barnets foreldre.

4.7.1 Informasjon om saken

Oppnevningensbrevet inneholder noe informasjon til talspersonen om barnet. I den første perioden etter at talspersonordningen ble innført fikk talspersonene kopi av alle dokumentene i saken. Dette gikk man etter hvert bort fra, og i dag får de en kort beskrivelse hva saken gjelder, herunder om den handler om tilbakeføring, omsorgsovertakelse og/eller samvær. Nemndlederne forteller at de i brevet sier litt om familieforhold, for eksempel alder på søsken og om mor og far er skilt. Det er også vanlig å informere litt om eventuell diagnoseproblematikk hos barnet. Nemndlederne forteller dessuten litt om barnet og hvilke interesser det har. Tanken er at det skal være lettere for talspersonen å starte en samtale når de vet litt om barnet. Noen ber også talspersonen kontakte barneverntjenesten for å få mer info om barnets hverdag.

At informasjonen fra nemnda er knapp er begrunnet med taushetsplikt og at talspersonen ikke skal være noe annet enn et talerør for barnet. Tanken er at for mye informasjon kan ødelegge samtalen med barna og gjøre talspersonen mindre nøytral.

Fylkesnemndlederne mener selv at det varierer noe fra nemndleder til nemndleder hvor mye informasjon de gir talspersonene i forkant av samtalen. Noen skriver veldig kort, mens andre redegjør mer for historikken i saken. Enkelte redegjør for hvor barnet har bodd, hvorvidt foreldrene er enige og hva som er forslag til samvær. De gir et riss av saken og informerer om alvorlig vold eller seksuelle overgrep. De mener det er en fordel at talspersonen er mentalt forberedt og ikke blir tatt på sengen i samtalen. Andre sier at de av hensyn til taushetsplikten bare gir det de mener er nødvendig informasjon for å ivareta oppdraget.

De får lite informasjon. Nesten minst mulig så de ikke skal være påvirket i noen retning. Opplyser om påstand i saken og hva som er hovedtema og opplyser litt om bakgrunn til barnet, familie og søsken og alder på søsken. Kan være fint å vite for å innlede en samtale, og noen interesser og hvis det er noen spesielle ting som det skal tas hensyn til. Nemndleder

Noen fremhever at det er viktig å holde fast ved den begrensede rollen talspersonen har og at mye informasjon om barnet er svært sensitivt:

Må tenke på barnet. Er det kjekt at noen visste alt om hva faren din har gjort? Det er veldig sensitivt og ungene er personer, man skal ikke slenge ut uten at man virkelig må. Ungene skal ikke inn i en partsforklaring, de skal bare høres om hva de vil og hvor de vil bo – hva er nødvendig for å si noe om det. Nemndleder

Andre nemndledere gir mer informasjon, og mener noe av poenget må være at talspersonene kan møte barnet på en sensitiv måte, og at talspersonene burde visst mer enn det de får informasjon om i dag. For eksempel om det har vært snakk om fysisk eller psykisk vold, eller seksuelle overgrep:

Man kan forstå hvordan barnet reagerer hvis far har utført overgrep og man spør om de vil treffe far. De signerer taushetserklæring – hvorfor kan de ikke få informasjonen? Nemndleder

Disse nemndlederne mener at når de arrangerer et møte mellom to mennesker som ikke kjenner hverandre bør talspersonen vite noe om barnet for å kunne opptre sensitivt.

Hva mener talspersonene om informasjonen de får?

De talspersonene vi har intervjuet med lang erfaring forteller at de tidligere kunne få hele saksmappen til barnet de skulle snakke med. De syns dette var overveldende, og at det er positivt at informasjonen i dag er langt mer begrenset.

De fleste talspersonene mener det er bra at de ikke har for mye informasjon om barnet ettersom det da er lettere å ha en nøytral posisjon i samtalen. Noen av talspersonene syns de får tilstrekkelig informasjon i dag, mens andre gjerne skulle hatt mer informasjon om barnets bakgrunn – særlig i enkelte av sakene. De mener det ville gjøre møtet med barna enklere og at det kan bidra til at talspersonene unngår å stille spørsmål om sårbare temaer, og dermed gjør samtalen mer skånsom for barna.

Litt mer informasjon om barnets bakgrunn hadde vært fint – ikke bare en linje som man kan tolke som man vil. Talsperson

4.8 Hvordan utfører talspersonene oppdraget?

Talspersonen er selv ansvarlig for å legge forholdene til rette for at samtalen blir så god som mulig. Dette innebærer blant annet å gi barnet tilstrekkelig informasjon om ordningen, hva som er talspersonenes oppgave og hvilke rettigheter barnet har. Talspersonen skal sikre seg at barnet har forstått at vedkommende er en nøytral person, som ikke jobber for barneverntjenesten. Informasjon om barnets rett til å få ny samtale med talspersonen er fremhevet i forskriften. Talspersonen må også sikre at samtalen gjennomføres i en kontekst hvor det er så god sikkerhet som mulig for at barnet forklarer seg fritt, uavhengig av påvirkning fra andre aktører eller meningsbærere i saken.

4.8.1 Møtet med barna

Forberedelser og informasjon

Talspersonene forteller at de kontakter foreldre, fosterforeldre, beredskapshjem eller institusjonen barnet oppholder seg i, og enkelte ganger barnets skole, for å avtale tidspunkt for samtale med barna. Mange talspersoner syns også at det er viktig å opprette en god kontakt med foreldre/fosterforeldre/beredskapshjem, ettersom de kan være nervøse og skeptiske til talspersonen og prosessen.

Flere talspersoner forteller at de ber voksenpersonen som de er i kontakt med om å forberede barnet på at talspersonen kommer. De er opptatt av at barna skal være forberedt og forstå hvorfor talspersonen kommer.

[Det er] viktig at de som kjenner barnet vurderer hvilken måte det er best å informere barnet på. Noen trenger kort eller lang tid på forberedelsene. Talsperson

Talspersonene opplever imidlertid at barna i varierende grad er forberedt på at de kommer. Dette syns de er uheldig fordi det da er vanskeligere å få til et trygt møte med barnet.

Talspersonene forteller at de bruker tid i starten av møtet på å fortelle barna om hvem de er, om sin rolle som talsperson, hvorfor de skal snakke med barna, hva som skal skje under samtalen og hva som vil skje med informasjonen som barna gir. De fleste talspersonene anser det som svært viktig at de forteller barna at de er en nøytral person,

at de ikke bestemmer hva som skal skje og at oppgaven deres kun er å videreformidle hva barna mener til retten. Talspersonene informerer også barna om at de kan ta kontakt i etterkant av møtet dersom det skulle være noe de ønsker å legge til eller trekke fra.

Talspersonene skal også informere barna om at de kan få snakke med nemndleder dersom de heller ønsker det. Det er ganske nytt, og vårt inntrykk fra intervjuene er at de fleste talspersonene gjør det. Noen av talspersonene vektlegger at barna har rett, men ikke plikt, til å snakke med talspersonen og at barnet kan trekke seg. Noen talspersoner forteller at de ber de voksne omsorgspersonene om å være med på denne første delen av samtalen hvor de gir informasjon.

Vi finner at det varierer noe når det gjelder hvilken type informasjon talspersonene gir. Det ser ut til at en del talspersoner gir mye og grundig informasjon til barna, deriblant om hvem som kommer til å få høre barnas uttalelser. Andre talspersoner gir mindre detaljert informasjon. En av talspersonene vi har intervjuet forteller at vedkommende ikke nødvendigvis går inn på alle detaljer – slik som at foreldre/fosterforeldre får høre hva barnet har sagt. Vedkommende opplever at dette kan føre til at mange barn vil trekke seg.

Kontekst for samtalen

Talspersonene møter barna i kjente omgivelser slik at barna skal oppleve det som trygt. Våre informanter forteller at samtaler med barna som regel gjennomføres hjemme, enten i fosterhjem/beredskapshjem eller hjemme hos biologiske foreldre. Dette ser vi også av de rapportene vi har gått gjennom. De aller fleste samtaler gjennomføres i stuen eller på barnets rom. Men samtaler kan også finne sted på kafé, møterom på barnets institusjon, på skolen eller ved å være utendørs eller ute på tur.

Det varierer noe om talspersonene gjennomfører samtaler alene med barna eller sammen med andre voksenpersoner. Dette avhenger av hvor trygge barna føler seg. Som regel er andre voksenpersoner hjemme, men i et annet rom eller utenfor huset. De vi har intervjuet ønsker å ha samtalen med barnet alene, men det er ikke alltid det er mulig.

Fylkesnemnda sier at barnet helst skal være alene med meg, uten fosterforeldre. Noen ganger klarer de ikke være alene, må sitte på fanget til fostermor og gråter hele samtalen. Jeg synes det er viktigere å la de få snakke framfor at de skal være alene med meg. Talsperson

Enkelte samtaler gjennomføres på skolen fordi det oppfattes som et nøytralt sted. Men flere av talspersonene synes dette er lite gunstig. De mener skolen bør være et fristed for barna og noen talspersoner opplever at det heller ikke er populært blant barna å gjennomføre samtaler på skolen.

Vårt inntrykk er at talspersonene legger stor vekt på at samtalen gjennomføres et sted hvor barnet er trygt. Men i de fleste tilfeller har vi ikke inntrykk av at barna selv er direkte involvert i å bestemme tid og sted for intervjuet. Enkelte talspersoner forteller imidlertid at barna får være med på å bestemme dette.

Etablering av tillit

For å etablere en god relasjon, starter de fleste talspersonene ofte med å snakke med barna om for eksempel skole eller fritidsinteresser. Flere talspersoner forteller at de tar i bruk ting som de ser på rommet/i hjemmet som for eksempel bamser eller kjæledyr, og starter samtalen utfra dette.

Den beste arenaen å snakke med barn på er på rommet. Der har de sin personlighet. Vi kan snakke om bildet som henger på veggen, og så har de noe

de vil vise, en bamse de vil holde i. Det blir deres sfære man er i, og da [...] kan man snakke om andre ting på en uformell måte og komme inn i hvorfor jeg er der.

Talsperson

Noen av talspersonene forteller at de deltar i lek med barna for å skape en relasjon og trygghet. Noen talspersoner forteller at de tar med, eller at voksenpersoner i hjemmet byr på, boller og saft for å skape en hyggelig stemning.

Hvordan talspersonene går frem for å få kontakt med barna varierer fra samtale til samtale og avhenger av blant annet alder og barnets atferd. Noen barn er godt informert om hvorfor talspersonen kommer og ønsker å gå i gang med samtalen umiddelbart. Andre barn kan derimot behøve mye tid på å bli trygg på talspersonen og på å etablere god kontakt. Noen barn gjemmer seg for talspersonen eller løper rundt, mens andre barn nettopp har blitt flyttet og har lite lyst til å fortelle så mye.

Talspersonene forteller at de noterer underveis i samtalen med barna, og mange av talspersonene forteller at de etter samtalen går gjennom notatene sine med barna for å sikre at de har forstått alt riktig. Noen forteller også at barna kan lese notatene underveis i samtalen.

Skriver underveis, går igjennom det jeg har skrevet med barnet før jeg går så jeg er sikker på at barnet er enig. Har et stort ark, lager tankekart. Barnet i midten, temaer rundt. Fyller inn under ulike ting. Ofte sier de selv «ikke skriv at slik og slik. Skriv at jeg vil flytte hjem». Noen ting kan være at de vil forandre, gjør alltid avtale at hvis (det er) noe de kommer på i etterkant, kan de si det til noen så ringer de meg og vi får det med. Talsperson.

Hjelpemidler i samtalen

Talspersonene har med seg PC eller penn og papir som de noterer på under samtalen med barna.

De fleste talspersonene vi har intervjuet benytter ikke noen spesielle verktøy i samtalen med barna, men noen bruker tegnesaker i samtalen. Noen tegner for å forklare prosessen i fylkesnemnda på en enkel måte for barna. Noen tegner sammen med barna slik at barna kan forklare seg gjennom tegningene. Andre lar barna tegne slik at de skal ha noe å gjøre slik at det blir enklere å snakke.

En talsperson forteller at hun bruker plansjer for å få frem barnas synspunkter. De kan ha ulike ansikter, slik at barna kan peke på ansiktene for å uttrykke følelser, i stedet for å svare muntlig. Talspersonen kan for eksempel spørre hvordan barnet har det i fosterhjemmet, og så kan barnet peke på det ansiktet som best representerer dets følelser.

Tolk

Det er relativt få av talspersonene vi har intervjuet som har erfaring med å bruke tolk i samtaler med barna. Enkelte har brukt tolk i starten når de har snakket med foreldrene, men erfart at et ikke var nødvendig når de skulle snakke med barna. De som har brukt tolk i samtaler med barn, har litt ulike erfaringer med dette. Et par av informantene har opplevd det som utfordrende, blant annet ettersom talspersonene har skjönt at barnet ikke har forstått innholdet utfra svarene som barna gir. En annen talsperson er usikker på om barna forstår nyansene i det de samtaler om tilstrekkelig når tolk benyttes.

4.8.2 Forstår barna hva de skal uttale seg om?

De fleste talspersoner opplever at de fleste barna stort sett forstår hva de skal uttale seg om, men at de må tilpasse spørsmålene og forklaringene til barnets modenhet og alder.

De erfarer imidlertid at for noen barn, særlig de yngste, kan det være vanskelig å forstå prosessen de er og implikasjonene av hva de sier. For eksempel kan det være vanskelig å forstå konseptet samvær for yngre barn, samt å forstå hva omfanget av samværet vil innebære.

[Det er] vanskelig å se for seg, vanskelig å spørre hvor mange ganger de vil møte pappa, se rekkevidden og hva det betyr å møtes fire ganger i måneden. Kan være at de ikke ser det helt når de er så unge. Og når de sier at de vil ha samvær med mor og far hver dag, så skjønner de ikke at det ikke går an, hvis de ikke får bo hjemme så går det ikke an å se foreldrene hver dag. Så logistikk og logisk tekning er ikke alltid så enkelt for små unger. Ulikt modenhetsnivå. Talsperson

Når det gjelder spørsmål om samvær er barn som bor i fosterhjem ofte vant til samværsordninger, og det er ofte lettere å ha meninger om dette for dem. Andre barn vil i mindre grad ha en formening om disse spørsmålene.

Talspersonene opplever at barnas varierende forståelse også kan henge sammen med hvor godt forberedte de er på hvorfor talspersonen kommer og hvor informerte de er om betydningen av uttalelsene. Dersom barnet er lite informert kan det føre til at barna har mindre forståelse for hva de skal uttale seg om.

4.8.3 Hvor mye kontakt har talspersonen med barnet?

Vi finner at talspersonene som regel gjennomfører én samtale med barna. Rapportene vi har gjennomgått viser at samtalen kan vare alt fra 20 minutter og opp til to timer. De fleste vi har intervjuet forteller at samtaler vanligvis varer i rundt en time.

I enkelte tilfeller har imidlertid talspersonene flere samtaler med barna. Dette kan skyldes at barna ønsker å endre på uttalelser, eller at barna ønsker å inkludere nye opplysninger. Noen talspersoner forteller at de har hatt flere samtaler med barna dersom det er spesielt komplekse saker, eller hvis de ikke har fått all informasjon som nemnda har bedt om.

Flertallet av talspersonene presiserer i møte med barna at de kan ringe dem dersom de ønsker å legge til eller trekke tilbake informasjon. Talspersonene opplever imidlertid relativt sjelden at barn tar kontakt.

Noen av talspersonene opplever at det å gjennomføre kun én samtale med barna er for lite. De påpeker at det er begrenset hvor godt de kan bli kjent med barnet på den tiden de har tilgjengelig og at tiden kan være for knapp til å oppnå en god kontakt. Samtidig påpeker de at det ofte ikke er tid til flere samtaler.

Og så tenker jeg at en kanskje burde hatt mer tid og lagt opp til at en sånn prosess med talsperson skulle være litt mer omfattende – litt flere samtaler. For å være sikker på at barnet får uttrykt seg tilstrekkelig. En samtale er i minste laget. Men ofte korte tidsfrister før en må avgi en rapport. Talsperson

De mener også at for noen av barna vil det være belastende å ha en samtale til, og mange talspersoner påpeker at i mange tilfeller vil de sannsynligvis ikke få noe mer ut av ytterligere en samtale. De opplever også at for mange barn er situasjonen krevende, og syns det er vanskelig å vite hva som er en optimal løsning. De kan oppleve at noen barn blir trygget i løpet av samtalen, men at for andre kan dette være vanskelig.

Vet ikke hva jeg skal si (...) det er begrenset hva du klarer å opprette på kort tid. Det ideelle hadde vært å komme en gang for å bli kjent med ungen og deretter komme tilbake. Men ideelt for hvem?! Barna har fått beskjed om at du skulle komme, har hatt vondt i magen. Påkjennning for ungene at saken skal opp. Talsperson

Talspersonene opplever at hvilken relasjon og tillitsforhold som etableres mellom barna og talspersonene varierer mye, og er avhengig av det enkelte barnet. De opplever at mange barn svarer det de mener, men flere opplever også at de noen ganger sitter igjen med en følelse av at barna ikke sa akkurat det de egentlig mente. Det kan blant annet ha sammenheng med at barna ønsker å være lojale til foreldrene. Noen av talspersonene påpeker at barna vet at både foreldre og advokater får lese rapporten, og at dette kan bidra til å påvirke hva de sier til talspersonene.

For å oppnå tillit forteller noen av talspersonene at de legger vekt på å informere barna og å fortelle at de skal være barnas talerør i saken.

Jeg er mektig imponert over tilliten. De tør å si det de vil, de fleste gangene. Jeg informerer dem om at det de sier skal i et møte, jeg forteller at dette er noe foreldrene får høre og det vil nok sette en demper, men det kommer an på hvilke opplevelser de har og lojalitet til foreldre. Men den viktigste måten for å opprette tillit er at jeg er flink til å forklare at jeg er nøytral, kun deres stemme. Talsperson

En del talspersoner spør barna hvordan det har vært å snakke med dem når samtalen er over, og har erfart at de får gode tilbakemeldinger på dette.

Også andre aktører som nemndledere, advokater, fagkyndige og barnevernansatte er opptatt av at talspersonene tilbringer lite tid med barna. Dette gjør at de usikre på hvilket tillitsforhold talspersonene klarer å etablere med barna, og i hvilken grad talspersonene evner å innhente barnas *faktiske* meninger og om de klarer å fange opp nyanser i barnas uttalelser.

Kan man forvente at et barn til en helt fremmed person i løpet av 45-60 minutter skal uttale seg om de vanskeligste tingene i livet? Nemndleder

En del av informantene mener det vil være hensiktsmessig å legge til rette for å gjennomføre flere samtaler med barna. De mener at dette kan skape bedre relasjon og gjøre det lettere for barna å betro seg om temaer som er vanskelig å snakke om.

Jeg føler noen ganger at vi tolker talspersonens uttalelser vel mye. Tenker når man da har møtt barnet bare i 40 minutter og forteller hvordan barnets standpunkt var, synes noen ganger hvis vi hadde hatt et bedre grunnlag for talspersonen – kanskje de hadde møtt barnet flere ganger hadde vi kanskje [...] følt oss enda mer tryggere på at barnets stemme blir hørt. Det blir for kortfattet, blir usikker på hva de har fanget opp av barnet. Advokat

Samtidig finner vi at andre aktører er skeptiske til flere samtaler all den tid barna allerede er i kontakt med flere voksenpersoner i systemet og dette kan føre til økt belastning for barna.

I verste fall fire runder før omsorgsovertakelse avgjøres. Noen barn involveres veldig mye. Føler meg ikke trygg på at det er bra for barnet, selv om det er frivillig. De opplever nok at det er noe de må gjøre. Graden av involvering og belastning på barnet står ikke i forhold til hva man får ut av det. Kanskje skal de få lov til å leve i fred. Begrense hvor mange ganger de må snakke med talsperson. Advokat

4.9 Samtalens innhold

Som beskrevet har talspersonene fått noen spørsmål fra fylkesnemnda som de skal få svar på i samtalen med barnet. Disse spørsmålene er hovedtema for samtalen. Talspersonene skal stille åpne spørsmål og i størst mulig grad la barna styre samtalen. Det vil være ulikt hvilke tema barna tar opp og hva de snakker om.

Vanskelige temaer som ikke bør følges opp?

Flertallet av talspersonene som vi har intervjuet opplever ikke at det er noen tema som er for vanskelig å snakke om. Flere talspersoner er tvert imot overrasket over at mange barn relativt enkelt snakker om vanskelige ting, og de opplever at barna gjerne snakker om ting som talspersonen ikke har spurt om. Noen talspersoner påpeker at de som talspersoner må tåle å høre om barnas liv og historier, og at det viktigste er å finne en god og sensitiv måte å spørre på. En del talspersoner forteller imidlertid at de «lar noen ting ligge». Noen unngår eksempelvis å gå nærmere inn på forhold som barna tar opp, for eksempel når det gjelder ting som barna har vært utsatt for tidligere. En talsperson forteller at vedkommende ikke graver så mye i informasjonen som barna kommer med på eget initiativ, eller om temaer som talspersonen merker at barna ikke ønsker å fortelle om (for eksempel forholdet til biologisk mor og far).

Mange talspersoner forteller at de ikke går inn på temaer som seksuelle overgrep eller vold dersom barna har opplevd dette. Flere talspersoner mener at de ikke bør gå inn på dette ettersom de ikke er fagpersoner på feltet. Dessuten erfarer de at det ofte er større utredninger i gang i regi av barnevernet i slike saker, og at det derfor ikke er nødvendig for dem å gå inn på dette.

Tror jeg skal overlate til fagpersoner å snakke om overgrep eller alvorlig rus. Barn kan ta det opp, men prøver å ikke gå mye inn på de temaene. Talsperson

Noen talspersoner forklarer det at de unngår å gå inn på visse ting med at det ikke er innenfor deres mandat eller at de som talspersoner ikke er der som terapeuter.

Vi finner at noen talspersoner uttrykker noe usikkerhet knyttet til hvor mye de skal gå inn på visse temaer, eller hvilke temaer de ikke skal gå inn på. Noen talspersoner uttrykker at det er en balansegang mellom å lytte til barna og det de måtte ønske å snakke om, og å unngå temaer som ligger utenfor talspersonens mandat eller fagekspertise.

Noen fylkesnemndledere gir uttrykk for at de noen ganger skulle ønske at talspersonene var modigere til å stille oppfølgingsspørsmål. Deres erfaring er at noen samtaler kommer det veldig lite ut av. Men det er vanskelig å vite om dette er talspersonen som kunne gjort en bedre jobb eller om barnet er lukket og ikke ønsker å si noe.

Det å kunne stå i den vanskelige samtalen er en egenskap man ønsker de skulle ha. Noen ganger [har vi] erfart at de bryter og ikke står i samtalen. Nemndleder

Noen opplever at rollen kan være vanskelig å balansere:

Grenselinja tillit, nøytralitet, at de ikke skal vurdere. [Det er] viktig å holde riktig avstand. Men heller ikke være en kald person som trenger seg på barnet. Nemndleder

Hva gjør talspersonene med informasjon som de ikke har spurt om?

Talspersonene forteller at barna kan komme med informasjon uoppfordret. Mange talspersoner oppgir at de inkluderer også denne informasjonen i sine notater og deretter i rapporten. Flere opplever at alt barnet sier er relevant for saken og derfor bør inkluderes.

[Det] skal være kortfatta, men tenker at jeg må skrive det de sier, for jeg vet jo ikke saken. Kan ta det med i rapporten. Jeg pleier å ta med alt. Talsperson

Flere talspersoner forteller at dersom barna deler informasjon som de anser som viktig og relevant, inkluderer de opplysningene. Dette medfører i praksis at det blir opp til den enkelte talsperson å vurdere om informasjonen som barna uoppfordret kommer med er

relevant og viktig for saken. Noen talspersoner spør barna om dette er informasjon de kan fortelle videre.

En talsperson forteller at vedkommende ikke videreformidler slike opplysninger, sett bort fra dersom det er straffbare forhold, ettersom vedkommende ikke ønsker å bryte tilliten til barnet.

Vi finner at noen talspersoner uttrykker noe usikkerhet knyttet til hva de skal gjøre med informasjon som barn kommer med på eget initiativ, hvor langt de skal gå i å forfølge slike uttalelser, samt om de skal inkluderes i rapporten.

Noe er å si hvem de er forelsket i – ufarlig og hyggelig, men jeg skriver også det ned. Men en unge fortalte om noe jeg mente var overgrep. Da var det med å være der med barnet, men jeg kjente jeg ikke ville spørre mye rundt. Handlet ikke om ubehag, men hva som er riktig når det er en straffesak, men jeg skrev det barnet hadde sagt. Men vanskelig å vite hvor mye jeg skal følge opp. Talsperson

Litt etisk vanskelig – de forteller om ting jeg ikke har spurt om. Vandrer med de i historien for at det ikke skal oppleves som en avvisning. Men [har] lurt etterpå om det var greit. Talsperson

Talspersonen har opplysningsplikt til barneverntjenesten hvis han eller hun blir kjent med innhold som faller inn under barnevernloven § 6-4 annet ledd. Det vil si dersom det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt.

4.10 Rapport og møte i nemnda

4.10.1 Talspersonenes møte med nemnda

Talspersonene blir som regel innkalt til å møte nemnda for å redegjøre for samtalen med barna. Møtet skjer ofte fysisk, men en del talspersoner forteller at de også vitner over telefon eller Teams.

Noen nemndledere forteller at i de tilfellene hvor rapportene er informative og dekkende, er det ikke nødvendigvis behov for å kalle inn talspersoner for å møte nemnda.

Flere av talspersonene opplever det som positivt å møte i nemnda ettersom det gjør det mulig å legge til informasjon utover det som står beskrevet i rapporten. Også nemndsmedlemmer og advokater opplever at nemnda gjennom talspersonens vitneutsagn kan få tilgang til informasjon og nyanser som ikke kom frem i rapporten, men som er viktige for å belyse saken.

Noen aktører, først og fremst advokater og fagkyndige, opplever imidlertid at mange talspersoner kun gjenforteller det som står i rapporten, og at møtet er lite hensiktsmessig dersom det ikke bringer nye opplysninger inn i saken. De ønsker at møtet i nemnda i større grad benyttes til å supplere med ytterligere informasjon og beskrivelser av barnet og samtalen.

Det varierer hvor mange spørsmål talspersonene får i nemnda. Det kan være spørsmål fra partene om forhold de ønsker å få oppklart eller ønsker mer informasjon om. Flere av talspersonene opplever at noen av spørsmålene fra advokatene som møter kan være utfordrende. De har erfart at advokatene har forsøkt å få dem til å gi en vurdering for eksempel av barnets troverdighet. Blant annet kan de stille spørsmål om det er noen grunn til å tvile på det barnet sier eller lignende.

4.10.2 Talspersonene om utforming av rapport

Rapporten til fylkesnemnda baseres på notatene talspersonene har tatt. Som beskrevet varierer det blant talspersonene hva og hvor mye de inkluderer i rapportene.

Vi finner som beskrevet at flere av talspersonene uttrykker noe usikkerhet knyttet til innhold og utforming av rapporten og forteller at de har fått lite eller ingen opplæring om dette. Blant annet er det noe usikkerhet knyttet til hvor lange rapporter fylkesnemndene ønsker. Noen talspersoner forteller at de bevisst forsøker å skrive en kort rapport, og at de har fått indikasjoner på at nemnda foretrekker korte rapporter. Andre forteller at det står i oppdraget at det skal være en kort rapport, men at de opplever at nemnda ønsker en så fyldig rapport som mulig. En informant har skrevet rapporter på 3-4 sider og spurt nemndleder om rapporten bør kortes ned, men har fått tilbakemelding om at den ikke bør kortes ned. De fleste vi har intervjuet forteller at rapportene de skriver er på 1-2 sider.

Alle talspersonene vi har intervjuet sier at de legger vekt på å gjengi innholdet i samtalen og videreformidle barnets synspunkter, uten at de selv kommer med en tolking. Noen oppfatter det som viktig å inkludere informasjon om barnets atferd, eksempelvis om barnet var urolig og om det gråt, og om konteksten rundt samtalen. En talsperson forteller at vedkommende har fått inntrykk av at slik informasjon er ønskelig i rapportene etter et seminar vedkommende deltok på. Samtidig uttrykker andre talspersoner usikkerhet knyttet til om, og hvor mye, slik informasjon som skal inkluderes.

jeg tar utgangspunkt i spørsmålene, jeg skriver om det barnet forteller, for eksempel at det trives på skolen, har venner (...) om de svarer raskt og greit, stille, om jeg opplever å få kontakt eller ikke. Prøver å beskrive det slik jeg opplever det. Jeg kan skrive om min opplevelse, at barna brukte lang tid til å fortelle, spontant osv... Men jeg trekker ikke konklusjoner, men beskriver.
Talsperson

Talspersonene erfarer at de aldri eller svært sjelden får tilbakemelding på rapportene de skriver. De fleste forteller at de aldri har fått noe veiledning i hvordan rapporten skal utformes og hvordan fylkesnemnda vil ha det. Det fremstår dermed som at det er opp til hver enkelt talsperson å utforme rapporten etter eget skjønn.

Rapporten blir på 1-2 sider. Jeg har en mal for meg selv, innledning til sak hvordan de tok kontakt. Hvordan barnet framsto, temaer og avslutning. Og stå tydelig at barnet har fått spørsmål om de vil snakke med nemndleder i tillegg til talsperson. Talsperson

[Jeg har] aldri fått noen veiledning i hvordan fylkesnemnda vil ha det. Lurt på om andre talspersoner, hva de gjør. Talsperson

Flere talspersoner savner opplæring og informasjon om rapportenes innhold, og at dette gjerne kan være et tema på samlinger. Flere talspersoner forteller at de aldri har sett rapporter skrevet av andre talspersoner, og et forslag er at man på samling kan se på og diskutere noen anonymiserte rapporter.

4.10.3 Nemndmedlemmer og advokatenes synspunkter på rapportene

Flere av aktørene vi har intervjuet, særlig advokater og fagkyndige, men også nemndledere, opplever at rapportene varierer mye med hensyn til hvor mye informasjon de gir og hvilken nytteverdi de har. De erfarer at det er enkelte svakheter ved rapportene.

Fylkesnemndslederne uttrykker at mange talspersoner skriver gode rapporter, men at det er stor variasjon. En svakhet som trekkes frem er at de er usikre på hvordan barnas synspunkter har fremkommet. Rammene rundt samtalen er ofte lite beskrevet. For

eksempel står det sjeldent beskrevet om talspersonen har vært alene med barnet eller om andre har vært til stede. Det står heller ikke om barnas utsagn er del av en fri forklaring eller kommer etter direkte spørsmål. De påpeker også at rapportene kan mangle en beskrivelse av hvordan barnet er, for eksempel om de er lei seg.

Jeg ser veldig mye svakheter i rapportene når de kommer til oss. De er ikke flinke nok til å beskrive de formelle rammene rundt samtale. Barn kan ledes til å si veldig mye, savner beskrivelser av hvordan meningen til barnet kommer frem. Og også beskrivelse av hvordan barnet var – noen barn er veldig lei seg, vet de kan reagere forskjellig – men vi i nemnda skal klare å forestille oss hvordan meningen skal legges vekt på. Nemndleder

Jeg tror de gjør så godt de kan, men tror ikke alltid de forstår den rettslige betydningen. Det er uproft med word-dokument der det bare står noen setninger midt på arket. Da er rapporten for dårlig og de skjønner ikke hvor viktig beviset er. Nemndleder

Det er også noen av informantene som har opplevd at enkelte talspersoner kommer med egne meninger i rapportene eller vitneutsagnene.

Andre aktører som fagkyndige og advokater er også opptatt av at rapportene har varierende kvalitet. På den positive siden mener de at talspersonene i stor grad formidler barnas synspunkter gjennom rapportene som de skriver, og at i mange tilfeller utfører de den oppgaven godt. Noen av advokatene vi har intervjuet erfarer at talspersonene i stor grad klarer å kun gjengi barnets meninger, samt beskrive konteksten og barnet atferd, uten at talspersonene foretar egne vurderinger. Det vurderer de som bra, og i så måte opplever de rapportene som nyttige.

Jeg synes de er gode. Virker som de er opptatt av ikke å legge føringer. Er saklige og to the point når de formidler. Gjerne ordrett. Advokat

De fleste advokatene og fagkyndige synes imidlertid det er stor variasjon i rapportene når det gjelder innhold og kvalitet. Noen av rapportene er for korte. Noen savner flere beskrivelser rundt samtalen, eksempelvis av hvordan barnet fremsto under samtalen. Flere påpeker at rapportene i stor grad kun er resymeer, og at de ikke får vite hvilke spørsmål som er stilt og hvordan de er stilt.

Jeg synes de gjør det de får beskjed om, men jeg synes det blir for kortfattet. [Vi] må være sikre på at de har gått grundig nok inn i tematikken når det handler om omsorgsovertakelser og samvær. Advokat

Får en rapport på en side – de får formidlet hva barnet har sagt til dem, men synes de i mindre grad får formidlet hva som ligger bak et ønske. Advokat

Flere fagkyndige mener at det burde vært en mal som talspersonene kunne forholdt seg til. Da ville det bli tydeligere hva talspersonen har spurt om, hva som er svaret og hva de har valgt å gå videre på.

Noen refererer nesten sånn i intervjuform hva barnet synes om det og det. Noen svarer nesten bare sånn ja nei, «vil du ha mer samvær» «ja/nei». Når barnet sier hva de vil, spør de da mer om hvorfor? Andre prøver å etterprøve barnas svar. Noen klarer å hente ut noe mer kvalitativt. Fagkyndig

Flere av de fagkyndige er usikre på i hvilken grad barna informeres tilstrekkelig av talspersonene, herunder om hvordan informasjonen skal brukes. Flere påpeker at sakkyndige bruker mye tid på slike aspekter i sine samtaler med barna, men erfarer at de sjelden får informasjon om hva/hvordan talspersonene har informert barna om. Samtidig er de noe usikre på i hvilken grad informasjonen er valid, og om det er barnets egne meninger som blir uttrykt.

Hvis det ikke gjøres riktig får det ingen verdi, for det går ikke fram hva som er barnet og talspersonen. Bortkastet. Absolutt forbedringsmuligheter. Fagkyndig

Flere av informantene påpeker at oppdraget som talspersonene har er vanskelig, og at en del temaer kan være særlig utfordrende å få barna i tale om. Informantene opplever at talspersonene utfører oppdraget så godt de klarer.

Jeg synes de personene som har vitner har talt ut fra beste evne og forsøkt å gjøre oppgaven på en god måte (...) ut fra forutsetningene de har opplever jeg at det er alright. Det som kommer frem har egentlig nemnda i liten grad lagt vekt på. Fordi det har vært så lite informasjon i det de kommer med. En skulle kunne tro at de kunne ha en stor innvirkning på avgjørelse, men det tror jeg ikke de har. Og det tror jeg henger sammen med at en del av dette med barnets resonnementer mangler. Fagkyndig

Flere påpeker at talspersonene gjør sitt beste og har gode intensjoner. Utfordringene er knyttet til rammene for samtale og har mindre å gjøre med den enkelte talsperson. Noen av fylkesnemndlederene påpeker også at de må ta på egen kappe at de ikke har greid å formidle bedre hvordan rapportene bør se ut.

Å møte barn direkte i nemnda

De fleste nemndledere og fagkyndige vi har snakket med opplever at det gir mye informasjon å selv møte barnet. De har bedre forutsetninger for å forstå konteksten uttalelsene kommer i når de har tilgang til all informasjon og kan foreta egne observasjoner av barnet.

... rapportene fra talspersoner, det blir hearsay – hver gang noe sies påvirkes det av en som sier det, så det blir en liten usikkerhet. Det er en styrke å treffe barnet og se det. Nemndsleder

da vet jeg hvordan samtale foregår – inntrykk av kognitiv fungering – reaksjonsevne. Liker det mye bedre ... Du ser mer av ressursene og utordringene til et barn når du har møtt dem. Fagkyndig

4.11 Hva viser gjennomgang av talspersonrapporter?

Vår gjennomgang av talspersonrapportene (50 rapporter fra 44 ulike talspersoner) viser at de aller fleste rapportene er på mellom én og to sider. Enkelte rapporter er på tre sider per barn. Det er også enkelte rapporter som bare omfatter et par avsnitt. De fleste rapportene gir imidlertid svar på de spørsmålene som fylkesnemnda har satt.

Hovedinntrykket er at det er stor variasjon mellom rapportene med tanke på hvor mye informasjon de gir om barnet. I mange tilfeller er rapportene nokså knappe og gir ikke et tydelig inntrykk av barnet. Noen er derimot grundige og gir et klart bilde av barnet, og av samtalen mellom barnet og talspersonen.

Rapportene varierer også mye når det gjelder form. Det kommer tydelig frem hvilke spørsmål som er stilt barna i litt under halvparten av rapportene. I en tredjedel av rapportene kommer spørsmålene ikke frem. I disse kan det være at det kun er barnets uttalelser som er gjengitt, eller at de er gjengitt under tematiske overskrifter. I de øvrige rapportene kommer spørsmålene delvis frem for eksempel ved at kun enkelte spørsmål fremgår tydelig.

I de fleste rapportene (ca. 3 av 4) er imidlertid ikke spørsmålene formulert direkte slik de er stilt barna, altså ikke som sitater. I seks av rapportene er det *delvis* direkte formuleringer av spørsmålene som er stilt barna. I disse rapportene kan det være brukt

direkte spørsmålsformuleringer noen eller en del steder, men ikke gjennomgående. Spørsmålene er gjennomgående formulert som direkte sitater i enkelte av rapportene.

Det er mer vanlig at barnas svar gjengis ordrett i rapportene. I litt over en tredjedel av rapportene er barnas svar gjengitt som direkte sitater. I om lag halvparten av rapportene blir de ikke gjengitt direkte, og i seks saker blir barnas svar delvis gjengitt direkte. I én talspersonrapport blir ikke barnets svar under samtalen sitert, men det siteres fra et brev som barnet har skrevet til talspersonen.

4 av 5 rapporter inneholder en beskrivelse av konteksten samtalen finner sted i, det vil si hvor samtalen finner sted og/eller hvem som er til stede. 1 av 5 rapporter inneholder altså ikke slik informasjon.

Det varierer hvor grundige beskrivelsene av konteksten er. I noen rapporter kommer det frem nokså grundige beskrivelser som kan være relevante for nemnda når talspersonrapportene skal vurderes og tas hensyn til i vedtakene. For eksempel kommer det i én av rapportene frem at talspersonens samtale med barnet fant sted i fosterhjemmet, og at fostermor var til stede i begynnelsen av, og mot slutten av, samtalen. Da talspersonen oppsummerte samtalen var fostermoren til stede og «(...) hjalp barnet med å tydeliggjøre sine ønsker om samvær med foreldrene». I den aktuelle saken var fostermoren moren til barnets far, som var part i saken. Dette er informasjon som kan tenkes å være viktig for nemnda i deres vurderinger.

Et annet eksempel er en samtale mellom talspersonen og barnet som foregikk i barnets fosterhjem. Det kommer frem i rapporten at talspersonen og barnet var alene i stua under samtalen, men at fostermoren kom inn, og hadde noen presiseringer under gjennomgangen av samtalen. Det gjaldt informasjon om barnets fritidsaktiviteter og hyppigheten av barnets samvær med sine biologiske foreldre. Det fremkommer imidlertid tydelig i rapporten hva som var fostermorens presiseringer.

Over halvparten av rapportene har beskrivelser av barnets eller barnas adferd under samtalen med talspersonen. Det varierer en del hvor grundige disse beskrivelsene er. Det kan være beskrivelser av hvordan barnet møter talspersonen, for eksempel at barnet er imøtekomende og positivt, eller beskrivelser av adferd som kan gi et inntrykk av hvordan barnets uttalelser bør tolkes. Et eksempel er en rapport der det går frem at barnet snakker mye og hopper mellom temaer. Et annet barn blir beskrevet som rolig og konsentrert under samtalen, og det går frem av rapporten at det virker som barnets synspunkter er gjennomtenkte. Dette kan være relevant informasjon for en nemnd når barnets mening skal vurderes i et vedtak.

4.11.1 Følger rapportene veiledningen i oppnevningbrevet?

Som beskrevet i avsnitt 4.7.1 inneholder oppnevningbrevet en beskrivelse av hva som skal være innholdet i samtalene. Dokumentet har en liste med punkter som skal ivaretas av talspersonen. Dette oppnevningbrevet kan oppfattes som en veileder, og vi har sett på om rapportene inneholder disse punktene. Vi finner at det varierer hvorvidt talspersonrapportene stemmer overens med beskrivelsen i oppnevningbrevet. Kriteriene som er brukt for å vurdere dette er 1) er det gjengitt i rapporten hvilken informasjon barnet har fått fra talspersonen, jf. malen, og 2) er relevante temaer bragt opp i samtalen med barnet, jf. malen?

Fra oppnevningbrevet fremgår det at talspersonen i begynnelsen blant annet skal informere barnet om følgende:

- Hva saken gjelder, og hva fylkesnemnda skal avgjøre i saken
- At barnet har rett, men ingen plikt til å si sin mening

- At det er viktig for nemnda å vite hva barnet mener, men at nemnda kan bestemme noe annet enn det barnet ønsker

Det skal komme frem i talspersonrapporten hva slags informasjon som er gitt til barnet i begynnelsen av samtalen. Videre understrekes det at samtalen skal belyse en del temaer gjennom åpne spørsmål og dialog med barnet. I veilederen listes det opp en rekke relevante temaer, som velges ut på bakgrunn av hva saken gjelder. Eksempler er hvordan barnet har det i dag, hvordan barnet opplever å bo i fosterhjem, hvor barnet ønsker å bo i fremtiden og hvorvidt barnet ønsker samvær med foreldrene sine dersom han eller hun ikke skal bo hjemme.

Etter vår vurdering er om lag en tredjedel av rapportene i stor grad i overensstemmelse med malen. De fleste av rapportene er delvis i tråd med veiledningen i oppnevningensbrevet. Det er få talspersonrapporter i utvalget som i veldig liten grad stemmer overens med veilederen.

Denne veilederen ble ikke tatt i bruk før 2020. Rapportene vi har gjennomgått er fra perioden 2018-2021. De fleste er fra 2019 og 2020. Det er derfor å forvente at rapportene fra 2020 og 2021 er mer i tråd med malen enn de tidligere rapportene. Dette stemmer også, men i begrenset grad. Det er en litt høyere andel av rapportene fra 2020 og 2021 som vi definerer som i stor grad i tråd med veilederen enn i de tidligere årene.

4.11.2 Barnesamtaler med nemnd

Vi har også gjennomgått referater fra 10 samtaler som barn har hatt direkte med nemnda eller nemndsleder.

Referatene fra barnesamtaler direkte med nemnda er ikke like varierende i form og omfang som talspersonrapportene, men varierer likevel nokså mye. Referatene er mindre formaliserte enn forventet. De fleste referatene er ca. én side lange. Ett referat er på litt over to sider, mens i to av referatene er den delen som omtaler barnets meninger kun på ett enkelt avsnitt. Inntrykket er ikke at referatene fra barnesamtalene gir et grundigere eller mer tydelig inntrykk av barnet, og dets situasjon og ønsker, enn talspersonrapportene.

De fleste referatene inneholder en standardisert beskrivelse av hvilken informasjon barna har fått om saksprosessen og sine rettigheter. Disse beskrivelsene er mer utfyllende enn i flertallet av talspersonrapportene. Likevel er det ett referat fra en barnesamtale som ikke inneholder en slik utfyllende beskrivelse. Videre varierer det noe hvorvidt spørsmålene som er stilt barnet kommer tydelig frem, hvorvidt barnas uttalelser er gjengitt ordrett, og hvorvidt barnet eller barnas adferd beskrives, slik det også varierer mellom talspersonrapportene.

Det varierer også hvilke personer som har deltatt i nemndsamtalene med barnet. I tre av samtalene deltok nemndsleder og en førstekonsulent eller saksbehandler, men ikke de øvrige medlemmene i nemnda. I to samtaler deltok både nemndsleder, det fagkyndige medlemmet og det alminnelige medlemmet. Nemndsleder snakket alene med barnet over Teams i én av samtalene, mens barnets assistent var til stede sammen med nemndsleder i en annen. I én samtale deltok nemndsleder og den sakkyndige, mens barnets besøkshjemsmor var til stede. Til sammen to av samtalene fant sted over Teams, mens de øvrige ble gjennomført i fylkesnemndas lokaler.

4.12 Hvilken betydning får uttalelsen

4.12.1 Hvordan brukes talspersonens uttalelse i vedtaket?

Det refereres til talspersonens uttalelse i alle vedtakene som er gjennomgått. Hovedinntrykket er at selve talspersonrapporten også inngår i saksdokumentene, enten som vedlegg eller direkte sitert i selve nemndvedtaket, i alle sakene. I nesten alle sakene refereres det til barnets mening og ønsker i vedtaket. I noen tilfeller kommer ønskene til uttrykk gjennom utdrag eller gjengivelser av talspersonrapporten. I én av sakene der alle tre barna som ble omfattet av vedtaket hadde fått oppnevnt talsperson ble imidlertid kun ett av barnas mening trukket frem i vedtaket.

Det går frem av gjennomgangen at det ikke alltid er like enkelt vurdere hva som faktisk er barnas ønsker og meninger. For eksempel hadde det i ett tilfelle vært vanskelig for talspersonen å få barnet til å uttrykke meningen sin. Barnets følelser rundt kontakten med sine foreldre ble i vedtaket derfor i stor grad tolket av nemnda ut fra barnets adferd ovenfor talspersonen og andre. I et annet tilfelle – der det var blitt oppnevnt talsperson for to barn – ble det ene barnets mening gjengitt i vedtaket. Det andre barnet hadde ikke verbalt språk og nemnda bemerket derfor i vedtaket at barnet ikke var i stand til å gi uttrykk for sine ønsker. Barnet hadde likevel fått oppnevnt talsperson, som beskrev møtet med barnet i talspersonrapporten.

Gjennomgangen av vedtakene gir inntrykk av at nemnda jevnt over diskuterer barnets ønsker. Dersom vedtaket ikke er i tråd med barnets ønsker gis det i de fleste vedtakene grundige begrunnelser for hvorfor nemnda har fattet det vedtaket de har gjort. Barnets synspunkter blir vurdert opp mot andre hensyn.

Over halvparten av vedtakene vi har sett på er imidlertid i tråd med barnets ønsker. I enkelte saker er vedtaket delvis i tråd med barnets eller barnas ønsker. I to av disse sakene omfatter vedtakene flere barn som har ulike ønsker eller meninger. Et eksempel er en sak der det ene barnet ønsket å fortsette å bo i beredskapshjem, mens det andre ville bo hjemme hos foreldrene.

I noen få av sakene er ikke barnas ønsker tydelige, og det er derfor vanskelig å vurdere hvorvidt nemndsvedtaket er i tråd med barnas mening. Dette gjelder også ett av barna i en av sakene der søsken hadde ulike ønsker. Gjennomgangen av nemndsvedtakene med tilhørende talspersonrapporter viser imidlertid at usikkerhet rundt hva barna faktisk mener også kan skyldes deres lojalitet til foreldrene. I én av sakene ble to søsken plassert i fosterhjem. Dette var ønsket til det ene av barna, mens det andre uttalte til sin talsperson at hun ønsket å bo hos foreldrene. Talspersonen sa imidlertid i sin vitneforklaring at barnet vegret seg for å si sin mening, da hun forstod at foreldrene ville få vite hva hun sa, og ikke ønsket å såre dem. Det går frem av vedtaket at barnet hadde sagt til flere personer hun har tillit til at hun ikke ønsket å bo hos foreldrene.

Hvilke forhold nemnda vurderer kan ha betydning for i hvor stor grad barnets ønsker tas hensyn til i vedtaket. En antakelse kan være at det i tilbakeføringssaker oftere tas hensyn til barnets ønsker, enn i vedtak om omsorgsovertakelse. Blant sakene vi har gjennomgått som gjelder omsorgsovertakelse er under halvparten av vedtakene i tråd med barnet eller barnas ønsker, mens vedtakene i de sakene som gjelder tilbakeføring av omsorg til foreldrene er alle vedtakene i tråd med barnas ønsker.

4.12.2 Hvilken betydning har talspersonens rapport for vedtaket i saken?

De profesjonelle aktørene vi har intervjuet gir uttrykk for at talspersonens rapport blir vektlagt, men at rapporten (alene) ikke er av avgjørende betydning for sakens utfall.

Nemndledere oppgir at barnets synspunkter skal vektlegges i sakene og skal redegjøres for i vedtaket, og at talspersonens rapport om barnas synspunkt – *kan* være av stor betydning. I hvilken grad barnets uttalelser vektlegges varierer utfra barnets modenhet, alder og forholdene i saken. Barnets uttalelser vektles tyngre jo eldre barna er. Tilsvarende tillegges barnets uttalelser stor vekt dersom barnet ikke ønsker samvær eller ikke ønsker tilbakeføring til foreldrene. Flere nemndledere, og øvrige aktører, mener at det i slike tilfeller er usannsynlig at nemnda vil gå imot barnets ønsker. I tillegg vil uttalelser om særlige alvorlige forhold, eksempelvis vold, få stor betydning.

[Det] går inn i en helhetlig skjønnsmessig vurdering. Kan ha stor betydning hvis barnet er gammelt. Hvis barnet er lite, må man kanskje ha supplerende funksjon. Prinsipielt sett har barnets mening stor betydning. Nemndleder

Barnets uttalelser inngår i en helhetlig vurdering, og nemndledere oppgir at det må gjøres konkrete vurderinger i enhver sak. De presiserer at barna skal få *uttale* seg i saken, men at de ikke *bestemmer*.

Noen av advokatene vi har intervjuet uttrykker mer skepsis knyttet til i hvilken grad barnas uttalelser vektlegges, og opplever i liten grad at barnas uttalelser påvirker saken. Flere av aktørene problematiserer hvordan det kan oppleves for barna å uttale sin mening, når fylkesnemnda likevel fatter et vedtak som ikke er i samsvar med barnas ønsker. Disse informantene er opptatt av at det er en belastning for barn å snakke med talsperson når de opplever at uttalelsen i praksis i liten grad vektlegges.

Det skal legges vekt på barnets mening, så har det kommet via talsperson skal det legges vekt. Men vi har snakket mye hos oss om at en del barn kan sikkert føle veldig skuffelse for det blir presentert at alle er veldig opptatt av deres mening og så sier de kanskje de vil bo hjemme og så blir det helt annerledes. Nå skal det sies i alle vedtak hva som er barnets mening og hvordan det er vektlagt. Det gjør at det er større bevissthet rundt det, synes barnets mening har helt annet fokus i dag enn for noen år siden. Advokat

I mange saker [er det] mis-match mellom belastning for barnet og vekten uttalelsen får. Dette gapet er problematisk, ikke verdt belastningen. Advokat

Enkelte av informantene viser til at rettsutviklingen i EMD har ført til at barnets stemme har fått en større plass enn tidligere.

Vi spurte også informantene om de opplevde at talspersonens rapport bidro med noe nytt i saken eller om det var slik at barnas synspunkter allerede var fremkommet i andre sammenhenger. Aktørene mener at det er relativt sjeldent det kommer frem helt nye momenter i rapportene fra talspersonene, det er mer en bekreftelse på det barnet har sagt i andre sammenhenger.

Aktørenes synspunkter på ordningen med talsperson

I intervjuene med de ulike profesjonelle aktørene har vi bedt om en vurdering av ordningen. Vi finner at det store flertallet av informantene fremhever at ordningen gjør at barna får mulighet til å si sin mening og at nemnda får innhentet barnas synspunkter. Ordningen gjør det mulig for barn å uttale seg i saker som omhandler dem selv, og dette er svært viktig.

Flere av informantene påpeker videre at det er positivt at en talsperson innhenter barnas synspunkter ettersom de er en nøytral aktør uten andre bindinger til saken. Disse informantene påpeker at talspersonene formidler barnas synspunkter fra et mer nøytralt ståsted enn hva (foster)foreldre og ansatte i barnevernet kan gjøre.

En bra måte å få frem barnets stemme på der og da i en vanskelig situasjon for barnet (...) Det er en ordning som fortjener å være der av hensyn til at barnets stemme skal frem. Og den kommer frem uavhengig, og ikke gjennom barnevernets filter eller foreldrenes filter. Og det er et pluss. Advokat

En annen ting som flere informanter opplever som bra med ordningen er at samtaler gjennomføres i kjente omgivelser hvor barna føler seg trygge. Flere mener at dette er tillitsskapende, og at det gjør samtalen mer skånsom for barna. En del informanter mener at det er mer skånsomt for barna enn å skulle møte opp hos nemndleder for å snakke direkte med vedkommende.

En del av informantene, det gjelder særlig fagkyndige og noen advokater og nemndledere, peker på at det mangler prosedyrer og retningslinjer for hvordan oppdraget som talsperson skal utføres. Noen beskriver ordningen som «rotete» og «en lettvekt». Flere informanter sammenligner ordningen med prosesser i helsevesenet eller avhør av barn hos politiet, og mener at talspersonordningen burde være mer profesjonalisert. De mener det burde innføres retningslinjer som redegjør for hvordan oppdraget skal utføres – deriblant hva talspersonene skal informere barna om og hvordan, hvordan talspersonene skal snakke med barna, hvordan rapporten skal utformes og hva som skal inkluderes i rapporten. Noen mener det bør være en tydeligere mal for hvordan samtaler skal forløpe.

Noen barnevernansatte erfarer at talspersoner, som i all hovedsak møter barnet kun en gang, kan få mye fokus på sine uttalelser sett i lys av hva barnevernet får, som tross alt har kjent barnet over lang tid.

Det er egentlig litt håpløst, at en talsperson skal komme hjem og så skal barnet si hvor de vil bo og har aldri sett mennesket før. Kjenner saksbehandler og det er 7.runde i rettsapparatet. Vi forstår hvorfor, men noen ganger blir det «god dag mann økseskaft». Ansatt i barneverntjeneste

Enkelte mener at talspersonens mandat er for snevert, og at dersom samtaler var mer omfattende kunne det komme frem mer informasjon om hva barnet mente og dette kunne få større innflytelse på vedtaket:

Jeg er usikker på om de har for lite mandat til å snakke med barnet. Blir standard – selvfølgelig vil de bo hos mor og far. Med grundigere samtaler og videre rammer der man fikk frem mer av hva barnet mener kunne det få større innflytelse på vedtaket. Da vil man vite at barnets stemme har kommet frem. Tror stemmen lett kan drukne slik det er i dag. Advokat

4.12.3 Oppsummering

Alle fylkesnemndene har lister med personer som kan ta oppdrag som talsperson. Totalt omfatter listene over 500 personer. I snitt har hver talsperson under ett oppdrag i året. I praksis er det en del talspersoner som svært sjelden eller aldri har oppdrag. Det medfører at mange av talspersonene har svært begrenset erfaring.

De siste par årene er det satt i verk enkelte tiltak for å heve kvaliteten på talspersonordningen. Det er gitt noe mer opplæring og det er utarbeidet retningslinjer for rekruttering og en mal for oppnevningensbrev.

Det er imidlertid svært få retningslinjer for hvordan talspersonene skal utføre oppdraget. En utfordring som samtlige informantgrupper peker på, er mangel på opplæring og oppfølging. Svært få talspersoner har for eksempel fått tilbakemelding på rapportene de har skrevet. Det er store variasjoner i hvordan talspersonene utfører oppdraget både

innad i en fylkesnemnd, samt mellom fylkesnemnder. Mange talspersoner sier at de gjerne skulle hatt mer opplæring og oppfølging.

Talspersonene vi har intervjuet gir inntrykk av å ta oppgaven på alvor og virker som de gjør sitt beste for å lage trygge rammer for samtalen. Dette er også det inntrykket nemndsmedlemmer og advokater har.

Vi finner at talspersonene opplever at de har et klart mandat som går ut på at de skal være talerør for barnet og ikke komme med egne meninger. Likevel er det deler av oppdraget som kan oppleves uklart. Dette gjelder blant annet i hvilken grad de skal følge opp informasjon som barna (uoppfordret) deler, og som ikke inngår blant talspersonens øvrige spørsmål. Talspersonene utøver skjønn i slike tilfeller, og det blir opp til den enkelte talsperson å balansere mellom å få barnet til å føle seg sett og hørt, samtidig som talspersonen ikke beveger seg inn i tematikk utenfor deres mandat eller fagområde.

Talspersonene uttrykker dessuten noe usikkerhet knyttet til hvor lange rapportene bør være, samt i hvilken grad de skal gjengi beskrivelser av konteksten for samtalen med barna eller kun barnas uttalelser.

Flere aktører stiller spørsmål ved i hvilken grad barna er godt nok informert om ordningen og samtalen på forhånd, slik dagens ordning praktiseres. Talspersonene opplever at enkelte barn har fått lite informasjon og dermed ikke er innforstått med hva de skal uttale seg om. Dette er lite gunstig for tillitsforholdet mellom talsperson og barn, samt problematisk ut fra et prinsipp om at barnet være informert og innforstått om hva og hvorfor de uttaler seg.

Flere aktører peker på at talspersonene tilbringer lite tid med barna, ettersom de fleste talspersoner kun gjennomfører en samtale med hvert barn og at denne samtalen ofte har kort varighet. Aktørene er dermed usikre på hvilket tillitsforhold talspersonene *faktisk* klarer å etablere med barna, og i hvilken grad talspersonene evner å innhente barnas *faktiske* meninger. Et ytterligere moment er i hvilken grad talspersonene klarer å fange opp nyanser i barnas uttalelser. Noen savner å få mer informasjon om bakgrunnen for barnas synspunkter og mer om barnas resonnering.

Samtidig finner vi at andre aktører er skeptiske til at talspersonene skal bruke mer tid ettersom de mener at samtaler med talspersonene oppleves belastende for mange barn, og at det kommer lite ut av dem.

Vi finner at rapportene er av varierende kvalitet. Det er ulikt hva rapportene formidler om kontekst for samtalen, om barnas atferd under samtalen og hvor mye informasjon de gir om bakgrunnen for barnas synspunkter. Det varierer også hvor mye rapportene forteller om hvilken informasjon talspersonene har gitt og hvilke spørsmål de har stilt. Formen på gjengivelse av barnas synspunkter varierer også mye.

De fleste vedtakene i sakene refererer til barnas synspunkter, og nevner ofte barnas uttalelser til talspersonen. Aktørene i nemnda mener at talspersonens rapport/uttalelse sikrer at barnas synspunkter kommer frem, men det er sjelden det kommer helt nye momenter gjennom disse uttalelsene.

4.13 Unges erfaringer med å ha talsperson

Vi har intervjuet 12 barn og ungdom som har hatt talsperson. Disse var i alderen 12 til 19 år. Det varierte hvor lenge det var siden de hadde hatt talsperson, men det var minst to år siden. Noen hadde hatt talsperson flere ganger ettersom saken var anket. De forbedringene som vi kan anta har vært i ordningen de siste par årene som følge av noe mer opplæring og bedre retningslinjer for oppgaven, vil altså ikke reflekteres i intervjuene

med ungdom. Vi vet ikke hvor representative ungdommenes erfaringer er, ettersom utvalget er begrenset og de er spurt om hendelser tilbake i tid. Vi mener imidlertid at ungdommene setter fokus på sider ved ordningen som er utfordrende, og at deres synspunkter understreker et behov for å gjøre endringer i ordningen.

4.13.1 Flere talspersoner

Flere av ungdommene hadde hatt en sak til behandling i fylkesnemnda flere ganger, og noen hadde også hatt sak i tingretten. Det var dermed flere som hadde hatt talsperson ved flere anledninger. Det er som tidligere beskrevet et mål at barn og unge som har talsperson skal få den samme personen dersom saken dere skal behandles flere ganger. Det var imidlertid bare to av disse ungdommene som hadde hatt samme talsperson to ganger.

To av ungdommene forteller:

Jeg var ni år første gangen jeg hadde talsperson. Tror jeg har hatt tre talspersoner på fem saker. Det har vært både i fylkesnemnda og tingretten (Gutt 14 år)

Jeg har hatt flere talspersoner fordi det har vært ankesaker. Tror det har vært fire - fem ganger. To ganger har det vært den samme og - tre ganger forskjellige. (Jente 18 år)

4.13.2 Informasjon i forkant

På spørsmål om hvilken informasjon ungdommene hadde fått i forkant om at talspersonen skulle komme og hvilken rolle vedkommende hadde, er det ulike svar. Men de fleste husker at de fikk en kort forklaring om at en person skulle komme hjem til dem og snakke om nemndssaken. De fleste har fått informasjon fra fosterforeldre, beredskapshjem, foreldre eller fra medarbeidere ved institusjonen de bodde på:

Fikk vite at saken skulle i nemnda – og at det skulle komme noen å prate med meg. Og være meg i saken.

Noen forteller at de ble overrasket og at fosterforeldrene hadde glemt å si det, eller at de hadde trodd det var en fra barnevernet som skulle komme:

Hun kom bare rett på døra. Jeg kommer for å snakke med deg og stille deg et par spørsmål. Hun sa de hadde gitt beskjed til fosterfaren min, men jeg fikk ikke beskjed. Jeg trodde det var kontaktpersonen i barneverntjenesten som skulle komme.

Selv om de har fått informasjon er det ikke nødvendigvis slik at de har fått riktig informasjon om rollen til talspersonen:

Hadde vært fint å vite hva den personen egentlig gjorde. Trodde det egentlig var en fra barneverntjenesten og at det var noen som skulle ødelegge for oss fordi det var det foreldrene mine sa. Jente 19 år (talsperson 11 år)

Ungdommene mener det er viktig at de får beskjed på forhånd slik at de kan forberede seg. En mener at mer informasjon om hva en talsperson er og hva samtalen skulle gå ut på hadde gjort situasjonen tryggere, og at det ville vært enklere å snakke med talspersonen.

De fleste har ikke fått spørsmål om de ønsket å snakke med en talsperson, men oppfattet det mer som en beskjed om at det kom noen som skulle snakke med dem. Flere av ungdommene trekker frem at de bør få spørsmål om hvorvidt de ønsker å snakke med talspersonen eller om de foretrekker å snakke direkte med nemnda, slik at det blir et reelt valg. Dette bør legges frem nøytralt og ikke med spesielle føringer:

[Det er] viktig å ikke stille ledende spørsmål: «Vil du at talspersonen skal snakke for deg? Du vil vel at det skal være en talsperson du, ikke sant?» Sånn at spesielt mindre barn får alternativer, for det kan være de ikke vet selv at de kan ha andre enn talspersoner og da blir det sånn.

Flere av ungdommene forteller at da talspersonen kom forklarte vedkommende at han/hun skulle være deres stemme i fylkesnemnda og si det de ville sagt. Det er også flere som forteller at talspersonen har tegnet på et stort ark og forklart dem om hva som skulle skje i retten. Det er likevel flere av de vi intervjuet som synes det var vanskelig å forstå hva den rollen egentlig innebar.

Om møtet med talspersonen

Det er gjennomgående blant de ungdommene vi har intervjuet at de har opplevd samtalen og møtet med talspersonen som utrygt. Mange av ungdommene synes det var rart at de skulle åpne seg til en person de ikke kjente på det første møtet med vedkommende. Flere forteller at det var mye som skjedde på den tiden før saken skulle opp i nemnda, at det var mange personer de skulle forholde seg til og at de opplevde at hele situasjonen deres var utrygg. *[Jeg] var veldig redd. En fremmed dame. På den tiden var det veldig mye om fosterhjem og mye nye folk hele tiden. Det var vanskelig å forholde seg til ting.*

Ungdommene vi snakket med var opptatt av at de ikke opplevde møtet som trygt og at det har uheldige konsekvenser for hva barn og unge forteller i samtalen:

[Det] blir ikke trygt, og får ikke med all informasjon som er viktig for saken. Da blir saken litt unødvendig, får ikke riktig informasjon, kan bli mye tolkning og ikke ærlig nok i dybden. Kan være overfladisk det de forteller.

Flere av ungdommene sier noe av det samme som i sitatet over. De snakker om at for å kunne være ærlige og fortelle om hvordan de har det og hva de mener, må de ha tillit til talspersonen, og det er vanskelig når de ikke kjenner henne eller ham fra før og det bare er ett møte:

En gutt sier dette:

Det er første møte. Det er heavy stoff som kan komme frem. Jeg fikk kanskje sagt mesteparten når det gjaldt å svare på spørsmålene. Men hun stilte ikke de riktige spørsmålene. Det handler mye om hvem man er, og den situasjonen man er i. Jeg tenker at det viktigste der og da var å høre på meg. At jeg kunne fortelle hva jeg ville.

På spørsmål om han fikk sagt det som var viktig for ham svarer en gutt:

Nei jeg turte ikke helt å si hva jeg ville. Måtte formilde det noe. Jeg kjenner henne ikke. Jeg tør ikke si det rett fra hjertet. Går fra hodet før det kommer ut.

En annen forteller dette om å snakke med en person hun ikke kjente fra før:

Både ja og nei. Jeg kunne prate uten å bli avbrutt – men samtidig er det ikke alt man tør å si til en fremmed person. Ble knapt med tid på å bygge en trygg relasjon og ikke vite hva hun tenkte

Hvordan var samtalen?

Flere av ungdommene husker først og fremst møtet og samtalen som utrygt. Men noen forteller også at de fikk god kontakt med talspersonen, at vedkommende var åpen, lyttet og var interessert i dem.

Noen har hatt flere talspersoner og kan sammenligne:

Jeg likte den andre talspersonen bedre, hun hadde mer tid. Hun første – jeg syns hun lagde sin egen historie, snakket sikkert bare med meg i tyve minutter. Hun andre hadde mer respekt og det varte sikkert halvannen time.

Den siste lyttet – de andre, jeg følte ikke at det var lett å snakke med dem. Jeg visste ikke hva jeg skulle si. Jeg klarte ikke å svare. Med den siste, jeg følte at hun skjønnte hva jeg mente.

At talspersonen tar seg tid er noe flere trekker frem som viktig: [T]alspersonen bør være rolig og tålmodig. ... Fordi da opplever man i mye større grad at de faktisk hører etter. Hvis de har dårlig tid og tenker «Bli ferdig» - da blir man stresset og da klarer man ikke alltid å si hva man faktisk mener.

Barn som har hatt erfaringer med å være i barnevernet er ofte sensitive i møte med voksne. Noen formidler at de var usikre på om talspersonen egentlig var interessert i dem og saken deres:

Hun stilte ferdige spørsmål. Det er en voksen som stiller konkrete spørsmål – du tør ikke snakke utenfor de spørsmålene. Hun var mer interessert i spørsmålene hun skulle stille enn i meg.

Noen hadde en opplevelse av at talspersonen kom med innvendinger mot det de sa i samtalen. Andre opplevde at de var mer opptatt av å forklare enn å lytte. Det varierer mye om ungdommene har følt at talspersonen har forstått hva de har ment å si.

På spørsmål om de opplevde at talspersonen forsto dem svarte tre av ungdommene:

Vet ikke. Alt ble bare skrevet ned. Hun var der for å gjøre en jobb. Skrive ned svarene og det kan hvem som helst gjøre.

Enkelte av ungdommene uttrykker liten tillit til talspersonen, og mener at talspersonens uttalelse kan være belastende for dem senere:

De lytter, men de skriver sine egne historier. Noen lytter litt. Det står i journalene hva jeg har sagt. Og det går utover meg når jeg blir eldre. De tjener penger på jobben sin også går de hjem.

Foreldre får høre hva de mener

At ungdommene visste at foreldrene deres fikk høre hva de mente var det også noen av ungdommene som syns var vanskelig. Noen forteller at de ikke ønsket å si det de mente fordi de visste at foreldrene kom til å høre hva de hadde sagt.

Jeg husker at jeg måtte være forsiktig med å si feil ting, måtte si ting som høstes bra ut for familien min. Jeg følte at jeg måtte si ting som familien min likte. Jeg husker at jeg tenkte at jeg skulle prøve å gjøre det godt igjen (for familien). Jeg hadde sladret til skolen om at jeg ble slått og sånn.

Flere forteller om følelsen av ubehag ved å være åpen om å ønske å ikke bo sammen med foreldrene, og at de opplevde å svikte familien sin. Dette temaet var noe av det som var mest vanskelig å fortelle til talspersonen.

Man vil fortelle det som er viktig, men det er vanskelig når familien sier at man ødelegger for hele familien.

Dette illustrerer følelsen av lojalitet til foreldrene og familien som mange barn kan føle. I tillegg kan de også være redde for konsekvensene dersom familien får vite hva de har sagt:

Jeg sa at det ikke var noe galt hjemme – jeg ville egentlig sagt det som var – men jeg ville slippe at det skulle bli så mye psykisk terror fra familien min etterpå.

Hva kan gjøres for å gjøre møtet med talspersonen tryggere?

Vi har erfart at talspersonene ofte starter med å snakke litt om hverdagslige ting for å bli litt kjent. Det kan bidra til å gjøre situasjonen tryggere. De fleste setter pris på det. En gutt sier dette:

Alle starter med noe som er irrelevant for å gjøre det livligere så det ikke skal bli vond stemning i rommet. Det er bedre enn å hoppe rett i det, man kan føle press og noen gruer seg kanskje til det. Det gjør det lettere å prate – man kan gi slipp på en tung stein i magen.

Ungdommene gir uttrykk for at det kan være ubehagelig å gå rett på å stille spørsmål om det saken gjelder. Enkelte av ungdommene har opplevd at talspersonen har gått veldig rett på og de har savnet en prat i forkant. De ville gjerne blitt litt kjent først. En av ungdommene vi intervjuet syns imidlertid det var rart at talspersonen stilte innledende spørsmål som ikke hadde noe med saken å gjøre. Opplevelsen av utrygghet og at den voksne er en fremmed kan ha betydning for hva barna forteller. To av ungdommene formidler hvordan talspersonen kunne ha åpnet for kommunikasjon:

Jeg kjente henne ikke – hvis hun hadde fortalt litt for eks jeg har en hund og tre barn så er det bedre.

Snakke noen minutter om andre ting – men jeg mener det burde vært litt lengre tid. Og ikke bare fokus på barnet, men også på den voksne. Hun som er talsperson må også være litt åpen om ting, litt om familien hennes, litt åpen om livet hennes, har hun barn for eks?

Det er flere som foreslår at talspersonen kunne fortalt litt mer om seg selv slik at de kunne blitt bedre kjent. Dette ville bidratt til større trygghet i samtalen.

Noen av ungdommene er også opptatt av hvordan talspersonen snakker med barnet. De understreker at det er viktig å trygge barn slik at de ikke er redde og oppmuntre dem til å si hva de mener. Videre må talspersonen forklare hva som er oppgaven deres og ikke presse barnet for hardt, men ta hensyn til grensene deres. De må lytte og være åpen for å ha samtale om noe annet enn det som var planen. Talspersonen må være trygg i rollen, mange ungdommer er sensitive og merker godt hvis personer som politi, ansatte i barnevern og lignende er usikre.

Møtes flere ganger

Bortsett fra en som har hatt to møter med talspersonen, har alle ungdommene vi intervjuet møtt talspersonen kun en gang. Enkelte har i tillegg blitt oppringt av talspersonen i etterkant. De fleste av ungdommene vi har intervjuet hadde ønsket å møte talspersonen flere ganger. Og om de ikke hadde møttes kunne de for eksempel ringt eller sendt en melding for å forberede dem på at de skulle komme

Først og fremst ville jeg visst hvem hun er. Vi kunne møttes en gang bare for å bli kjent. Før man går på de mer alvorlige tingene. Ha en hverdagslig samtale.

Jeg ville gjerne at hun skulle kommet flere ganger. Da hadde det vært lettere å fortelle.

Bare det å være på ballen og sende melding – få tak i meg så jeg kunne feste en stemme eller noe til henne, det hadde hjulpet.

Flere av ungdommene hadde ønsket flere møter. Dette kan både skape mer trygghet og sikre at talspersonen får all relevant informasjon. En ungdom sier at dersom talspersonen skal være barnets stemme, må de bruke litt mer tid på å sette seg inn i

barnets oppfatninger og meninger. Enkelte gir også uttrykk for at de har lite tillit til voksne, og at det kan ta tid å bygge opp en god nok relasjon til at de kan snakke åpent.

En gutt vi intervjuet foreslår at talspersonen kunne kommet tre ganger:

Kanskje for å ta det litt ut og få tenkt gjennom det – kunne vært tre ganger. Første gang litt om hvordan jeg har det hjemme og hvordan få det bedre hjemme. Andre gang om jeg vil flytte hjem eller ikke. Tredje gang om hva de skal si i retten, hva det skal stå i journaler og sånn at jeg har litt mer kontroll. Det følger jo meg bestandig. Det er mitt liv. Tre ganger det hadde vært mye smartere.

En av ungdommene ga imidlertid uttrykk for at opplevelsen med å snakke med talspersonen hadde vært så ubehagelig at en gang var mer enn nok.

De fleste vi har intervjuet forteller at de har vært alene med talspersonen under samtalen, mens noen har hatt deler av samtalen sammen med søsken. Noen av ungdommene hadde ønsket å ha med seg en person de kjente og var trygg på.

Vi satt nede på et lite rom der vi hadde samvær i fosterhjem. Et sted jeg kjente, men det var litt kleint, fostermoren min var ikke til stede. Det hadde vært viktig å ha en trygghetsperson eller i hvert fall bli spurt om jeg ville det. Vi ble satt inn der uten å vite noe som helst egentlig.

Rapporten

Vi erfarer at ungdommene er usikre på hva talspersonen har skrevet i rapporten, og at dette også bidrar til utrygghet. Flere sier de hadde ønsket å vite mer om dette.

Vet ikke hva hun skrev, bare husker at hun skrev ned veldig mye. Utrygt og kan bli feil at man skal fortelle videre. Å si hva man skal si og ikke si videre er veldig viktig for å føle seg trygg.

En av ungdommene forteller at hun spurte talspersonen om de kunne skrive ned sammen. Hun er fornøyd med at de kunne gjøre det og opplevde da at hun ble tatt alvorlig.

En annen forteller at hun spurte talspersonen om å få se hva vedkommende hadde skrevet. Hun fikk se noe, og syns det var mye feil. Når hun påpekte dette overfor talspersonen, fikk hun beskjed om at talspersonen ikke kunne rette alt.

Ungdommene er også opptatt av at talspersonen bør ta kontakt for å oppklare om det er misforståelser. Og noen av dem forteller at talspersonen har ringt for å undersøke om de er enige i det som er sagt.

Siste talsperson, det var veldig greit. Men det ble en del misforståelser. Jeg ble ringt opp av talspersonen dagen før nemndsbehandlingen for å sjekke at det ble riktig.

Det er viktig at de ikke vrir på ordene og tar kontakt med personen hvis det er misforståelser.

Ifølge rundskrivet til talspersonordningen skal talspersonen fortelle barnet eller ungdommen hva de kommer til å si. Flere av de ungdommene vi har intervjuet sier at det ikke har skjedd.

Vårt inntrykk er at flere av ungdommene opplever at de har hatt lite kontroll på det som er sagt i nemnda. Det er stort sett kontaktpersonen i barneverntjenesten som har formidlet vedtaket og hva som er blitt snakket om. De fleste ungdommene vet lite om hva talspersonene har formidlet, men enkelte har en forståelse av at talspersonen har vridd på det de har sagt.

Noen av ungdommene opplever at de ikke er blitt riktig gjengitt:

Den siste – hun sa at jeg var usikker. Jeg sa jeg ville flytte hjem, men hun skrev usikker.

En av ungdommene vi intervjuet hadde følgende erfaring:

Første gangen jeg hadde talsperson var det veldig rart fordi vi snakket om hva som skulle bli sagt og jeg fortalte hva jeg følte og jeg hadde sagt at jeg ikke ville hjem. Da ble det veldig rart fordi det ble vridd om på det jeg hadde sagt. Talspersonen sa at jeg var glad i familien min og sånn.

Erfaringer med å møte nemnda direkte

Ungdommene vi har intervjuet mener det er bedre å møte nemnda direkte enn å snakke via en talsperson. På denne måten har de mer kontroll over det som sies, og man kan unngå misforståelser. De mener også det er viktig at barn og unge får informasjon om at det er mulig, og blir spurt om de ønsker det.

Ungdommene understreker imidlertid at det kan oppfattes som skummelt å møte nemnda – særlig for yngre barn.

En forteller at talspersonen spurte om hun ville møte i retten. Noe hun ikke turte:

Husker det veldig godt – for hun spurte mye om jeg ville møte i retten. Jeg var ca. 10 år. Broren var der [i retten] på video – men jeg ville ikke – var så utrygg.

Et par av de vi intervjuet har møtt i nemnda etter å ha fått informasjon om at det var mulig.

Jeg spurte om det var sånn at jeg kunne komme selv i nemnda. Men hun var litt negativt innstilt – men sjekket opp og jeg fikk lov. Hvis jeg hadde fått spørsmål om dette først om jeg ville dette. Så hadde jeg sluppet å snakke med henne.

En forteller at hun møtte i nemnda sammen med talspersonen, og at det hjalp at hun var til stede:

...og så var det ganske kjekt den halvannen timen i nemnda at hun var der fordi jeg var livredd for advokater, saksbehandler og så var det to foreldre som jeg var redd for. Tror ikke jeg hadde greid å prate selv. Så greit at hun var der. Vanskelig når jeg skal prøve å forklare hvorfor jeg ville ha en omsorgsovertakelse. Pappa hadde truet med å drepe meg hvis jeg fortalte mer til barnevernet.

Alternative løsninger

Opplevelsen ungdommene fokuserer mest på er trygghet. Og det å være trygg på noen er blant annet å være kjent eller å bli kjent.

At barna får snakke med en person de er trygg på. At de kan bli litt kjent med personen. Det er ikke så lett å snakke med en helt fremmed person om helt personlige ting.

Flere av ungdommene fremhever at det hadde vært tryggere å kunne snakke med en talsperson de hadde valgt selv. Flere mener også at dette burde være en person de kjenner fra før:

Ville hatt en jeg kjente fra før og følte meg trygg på. Det kunne vært alt fra fostermor til kontaktperson i barnevernet – en som vet litt om hvordan du er – og kan få meg til å føle meg trygg.

Det varierer hvem barna har tillit til, og ungdommene nevner for eksempel lærere, fosterforeldre, beredskapsforeldre, venner eller ulike familiemedlemmer som mulige alternativer:

Jeg hadde et par personer som jeg var veldig trygg på eks en lærer jeg hadde snakket mye med – det hadde vært mye lettere hvis jeg kunne hatt henne. Hun skulle være vitne uansett.

Beredskapsmor for eks for hun stolte jeg veldig på.

Barn har ulike erfaringer og ulike personer de velger å ta med. Kan også være en venn, onkel, tante, kusine. En trygghetsperson. Som kan være med i nemnda eller i retten.

Hva er bra med ordningen?

Ungdommene vi har intervjuet er jevnt over ganske negative til ordningen. Men på spørsmål om hva som er bra med talspersonordningen svarer ungdommene at den er bra for de som ikke tør å møte i retten. Det kan være tryggere å snakke med en talsperson. Særlig kan det være bra for de minste. De understreker at det er viktig at de får være med å bestemme hva som skal tas opp.

At barn som er redde for å si noe i retten skal få sagt det de vil – det blir litt tryggere for noen

Det kan også være bra å ha noen å snakke med før de møter i retten:

Det er å ha noen å snakke med før retten. Det er bra – bedre å få fram noe selv om man lyver litt når man snakker med talsperson.

4.13.3 Oppsummering – ungdommenes erfaringer

Intervjuene med barn og unge som har benyttet talsperson viser at disse informantene har blandede erfaringer med sine talspersoner. Svært mange av de unge formidler at de savnet informasjon i fasen der talspersonen skulle snakke med dem. Mange av informantene beskriver en fase der de opplever å møte mange voksne og der de har lite oversikt over situasjonen. Flere beskriver hvordan de kunne få beskjed, ofte veldig kort tid i forveien, om at nå skulle noen snakke med dem uten at de egentlig forsto talspersonens rolle.

Ungdommene vi har intervjuet har opplevd møtet med talspersonen som utrygt. De er opptatt av hva som kan gjøres for å etablere en tryggere situasjon. De trekker frem hva talspersonene kan gjøre for å trygge barn og ungdom før og under samtalen. Mange mener de burde ha kontakt flere ganger. Flere av ungdommene sier at å møtes en gang med talspersonen er for lite, de hadde ønsket mer tid og rom til å bli kjent og til å snakke om hva som er viktig for dem. Og måten talspersonen kan hjelpe dem med dette er å lytte til det de sier og forteller, og ikke motsi dem, eller komme med andre forklaringer eller motforslag. Flere trekker frem at det beste ville vært om de selv kunne velge hvem som skulle tale deres sak.

Intervjuene viser at barn er i ulike situasjoner når de får en talsperson. Noen fortalte at de visste godt hva de mente og ville når det gjaldt valg om å flytte hjemmefra, men at de trengte hjelp til å tørre å vise det og å være åpen om det. Andre fortalte at de var helt uforberedt på å svare på spørsmålene, og syntes det var for lite med bare ett møte.

Mange av ungdommene vi har intervjuet er usikre på hva som formidles videre. Ungdommene hadde ønsket mer informasjon om hvem talspersonen er, og hvilken rolle vedkommende har og hva han/hun kommer til å si videre. Å bli enige om hva

talspersonen kan si videre ville gi en opplevelse av mer kontroll. Noen foreslår at de kan skrive sammen eller at barnet/ungdommen kan skrive noe selv.

De fleste sier det er bedre å snakke direkte med nemnda enn å snakke via en talsperson. Men dette oppfattes samtidig som skummelt, og noe ikke alle vil tørre.

4.14 Vår vurdering av talspersonordningen

Talspersonordningen gjør det mulig for barn å uttale seg i saker som omhandler dem selv, og dette er en svært viktig funksjon. Talspersonene legger vekt på å skape trygge rammer for samtalen og gjør det de kan for at barna skal komme med sine synspunkter.

Vi finner at bruken av talsperson er utbredt overfor barn i alderen 7-15 år. Vi erfarer at barn i denne aldersgruppen blir presentert for retten de har til talsperson. Vi mener det bør vurderes å senke aldersgrensen til seks år. Det vil inkludere barn som har startet på skolen.

De talspersonene vi har intervjuet legger også stor vekt på at deres rolle er å være talerør for barna, og ikke tolke det barna sier. Samtidig har ordningen flere utfordringer og mangler som fører til at det kan diskuteres om den bidrar til reell medvirkning fra barn.

Å bruke talsperson er medvirkning gjennom en annen person. Dette er i seg selv utfordrende. For at det skal fungere må det være en tillitsfull relasjon mellom talspersonen og barnet, og alle må ha en klar forståelse av talspersonens rolle.

Utfordringene i den norske ordningen er etter vår vurdering blant annet knyttet til at talspersonene ikke i tilstrekkelig grad har mulighet til å være i dialog med barna, at mandatet ikke er tydelig nok, at det er for lite opplæring og at rapportene som de utformer er lite enhetlige. Flere av disse forholdene har vært kritisert tidligere. Nedenfor går vi gjennom disse temaene og drøfter hva som bør gjøres med ordningen dersom den skal opprettholdes.

Samtalen

Talspersonordningen gir barn og unge mulighet til å komme med sine synspunkter. I mange tilfeller handler dette om å bekrefte synspunkter som barna har kommet med i andre sammenhenger. Basert på forståelsen av medvirkning som vi redegjorde for innledningsvis, mener vi at barnas uttalelser ikke bare skal vurderes ut fra om de bidrar til å opplyse saken eller om deres ønsker blir fulgt. Vi mener en svært viktig del av medvirkning handler om at barn får svar på spørsmål, får mulighet til å stille spørsmål, får forklaring på hvorfor avgjørelsen ble slik den ble og får tilstrekkelig informasjon om hvilken prosess de er i. Disse forholdene mener vi talspersonordningen ikke bidrar til i dag.

Det er tidligere pekt på at talspersonene får lite informasjon om barna og at de tilbringer lite tid sammen med dem. Disse forholdene fører til at talspersonene kan ha utfordringer når det gjelder å stille relevante spørsmål, samt at lite tid gjør at de ikke får etablert en trygg samtale med barna. Intervjuene vi har hatt med ungdommer viser at det ofte er for knapt med én samtale. Flere av talspersonene mener også dette er knapt, men sier samtidig at de er usikre på hvor mye mer de ville fått ut av en samtale til. Vi mener det bør legges til rette for at talspersonene kan ha flere samtaler med barna. Først og fremst av hensyn til hvordan barna opplever samtalene, og kanskje mindre med tanke på hvor mye «nytt» som kommer ut av samtalen. Samtidig er det viktig å ha en fleksibel ordning når det gjelder antall møter der det tas utgangspunkt i barnas behov. En mulighet er at talspersonene kommuniserer med barna digitalt eller på telefon før de treffer dem

Vi mener det er hensiktsmessig at informasjonen talspersonen får om barna ikke skal være for knapp, og at talspersonen må ha noe informasjon å bygge på når de stiller spørsmål. Både retningslinjer for, og forskningslitteratur om barns medvirkning viser til at barn vil ha behov for ulike grader av støtte og involvering ut fra alder og modenhet. For å kunne gi slik støtte trenger talspersonene mer informasjon. For at barn skal medvirke må de også få tilstrekkelig informasjon - på måter det kan forstå.

Beslutningstakere vil gjerne få svar på hva barnet ønsker, og spørsmålene dreier seg ofte om 1) hvor barnet ønsker å bo, hjemme eller hos andre enn foreldrene, eller 2) hvor ofte, hvor og hvordan barnet ønsker samvær med en eller begge foreldre, i de tilfellene hvor barnet bor eller skal bo hos andre. Dette er store spørsmål som de fleste barn utenfor barnevernet aldri blir spurt om. Hva skal til for at en talsperson, som ofte ikke kjenner barnet fra før, legger situasjonen til rette for at barnet skal snakke åpent om disse spørsmålene, og i prosessen finne ut av noe som ofte er komplisert og fullt av dilemmaer? Hvordan få «riktig svar» på dette, og hvordan kan en stole på at barnet har fått uttrykke seg åpent og ærlig? Noen barn vet godt hva de vil, andre kan være usikre. Barnet har mange hensyn å ta, ikke bare til seg selv, men også til sine foreldre og til sine søsken. En talsperson skal gjennom samtale(r) med barnet gi barnet muligheter til å uttrykke sine meninger eller sitt syn om det saken dreier seg om, og ideelt sett hjelpe barnet til å komme frem til sine ønsker.

I rundskrivet om talsperson er det vist til veilederen «Snakk med meg» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Den sier at en måte barn kan gjøre seg opp en mening om vanskelige og avgjørende spørsmål på, er å snakke med en voksen barnet har tillit til, opplever seg støttet av og føler seg trygg sammen med. En samtale med en slik person kan åpne for en forståelse av sin egen situasjon og mulige konsekvenser av ulike valg. Barnet kan da se for seg, og etter hvert komme frem til, en konklusjon, et ønske eller en mening.

Veilederen sier følgende:

Å lytte er noe annet og mer enn «å høre». Det innebærer å være oppmerksom, ikke bare på ordene, men også på intensjonene og følelsene bak.... Samtalepartneren skal ha oppmerksomheten vår, og trangen til å fortelle selv eller planlegge eget svar må bero. Å lytte innebærer også å være stille, vente og følge med den andre. Det innebærer å få med seg både den verbale og den nonverbale kommunikasjonen.

Veilederen understreker også at spørsmål kan innebære krav om å følge det den voksne er opptatt av, og kan hemme mer enn utløse deltakelse. I intervjuene med ungdom går det frem at det kan være vanskelig å fortelle talspersonen hvordan man egentlig har det. Noen av ungdommene har opplevd at de må holde seg til spørsmålene talspersonene stiller, og at spørsmålene ble stilt veldig konkret og på en måte som var vanskelig å svare på. På den annen side er det flere av talspersonene vi har intervjuet som har lagt vekt på «å følge barnet» i samtalen og la barnet få styre hvordan temaene blir snakket om.

Føleide (2021) har gjort en studie av hvordan talspersoner oppmuntrer barnet til å snakke om sine ønsker, og hvordan talspersonene tolker og handler i samtalen. Studien viser at det er ulike måter å tolke oppdraget på, og ulike praksiser. Studien viser også at det er en vanskelig oppgave med mye ambivalens og motsetninger. Føleide finner at talspersonene går ulikt frem i samtaleprosessene og at samtalerne kunne deles i tre kategorier: 1) Talspersoner som først og fremst la vekt på å få frem barnas fortellinger og ønsker, uten egne bemerkninger eller tolkninger, 2) de som primært fokuserte på å strukturere samtalerne, f.eks. ba barna om å liste opp, og prioritere, og 3) de som la vekt på å argumentere med barna i forhold til deres ønsker, for eksempel å realitetsorientere dem med hensyn til tid og varighet på samvær. Vi tenker at talspersoner kan bruke flere

fremgangsmåter i en samtale, men at det er viktig å reflektere rundt hvordan samtalen foregår og hva talspersonen selv bidrar med overfor barnet.

Å oppnå tillit fra barn som talspersonen i utgangspunktet ikke kjenner kan virke svært vanskelig. Vi mener det er viktig at talspersonen får mulighet til å bli litt kjent med barnet. Det er også viktig at barnet får tilstrekkelig informasjon om prosessen og talspersonens rolle og at talspersonen har opplæring i samtaleteknikk. Barnet må få stille spørsmål, og de må få vite bakgrunnen for de avgjørelsene som tas på en forståelig måte.

Rapporten/uttalelsen

Det er i dag for store variasjoner i hvordan rapportene utformes og i hvordan talspersonene utfører oppdraget sitt. Det er svært viktig at rapportene utformes på en måte som gjør at fylkesnemndene kan bruke dem i de avgjørelsene som skal tas.

Vi mener det bør være tydeligere retningslinjer for hvordan talspersonen skal gå frem og det bør være en mal for rapportene. Rapportene bør for eksempel beskrive kontekst og bidra til at nemnda kan forstå situasjonen barnet var i under samtalen. Det er vesentlig å få beskrevet situasjonen, både konteksten, møtet med barnet, stedet og innledningen til samtalen. Det er også viktig å beskrive hvordan barnet møtte talspersonen, hva talspersonen selv gjorde for å skape kontakt, hvordan talspersonen tonet seg inn mot barnet, hvordan og hva talspersonen fortalte om hensikten ved møtet, og hvorfor det var viktig at barnet medvirket i prosessen. Talspersonen bør gjengi hva barnet fortalte med deres egne ord så langt det er mulig og forsøke å la barnet komme frem i rapportene. Videre bør det gå frem hvilke spørsmål talspersonen har stilt barnet.

Det bør utformes en tydeligere mal for hvordan rapportene skal se ut, og hva talspersonene bør legge vekt på når de skriver disse. Samtidig må det være en viss fleksibilitet ettersom sakene og situasjonene er svært ulike.

Kompetanse

Det er satt i verk noe opplæring av talspersoner. Men dette er begrenset, og innholdet i opplæringen varierer fra nemnd til nemnd. Til dels har opplæringen hatt mye preg av informasjon. Hvor mye kompetanse talspersoner har når det gjelder å snakke med barn, og hjelpe dem til å få frem deres tanker og synspunkter varierer sannsynligvis. Å snakke med barn er et kompetanseområde som er bygget både på teoretisk kunnskap og på praktisk trening. Det vil være hensiktsmessig med kurs som inneholder praktiske øvelser i kommunikasjon med barn, med veiledning og konkret tilbakemelding. Dette vil kunne øke talspersoners trygghet i samtalsituasjoner med barn. Det vil også kunne øke sannsynligheten for at samtalerne får økt kvalitet og bidra til at også barna føler seg trygge nok til å snakke om det som er viktig for dem, men som ofte også er komplisert, skambelagt og vanskelig.

Talspersonene har også mer behov for kunnskap om rettssystemet og hvordan uttalelsen deres skal brukes.

Vi mener at dersom talspersonordningen skal opprettholdes er det behov for å profesjonalisere den. Talspersonene må få mer opplæring, det bør være en form for oppfølging, og de som er talspersoner bør ha jevnlig oppdrag. En profesjonalisering må også innebære høyere kompensasjon enn i dag.

5 Barns medvirkning og alternative løsninger til tillits- og talspersonordningene

Vi har i de foregående kapitlene vist hvordan tillits- og talspersonordningene fungerer. Vi har også redegjort for vår vurdering av ordningene dersom de skal opprettholdes. I dette kapitlet drøfter vi ulike alternativer til de eksisterende ordningene, inkludert et alternativ der tals- og tillitspersonordningen slås sammen. I drøftingen baserer vi oss på våre empiriske funn og på forskningslitteratur om hva som fremmer barns medvirkning.

Barn har «behov for å medvirke til avgjørelser som angår dem selv», skriver daværende Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2013). Barn har altså rett til medvirkning og behov for medvirkning. Prosesser der barnevernet involveres er vanskelige prosesser, og det er lite sannsynlig at barn vil være i stand til å medvirke uten hjelp fra for eksempel tals- eller tillitspersoner. Sakene i seg selv er kompliserte, og barn kan trenge hjelp både for å forstå sakene, og for å få trygghet til å ytre sine meninger så fritt som mulig.

Vi har redegjort for hva forskningslitteratur sier om hvilke krav man bør stille til prosesser der barn skal bli hørt (se blant andre Daly (2017, 2018,) Skivenes og Strandbu og (2006) Bala (2013)). Litteraturen viser at en befestet rett til deltakelse ikke er tilstrekkelig. Barn trenger informasjon og støtte for både å forme og uttrykke meninger og avgjørelser om en sak. Det innebærer at barna er informert om hva som skal besluttes på forhånd, de må få tilstrekkelig informasjon som er tilpasset deres alder, og de må bli informert om mulige konsekvenser av avgjørelsen. De må bli spurt om sine meninger og hvordan disse bør presenteres i saken. Synspunktene må vurderes og det må redegjøres for begrunnelsene for synspunktene. Det må tydelig forklares hvorfor man eventuelt ikke følger barns ønsker. Etter at en beslutning er tatt må barna bli informert om hvordan beslutningen ble tatt og hva den innebærer.

Ordningene med tals- og tillitsperson skal bidra til barns medvirkning i barnevernssaker, men ordningene er avgrenset. Talspersonen skal bidra til at barns stemme blir hørt i en fylkesnemndssak, mens tillitspersonordningen skal gi barn støtte i møte med barnevernet, primært i møter etter omsorgsovertakelse. Vi mener at både litteraturen og vår egen datainnsamling tilsier at barn trenger informasjon og støtte i hele løpet fra saken blir opprettet og til en beslutning er tatt. Nedenfor skisserer vi fordeler og ulemper ved ulike løsninger som kan bidra til barns medvirkning.

Ett alternativ til ordningen med talsperson er at barn snakker direkte med fylkesnemnda. Dette praktiseres i økende grad, og vi redegjør først for erfaringer med denne ordningen og hva som kreves for at det skal fungere godt. Deretter drøfter vi ordninger som kan supplere en slik ordning.

5.1 Å snakke direkte med fylkesnemnda

Barn snakker i økende grad direkte med fylkesnemndene. Det er også slik at barn og unge skal få informasjon av talspersonen om muligheten til å snakke direkte med nemnda. I ny barnevernlov (Prp. 133 L (2021-2022)), kap 20.4.4 går det frem at det skal legges bedre til rette for at barn kan uttale seg direkte til nemnda. Her fremholder departementet at dette vil bidra til å styrke barns grunnleggende rett til å bli hørt og at det kan bidra til at saken blir bedre opplyst. At barn som ønsker det kan uttale seg direkte til nemnda, handler om respekt for barnet og dets rett til medvirkning. Det å høre barnet direkte kan bidra til at barn selv i større grad opplever å bli tatt på alvor og å være deltaker

i egen sak. Videre påpeker departementet at når nemnda får møte barnet personlig og stille de spørsmålene de mener er relevante for å fatte beslutninger om barnet, kan det gi et bedre beslutningsgrunnlag og dermed riktigere avgjørelser til barnets beste.

Departementet ønsker imidlertid ikke å lovfeste en rett for alle barn til å uttale seg direkte til nemnda. De viser til at dette vil kunne medføre en urimelig belastning for enkelte. I proposisjonen legges det opp til at barneverntjenesten skal informere og veilede barnet om hvordan høring kan skje på en god måte, og deretter foreta en konkret vurdering i hver sak basert på det enkelte barns forutsetninger. Nemnda skal på grunnlag av barnets mening og barnevernstjenestens vurdering fatte vedtak om hvordan barnet skal høres.

Brukerorganisasjonene Forandringsfabrikken, Barn av rusmisbrukere og Landsforeningen for barnevernsbarn mener at alle barn skal ha rett til å snakke direkte med nemnda, og at dette er den foretrukne måten for barn å medvirke i en fylkesnemndssak.

Fordeler ved å møte barna direkte

I vår undersøkelse har vi spurt nemndledere og medlemmer om deres vurdering av en ordning der barn snakker direkte med nemnda. Informantene mener at en slik ordning har mange fordeler og kan bidra til større rettssikkerhet for barnet. En åpenbar styrke er at nemndmedlemmene får et nærmere forhold til hovedpersonen:

[Jeg] synes ofte det er en svakhet å ikke ha sett hele hovedpersonen, for alt er ikke sett av nemnda. Vi baserer ting bare på utredninger, rapporter osv og det å faktisk snakke med det barnet det gjelder vil gitt litt farge på det. Nå er det sort skrift på hvitt papir. Det er veldig domstolsaktig. Nemndleder

Det er en generell svakhet at vi ser for lite til ungene vi bestemmer over. Vi vet ikke hvordan de ser ut, det er snodig, vet ikke hvordan de ter seg. Alt er basert på enten vitnebeskrivelser eller dokumentasjon. ... Jeg tenker at det er gunstig at de [barna] får snakket med beslutningstaker. Nemndleder

Ettersom nemndsmedlemmene har tilgang til hele dokumentmengden, har de større helhetlig innsikt i saken enn det talspersonene har og dermed bedre forutsetninger for å stille oppfølgende spørsmål hvis noe er uklart. De får dessuten større kontroll over referater fra samtaler når de selv skriver dem. De slipper også å lure på om talspersonen har forstått barnets uttalelser riktig.

Også barnet får større kontroll over egne uttalelser, slik at det ikke skjer misforståelser i mellomledet. Nemndene kan stille spørsmål til barnet hvis det er noe som er uklart eller som ikke går frem av dokumentene. Det bør også være mulig for barna å stille spørsmål.

Informantene peker imidlertid også på at det er et ressurs- og kapasitetsspørsmål dersom nemndene i større grad skal snakke med barna, og at nemndlederne i dag ikke har kapasitet til det. Lange geografiske avstander kan også gjøre det vanskelig for barn å møte nemnda i noen områder. At noen foreldre mangler tillit til nemndene og ser nemnda som en forlenget arm av barnevernet trekkes også frem som en utfordring, da foreldrene kan hevde at nemnda er partisk i sin gjengivelse av hva barnet har formidlet.

Behov for tilrettelegging

Vi finner imidlertid at dersom barn skal snakke direkte med nemnda er det behov for ulike former for tilrettelegging. Dette er blant annet knyttet til fysiske lokaler, hvem som er til stede under samtalen og til nemndledernes kompetanse. For noen barn vil det være for belastende.

Lokaler

Informantene påpeker at for mange barn vil det være belastende å formidle sitt syn direkte til nemnda. Dette er blant annet knyttet til at samtaler må gjennomføres i nemndenes lokaler, som kan være lite tilpasset, og at barna kan måtte reise langt:

Hvis barnet skal inn og snakke med andre på systemets arenaer så vet jeg ikke hvor mye de tør å si. Jeg har vært på rommet [i nemnda der de snakker med barna] men det ser ut som en miljøstasjon i psykiatrien. Greit for foreldre, men det er det ikke for barn. Talsperson

... skulle ønske at vi i større utstrekning kunne snakke med ungene i deres miljø, men det har vi ikke tiden til. Nemndleder

Det er behov for å tilrettelegge konteksten for samtalen. En måte å gjøre samtalen i nemnda mindre krevende for barnet på er å ha samtalen digitalt over Teams eller andre digitale flater. Flere av informantene hadde hatt gode erfaringer med dette under pandemien, og opplevde at barna var fortrolige med å snakke på denne måten. På den annen side vil det medføre at nemnda ikke har oversikt over konteksten. De vet for eksempel ikke om det er andre personer til stede som påvirker barnets uttalelser.

Hvem skal barna snakke med?

Vi finner videre at det er behov for å klargjøre hva som skal være praksis når barn skal snakke direkte med nemnda. I dag er praksisen ulik. Det er eksempler på samtaler som er svært lite tilrettelagt barn. En nemndleder forteller dette:

Jeg har vært litt rundt i landet og der har jeg merket meg ulik praksis og har et par ganger vært i situasjoner jeg synes var underlige: man kom inn i et rom og der satt to nemndsmedlemmer i en sofa og jeg snakket med barnet mens medlemmene satt og observerte – noe som ble rart for meg. Jeg vil ha dem med i samtalen, men det blir litt rart - har egentlig synes at de beste samtalene har jeg hatt alene. Nemndsleder

I flere av nemndene gjøres det imidlertid tilpasninger slik at barnet kun snakker med nemndleder, alternativt med leder og fagkyndig. Dette er en langt mer barnevernlig måte å gjøre det på. Blant våre informanter er det imidlertid uenighet om hvorvidt dette er en ordning som kommer i konflikt med rettsprinsippet om at alle skal ha samme informasjon, og muligheten for kontradiksjon. Samtidig er det enighet om at dersom barnet må snakke med hele nemnda, i verste fall en utvidet nemnd på fem personer, vil det være en svært vanskelig setting for barnet.

I anbefalinger for domstolsbehandling til barnets beste i saker etter barnevernloven, anbefales at alle tre dommere bør være til stede. Imidlertid presiserer de at det kan løses på ulike vis, for eksempel at kun en eller flere fagdommere snakker med barnet mens de andre dommerne følger samtalen på videooverføring.

Kompetanse

I intervjuene ble det vist til både styrker og svakheter når det gjelder nemndas kompetanse i å snakke med barn. Noen påpeker at nemndas juridiske kompetanse og de fagkyndiges psykologiske kompetanse gjør at nemnda lettere kan skille mellom samtale og avhør og ha bevissthet om hva som er hensikten med samtalen. De

fagkyndige kan også ha bedre kompetanse på å få frem barns synspunkter enn talspersonene. Andre påpeker at det ikke er gitt at nemndsmedlemmenes formelle kompetanse nødvendigvis gjør dem bedre egnet enn talspersoner til å ha samtaler med barn. I intervjuene trakk flere frem at ikke alle nemndledere og -medlemmer er fortrolige med å snakke med barn – og flere ønsker det heller ikke.

Vår vurdering

Vi ser at det er mange fordeler ved at barn kan snakke direkte med nemndleder, men at nemndledere også vil trenge opplæring i barnesamtaler for å lykkes med disse samtalene. Det krever også flere former for tilrettelegging blant annet knyttet til fysisk kontekst for samtalen og hvem som skal være til stede. Når det gjelder utfordringene knyttet til å snakke om vanskelige temaer med en ukjent person, vil de være like mye til stede med en nemndleder/fagkyndig som med en talsperson.

Det må også sikres at barna får god informasjon om prosessen i forkant av denne samtalen. Videre vil barn ha behov for å ha med seg en støtteperson i samtalene med nemndleder. Dette bør så langt mulig være den barnet selv ønsker. Personer som er part i saken bør ikke være støtteperson.

I kapittel 2 viste vi til litteratur som sier at barn bør kunne velge hvordan de vil medvirke. For de barna som ikke ønsker (eller barneverntjenesten/nemnda vurderer at ikke bør) snakke direkte med nemnda, vil det være behov for en løsning i form av talsperson som snakker på vegne av barna. Utover å ha en talspersonordning som i dag ser vi for oss tre måter dette kan gjøres på. Det ene er at barnet snakker med en egen oppnevnt sakkyndig, det andre er en sammenslåing av tillitsperson og talsperson der barnet selv velger hvem som skal fremme deres synspunkter i retten og det tredje er at det opprettes en form for verge/losfunksjon som følger barnet i hele perioden barnet har en sak i barnevernet og som også kan være talsperson dersom det er behov. Vi drøfter de ulike løsningene nedenfor.

5.1.1 Barnet snakker med en egen oppnevnt sakkyndig

Et alternativ til dagens talspersonordning kunne være å oppnevne en egen sakkyndig med et begrenset mandat som skal snakke med barnet. Flere av informantene våre har foreslått dette. Det vil altså si at talspersonen er en sakkyndig psykolog eller psykiater. Sakkyndige benyttes i andre domstolsaker, men har da gjerne et utvidet mandat som både omfatter å innhente informasjon fra flere kilder og foreta egne vurderinger.

En fordel med å benytte en sakkyndig psykolog fremfor talsperson er at sakkyndige har høy faglig kompetanse og har kunnskap som kan ha relevans for samtalen og forståelsen av barnet, slik som kunnskap om traumer og hvordan dette kan komme til uttrykk. Dette kan gjøre sakkyndige godt egnet til å vurdere barnets atferd og konteksten for samtalen. Gitt riktig fagperson, vil sakkyndige ha kompetanse på å snakke med barn og de kan bidra til å øke kvaliteten på samtalene med barnet. De har også kjennskap til rettssystemet og har trening i å skrive rapporter.

Man kan samtidig stille spørsmål om en slik løsning gir tilstrekkelig merverdi sammenlignet med dagens ordning. Flere av informantene mener at en forutsetning for at en sakkyndig skal være bedre egnet til å snakke med barn, er at vedkommende driver klinisk praksis og er vant til å ha samtaler med barn. Det er ikke alle som har det. Alle sakkyndige er dermed ikke nødvendigvis mer fortrolige med slike samtaler enn det dagens talspersoner er. Noen av informantene mener at det er individuelle ferdigheter mer enn formell kompetanse som har betydning. Videre vil ikke barna ha bedre kjennskap til den sakkyndige enn de har til en talsperson i dag. Vedkommende vil dermed ikke kunne etablere en større grad av fortrolighet med barnet enn det

talspersoner gjør i dag dersom ikke antall møter økes. Det påpekes også at en ordning med sakkyndige som talspersoner vil bli mye dyrere å drifte ettersom sakkyndige har mye høyere timesats enn talspersoner. Enkelte av informantene mener dessuten at det er viktigere at psykologer er tilgjengelige for oppdrag i tingretten og lignende enn at de skal ta oppdrag som talsperson.

Med en sakkyndig som talsperson kunne det vurderes om mandatet skulle endres. De kunne for eksempel få innsyn i alle saksdokumentene og de kunne ha flere samtaler med barna. Ved å gi innsyn i dokumentene får den sakkyndige bedre forutsetninger for å snakke med barnet, forstå konteksten og stille gode oppfølgingsspørsmål. Samtidig vil det innebære at oppdraget får et større omfang, med økt tidsbruk og økte kostnader.

Det er et spørsmål om det å oppnevne en sakkyndig er et realistisk og gjennomførbart alternativ for alle fylkesnemnder og fylker. Det kan bli praktisk utfordrende å få tilgang til tilstrekkelig antall sakkyndige ettersom fylkesnemndene ofte trenger å få innhentet barnets uttalelse på relativt kort tid. I enkelte av fylkene er det store avstander og lange reiseveier. Det er tvilsomt om det er tilstrekkelig tilgang på sakkyndige som kan påta seg slike oppdrag og uavhengig av geografisk nedslagsfelt.

Vurdering

Dersom det legges opp til en ordning som tilsvarer dagens talspersonordning, men med en sakkyndig som talsperson, vil flere av de samme utfordringene som med dagens ordning fortsatt gjelde. Det vil si utfordringer som følger av at talspersonen har begrenset kjennskap til saken og at de bare har én samtale med barnet. Det vil dessuten være sannsynlig at barnet ikke får samme sakkyndig ved fremtidige nemndsbehandlinger. Den sakkyndige måtte også være uavhengig av barneverntjenesten som er part i saken. Fylkesnemnda måtte i så fall forsikre seg om at den sakkyndige ikke har oppdrag for den barneverntjenesten som har saken.

Vi er usikre på om sakkyndige vil se verdien i å påta seg et avgrenset oppdrag om å være talsperson. Vi tviler også på at det er riktig bruk av sakkyndige som det til dels er knapphet på, fremfor at de benyttes som i dag til mer omfattende oppgaver. Etter vår vurdering vil ikke det å erstatte talspersoner med sakkyndige gi en tilstrekkelig merverdi til ordningen til at det er verdt å gjøre en slik endring.

5.1.2 Slå sammen tillitsperson/trygghetsperson og talsperson

Barnevernlovutvalget foreslo å opprette en ny ordning med trygghetsperson som skulle forene oppgavene til tillitsperson, talsperson og tilsynsperson. I Prp L 133 (2021-2022) har departementet ikke gått videre med dette forslaget. Forslaget om trygghetsperson har fått sterk støtte hos blant andre Forandringsfabrikken. Det er flere av ungdommene vi har intervjuet som hadde ønsket en ordning der de kunne ha det de omtaler som trygghetsperson med seg i møter med barnevernet og som talsperson i fylkesnemnda. Tanken er at med en trygghetsperson som barnet/ungdommen kjenner fra før, vil de i større grad tørre å være åpne om hvordan de har det, hva de ønsker seg og hva de mener. Denne personen vil ha bedre forutsetninger for å forstå barnet og sette barnets uttalelser inn i riktig kontekst sammenlignet med en talsperson som ikke har møtt barnet tidligere.

Vi er enig i at det kan være bra for barnet å ha en talsperson det kjenner. Men vi ser flere utfordringer ved denne løsningen. Ordningen med tillitsperson etter omsorgsovertakelse er i dag lite brukt. Vi finner at tillitspersonene ofte ikke er en person som følger barnet over tid, men mer en støtteperson som barnet kan ha med i møter. Det er ofte ikke én

definert tillitsperson, og det er ikke en kontinuitet i hvem det er. Mange barn velger etter en omsorgsovertakelse å ha med fostermor eller fosterfar i møter med barnevernet.

Det går også igjen hos ungdommene vi har intervjuet at de hadde ønsket at talspersonen var fosterforelder, beredskapsmor, egne søsken eller en lærer. Vi erfarer at mange barn ikke har en voksen person de har et nært forhold til, som også kan oppfattes som en nøytral og uhildet person. Fosterforeldre og søsken vil ikke bli oppfattet som upartiske av partene i nemnda. Vi anser også at for eksempel en lærer som blir spurt om å ha en slik rolle, ikke nødvendigvis vil si ja. Det vil være tidkrevende og innebære en involvering i barnets liv som vedkommende kanskje ikke er innstilt på. Vi mener også at det å delta i prosesser i fylkesnemnda krever en viss kompetanse. De personene som skal snakke på vegne av barnet bør få noe opplæring i hva som ligger i rollen.

Hvis tillitspersoner eller trygghetspersoner skal være personer barna eller ungdommene velger selv, bør ikke barneverntjenesten legge for sterke føringer eller begrensninger på hvem det kan være, for eksempel når det gjelder egnethet. Utfordringen som da kan oppstå er at disse ikke har fått opplæring, i varierende grad kjenner systemet og har ulike forutsetninger for rollen. Å skulle gi opplæring til disse vil kunne bli vanskelig å administrere, både fordi det ville være organisatorisk utfordrende og ressurskrevende å gi opplæring til noen som bare skal være talsperson for ett barn og fordi barn kan skifte mening om hvem de ønsker å ha som støttepersoner i løpet av tiden de er i kontakt med barnevernet. I tillegg vil mange barn komme til å flytte og det vil medføre at det er aktuelt å skifte trygghetsperson.

Vurdering

En ordning hvor barna selv kunne velge hvem som skulle snakke for dem i fylkesnemnda ville sannsynligvis føre til økt medvirkning fra barna. Men samtidig vil dette videreføre en del av svakhetene ved dagens ordning. Normalt vil den personen barnet velger mangle erfaring og kompetanse, og fylkesnemnda vil ikke alltid kunne nyttiggjøre seg den skriftlige dokumentasjonen fra talspersonen i nemndas avgjørelse. Vi tror at en trygghetsperson/ støtteperson også måtte få opplæring i rollen og oppdraget for at vedkommende skulle kunne gi en uttalelse på vegne av barnet som oppfylte fylkesnemndas krav og forventninger til en talsperson. Dette ville være vanskelig å organisere og legge til rette for.

Som allmenn regel mener vi det ikke vil fungere at barnet selv velger talsperson, men samtidig mener vi at det i større grad enn i dag bør brukes talspersoner som barnet kjenner fra før, i de tilfellene dette er mulig og realistisk å få til.

5.1.3 En verge/losfunksjon inspirert av den engelske ordningen

Vi har tidligere omtalt ordningen med Children's guardian (barnets verge) i England. Oppgavene til vergen omfatter å oppnevne advokat for barnet, fremme barnets syn, ivareta barnets behov og interesser og å foreta egne undersøkelser og vurderinger av hva som er barnets beste.

Barnevernssystemene i Norge og England er ulike. I Norge opererer både barneverntjenesten og fylkesnemndene som selvstendige instanser som begge skal ivareta barnets beste og (i noen grad) innhente informasjon. Når saken blir lagt frem for fylkesnemnda foreligger det gjerne mye dokumentasjon fra barneverntjenesten, slik som sakkyndige utredninger, veiledningsrapporter og rapporter fra BUP med videre. Nemndledere vi har intervjuet mener sakene ofte er godt opplyst når de først fremmes for fylkesnemndene. Det er tvilsomt om det er hensiktsmessig å overføre alle funksjonene fra den engelske ordningen. Dersom ytterligere en instans skulle gjøre

undersøkelser og utredninger ville dette bli en instans med et mandat som overlapper med barnevernet. Det uttrykker også flere av informantene våre fra fylkesnemndene:

Det ligger i barnevernets oppgave, barnets beste. Det går som rød tråd. Helt overordnet. Tenker det må være integrert, ikke noen som skal komme med uttalelse, det må være integrert fra barnevernet begynner til vi foretar avgjørelsen. Innbakt i arbeidet. Fagkyndig.

Nemndlederne ønsker ikke at talspersonene skal vurdere barnets beste. Samtidig er det flere som ønsker seg vurderinger av barnet som de ikke syns de får i dag, det handler om vurdering av forhold som om barnet er aldersadekvat, om det er deprimert, engstelig osv.

Vi mener imidlertid at det er elementer fra den engelske ordningen som det er behov for i norsk sammenheng. Vi tenker da ikke på den delen av rollen som innebærer å gjøre omfattende undersøkelser og vurdere barnets beste. Men den engelske ordningen innebærer å gi barna partsrettigheter og at de får en person som følger dem gjennom prosessen og taler barnets sak. Vi tar i de følgende avsnittene opp disse elementene.

Partsrettigheter

I Norge er hovedregelen at barn har partsrettigheter fra fylte 15 år. I forslag til ny barnevernlov (Prop. 133 L (2021-2022)) er det foreslått å utvide adgangen til å innvilge partsrettigheter før fylte 15 år.

Enkelte av våre informanter mener at aldersgrensen for partsrettigheter burde senkes. Barnevernlovutvalget foreslo å senke aldersgrensen til 12 år, slik det er i Finland.

En drøfting av dette forslaget står i Prop. 133 L (2021-2022), kap. 18.2.. Å gi barn egne partsrettigheter ville innebære at barnet har krav på forhåndsvarsel, rett til dokumentinnsyn og til å få informasjon om hva som er vedtatt, begrunnelsen for vedtaket og klagerett. En egen advokat ville kunne sikre at barnet får informasjon og at barnets interesser ivaretas. Ulempene ved å gi barn partsrettigheter knyttes blant annet til at barnet får kjennskap til mange personlige og sensitive opplysninger både om barnet selv og foreldrene. Høringsinstanser til barnevernlovutvalgets (NOU 2016:6) forslag trakk også frem at å gi barnet egne partsrettigheter kunne utsette barnet for press og sette barnet i lojalitetskonflikter. Det kunne dessuten føre til at barnet med økt innflytelse også kunne føle seg ansvarlig for fylkesnemndens vedtak. Videre ville partsrettigheter også innebære at barnet må samtykke for at frivillige hjelpetiltak skulle iverksettes hvis tiltaket retter seg mot barnet, slik som besøkshjem, støttekontakt eller plassering i fosterhjem eller institusjon. Dette mente departementet kunne føre til at barnet takker nei til tiltak og til at barnet ikke får hjelp til rett tid, noe som kan forverre barnets situasjon og medføre mer inngripende tiltak på sikt.

De overnevnte forholdene var begrunnelser for at departementet ikke ønsket å endre aldersgrensen for partsrettigheter til 12 år. Etter vår oppfatning er det flere sider ved det å ha partsrettigheter som er positive med tanke på å sikre barns medvirkning. Vi tenker særlig på at barnet da vil ha krav på informasjon om hva som skjer i saken og på å få en begrunnelse for vedtak som fattes. Vi mener det er behov for å arbeide videre med å sikre at barn får informasjon og blir tilstrekkelig ivaretatt selv om de er for unge til å ha fulle partsrettigheter.

Verge/losfunksjon

I den engelske ordningen får barn en person som følger dem over tid. Denne personen er ansatt i et organ som er uavhengig av barnevernet.

En av funnene våre fra intervjuer med unge er at barn og unge i stor grad opplever å få mangelfull informasjon, både om hva som skal skje, når det skal skje, hva informasjonen skal brukes til og begrunnelser for beslutninger i etterkant. Mange opplever utrygghet og frykt, og en mangel på kontroll over hva som skjer med dem. Dette gjelder uavhengig av hvorvidt det er i en undersøkelsesfase, tiltaksfase eller etter omsorgsovertakelse.

Dagens ordning med talsperson skal fremskaffe barnets syn, men talspersonen har selv svært begrenset kjennskap til saken og kan ikke gi barnet informasjon utover å gi informasjon om sin rolle og avgrensede mandat. Man kan se for seg en ordning der man trekker ut enkelte elementer fra den engelske ordningen og etablerer en slags verge eller los for barnet. En fordel med å etablere en slik ordning ville være at barnet ville få én egen person som kun har som oppgave å ivareta barnet, uten de administrative forpliktelsene og hensynene som både barneverntjenesten, fylkesnemnda og foreldrenes advokat er pålagt å ivareta. Man kunne tenke seg at oppgaven var todelt – både å ivareta barnets medvirkning ved å innhente barnets syn, men også å sørge for barnets medvirkning ved å påse at barnet får informasjon, har noen å stille spørsmål til og som sørger for svar, og noen som sikrer at beslutninger blir formidlet til barnet på måter barnet forstår.

Mange barn har et ambivalent og utrygt forhold til barneverntjenesten, og i forkant av fylkesnemndsbehandlingene kan mange barn stå i krysspress mellom egne behov, foreldres behov og barneverntjenestens ønsker. Til tross for at talspersoner sier til barnet at de kan ta kontakt, skjer dette sjelden. Talspersoner kan uansett i begrenset grad bistå barnet i for- og etterkant og svare på eventuelle spørsmål. Videre er talspersonens rolle avgrenset til å gjelde fylkesnemndsbehandlingen. Barnets behov for medvirkning og informasjon strekker seg utover denne fasen.

En fordel ved å etablere en egen verge/los ville være å profesjonalisere systemet og dekke behov som i dag blir ivaretatt i noe begrenset grad. Det ville gjøre det lettere for barnet å vite hvem de kan ta kontakt med hvis de har spørsmål, når de lurer på hva som skjer eller hva som har blitt utfallet. Kompetansekravene til en slik funksjon ville ikke være like høy som en sakkyndig. Mandatet ville ikke være å utrede eller foreta faglige vurderinger av hva som er barnets beste. Samtidig måtte det være en person som kan snakke med barn og som kjenner barnevernssystemet og fylkesnemndsprosesser. En del nemndsmedlemmer har savnet noe i uttalelsene til dagens talspersoner som kanskje kunne imøtegås ved en slik ordning. Vi tenker for eksempel på vurdering av om barnet fremstår aldersadekvat og om de er engstelige eller deprimerte.

Med en slik ordning ville det være nødvendig å gi losen/vergen større innsyn i saken enn dagens talspersoner slik at de kan utføre rollen.

Losen/vergen kunne være ansatt i kommunen, man kunne for eksempel tenke seg en person ansatt i helse- og velferdstjenestene eller skole og barnehage. Eventuelt kunne vedkommende arbeide som en profesjonell verge på oppdrag for statsforvalteren. Vedkommende ville også måtte lønnes mer i tråd med utdannings- og kompetansekrav enn talspersoner i dag.

En ulempe ved en slik ordning er at barn ville få enda en person å forholde seg til. Denne personen ville komme i stedet for en talsperson. Det er ofte fremholdt at det er uheldig at barn i barnevernet må forholde seg til så mange personer. Dette ville også være en person som i utgangspunktet ville være ukjent for barnet, men vedkommende ville ha større muligheter til å utvikle en relasjon enn det talspersonen har. En annen ulempe er at denne personen til dels får et ansvar som i dag er lagt til barnevernet. Det er uheldig dersom ansvarsforholdene er uklare og overlappende. En annen mulig ulempe kan være at relasjonen barna vil kunne etablere til kontaktpersonen i barneverntjenesten er mer utsatt for å bli vil svekket hvis barnet i langt større grad snakker med en slik verge fremfor

barneverntjenesten. På den annen side kan man tenke seg at det kan være en styrke for kontaktpersonen å kunne snakke om situasjonen med vergen/losen.

Dersom man ikke oppretter en slik ordning bør barneverntjenesten i langt større grad enn i dag legge vekt på å informere barn om saken.

5.2 Anbefaling

Det er behov for å sikre reell medvirkning fra barn i hele den perioden de har en sak i barnevernet - fra en undersøkelse starter til et vedtak i fylkesnemnda er fattet og barnet har fått informasjon om vedtaket. Det innebærer at barnet må få tilstrekkelig informasjon, ha muligheten til å stille spørsmål og få støtte til å ta beslutninger og fremme sitt syn.

Lovverket sikrer i dag barn rettigheter når det gjelder deltakelse, men det er samtidig ikke tilstrekkelige ordninger for å inkludere barna som reelle deltakere. Vi mener at dagens ordninger med tals- og tillitsperson har mangler når det gjelder å bidra til barns medvirkning. Samtidig ser vi at det er vanskelig å komme frem til ordninger som oppfyller alle kriterier og ønsker.

Når det gjelder tillitspersonordningen mener vi at det er viktig at barn blir informert om at de har rett til å ha en tillitsperson. Ordningen bør gjelde fra barnevernets undersøkelse starter. Vi mener det er behov for å tydeliggjøre forskriftens innhold. Det bør legges vekt på at ordningen skal være fleksibel og at en tillitsperson er en person barnet selv velger. Tillitspersoner bør ikke kompenseres økonomisk for å delta i møter, men få refundert utgifter til reise. Det bør utvikles informasjonsmateriale om ordningen som kan distribueres til barn og til barnevernet.

Et vanlig synspunkt er at det i dag er (for) mange voksne som barn må ha kontakt med når de er i barnevernet. Dette er en av årsakene til at man har sett for seg muligheten for at tillitsperson og talsperson kan slås sammen. Vi mener slik vi har vist i avsnitt 5.1.2 at en slik sammenslåing ikke vil være hensiktsmessig som en allmenn regel. Vi mener det krever kompetanse å være talsperson og tror ikke det er realistisk å se for seg at dette skal være en person barnet selv velger i alle tilfeller. Selv om det legges bedre til rette for at barn kan snakke direkte med nemnda, vil det likevel være noen som vil ha behov for en talsperson. Å ha en ordning der talspersonen har minimal kontakt med barnet mener vi er lite hensiktsmessig og ikke gjør situasjonen for barnet enklere.

Undersøkelsen vår viser at det er hensiktsmessig at barn kan velge hvordan de vil medvirke i en fylkesnemndssak. Det vil derfor være behov for en form for talsperson videre. Vi mener at det er to alternativer. Det ene er å profesjonalisere den eksisterende ordningen og det andre er å utvikle en ny ordning med en person som følger barnet fra det opprettes en undersøkelse i en barnevernssak til saken avsluttes. Denne personen bør ikke være formelt knyttet til barneverntjenesten.

Vi har evaluert tillitsperson- og talspersonordningene, og ikke hatt mulighet til å vurdere alle sider ved å etablere en ny ordning med en person som barnet kan ha kontakt med gjennom hele barnevernsløpet. Men vi mener det bør utredes nærmere om dette kan være en god løsning som kan bidra til bedre medvirkning fra barn. En slik person vil også kunne fungere som tilsynsfører der det er aktuelt.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Tillitsperson

Vi har anbefalt at tillitspersonordningen videreføres. I dag er ordningen relativt lite brukt. Vi antar at mer informasjon om ordningen og en utvidelse av tidsperioden for å ha

tillitsperson, vil føre til økt bruk av ordningen. I dag er det et fåtall av barneverntjenestene som refunderer reiseutgifter for tillitspersonene. Det mener vi bør være en del av ordningen. For øvrig mener vi at tillitspersoner ikke skal kompenseres økonomisk for å delta på møter. Endringer i forskriften og mer informasjon om ordningen kan føre til noe mer administrativt arbeid for barneverntjenestene.

I en samfunnsøkonomisk analyse vil økt tidsbruk for tillitspersoner normalt regnes som en kostnad, men i denne ordningen er det ofte snakk om bistand fra slekt eller nære nettverk, og da er ikke saken like klar.

Talsperson

Talspersonordningen er i dag en rimelig ordning. Honorarer til talspersonordningen beløper seg i dag til 1,8 millioner kroner. I tillegg kommer reiseutgifter og fylkesnemndenes utgifter til opplæring. Det er ikke mulig å trekke ut utgifter til reiser, og heller ikke til opplæring, men vi kan anta at reiseutgiftene ikke er svært høye ettersom talspersonene i svært mange tilfeller bor i samme kommune som barnet som skal ha talsperson.

Vi anbefaler at dersom ordningen med talsperson skal videreføres bør den profesjonaliseres og innrettes på en annen måte. Fylkesnemndene bør ha færre talspersoner i hvert fylke, opplæring bør være obligatorisk og det bør arrangeres jevnlig erfaringssamlinger. Talspersonenes timesatser bør også økes. I tillegg bør det være mer kontakt mellom barn og talsperson. Vi antar samtidig at bruken av talsperson vil reduseres noe ettersom det skal legges til rette for at flere barn og unge kan snakke direkte med nemnda.

I 2020 hadde talspersonene totalt 478 oppdrag. Dette er en nedgang fra 2019 da var det totalt 690 oppdrag. Det er vanskelig å vite hvilken betydning koronasituasjonen har hatt. Den gjennomsnittlige tiden brukt på et oppdrag var 10 timer. Kostnaden per oppdrag var 3772 kroner.

Det er ikke grunnlag for å anslå hvor store ekstrakostnader en profesjonalisering vil medføre. Man hvis man legger til grunn en 50 prosent økning i timesatsen og en dobling i antall timer vil kostnadene kunne øke med om lag 3,6 mill.kr. Vi viser til at satsen for talspersoner i dag er 371 kroner, mens satsen for sakkyndige er 1070 kroner. I tillegg kommer utgifter til opplæring.

Ny ordning

Vi har foreslått at det bør vurderes å opprette en ny ordning med en verge/los som kan ha kontakt med barn fra en undersøkelse i barnevernet starter og gjennom hele perioden barnet har sak i barnevernet. Vårt forslag må presiseres.

Vi har sett vår utredning opp mot kravene i utredningsinstruksen. Instruksen sier at ressursbruk på utredning av et forslag om tiltak, må tilpasses omfanget av tiltaket. Vi mener at det forslaget vi har fremmet vil medføre såpass moderate kostnadsøkninger at man kan nøye seg med å oppfylle minstekravet i utredningsinstruksen. Minstekravet er at man skal besvare spørsmålene nedenfor:

Hva er problemet, og hva vil vi oppnå? Problemet er at dagens ordning ikke fungerer godt for å sikre at barns rett til å bli hørt. Dette øker risikoen for dårlige beslutninger i de aktuelle sakene, og for at barn opplever at deres mening ikke blir hensyntatt uten at de forstår hvorfor.

Hvilke tiltak er relevante? Tidligere i rapporten har vi presentert ulike alternative tiltak.

Hvilke prinsipielle spørsmål reiser tiltakene? Det primære, prinsipielle spørsmålet er om ordningene sikrer at de relevante bestemmelsene i barnekonvensjonen (og dermed norsk lov) oppfylles.

Hva er de positive og negative virkningene av tiltakene, hvor varige er de, og hvem blir berørt? Tiltaket vil primært bidra til positive virkninger for de involverte barna, men vil, i hvert fall på kort sikt, medføre økte kostnader for offentlig sektor. For barna vil behandlingen av deres saker kunne oppleves som mer tilfredsstillende ved at de forstår saken bedre, ved at de opplever å medvirke og å bli hørt. I tillegg vil kvaliteten på prosessene bedres, noe som kan gi bedre utfall på sikt ved at barnas livssituasjon bedres.

Hvilket tiltak anbefales, og hvorfor? Vi viser til drøftingen over.

Hva er forutsetningene for en vellykket gjennomføring? En forutsetning er at personene som får ansvar i en slik ordning har rett kompetanse og at ordningen er gjennomførbar over hele landet.

6 Litteratur

Bala, Nicholas, Rachel Birnbaum, Francine Cyr and Denise McColley (2013). "Children's voices in family court: Guidelines for judges meeting children." *Family Law Quarterly*, 47(3): 379-408.

Barneombudet (2020). Barnekonvensjonen. Hentet fra: <https://www.barneombudet.no/for-barn-og-unge/barnekonvensjonen>

Berrick, Jill D., Sue Peckover, Tarja Pösö and Marit Skivenes (2015). "The formalized framework for decision-making in child protection care orders: A cross-country analysis." *Journal of European Social Policy*, 25(4): 366-378. <https://doi.org/10.1177/0958928715594540>

Berrick, Jill, Jonathan Dickens, Tarja Pösö & Marit Skivenes (2019). "Children's and parents' involvement in care order proceedings: a cross-national comparison of judicial decision-makers' views and experiences". *Journal of Social Welfare and Family Law*, 41(2):188-204. DOI: <https://doi.org/10.1080/09649069.2019.1590902>

Berrick, Jill Duerr, Jonathan Dickens, Tarja Pösö and Marit Skivenes (2015). "Children's involvement in care order decision-making: A cross-country analysis". *Child Abuse and Neglect*, 49: 128-141. DOI: [10.1016/j.chiabu.2015.07.001](https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.07.001)

Bilson, Andy and Sue White (2005). "Representing Children's Views and best interests in court: An international comparison". *Child Abuse Review*, 14(4): 220-239. <https://doi.org/10.1002/car.902>

Cafcass (2020). *Cafcass' role in care proceedings. Children's guardian*. Hentet fra: <https://www.cafcass.gov.uk/grown-ups/parents-and-carers/care-proceedings/cafcass-role-care-proceedings/>

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.

Daly, Aoife (2017). "The Judicial Interview in Cases on Children's Best Interests – Lessons for Ireland". Prepared for *Irish Journal of Family Law*.

Daly, Aiofe (2018) "Introduction: Children, Autonomy and the Courts: Beyond the Right to be Heard. The Argument in Favour of Prioritising Children's Autonomy in Best Interest Proceedings". *Stockholm Studies in Child Law and Children's Rights*, v. 3.

Enroos, Rosi, Hege Stein Helland, Tarja Pösö, Marit Skivenes and Milfrid Tonheim (2017). "The role and function of the spokesperson in care order proceedings: A cross-country study in Finland and Norway". *Children and Youth Services Review*, 74: 8-16. DOI: [10.1016/j.childyouth.2017.01.017](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.01.017)

Føleide, Marie Hatlelid and Oddbjørg Skjær Ulvik. "Dilemmas and Contradictions in Hearing Children in Care Proceedings: Conceptions of Children's Views in an Indirect Participation Arrangement." *The International Journal of Children's Rights*, 27.4 (2019): 602-630.

Kennan, Danielle, Bernadine Brady, and Cormac Forkan. "Supporting children's participation in decision making: A systematic literature review exploring the effectiveness of participatory processes." *The British Journal of Social Work*, 48(7): 1985-2002. DOI: 10.1093/BJSW/BCX142

Larsson, Monica og Elin Hultman (2019). «Barns rätt till delaktighet vid beslutsprocesser inom den sociala barnvården. Vad betyder barnkonventionen och den rättsliga utformningen för tillämpningen i praktiken?». *Barn* nr.3-4: 85-101. <https://doi.org/10.5324/barn.v37i3-4.3381>

Leviner, Pernilla (2018). "Child Participation in the Swedish Child Protection System. Child-Friendly Focus but Limited Child Influence on Outcomes". *International Journal of Children's Rights*, 26(1): 136-158. DOI: [10.1163/15718182-02601002](https://doi.org/10.1163/15718182-02601002)

Lundy, L. (2007) "Voice is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child", *British Educational Research Journal*, 33(6): 927-942. DOI: <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>

Magnussen, Anne-Mette and Marit Skivenes (2015). "The Child's Opinion and Position in Care Order Proceedings". *The International Journal of Children's Rights*, 23: 705-723.

McEwan-Strand, Amy and Marit Skivenes (2020). "Children's Capacities and Role in Matters of Great Significance for Them: An Analysis of the Norwegian County Boards' Decisions-making in Cases about Adoption from Care". *The International Journal of Children's Rights*, 28: 1-34. Hentet fra: https://brill.com/view/journals/chil/28/3/article-p632_632.xml?ebody=pdf-49903

NOU 2016: 16 Ny barnevernslov - Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse

Oxford Research (2015) «Organisering, effektivitet og rettssikkerhet. Evaluering av Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker»

Prop. 133 L (2020-2021) Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/f325e4de00fb472f85a7a2b94124f531/no/pdf_s/prp202020210133000dddpdfs.pdf

Rejmer, Annika og Ann-Sofie Bergman (2019). «Barnkonventionens implementering i svensk lagstiftning och praktik – barns bästa och barns rätt att uttrycka sina åsikter vid vårdnadstvister». *Barn*, 37(3-4): 69-83. <https://doi.org/10.5324/barn.v37i3-4.3380>

Rueger, Maria (2001). "Seen and Heard but How Well Informed? Children's Perceptions of the Guardian ad Litem Service". *Children & Society*, 15(3): 133-145. DOI: 10.1002/chi.623

Skivenes, Marit and Astrid Strandbu (2006). "A Child Perspective and Children's Participation." *Children, Youth and Environments*, 16(2): 10-27.

7 Vedlegg 1: Gjennomgang av talspersonsaker

Vi har gjennomgått 50 talspersonrapporter og 10 referater fra barnesamtaler med tilhørende nemdvedtak. Rapportene tilhører 44 nemdvedtak og referatene fra barnesamtaler tilhører syv vedtak.

Noen av sakene omhandler flere enn ett barn. Det er derfor flere talspersonrapporter enn vedtak som inngår i gjennomgangen, men rapportene som hører til samme sak omtales her som én samlet rapport. De gjennomgåtte vedtakene – med tilhørende talspersonrapporter – er behandlet i nemd mellom 2017 og 2021. Vedtakene der barnets mening kommer frem gjennom samtaler direkte med nemda er behandlet mellom 2019 og 2021.

Vi har gjennomgått saker fra alle ti fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker – Fylkesnemnda i Agder, Fylkesnemnda i Oslo og Viken, Fylkesnemnda i Innlandet, Fylkesnemnda i Møre og Romsdal, Fylkesnemnda i Nordland, Fylkesnemnda i Rogaland, Fylkesnemnda i Troms og Finnmark, Fylkesnemnda i Trøndelag, Fylkesnemnda i Vestfold og Telemark, og Fylkesnemnda i Vestland.

Kjennetegn ved talspersonrapportene

De gjennomgåtte nemdsakene der det er oppnevnt talsperson gjelder et variert utvalg av forhold. Fem av de 44 sakene gjelder tilbakeføring av omsorg til foreldrene, mens fem saker gjelder klager på midlertidig plassering utenfor hjemmet eller akuttvedtak om plassering utenfor hjemmet/omsorgsovertakelse. Én sak gjelder klage på vedtak om flytting fra fosterhjem innenfor familien, til nytt fosterhjem. Nesten halvparten av sakene gjelder imidlertid ny omsorgsovertakelse, ofte med fastsetting av samvær. Dette gjelder 19 av sakene. 13 av sakene gjelder fastsetting eller endring av samvær med én eller begge foreldrene, mens én sak gjelder samvær med besteforeldre.

I talspersonrapportene gjengis samtaler med barn i varierende aldre. De er nokså jevnt fordelt på aldersgruppene mellom 6 og 14 år – ingen av disse aldersgruppene kan sies å være «overrepresentert». Det er likevel noen flere barn i aldersgruppene 10 og 11 år, enn i de andre aldersgruppene. Videre er det nokså mange 6- og 7-åringer, henholdsvis seks og fem stk, men ingen er under 6 år. Kun ett barn er 15 år, og ingen er eldre.

Når det gjelder lengden på talspersonrapportene er de aller fleste rapportene på mellom én og to sider. Noen talspersonrapporter er på tre sider per barn, men ingen er over dette. Hovedinntrykket er at det er nokså stor variasjon mellom rapportene med tanke på hvor mye informasjon de gir om barnet. I mange tilfeller er rapportene nokså knappe og gir ikke et tydelig inntrykk av barnet. Noen er derimot grundige og gir et klart bilde av barnet, og samtalen mellom barnet og talspersonen.

Rapportene varierer også mye når det gjelder form. Det kommer tydelig fram hvilke spørsmål som er stilt barna i 19 av de 44 sakene, altså litt under halvparten av dem. I 15 av sakene kommer spørsmålene ikke tydelig fram. I disse kan det være at det kun er barnets uttalelser som er gjengitt, eller at de er gjengitt under tematiske overskrifter. I 10 av rapportene kommer spørsmålene delvis fram. Dette kan være rapporter der spørsmålene fremgår tydelig noen få steder. I de aller fleste rapportene er imidlertid ikke spørsmålene formulert direkte slik de er stilt barna, altså ikke som direkte sitater. Dette gjelder 32 av de 44 sakene. I seks av sakene er det *delvis* direkte formuleringer av spørsmål som er stilt barna. I disse rapportene kan det være brukt direkte

spørsmålsformuleringer noen eller en del steder, men ikke gjennomgående. Spørsmålene er gjennomgående formulert som direkte sitater i seks av rapportene.

Det er imidlertid mer vanlig at barnas svar gjengis ordrett i rapportene. I 17 av de 44 sakene blir barnas svar gjengitt som direkte sitater. I 21 av sakene blir de ikke gjengitt direkte, og i seks saker blir barnas svar delvis gjengitt direkte. I én talspersonrapport blir ikke barnets svar under samtalen direkte sitert, men det siteres fra et brev som barnet har skrevet til talspersonen.

I den sentrale veilederen eller malen for talspersonrapporter, som ble utarbeidet i 2020, er det presisert at samtalen mellom barnet og talspersonen som hovedregel bør gjennomføres uten at andre er til stede. Barnet kan ta med en voksen han eller hun kjenner, og har tillitt til, men under samtalen bør ikke barnets foreldre, fosterforeldre eller beredskapsforeldre være til stede. De fleste rapportene inneholder en beskrivelse av konteksten samtalen finner sted i. Det gjelder 35 av 44 saker, mens 9 saker ikke inneholder slik informasjon. I rapportene beskrives det hvor samtalen finner sted, hvem som er til stede, eller begge. Samtalene som gjengis i talspersonrapportene som er gjennomgått har funnet sted på alt fra et spisested, en institusjon, på barnets skole, i beredskapshjem, i fosterhjem og hjemme hos barnas foreldre.

Det varierer hvor grundige beskrivelsene av konteksten er. I noen rapporter kommer det imidlertid frem nokså grundige beskrivelser som kan være relevant for nemda når talspersonrapportene skal vurderes og hensyntas i vedtakene. For eksempel kommer det i én av rapportene fram at talspersonens samtale med barnet fant sted i fosterhjemmet, og at fostermor var til stede i begynnelsen av, og mot slutten av, samtalen. Da talspersonen oppsummerte samtalen var fostermoren til stede og "(...) hjalp barnet med å tydeliggjøre sine ønsker om samvær med foreldrene". I den aktuelle saken var fostermoren moren til barnets far, som var part i saken. Dette er informasjon som kan tenkes å være viktig for nemda i sine vurderinger, spesielt vurderinger av hvor mye vekt synspunktene som kommer fram i talspersonrapporten skal få i vedtaket.

Et annet eksempel er en samtale mellom talspersonen og barnet som foregikk i barnets fosterhjem. Det kommer frem at talspersonen og barnet var alene i stua under samtalen, men at fostermoren kom inn, og hadde noen presiseringer under gjennomgangen av samtalen. Det gjaldt informasjon om barnets fritidsaktiviteter og hyppigheten av barnets samvær med sine biologiske foreldre. Det fremkommer imidlertid tydelig i rapporten hva som var fostermorens presiseringer.

Over halvparten av rapportene har beskrivelser av barnets eller barnas adferd under samtalen med talspersonen. Det varierer en del hvor grundige disse beskrivelsene er, men beskrivelser av adferd finnes i 24 av 44 saker. Det kan være beskrivelser av hvordan barnet møter talspersonen, for eksempel at barnet er imøtekomende og positivt, eller beskrivelser av adferd som kan gi et inntrykk av hvordan barnets uttalelser bør tolkes. Et eksempel er en rapport der det går frem at barnet snakker mye og hopper mellom temaer. Et annet barn blir beskrevet som rolig og konsentrert under samtalen, og det går frem av rapporten at det virker som barnets synspunkter er gjennomtenkte. Dette kan være relevant informasjon for en nemd når barnets mening skal vurderes i et vedtak.

Bruk av talspersonrapportene i nemdvedtakene

Det refereres til talspersonens uttalelse i alle de 44 vedtakene som er gjennomgått. Hovedinntrykket er at selve talspersonrapporten også inngår i saksdokumentene, enten som vedlegg eller direkte sitert i selve nemdvedtaket, i alle sakene. I nesten alle sakene refereres det til barnets mening og ønsker i vedtaket. I noen tilfeller kommer ønskene til uttrykk gjennom utdrag eller gjengivelser av talspersonrapporten, men i mange tilfeller

blir barnets mening trukket fram i nemdas vurdering, og vurdert opp mot andre hensyn. I flere av sakene blir barnets mening diskutert under en egen overskrift. I én av sakene der alle tre barna som ble omfattet av vedtaket hadde fått oppnevnt talsperson ble imidlertid kun ett av barnas mening trukket frem i vedtaket.

Det går frem av gjennomgangen at det ikke alltid er like enkelt vurdere hva som faktisk er barnas ønsker og meninger. For eksempel hadde det i ett tilfelle vært vanskelig for talspersonen å komme i posisjon til å få barnet til å uttrykke meningen sin. Barnets følelser rundt kontakten med sine foreldre ble i vedtaket derfor i stor grad tolket av nemden ut fra barnets adferd ovenfor talspersonen og andre. I et annet tilfelle – der det var blitt oppnevnt talsperson for to barn – ble det ene barnets mening gjengitt i vedtaket. Det andre barnet hadde ikke verbalt språk og nemda bemerket derfor i vedtaket at barnet ikke var i stand til å gi uttrykk for sine ønsker. Barnet hadde likevel fått oppnevnt talsperson, som beskrev møtet med barnet i talspersonrapporten.

Vedtakene er ikke i tråd med barnets ønsker i alle sakene, men gjennomgangen av vedtakene gir inntrykk av at nemda jevnt over diskuterer barnets ønsker. De fleste nemdene gir grundige begrunnelser for hvorfor ønskene eventuelt ikke har blitt innfridd i vedtakene. Over halvparten av vedtakene er imidlertid i tråd med barnets ønsker, 23 av 44 saker. I 14 av sakene ble ikke barnets ønsker innfridd i vedtaket. I fire saker er vedtaket delvis i tråd med barnet eller barnas ønsker. I to av disse sakene omfatter vedtakene flere barn, som har ulike ønsker eller meninger. Et eksempel er en sak der det ene barnet ønsket å fortsette å bo i beredskapshjem, mens det andre ville bo hjemme hos foreldrene.

I noen få av sakene er ikke barnas ønsker tydelige, og det er derfor vanskelig å vurdere hvorvidt nemdvedtaket er i tråd med barnas mening. Dette gjelder også ett av barna i en av sakene der søsken hadde ulike ønsker om utfallet av vedtaket. Gjennomgangen av nemdvedtakene med tilhørende talspersonrapporter viser at usikkerhet rundt hva barna faktisk mener for eksempel kan skyldes deres lojalitet til foreldrene. I én av sakene ble to søsken plassert i fosterhjem. Dette var mot ønskene til det ene av barna, mens det andre uttalte til sin talsperson at hun ønsket å bo hos foreldrene. Talspersonen sa imidlertid i sin vitneforklaring at barnet vegret seg for å si sin mening, da hun forstod at foreldrene ville få vite hva hun sa, og ikke ønsket å såre dem. Det går frem av vedtaket at barnet hadde sagt til flere personer hun har tillit til at hun ikke ønsket å bo hos foreldrene.

Hva slags forhold som nemda skal avgjøre kan være relevant for hvorvidt og i hvor stor grad barnets ønsker tas hensyn til i vedtaket. Blant sakene som gjelder omsorgsovertakelse – 19 totalt – er 7 av vedtakene i tråd med barnet eller barnas ønsker, mens 8 ikke er det. To saker er delvis i tråd med ønskene, mens det i de to siste sakene ikke er tydelig hva barna mener. Vedtakene i de fem sakene som gjelder tilbakeføring av omsorg til foreldrene er derimot alle i tråd med barnas ønsker. Da utvalget av tilbakeføringssaker er mye mindre enn utvalget av omsorgsovertakelsessaker kan man likevel ikke si sikkert at forskjellene vi peker på her skyldes hva vedtakene gjelder.

Barnesamtaler med nemd

Referatene fra barnesamtaler direkte med nemda er ikke like varierende i form og omfang som talspersonrapportene, men varierer likevel nokså mye. Referatene er mindre formaliserte enn forventet. De fleste referatene – vi har gjennomgått åtte til sammen, to av dem tilhører samme vedtak – er ca én side lange. Ett referat er på litt over to sider, mens i to av referatene er den delen som omtaler barnets meninger kun på ett enkelt avsnitt. Inntrykket er ikke at referatene fra barnesamtalene gir et grundigere

eller mer tydelig inntrykk av barnet, og dets situasjon og ønsker, enn talspersonrapportene.

De fleste referatene inneholder en standardisert beskrivelse av hva slags informasjon om saksprosessen, og sine rettigheter, barna har fått. Disse beskrivelsene er mer utfyllende enn i flere av talspersonrapportene. Likevel er det ett referat fra en barnesamtale som ikke inneholder en slik utfyllende beskrivelse. Videre varierer det noe hvorvidt spørsmålene som er stilt barnet kommer tydelig fram, hvorvidt barnas uttalelser er gjengitt ordrett, og hvorvidt barnet eller barnas adferd beskrives, slik det også varierer mellom talspersonrapportene.

Det varierer også hvilke personer som har deltatt i nemdsamtalene med barnet. I tre av samtalene deltok nemdsleder, og en førstekonsulent eller saksbehandler, men ikke de øvrige medlemmene i nemda. I to samtaler deltok både nemdsleder, det fagkyndige medlemmet og det alminnelige medlemmet. Nemdsleder snakket alene med barnet over Microsoft Teams i én av samtalene, mens barnets assistent var til stede sammen med nemdsleder i en annen. I én samtale deltok nemdsleder og den sakkyndige, mens barnets besøkshjemsmor var til stede. Til sammen to av samtalene fant sted over Microsoft Teams, mens de øvrige ble gjennomført i Fylkesnemdas lokaler.

Overenstemmelse med oppnevningsbrevet

Det var varierer hvorvidt talspersonrapportene overensstemmer med oppnevningsbrevet som vi ser som en veileder. Kriteriene som er brukt for å vurdere hvorvidt rapportene overensstemmer med oppnevningsbrevet (veilederen) er 1) Er det gjengitt i rapporten hva slags informasjon om sin sak og sine rettigheter barnet har fått fra talspersonen, jf. veilederen? 2) Er relevante temaer bragt opp i samtalen med barnet, jf. veilederen?

Fra veilederen fremgår det at talspersonen i begynnelsen blant annet skal informere barnet om følgende:

- Hva saken gjelder, og hva fylkesnemnda skal avgjøre i saken
- At barnet har rett, men ingen plikt til å si sin mening
- At det er viktig for nemnda å vite hva barnet mener, men at nemnda kan bestemme noe annet enn det barnet ønsker

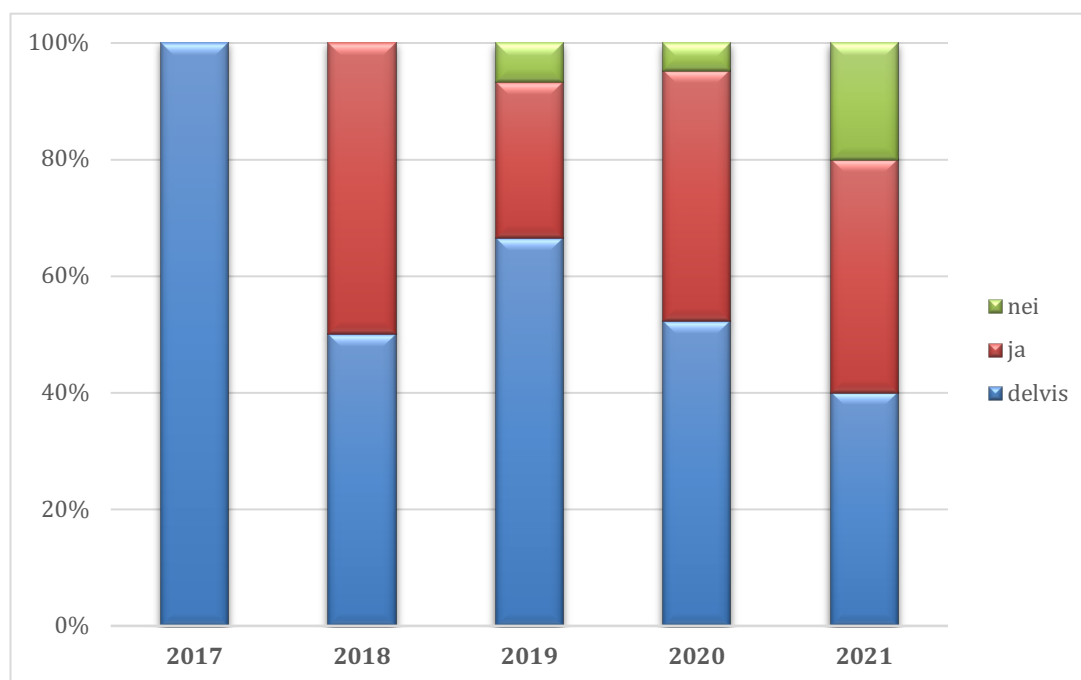
Det skal komme fram i talspersonrapporten hva slags informasjon som er gitt til barnet i begynnelsen av samtalen. Videre understrekes det i veilederen at samtalen skal belyse en rekke temaer gjennom åpne spørsmål og dialog med barnet. I veilederen er det listet opp en rekke relevante temaer, som velges ut på bakgrunn av hva saken gjelder. Eksempler er hvordan barnet har det i dag, hvordan barnet opplever å bo i fosterhjem, hvor barnet ønsker å bo i fremtiden og hvorvidt barnet ønsker samvær med foreldrene sine dersom han eller hun ikke skal bo hjemme.

Det er få talspersonrapporter i utvalget som i veldig liten grad overensstemmer med veilederen. Dette gjelder kun 3 av de 44 sakene. Brorparten av sakene er delvis i tråd med veilederen, 25 av 44 saker, mens 16 av 44 saker i stor grad stemmer overens med den.

Variasjonen er å forvente, da veilederen (oppnevningsbrevet) ikke ble utformet og tatt i bruk før i 2020. Den har derfor ikke vært i bruk i hele tidsrommet som sakene i utvalget er hentet fra, som er 2017-2021. Figur 1 under kan gi en indikasjon på om veilederen brukes av talspersonene i utvalget nå – og dermed også om rapportene utformes på en mer likeartet måte etter utformingen av veilederen. Figuren viser hvor mange prosent av de gjennomgåtte talspersonrapportene som overensstemmer helt, delvis, eller ikke

overensstemmer, med den sentrale veilederen, for hvert år mellom 2017 og 2021. Det er særlig interessant å se på om prosentandelen av rapportene fra 2020 og 2021 som overensstemmer med veilederen er større enn prosentandelen for 2017, 2018 og 2019.

Figur 1: Prosent av talspersonrapporter som overensstemmer helt, delvis, eller ikke overensstemmer med sentral veileder, etter år

Figur 1 viser ingen trend i retning av at talspersonrapportene blir utformet på en mer likeartet måte etter at den sentrale veilederen ble utformet. Det bør nevnes at svært få vedtak med tilhørende talspersonrapporter i utvalget er fra årene 2017, 2018 og 2021. Antallet er henholdsvis 1, 2 og 5. Sammenlikninger på tvers av år gir derfor ikke et riktig bilde, og kan skyldes tilfeldigheter. Det mest interessante er derfor kanskje å se på forskjellen fra 2019 til 2020. Da var antall saker i utvalget større, på henholdsvis 15 og 21 saker, selv om dette også er små utvalg. Figuren viser at andelen rapporter som kan vurderes å være i tråd med veilederen var litt større i 2020 enn i 2019, og at andelen som var delvis eller ikke i tråd med veilederen gikk litt ned fra det ene året til det neste. Det kan indikere at talspersonrapportene i vårt utvalg er blitt utformet på en mer likeartet måte etter at denne veilederen (oppnevningensbrevet) ble utformet og tatt i bruk. Dette er likevel usikkert, da vi ikke vet hvor fort veilederen har blitt tatt i bruk i de enkelte nemndene, og om alle nemndene har tatt den i bruk, og gjør sine talspersoner oppmerksomme på den.

8 Vedlegg 2: Om barnets tillitsperson etter barnevernloven

1. Innledning – barns rett til å bli hørt

Barns rett til å si sin mening, bli lyttet til og dermed få innflytelse på alle avgjørelser som berører det, har en tydelig og sterk forankring i både menneskerettighetene og i norsk rett. Retten til å bli hørt og til å øve innflytelse innebærer ikke en rett til full selvrepresentasjon (partsrettigheter), men rettighetene står helt sentralt i anerkjennelsen av at barn utgjør selvstendige individer med evne og mulighet til påvirke omgivelsene i tråd med egne meninger. Uten slike rettigheter blir det en utfordring å sikre at man behandler barn med verdighet og respekt som enkeltmennesker.

Barnekonvensjonen art. 12 slår fast at forholdene må legges til rette for at barn kan danne seg egne synspunkter, at disse kan komme fritt til uttrykk og at barnets mening skal tillegges vekt i alle beslutninger som vedrører det. Barnekonvensjonen inneholder ingen aldersgrense for når barn skal høres og hvor mye vekt som skal tillegges barnets mening, men barnets alder og modenhet vil ha betydning i denne sammenheng. I konvensjonen er retten til å bli hørt særlig fremhevet for situasjoner der det skal treffes rettslige eller administrative beslutninger som angår barnet. Artikkel 12 er nærmere utdypet av FNs barnekomité i General Comment nr. 12 fra 2009. Den menneskerettslig forankrede retten til å bli hørt og til å medvirke i spørsmål som vedrører barnet, ble tatt inn i den norske Grunnloven § 104 i 2014.

Prinsippet om barns rett til å bli hørt og mulighet til å øve innflytelse over beslutninger som vedrører det, er fulgt opp i norsk lovgivning. Det følger av barneloven § 31 at barn generelt har rett til å uttrykke egne synspunkter når foreldrene skal treffe avgjørelser på vegne av barnet, på alle livets områder. Barnets synspunkter skal vektlegges etter alder og modenhet, men fra barnet er 12 år skal barnets mening tillegges stor vekt.

I barneloven er det satt en aldersgrense på 7 år for uttaleretten når det skal tas stilling til hvem av foreldrene som skal ha foreldreansvar, om hvor barnet skal bo og hvilken samværsordning som skal gjelde for den av foreldrene barnet ikke skal bo sammen med. I rettslige tvister etter barneloven gjennomføres dette i praksis ved at dommeren og/eller rettsoppnevnt sakkyndig gjennomfører samtale med barnet etter barneloven § 61, nr. 4, mens innholdet i samtalen blir referert til partene (foreldrene) i etterkant.

For barn som kommer i kontakt med barneverntjenesten er det gitt egne regler om barnets uttalerett og medvirkning i barnevernloven. Prinsippet om barnets uttalerett er nedfelt i barnevernloven § 6-3. Her er i utgangspunktet satt den samme aldersgrense på 7 år som i barneloven, men det er presisert i bestemmelsen at også yngre barn som har nådd et modenhetsnivå som medfører at det er i stand til å danne seg egen synspunkter, skal ha tilstrekkelig informasjon og rett til å uttale seg i saken. Også etter denne bestemmelsen skal barnets innflytelse styres av alder og modenhet. Bestemmelsen slår også fast at når barnet blir 15 år, har det fulle partsinteresser i saken, som i tillegg til retten til å bli hørt, innebærer samtykkekompetanse, partsinnsyn og selvrepresentasjon i eventuelle rettslige prosesser.

Barnevernloven § 6-3 må ses i sammenheng med den særlige retten barn har til medvirkning og innflytelse etter barnevernloven § 1-6. Her er barn som det offentlige har overtatt omsorgen for, også gitt en rett til å ha med seg en tillitsperson når det skal uttrykke sin mening eller få informasjon om sine rettigheter. Bestemmelsen inneholder en forskriftshjemmel som er benyttet. Forskriften inneholder en utdyping av barneverntjenestens forpliktelse til å sikre barnet informasjon og tilstrekkelig innflytelse, samt et skjerpet krav til dokumentasjon som skal sikre tilstrekkelig notoritet rundt de

samtaler som barneverntjenesten har med barn under hele saksforløpet. Selv om man har dette regelverket på plass, viser det seg i praksis at saksbehandlere i barneverntjenesten relativt ofte ikke snakker med barnet. Dette gjelder særlig for de minste barna.

For å bidra til tilstrekkelig notoritet rundt de rettslige beslutningene som treffes etter barnevernloven, er det gitt egne regler som skal sikre at barnets mening og hvilken vekt som er lagt på den, blir synlig når det treffes vedtak. Dette følger av barnevernloven § 6-3 a for både den kommunale og statlige delen av barnevernsystemet, samt etter § 7-19 for fylkesnemndene.

I motsetning til den praksis som følges etter barneloven, der dommer/sakkyndig snakker direkte med barnet, gjennomføres det i mindre grad samtaler direkte med barnet når fylkesnemndene behandler saker etter barnevernloven. I barnevernloven er fylkesnemndene gitt mulighet til å oppnevne en egen talsperson som skal sikre at barnets synspunkter kommer frem etter barnevernloven § 7-9. Talspersonen gjennomfører samtale med barnet på vegne av fylkesnemnda og formidler dets synspunkter som en del av avgjørelsesgrunnlaget.

Selv om barnets rett til å uttale seg og å øve innflytelse på beslutninger som blir truffet om dets situasjon, ikke har vært konkret tema i noen av de sakene hvor Norge er dømt i EMD det siste året, har norsk Høyesterett i sine storkammeravgjørelser 2020-661, 662 og 663-S, uttrykt at konsekvensene av dommene mot Norge, blant annet er at det generelt gjelder et skjerpet krav til utredning og begrunnelse for inngrep i familielivet etter EMK artikkel 8. For domstolenes del er det derfor høyaktuelt å reise spørsmål om manglende synliggjøring av barnets mening og hvilken vekt dette er tillagt i en avgjørelse, vil kunne medføre at avgjørelsen bryter med de krav som må stilles til saksbehandlingen for beslutninger om inngrep i familielivet etter EMK artikkel 8.

I denne sammenheng er det imidlertid også viktig å påpeke at vi i norsk praksis i for liten grad har integrert foreldrenes og barnets interesser i å bevare sine familiebånd inn i vurderingen av hva som er best for et barn. Barnets egne synspunkter og meninger skal synliggjøres som ledd i barnets beste-vurderingen, som nå også må inneholde en balansert avveining opp mot den biologiske familiens rett til å bevare familiebåndene.

2. Rettsutviklingen

Ordningen med tillitsperson var ikke en del av den opprinnelige barnevernloven, og var heller ikke noe tema da talspersonordningen ble tatt inn i dagjeldende barnevernlov § 7-4 som trådte i kraft 1. januar 1994.

Tillitspersonsordningen har den samme grunnleggende begrunnelse som talspersonsordningen og er en ordning som var tiltenkt å bidra til bedre forutsetninger for barns medvirkning i barnevernssaker.

Forslaget ble fremmet i Prop. 106 L (2012-2013). Forslaget var basert på innspill fra Barnevernsproffene. Bakgrunnen var at organisasjonen hadde fått henvendelser fra barn som hadde formidlet at det kunne være vanskelig å delta aktivt i egen sak og samtidig ha en følelse av å bli tilstrekkelig sett og ivaretatt av de personer som møtte barnet. Man baserte forslaget på at barnet ikke alltid føler seg komfortabel med de ulike profesjonelle voksne, at kjemien stemte, samt at enkelte barn kunne oppleve at det kunne være trygt å ha med seg en person de kjente godt fra før og som kunne gi dem støtte i møtet med de profesjonelle aktørene. På denne måten skulle barnet gis en trygghet slik at han eller hun lettere kunne gi uttrykk for sine synspunkter i egen barnevernssak.

Forslaget ble vedtatt og bestemmelsen ble inntatt i barnets beste-bestemmelsen i bvl. § 4-1, i ett nytt andre ledd. Bestemmelsen ble ved endringslov av 20. april 2018 nr. 5 flyttet til ny bestemmelse om barns medvirkning i bvl. § 1-6.

Bestemmelsen inneholder forskriftshjemmel for utdyping av ordningen og denne er benyttet i forskrift 01. juni 2014 nr. 697 om medvirkning og tillitsperson. Det er ikke gitt noe eget Rundskriv til forskriften.

I barnevernlovutvalgets utredning NOU 2016:16 foreslo utvalget å fjerne dagens tillitspersonsordning. Det ble foreslått at ordningen avløses av en ny ordning med trygghetsperson i lovforslagets § 83. Denne personen kunne etter forslaget også formidle hva barnet mente dersom barnet selv ikke vil møte (sammenslåing av tals- og tillitsperson).

Utvalgets forslag ble ikke fulgt opp i nylig fremlagte forslag til ny barnevernlov. I Prop. 133 L (2020-2021) er tillitspersonordningen i nåværende form foreslått videreført.

3. Gjeldende rett

3.1 Innledning

Ordningen med tillitsperson gjelder kun for barn som allerede er underlagt offentlig omsorg etter omsorgsovertakelse i medhold av bvl. § 4-12 eller 4-8, andre ledd. Årsaken til dette er at det i andre tilfeller vil være foreldrene som ivaretar barnets interesser under omsorgs- og beslutningsansvaret som følger med foreldreansvaret, jf. bl. § 30. Denne avgrensningen er imidlertid ikke i veien for at barneverntjenesten tillater at barnet har med seg en person det har tillit til i andre sammenhenger uavhengig av hvor man er i forløpet i saken.

Forvaltningsloven § 12 åpner for at en part kan la seg bistå av en fullmektig, men denne bestemmelsen gir ingen sikkerhet for at barn kan få ha med seg en person som støtte. Mange barn under offentlig omsorg har grunnnet alder dessuten ikke egne partsinteresser, jf. bvl. 6-3.

3.2 Valg av tillitsperson

I forbindelse med at vedtak om omsorgsovertakelse iverksettes, er barneverntjenesten forpliktet til å gi barnet informasjon om tillitspersonsordningen, jf. forskriftens § 12. Det er imidlertid poengtert at barnet skal ha denne informasjonen så snart som mulig, og det kan godt hende det er formålstjenlig å informere barnet også før iverksettelsen av vedtaket (før flytting til fosterhjem).

Barneverntjenesten er forpliktet til å dokumentere at informasjonen er gitt til barnet og om barnet ønsker å ha med seg tillitsperson i sine møter med barneverntjenesten eller andre som er involvert i saken.

Det er barnet selv som i utgangspunktet skal velge hvem det vil ha som tillitsperson, jf. forskriften § 10. Barnet er dermed gitt en mulighet for medvirkning, men ikke fullt ut selvbestemmelse i valget.

Av forarbeidene til bestemmelsen er dette formulert relativt rundt, ved at barneverntjenesten bør være lydhør overfor barnets ønske. Av forskriftens § 12, fremgår at barneverntjenesten skal legge barnets ønske om tillitsperson til grunn, med mindre en av de forskriftsregulerte begrensningene slår inn.

Begrensningen av barnets valgfrihet fremgår både av forarbeidene, men er også gjenspeilet i forskriftens § 10.

For det første er barnets biologiske foreldre, som jo har mistet omsorgen, utelukket fra å være tillitsperson. Dette ble foreslått av departementet i høringsrunden og fikk bred støtte. Årsaken til avgrensningen er at foreldrene kan ha motstridende interesser sett i forhold til barnets. De har jo også partsstilling og i omsorgssaken, og deltakelse i en tillitspersonsordning ville kunne skape en arena der foreldrene potensielt ville kunne forsøke å påvirke både barnet, men også saken.

For det andre er barnets valgmulighet begrenset ved at personer som ville kunne skade barnets interesser, eller ha en svært uheldig innflytelse på barnet, ikke kan være tillitsperson. Slik dette er lagt opp må vurderingen av om personen faller inn under en av disse kategoriene være en diskresjonær kompetanse som påhviler barneverntjenesten under deres omsorgsansvar.

Det er ikke gitt noen konkrete eksemplarer i forarbeidene på hvilke personer eller situasjoner som omfattes av begrensningen, men personer som har nær tilknytning til foreldrene og som aktivt ivaretar deres interesser vil kanskje kunne nektes å innta rollen. Det samme må gjelde voksne personer som har en atferd som fremstår grenseoverskridende overfor barnet.

Barneverntjenesten er ikke gitt noen egne verktøy til innhenting av opplysninger om potensielle tillitspersoner, men det er et krav i forskriftens § 14, at vedkommende legger frem politiattest etter bvl. § 6-10.

3.3 Nærmere om tillitspersonens oppgaver

Ordningen med tillitsperson har som formål å bedre barnets rettssikkerhet gjennom styrking av barnets mulighet for medvirkning. Ved å kunne ha med seg en person det har særlig tillit til, vil barnet kunne settes i bedre stand, både til å uttrykke egne ønsker og til å få fram sitt syn. Er barnet tryggere i sitt møte med barneverntjenesten kan det også bidra til at barnet får med seg, og får bedre forståelse for, den informasjonen som gis.

Ordningen er dermed også et bidrag til å sikre kravene til gjennomføring av gode samtaler med barn i FNs Barnekomitè's General Comment nr. 12.

Tillitspersonens oppgave fremgår av forskriften § 11.

Tillitspersonen skal for det første være en støtte for barnet. Dette understreker at ikke hvem som helst kan være tillitsperson. Det må være tale om en person som gjennom sin kjennskap og relasjon til barnet kan bidra til en bedre trygghetsfølelse hos barnet. Det er imidlertid ikke krav om at tillitspersonen skal ha særlig kyndighet i å snakke med barn, slik man forventer at talspersoner har.

For det andre er det også presisert i forskriften at tillitspersonen skal bidra til at barnets perspektiv og opplevelse av sin situasjon kommer frem. I denne forbindelse kan også tillitspersonen hjelpe barnet med å uttrykke seg. Her kan det nok være en viss mulighet for at tillitspersonen overtar eller tar fokus bort fra barnet, særlig hvis vedkommende har antipati eller sympati i noen retning som kommer til uttrykk. Dette skiller tilsynelatende tillitspersonordningen fra talspersonordningen, der det er en forventning full nøytralitet fra talspersonens side.

Selv om tillitspersonen forventes å hjelpe barnet med å uttrykke seg, har nok ikke lovgiver tenkt at barnets tillitsperson skal ha noen særlig aktiv rolle utover å være støttende og hjelpe barnet.

Er det slik at den valgte tillitspersonen opptrer på en måte som ikke ivaretar barnets interesser, tar all plass eller vanskeliggjør barnets situasjon i møter med barneverntjenesten, kan dette være en hendelse hvor barneverntjenesten bruker sin

kompetanse til å nekte vedkommende rollen i fremtidige møter, som angitt under pkt. 3.2.

3.4 Tillitspersonens juridiske posisjon

I motsetning til talspersonene, blir ikke tillitspersonen gitt noen formell tilknytning til saken. Vedkommende får ikke et ansettelsesforhold til kommunen og regnes ikke som oppdragstaker. Av forskriftens § 12 følger også at barneverntjenesten ikke har anledning til å yte økonomisk kompensasjon til tillitspersonen.

Av dette følger at vedkommende ikke har noe arbeids- eller kontraktsrettslig vern, og vedkommende kan som nevnt nektes rollen hvis denne ikke utøves i barnets interesser.

I og med at det ikke vil være noen formell ramme rundt rollen, har vedkommende heller ikke taushetsplikt etter bvl. § 6-7. Tillitspersonen har ingen rett til informasjon fra barnevernssaken. Her må det imidlertid forventes at vedkommende får tilstrekkelig informasjon til å utøve sin rolle, uten at dette representerer brudd på taushetsplikten fra barneverntjenestens side.

Tillitspersonen får uansett tilgang til noe taushetsbelagt informasjon gjennom utøvelse av rollen. Det er derfor inntatt krav om at vedkommende undertegner taushetserklæring i forskriftens § 13.

9 Vedlegg 3: Om barnets talsperson etter barnevernloven

1. Innledning – barns rett til å bli hørt¹¹

Barns rett til å si sin mening, bli lyttet til og dermed få innflytelse på alle avgjørelser som berører det, har en tydelig og sterk forankring i både menneskerettighetene og i norsk rett. Retten til å bli hørt og til å øve innflytelse innebærer ikke en rett til full selvrepresentasjon (partsrettigheter), men rettighetene står helt sentralt i anerkjennelsen av at barn utgjør selvstendige individer med evne og mulighet til påvirke omgivelsene i tråd med egne meninger. Uten slike rettigheter blir det en utfordring å sikre at man behandler barn med verdighet og respekt som enkeltmennesker.

Barnekonvensjonen art. 12 slår fast at forholdene må legges til rette for at barn kan danne seg egne synspunkter, at disse kan komme fritt til uttrykk og at barnets mening skal tillegges vekt i alle beslutninger som vedrører det. Barnekonvensjonen inneholder ingen aldersgrense for når barn skal høres og hvor mye vekt som skal tillegges barnets mening, men barnets alder og modenhet vil ha betydning i denne sammenheng. I konvensjonen er retten til å bli hørt særlig fremhevet for situasjoner der det skal treffes rettslige eller administrative beslutninger som angår barnet. Artikkel 12 er nærmere utdypet av FNs barnekomité i General Comment nr. 12 fra 2009. Den menneskerettslig forankrede retten til å bli hørt og til å medvirke i spørsmål som vedrører barnet, ble tatt inn i den norske Grunnloven § 104 i 2014.

Prinsippet om barns rett til å bli hørt og mulighet til å øve innflytelse over beslutninger som vedrører det, er fulgt opp i norsk lovgivning. Det følger av barneloven § 31 at barn generelt har rett til å uttrykke egne synspunkter når foreldrene skal treffe avgjørelser på vegne av barnet, på alle livets områder. Barnets synspunkter skal vektlegges etter alder og modenhet, men fra barnet er 12 år skal barnet mening tillegges stor vekt.

I barneloven er det satt en aldersgrense på 7 år for uttaleretten når det skal tas stilling til hvem av foreldrene som skal ha foreldreansvar, om hvor barnet skal bo og hvilken samværsordning som skal gjelde for den av foreldrene barnet ikke skal bo sammen med. I rettslige tvister etter barneloven gjennomføres dette i praksis ved at dommeren og/eller rettsoppnevnt sakkyndig gjennomfører samtale med barnet etter barneloven § 61, nr. 4, mens innholdet i samtalen blir referert til partene (foreldrene) i etterkant.

For barn som kommer i kontakt med barneverntjenesten er det gitt egne regler om barnets uttalerett og medvirkning i barnevernloven. Prinsippet om barnets uttalerett er nedfelt i barnevernloven § 6-3. Her er i utgangspunktet satt den samme aldersgrense på 7 år som i barneloven, men det er presisert i bestemmelsen at også yngre barn som har nådd et modenhetsnivå som medfører at det er i stand til å danne seg egen mening, skal ha tilstrekkelig informasjon og rett til å uttale seg i saken. Også etter denne bestemmelsen skal barnets innflytelse styres av alder og modenhet. Bestemmelsen slår også fast at når barnet blir 15 år, har det fulle partsinteresser i saken, som i tillegg til retten til å bli hørt, innebærer samtykkekompetanse, partsinnsyn og selvrepresentasjon i eventuelle rettslige prosesser.

Barnevernloven § 6-3 må ses i sammenheng med den særlige retten barn har til medvirkning og innflytelse etter barnevernloven § 1-6. Her er barn som det offentlige har

¹¹ Innledningen er den samme som til beskrivelsen av tillitspersonordningen

overtatt omsorgen for, også gitt en rett til å ha med seg en tillitsperson når det skal uttrykke sin mening eller få informasjon om sine rettigheter. Bestemmelsen inneholder en forskriftshjemmel som er benyttet. Forskriften inneholder en utdyping av barneverntjenestens forpliktelse til å sikre barnet informasjon og tilstrekkelig innflytelse, samt et skjerpet krav til dokumentasjon som skal sikre tilstrekkelig notoritet rundt de samtaler som barneverntjenesten har med barn under hele saksforløpet. Selv om man har dette regelverket på plass, viser det seg i praksis at saksbehandlere i barneverntjenesten relativt ofte ikke snakker med barnet. Dette gjelder særlig for de minste barna.

For å bidra til tilstrekkelig notoritet rundt de rettslige beslutningene som treffes etter barnevernloven, er det gitt egne regler som skal sikre at barnets mening og hvilken vekt som er lagt på den, blir synlig når det treffes vedtak. Dette følger av barnevernloven § 6-3 a for både den kommunale og statlige delen av barnevernsystemet, samt etter § 7-19 for fylkesnemndene.

I motsetning til den praksis som følges etter barneloven, der dommer/sakkyndig snakker direkte med barnet, gjennomføres det i mindre grad samtaler direkte med barnet når fylkesnemndene behandler saker etter barnevernloven. I barnevernloven er fylkesnemndene gitt mulighet til å oppnevne en egen talsperson som skal sikre at barnets synspunkter kommer frem etter barnevernloven § 7-9. Talspersonen gjennomfører samtale med barnet på vegne av fylkesnemnda og formidler dets synspunkter som en del av avgjørelsesgrunnlaget.

Selv om barnets rett til å uttale seg og å øve innflytelse på beslutninger som blir truffet om dets situasjon, ikke har vært konkret tema i noen av de sakene hvor Norge er dømt i EMD det siste året, har norsk Høyesterett i sine storkammeravgjørelser 2020-661, 662 og 663-S, uttrykt at konsekvensene av dommene mot Norge, blant annet er at det generelt gjelder et skjerpet krav til utredning og begrunnelse for inngrep i familielivet etter EMK artikkel 8. For domstolenes del er det derfor høyaktuelt å reise spørsmål om manglende synliggjøring av barnets mening og hvilken vekt dette er tillagt i en avgjørelse, vil kunne medføre at avgjørelsen bryter med de krav som må stilles til saksbehandlingen for beslutninger om inngrep i familielivet etter EMK artikkel 8.

I denne sammenheng er det imidlertid også viktig å påpeke at vi i norsk praksis i for liten grad har integrert foreldrenes og barnets interesser i å bevare sine familiebånd inn i vurderingen av hva som er best for et barn. Barnets egne synspunkter og meninger skal synliggjøres som ledd i barnets beste-vurderingen, som nå også må inneholde en balansert avveining opp mot den biologiske familiens rett til å bevare familiebåndene.

2. Rettsutviklingen

I barnevernloven ble det i første omgang ikke innført egen talspersonordning. Departementet viste til at det ville være to fagkyndige medlemmer i nemndene som ville ivareta det barnefaglige perspektivet, at en slik ordning ville forsinke saksbehandlingen og at det ville utgjøre en belastning for mange barn å bli for involvert i sakene.

Stortinget ville det imidlertid annerledes, og i B. Innst.S.nr.2 (1992-1993) ble regjeringen instruert til å komme med konkret forslag om en ordning med barnets representant som kunne videreformidle barnets synspunkter i saken. Opprinnelig hadde man hentet inspirasjon fra den engelske ordningen med «Guardians ad litem» som var innført i Storbritannia. Denne ordningen gikk imidlertid mye lenger enn det man hadde i tankene i Norge, da disse personene nærmest opptrådte som en sakkyndig i saken. Fra innstillingen hitsettes:

Flertallet vil understreke at barnets representant skal være en ordning hvor barnet blir hørt i barnevernssaker, uten å definere barnet under 15 år som part. Flertallet mener barnets representant kan oppnevnes av fylkesnemnden og gi en uavhengig vurdering i forhold til foreldre og barnevern. Flertallet er av den oppfatning at dagens ordning med sakkyndige ikke dekker dette området.

Dette foranlediget Ot.prp.nr. 104 (1992-1993) om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester, der dagens talspersonordning ble foreslått. Departementet la i høringsnotatet til grunn at talspersonordningen skulle være uavhengig av barneverntjenesten, oppnevnes av fylkesnemndene i alle saker, være opplært i/trenet i å snakke med barn og skulle etter samtale med barnet/barnets omgivelser avlegge en rapport om barnets egne ønsker og vurdering av saken.

Ordningen som ble foreslått ble noe justert. Man gikk blant annet bort fra forslaget om en obligatorisk ordning i alle saker.

Det endelige forslaget var i tråd med det Stortinget hadde bedt om og dermed fulgt opp av Komiteen i Innst.O.nr.126 (1992-1993). Talspersonordningen ble tatt inn i dagjeldende barnevernlov § 7-4 og trådte i kraft 1. januar 1994. Det ble også gitt en egen forskrift av 22. desember 1993 nr. 1430 om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda.

I forbindelse med revisjonen av saksbehandlingsreglene for fylkesnemndene ble det ikke foretatt justeringer i talspersonordningen, men bestemmelsen ble flyttet til barnevernloven § 7-9, se Ot.prp.nr.76 (2005-2006) om lov om endringer i barnevernloven og sosialtjenesteloven mv. (saksbehandlingsregler for fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker mv).

Det kom ny forskrift om ordningen ved forskrift 18. februar 2013 nr. 203 om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker. I Rundskriv Q-11/2013 (mars 2013) ble det gitt merknader til forskriftens ulike bestemmelser.

I barnevernlovutvalgets utredning NOU foreslår utvalget å fjerne dagens talspersonordning. Utvalget foreslår i utkastets § 103 at barnet i stedet skal gis en rett til å forklare seg direkte overfor avgjørelsesorganet. Det foreslås dessuten at dagens tillitspersonordning avløses av en ny ordning med trygghetsperson i § 83. Denne personen kan etter forslaget formidle hva barnet mener dersom barnet selv ikke vil møte.

3. Gjeldende rett

3.1 Innledning

Det er ingenting i veien for at fylkesnemnda gjennomfører samtale med barnet direkte eller bruker en oppnevnt sakkyndig til å snakke med barnet som bidrag til sakens opplysning, men det følger av barnevernloven § 7-9 at fylkesnemndene også kan oppnevne en egen talsperson for barnet.

Bestemmelsen kan benyttes i alle sakstyper som fylkesnemndene behandler etter barnevernloven, og talsperson oppnevnes regelmessig også i de såkalte hastesakene etter bvl. § 4-6, andre ledd og 4-9, første ledd. Bestemmelsen gir nemndene en diskresjonær kompetanse, men i praksis er det med dagens syn på barns medvirkning lite tenkelig at saken behandles uten at det oppnevnes talsperson (eller at nemndsleder/fagkyndig nemndsmedlem/sakkyndig selv innkaller barnet til en samtale i anledning sakens behandling).

Det er nok noe ulik praksis når det kommer til gjennomføring av direkte samtale med barnet, men inntrykket er at det er talspersonordningen som benyttes i de aller fleste sakene.

Som nevnt under pkt. 2 er forskriftshjemmelen i bestemmelsens andre punktum benyttet til å utdype ordningen nærmere.

3.2 Nærmere om nemndas kompetanse

Reglene legger opp til at den aktuelle nemndleder skal ta stilling til om det skal oppnevnes talsperson i den enkelte sak, etter en skjønnsmessig vurdering.

Dette vil være en saksstyrende beslutning som ikke kan bringes inn for domstolene etter tvistelovens kapittel 36. Hvis det ikke oppnevnes talsperson og barnets mening derfor ikke kommer frem, kan imidlertid dette i prinsippet være en feil som i etterkant medfører at nemndas vedtak oppheves. Dette er en konsekvens av praksis fra EMD, der Norge er dømt for brudd på EMK artikkel 8 i flere saker siste året. I HR-2020-661-S, avsnitt 155, uttaler Høyesterett at en konsekvens av praksisen fra EMD, er at dersom det gjøres saksbehandlingsfeil på et tidlig stadium i en sak, vil dette etter forholdene kunne medføre at det konstateres brudd på EMK på et senere stadium av saken. Uttalelsen fører oss nærmere tradisjonell tenkning rundt prøving av forvaltningsvedtak etter tvistelovens kapittel 30, der retten kan prøve gyldigheten av forvaltningsvedtaket og hvor saksbehandlingsfeil vil kunne medføre ugyldighet hvis feilen har virket inn på resultatet.

Det fremgår av forskriften § 1 at nemnda i sin vurdering skal legge vekt på om barnet selv ønsker oppnevnt talsperson. Barnet er etter bestemmelsen nærmest gitt en slags vetorett hvis det ikke ønsker talsperson oppnevnt. Dette må sees i sammenheng med saksbehandlingsregelen i forskriftens § 2, der det fremgår at det skal fremgå av de dokumentene som sendes inn til nemnda fra kommunen, om barnet ønsker oppnevnt talsperson.

I praksis fungerer dette i begrenset grad, da kommunene sjeldent følger opp denne oppfordringen. Det er også et spørsmål om i hvilken grad nemndleder vil akseptere at kommunen formidler at barnet ikke ønsker talsperson. Undertegnede har opplevd begge varianter, både at nemnda har akseptert barnets uttalte vegring, men også at nemndleder ikke har akseptert den og oppnevnt talsperson likevel.

Det er i første rekke barn f.o.m. sju år opp t.o.m. 14 år som kan få oppnevnt talsperson. Fra barnet fyller 15 år har det egne partsrettigheter og vil har krav på egen prosessfullmektig, jf. bvl. §§ 6-3 og 7-8. I slike saker vil barnet regelmessig selv møte og avgi partsforklaring i nemnda, men dersom barnet ikke ønsker å møte er det vanlig at advokaten gjengir det vedkommende har snakket med barnet, såfremt barnet har samtykket i det.

Av forskriftens § 1, følger at også barn under sju års alder kan få oppnevnt talsperson dersom det har nådd en modenhet som medfører at man kan legge til grunn at barnet er i stand til å danne seg egne synspunkter. Mitt inntrykk er at denne unntaksregelen benyttes i svært liten utstrekning. Dette korresponderer med undersøkelser som tyder på at også saksbehandlere i den kommunale barneverntjenesten i mindre grad gjennomfører barnesamtaler med de yngste barna. Statens barnehus opererer med en tre års-grense for gjennomføring av tilrettelagte avhør.

3.3 Organiseringen av talspersonordningen

Det er fylkesnemndene som er ansvarlig for forvaltningen av ordningen. Det skal etter forskriftens § 3 utarbeides lister over personer som har erfaring med arbeid med barn. Utover dette oppstilles ingen krav om spesielle kvalifikasjoner, men FNs barnekomité

har i General Comment nr. 12 gitt uttrykk for at de som skal formidle barnets mening må ha tilstrekkelig kunnskap og forståelse for de ulike sider av avgjørelsesprosessen. I Rundskriv Q-11/2013 er det gitt eksempler på erfaringsbakgrunn som kan være relevant. Her nevnes blant annet barnehagepedagoger, lærere og helsesykepleiere som relevant bakgrunn.

Noe av poenget med slike lister er at den enkelte talsperson skal brukes jevnlig, og dermed opparbeide erfaringer som bidrag til gjennomføring av samtaler med god kvalitet.

Reglene legger opp til at det skal være en variert liste med hensyn til både alder og erfaringsbakgrunn. Listen skal også inneholde personer med ulik kulturell bakgrunn. I forvaltningsområder der samisk språk brukes, skal listen også inneholde personer som både snakker samisk og som har særlig kunnskap om samisk kultur. Gjelder saken et samisk barn som skal behandles i en nemnd utenfor forvaltningsområde der samisk språk brukes, skal man etterstrebe å skaffe til veie en samisktalende talsperson med samisk kulturforståelse selv om vedkommende ikke står på den faste listen.

I utgangspunktet skal talsperson i den enkelte sak velges fra listen, men i bestemmelsens andre ledd åpnes det for å gjøre unntak fra dette når særlige grunner taler for det. Forskriften nevner spesifikt situasjoner hvor barnet ønsker å uttale seg gjennom en person det har ett særlig tillitsforhold til. Personer som er ansatt i den aktuelle barneverntjenesten eller andre instanser som har med saken å gjøre, så som fosterforeldre, beredskapshjem el.l. kan dog ikke oppnevnes som talsperson. Heller ikke personer fra nær biologisk familie kan brukes. Dette henger naturligvis sammen med talspersonens nøytrale stilling.

I Rundskriv Q-11/2013 nevnes også at valget kan falle på en person utenfor listen i situasjoner hvor det er ønskelig med en talsperson med særlig språk- og kulturforståelse, som nevnt over.

For å kunne gjennomføre oppdraget er det nødvendig at den oppnevnte talspersonen får noe informasjon om barnet og saken. Forskriftens plasserer ansvaret for å informere talspersonen til fylkesnemndas leder i den enkelte sak. Tidligere ble gjerne kommunens advokat gitt i oppgave å lage en kort uttalelse til talspersonen, men dette er en praksis man har gått bort fra.

Jeg tenker at det er bra da det fremstod problematisk fra et kontradiksjonshensyn at det var den ene partens prosessfullmektig som gav informasjon til talspersonen. På denne måte risikerte man at talspersonen hadde informasjon «farget» av en part, før oppdraget skulle gjennomføres.

Talspersonens arbeid er naturligvis også rammet inn av den samme taushetsplikten som gjelder alle profesjonelle aktører som arbeider med oppgaver innenfor barnevernloven, jf. forskriftens § 6.

Når oppgaven utøves er talsperson å regne som offentlig ansatt i relasjon til bvl. § 6-4. Finner talspersonene grunn til bekymring for barnet under gjennomføring av oppdraget utløses meldeplikten etter bvl. § 6-4 til den aktuelle barneverntjenesten.

3.4 Talspersonens oppgaver

Forskriftens § 5 regulerer talspersonenes oppgaver.

Talspersonen er selv ansvarlig for å legge forholdene til rette for at samtalen blir så god som mulig. Dette innebærer blant annet å gi barnet tilstrekkelig informasjon om ordningen, hva som er talspersonenes oppgave og hvilke rettigheter barnet har i forbindelse med talspersonens gjennomføring av oppdraget. Talspersonen må sikre seg at barnet har forstått at vedkommende er en fullt ut nøytral person, som ikke jobber for

barneverntjenesten. Informasjon om barnets rett til å få ny samtale med talspersonen er særlig fremhevet i forskriften.

Kravet om at talspersonen skal ha erfaring med arbeid og samtaler med barn, henger sammen med at vedkommende har et særlig ansvar for å vurdere barnets modenhet. Informasjonen som gis om rollen og barnets rettigheter må tilpasses det generelle språk-, funksjons- og utviklingsnivå barnet befinner seg på. Der det er behov må naturligvis tolk benyttes.

Talspersonen må også sikre at samtalene gjennomføres i en kontekst hvor det er så godt sikkerhet som mulig for at barnet forklarer seg fritt, uavhengig av påvirkning fra andre aktører eller meningsbærere i saken. I utgangspunktet tenker man seg at enerom er en klar forutsetning for det. Barnet kan imidlertid være utrygg i situasjonen og det må tas høyde for at barnet må få ha med seg en tillitsperson når samtalene gjennomføres.

I FNs barnekomitè's General Comment nr. 12 er det fremhevet at gode samtaler med barn gjerne oppnås gjennom at de skjer et barnevennlig miljø og med metodikk som er særlig tilpasset barn. Barnekomiteen viser til at barn vil ha behov for ulike grader av støtte og involvering ut fra hvor de befinner seg i sin utvikling.

Det pekes også på de voksne som skal snakke med barn, må ha gode forberedelser, tilstrekkelig ferdigheter og tilgang til støtte, for å kunne utøve denne oppgaven på en tilfredsstillende måte. I hvilken grad talspersonene som arbeider innenfor barnevernloven har tilgang til slik støtte vet jeg ikke. I praksis brukes nok nemndas leder i den enkelte sak som veileder eller samtalepartner der det er behov for det.

Det følger av forskriftens § 1 at oppgaven til talspersonen går ut på å være barnets talerør. I dette ligger at talspersonen skal videreformidle det barnet sier og mener. Det ligger utenfor talspersonenes oppgave å gi vurderinger av barnet eller barnets situasjon. Men er det bekymring knyttet til barnets situasjon gjelder som sagt over meldeplikten.

Talspersonen innkalles vanligvis som vitner og avgir muntlig forklaring i saken. Talspersonen er da fylkesnemndas vitne. Det skal imidlertid også utarbeides en skriftlig rapport som skal følge saken.

Det er forventning om at talspersonene er nøytral og holder eventuelle sympatier og antipatier utenfor gjennomføringen av oppdraget. Det er presisert i Rundskriv Q-11/2013 at talspersonen heller ikke skal gi en vurdering av barnets troverdighet. I praksis opplever imidlertid undertegnede at mange advokater likevel forsøker å få talspersonene til å foreta slike vurderinger, med spørsmål som «er det noen grunn til å tvile på det barnet sier» o.l..

3.5 Talsperson i domstolene?

Talspersonsordningen gjelder kun for fylkesnemndene. Når sakene bringes inn for domstolene er det relativt fast praksis for at talspersonene innkalles som vitne også i retten.

Grunnet saksbehandlingstiden i norske domstoler oppstår gjerne spørsmålet om ikke talspersonen bør gjennomføre en ny og oppdatert samtale med barnet før hovedforhandling. Her er det imidlertid en «missing link» i systemet, da retten ikke har noen hjemmel for oppnevning av talsperson i tvistelovens kapittel 36.

I noen saker velger domstolene å oppnevne talspersonene som sakkyndig etter tvisteloven § 25-2, for på den måte å sikre økonomisk godtgjøring til at talspersonen kan gjennomføre en ny samtale med barnet.

Det er for så vidt heller ikke noe i veien for at den kommunale barneverntjenesten dekker denne utgiften, men dette kan problematiseres med utgangspunkt i behovet for å holde talspersonene helt uavhengige av partene i saken.

10 Vedlegg 4: Spørreundersøkelse om tillitspersonordningen

Inngår kommunen i en interkommunal barneverntjeneste?

- (1) ☐ Ja
- (2) ☐ Nei

Hvilke kommuner inngår i dette samarbeidet?

Nå kommer noen spørsmål om din bakgrunn

Hva er din stilling i barneverntjenesten?

- (1) ☐ Leder
- (2) ☐ Teamleder
- (3) ☐ Saksbehandler/kontaktperson
- (5) ☐ Annet _____

Hvor lenge har du vært ansatt i barneverntjenesten?

- (1) ☐ Under 2 år
- (2) ☐ 2-5 år
- (3) ☐ Mer enn 5 år

Her følger noen spørsmål om tillitspersonordningen

Alle barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, har rett til å medvirke i alle forhold som vedrører barnet etter barnevernloven. Barn som barnevernet har overtatt omsorgen for, kan gis anledning til å ha med seg en person barnet har særlig tillit til i kontakten med barnevernet. Formålet er å gi barnet en trygghet slik at han eller hun lettere kan gi uttrykk for sine synspunkter i egen barnevernssak.

Kjenner du til ordningen med barnets tillitsperson? (Kapittel 3 i forskrift om medvirkning og tillitsperson)?

- (1) ☐ Ja kjenner til ordningen
- (3) ☐ Nei kjenner ikke til ordningen

Synes du det er klart hvordan ordningen med tillitsperson skal brukes?

- (1) ☐ Ja, i svært stor grad
- (2) ☐ Ja, i noen grad
- (3) ☐ Nei, i liten grad
- (4) ☐ Nei, i svært liten grad
- (5) ☐ Verken eller

Hva opplever du som uklart med ordningen? (Det er mulig å oppgi flere svar)

- (1) ☐ Hvilke barn det skal være for
- (2) ☐ Hvor i prosessen tillitsperson skal brukes
- (3) ☐ Når tillitspersonen skal være med
- (4) ☐ Hvilke personer som kan være tillitsperson
- (5) ☐ Uklart skille mellom tillitsperson og støtteperson
- (6) ☐ Annet _____

Når (i prosessen) informerer dere barn/unge om ordningen med tillitsperson i dag?

(Det er mulig å oppgi flere svar)

- (1) ☐ I undersøkelsesfasen
- (2) ☐ I tiltaksfasen
- (3) ☐ Ved/etter omsorgsovertakelse
- (4) ☐ Vi informerer ikke barn om ordningen
- (5) ☐ Annet _____

Øvrige kommentarer knyttet til bruk av tillitsperson?

Har din barneverntjeneste nedfelte rutiner om å informere barn/unge om tillitspersonordningen?

- (1) ☐ Ja
- (2) ☐ Nei
- (3) ☐ Vet ikke

Dokumenterer dere i barnets mappe om barnet er informert om muligheten til å ha med seg tillitsperson?

- (1) ☐ Ja alltid
- (2) ☐ Ja som regel
- (3) ☐ Noen ganger
- (4) ☐ Nei sjelden
- (5) ☐ Aldri
- (6) ☐ Vet ikke

Ved din barneverntjeneste, har du inntrykk av at barn/unge som barnevernet har overtatt omsorgen for blir informert om ordningen?

- (1) ☐ Ja alle
- (2) ☐ Ja de fleste
- (3) ☐ Nei de færreste
- (4) ☐ Sjelden eller aldri
- (5) ☐ Vet ikke

Du svarte at noen/mange ikke blir informert om ordningen, hva er årsaken til at ikke alle blir informert om ordningen? (Det er mulig å oppgi flere svar)

- (1) ☐ Barn som er under en viss alder blir ikke informert om ordningen
- (3) ☐ Vi mangler rutiner for å gjøre det
- (4) ☐ Vi er ikke tilstrekkelig oppmerksomme på ordningen
- (5) ☐ Vi har tidligere (i undersøkelses-/tiltaksfasen) informert om at barnet kan ha med seg en støtteperson i møter med barnevernet

(6) ☐ Barnet har allerede en støtteperson

(7) ☐ Annet _____

Hvor mange av barna som får informasjon om ordningen sier ja til å ha med en tillitsperson?

(1) ☐ De fleste

(2) ☐ Ca halvparten

(3) ☐ Et fåtall

(4) ☐ Ingen

Hvorfor sier barn nei til ordningen? (Det er mulig å oppgi flere svar)

(1) ☐ De ønsker det ikke

(2) ☐ De har ingen de kan spørre

(3) ☐ De har tillit til veileder eller saksbehandler i barnevernet

(4) ☐ De har allerede en støtteperson

(5) ☐ De synes de har for mange voksne involvert i saken allerede

(6) ☐ Vi opplever aldri/sjeldent at barna sier nei

(7) ☐ Vet ikke

(8) ☐ Annet _____

I hvor mange av sakene der barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barn vil du anslå at barnet har en tillitsperson?

(1) ☐ I nesten alle saker (over 90 prosent)

(2) ☐ I et flertall av sakene (60-90 prosent)

(3) ☐ I om lag halvparten av sakene (mellom 40-60 prosent)

(4) ☐ I under halvparten av sakene (mellom 10-40 prosent)

(5) ☐ I få saker (under 10 prosent)

Hvem velges vanligvis som tillitsperson? (type relasjon til barnet) (Det er mulig å oppgi flere svar)

(1) ☐ Familiemedlem

(2) ☐ Venn av familien

- (3) ☐ Noen barnet kjenner gjennom skolen, barnehagen og fritidsaktiviteter
- (4) ☐ Fosterforeldre, tilsynsperson, venn av barnet
- (5) ☐ Annet _____

Kjenner du til tilfeller der barnevernet har avslått den ønskede personen?

- (1) ☐ Ja det skjer ofte
- (2) ☐ Ja det skjer noen ganger
- (3) ☐ Ja det skjer, men sjeldent
- (4) ☐ Nei, det kjenner jeg ikke til

Hva er i årsaken til at barnevernet avslår?

Er det tilfeller der den ønskede personen sier nei?

- (1) ☐ Det skjer ofte
- (2) ☐ Det skjer noen ganger
- (3) ☐ Det skjer, men sjeldent
- (4) ☐ Nei, det kjenner jeg ikke til

Hva er begrunnelsen for at de som blir spurt sier nei?

Innhenter dere taushetserklæring og politiattest fra tillitspersonene?

- (1) ☐ Ja alltid
- (2) ☐ Ja noen ganger
- (3) ☐ Nei
- (4) ☐ Ikke relevant, vi bruker ikke ordningen

I Saksbehandlingsrundskrivet 3.1.1 Barn som part står det at selv om lovbestemmelsen er avgrenset til å gjelde barn under omsorg, kan barnet ha med seg en særlig tillitsperson også i andre tilfeller. Det må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle og i samråd med foreldrene.

Bruker dere ordningen med tillitsperson for barn som ikke er under omsorg?

- (1) ☐ Ja det skjer ofte

- (2) ☐ Ja det skjer noen ganger
- (3) ☐ Ja det skjer men sjeldent
- (4) ☐ Nei det kjenner jeg ikke til

Hvorfor bruker dere tillitsperson også for barn som ikke er under omsorg?

Nå følger noen spørsmål om tillitspersonens oppgaver

Hva gjør barneverntjenesten for å legge til rette for at tillitspersonen kan utøve rollen sin? (Det er mulig å oppgi flere svar)

- (1) ☐ Tilpasser møtetider
- (2) ☐ Gir tilpasset informasjon
- (3) ☐ Kompenserer reiseutgifter
- (4) ☐ Ikke noen spesiell tilrettelegging
- (5) ☐ Annet _____

Hva gjør tillitspersonen vanligvis under møter der barnet deltar? (Det er mulig å oppgi flere svar)

- (1) ☐ Snakker med barnet
- (2) ☐ Er til stede, men sier lite
- (3) ☐ Fremfører barnets syn
- (4) ☐ Argumenterer for hva vedkommende mener er riktig for barnet
- (5) ☐ Annet _____

I hvor stor grad mener du ordningen bidrar til at barnet blir tryggere i møtene med barnevernet?

- (1) ☐ I svært stor grad
- (2) ☐ I ganske stor grad
- (3) ☐ I ganske liten grad

(4) ☐ I svært liten grad

(5) ☐ Vet ikke

Mener du at ordningen med tillitsperson fører til at barnet lettere gir uttrykk for sine synspunkter?

(1) ☐ Ja

(2) ☐ Nei

(3) ☐ Vet ikke

Er det noe du ønsker å tilføye?

Har du andre kommentarer eller forslag til endringer i ordningen med tillitsperson?
